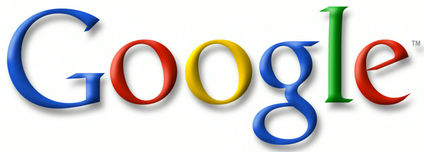
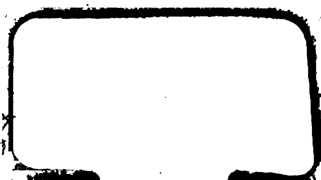

Google

Kritobulos

F[illegible]

51. sz.

MONUMENTA HUNGARIAE HISTORICA.

MAGYAR
TÖRTÉNELMI EMLÉKEK.

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA

TÖRTÉNELMI BIZOTTSÁGA.

MÁSODIK OSZTÁLY: ÍRÓK.

HUSZONKETTEDIK KÖTET.

BUDAPEST, 1875.
A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA
KÖNYVKIADÓ HIVATALÁBAN.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
TÖRTÉNELMI BIZOTTSÁGÁNAK KIADÁSAI.

ARCHIVUM RÁKÓCZIÁNUM. II. Rákóczy Ferencz Levéltára, bel- és külföldi irattárakból bővítve. I. Oszt. Had- és belügy, szerkeszti *Thaly Kálmán*. I. köt. Rákóczi Ferencz fejedelem Leveleskönyvei, levéltárának egykorú lajstromaival 1703—6. XXVIII és 688 l. — II. 1707—9. XXVIII és 656 l. — III. 1710—12. X és 747 l. Pest 1873—4. Mindenik kötet ára 4 frt.

— — II. Oszt. Diplomatia I. II. köt. Angol diplomatiai iratok, angol levéltárakból közli *Simonyi Ernő*. Pest 1871—73. 629, 642 l. Egy kötet ára 4 frt.

TÖRÖK-MAGYARKORI TÖRTÉNELMI EMLÉKEK. Első osztály: I. II. köt. Okmánytár a Hódoltság történetéhez Magyarországon Szilády Áron és Szilágyi Sándortól. I. II. köt. 1863. XXX és 458 és 380 l. 5 frt.

— — — III.—IX. köt. 1868—73. Török-magyar-kori Állam-Okmánytár szerk. és jegyzetekkel ellátták, Szilády Áron és Szilágyi Sándor I.—VII. k. 1868—73. mindenik kötet 3 frt.

— — — Név- és Tárgymutató a Török-Magyarkori Államokmánytár I—VII. köteteihez. Készitették Szilády Á. és Szilágyi S. 1875. 88 l. 60 kr.

M. TÖRTÉNELMI TÁR. I. köt. X és 258 l. egy pecsetmással 2 frt 10 kr.
— — — II. köt. 215 l. száz pecsétmással 2 frt 10 kr.
— — — III. köt. 264 l. egy czimerrajzzal 1 frt 40 kr.
— — — IV. köt. 260 l. 2 frt 40 kr.
— — — V. köt. 231 l. 1 frt 40 kr.
— — — VI. köt. 264 l. egy pecsétrajzzal 1 frt 60 kr.
— — — VII. köt. 266 l. 1 frt 60 kr.
— — — VIII. köt. 259 l. 4 kőirati táblával 1 frt 50 kr.
— — — IX. köt. 244 l. 1 frt 40 kr.
— — — X. köt. 240 l. aranybullák s okm. hasonmásaival 1 frt 60 kr.
— — — XI. köt. 240 l. 1 frt 40 kr.
— — — XII. köt. 292 l. 1 frt 70 kr.

Az egész tizenkét kötetes folyam ára tizenöt forint.

MAGYAR TÖRTÉNELMI TÁR. XIII. v. Uj folyam I. kötete 1868. 252 l. 1 frt 40 kr.
— — — XIV. v. » II. kötete 1869. 282 l. 1 frt 80 kr.
— — — XV. v. » III. kötete 1871. 265 l. 1 frt 50 kr.
— — — XVI. v. » IV. kötete 1871. 268 l. 1 frt 50 kr.
— — — XVII. v. » V. kötete 1871. XII és 270 l. 1 frt 50 kr.
— — — XVIII. v. » VI. kötete 1871. X és 273 l. 1 frt 50 kr.
— — — XIX. v. » VII. kötete 1874. VIII és 247 l. 1 frt 50 kr.

MAGYAR LEVELES TÁR. I. köt.: Négyszáz magyar levél 1504—1560. Szal Ágostontól. XX. és 432 l. kilencz kőiratu hasonmásos táblával 4 frt.

FEJÉR GYÖRGY MAGYARORSZÁGI OKMÁNYTÁRÁNAK betűrendü tárgymuta Czinár Mórtól. XVI és 549 l. 3 frt.

ÉVMUTATÓ Fejér György Okmánytárához. Knauz Nándor által. 44 l. 40 kr.

HUNYADIAK KORA MAGYARORSZÁGON Gr. Teleki Józseftől. I.—V., VI és X.—XII. köt. Mindenik kötet ára 3 frt 65. kr. — (VI. köt. 2. része sajtó al

MAGYARORSZÁG HELYRAJZI TÖRTÉNETE. Főtekintettel az egyházi intézm vagyis a nevezetesebb városok, helységek, s azokban létezett egyházi intéz püspök-megyék szerint rendezve. Rupp Jakabtól. Első kötet két darab Az esztergami egyháztartomány a hozzá tartozó püspökmegyékkel együtt. 1870. XVIII és 807 l. 5 frt.

— — Második kötet: Az egri érseki egyháztartomány, a hozzá tar püspöki megyékkel együtt. Pest 1872. XIV és 473 l. Ára 3 frt.

BUDA-PEST és környékének helyrajzi története, Rupp Jakabtól. Két térkép Pest 1868. 306 l. 2 frt.

HAZAI OKMÁNYTÁR. V. kötet: 1199—1581. A M. T. Akadémia pártolása m kiadják Ipolyi Arnold, Nagy Imre és Véghely Dezső. Győr 477 l. 4 frt.

MONUMENTA HUNGARIAE HISTORICA. Magyar Történelmi Emlékek, egy-egy k ára 3 frt 15 kr. kivévén a melyek nagyobb v. kisebb ára a részletes jelenté külön kitétetett.

Lásd a részletes tartalmat a boríték két hátulsó lapján.

MONUMENTA

HUNGARIAE HISTORICA.

SCRIPTORES.

XXII.

MONUMENTA HUNGARIAE HISTORICA.

MAGYAR TÖRTÉNELMI EMLÉKEK.

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA

TÖRTÉNELMI BIZOTTSÁGA.

MÁSODIK OSZTÁLY: ÍRÓK.

HUSZONKETTEDIK KÖTET.

BUDAPEST, 1875.

A M. TUD. AKADEMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALÁBAN,

(Akadémia-utcza, akad. bérház).

KRITOBÚLOSZ:

II. MEHEMET ÉLETE.

A M. TUD. AKADEMIA TÖRT. BIZOTTSÁGA

ÁLTAL KIADOTT GÖRÖG SZÖVEGET

ÚGYANANNAK MEGBÍZÁSÁBÓL FORDÍTOTTA

SZABÓ KÁROLY,

M. AKAD. RENDES TAG.

BUDAPEST, 1875.

A M. TUD. AKADEMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALÁBAN.

(Akadémia-utcza, akad. bérház).

Budapest, 1875. Nyomatott az Athenaeum könyvnyomdájában.

TUDNIVALÓ KRITOBÚLOSZRÓL.

Kritobúlosz 1860-ig ismeretlen író volt. Akkor történt, hogy az ő ajánló levelét Tischendorf tanár közzé tette a hittudósoknak szánt »Notitia editionis codicis bibliorum Sinaitici« czímű munkájában. A szerencsés véletlen ugyanis kezébe juttatta Kritobúlosz előbeszédének egyik példányát: de magát a munkát csak annyiban ismerte, a mennyiben lopva néhány pillantást vethetett rá a Serail könyvtárában. Arra törekedvén, hogy valaha magának tarthassa fönn a munka kiadását, szándékosan elámította az érdeklődőket, s ócsárolta annak fontosságát. Ez az oka, hogy őt egy Áthosz hegyi szerzetesnek, a hódító hizelgőjének, tüntette föl. Mindamellett is más tudósok törekedtek behatolni a seraili könyvtár rejtekeibe. Első volt a magyar tudom. Akademia által kiküldött bizottság, azután párisi könyvtárnok Miller úr, végre Newton úr, a British Museum conservátora, alulírtnak kíséretében. Miller úr már kissé több időt fordított a kéziratok vizsgálására. III. Napóleon császárhoz való viszonyánál fogva közzé tette Kritobúlosznak a lőpor-készítésről szóló érdekes helyét. Alulírt, kinek mint konstantinápolyi lakosnak lehetséges volt a gondosabb tanulmányozás, elhatározta, hogy közzé teszi ezen munkát, melynek egész fontosságát

ő ismerte fel legelsőben, híven lemásolta a kéziratot, s érintkezésbe tette magát a magyar tudom. Akadémiával, hogy a közzétételt eszközölje. E közben egy gyönyörű mutatványt ismertetett meg e munkából Mahomet ágyúöntéséről, s a haladásról, melyet ezen szultán a tüzérségben tett. A késedelem, melyet alulírt hosszas betegeskedése még inkább növelt, lehetővé tette egy versenytársnak, göttingeni tanár Müller Károlynak, hogy elragadja tőle ezen közzététel elsőségét, s így jelent meg a görög szöveg többé-kevesbbé sikerült jegyzetekkel Párisban, az ostrom kemény leczkéje daczára. A mi görög és franczia kiadásunk, mely mintegy harmincz más nagyobb, részint kiadatlan vagy rosszúl közlött íróval megtoldva, csaknem be van végezve, maig is késleltetve van a jegyzetek, rajzok és térképek miatt. Azonban azt hiszszük, hogy már közzé kell tennünk a magyar fordítást.

Mind az, a mit Kritobúloszról tudunk, abban határozódik, a mit magáról igen szerény modorban mond elbeszéllése közben, midőn abban maga is szerepet játszik. A mit egyik-másik tudós ehhez hozzávetések útján akart csatolni, oly képtelenség, mint a szerző és nemzete jellemének megitélése az ultramontán gallomania szemüvegén át.

Kritobúlosz Imbroszban született. Úgy tűnik fel, mint azon két vagy három archon egyike, kik ezen szigeten Konstantinápoly meghódítása után megmaradtak, mielőtt ezen tisztet a törökök rá ruházták. Midőn szerzőnk azt mondja: »Kritobúlosz, a szigeti (Nesiotes), *τὰ πρῶτα τῶν Ἰμβριωτῶν*, írta ezen történelmet«, azt hittük, hogy ez nyelvtanilag véve nem tehet egyebet, mint azt, hogy a szigeti Kritobúlosz

előbb Imbroszi nevet viselt. Ubicini úr ezt úgy érti, hogy Kritobúlosz egyike volt az imbroszi előkelőknek. Úgy tetszik nekünk, hogy ezen esetben így kellene állani: *τὰ πρῶτα φέρων* vagy *ὤν*, s hogy nincs példa, a hol ezen mondatot ezen szavak nélkül úgy lehetne értelmezni. Azonban világosabb az, a mit Kritobúlosz mond: »Követeket is küld (Kritobúlosz) a szultánhoz, a sziget papját és a ki vele együtt archonja volt a lakosoknak« (*πέμπει δὴ καὶ πρέσβεις ὡς Βασιλέα, τόν τε ἱερέα τῆς νήσου καὶ ἄρχοντα μετ' αὐτοῦ τῶν ἐγχωρίων*). Az igaz, hogy a görög szöveg megengedi, hogy három megmaradt archonra gondoljunk: a papra, egy másodikra, a ki Kritobúlosszal együtt archon volt, és végre ő rá, a ki a szigetet nem hagyta el. A két másik, a pap és archon, ment követségbe (*τόν τε ἱερέα καὶ ἄρχοντα*). Ha Kritobúlosz ismételte volna a névelőt, így: *καὶ τὸν ἄρχοντα*, csak így lehetne érteni. Minden esetre úgy tűnik ő itt fel, mint az archonok egyike. Egyébiránt az a modor, melyben magát úgy mutatja be, mint a ki mindent intéz, azt bizonyítja, hogy az ő állása az archonok közt a többieké fölött túlnyomó volt. Azt adja ugyanis értésünkre, hogy Konstantinápoly bevétele után rémület terjedt el a thráciai szigeteken (Lemnoszon, Thászoszon és Imbroszon), hogy az archonok nagyobb része s a gazdagok menekültek, a népet a török hajóhad irgalmára bízva. Ezen válságos helyzetben Kritobúlosz nem hagyta el népét, úgy látta a dolgot, hogy minden további ellenállás lehetetlen, s a gallipolii kapudán basához fordúlt, kinyilatkoztatván előtte, hogy a sziget önként meghódol. Hogy Ubicini úr szemrehányására megfelel-

jünk, ki Kritobúloszból egy hitvány phanariótát csinál, kénytelenek vagyunk kimondani, hogy történetírónk meg akarta menteni nemzete nyelvét és vallása szabadságát, melyek el fogtak veszni, ha a nemzet az olaszok alá veti magát. Hogy Kritobúloszt, a görög férfiút, megitélhessük, fontos dolog őt e korban a válponton tekintenünk, hogy tudniillik vagy egy idegen csupán politikai uralomnak vesse alá magát, mely fönn hagyja állani a görög patriarcha atyai kormánypálczáját, s ezen kormány alatt megengedi a nyelv- és vallásszabadság fönntartását, vagy pedig egyszerre két idegen uralomnak, a római ultramontanismusnak és a latin dölyfnek hódoljon, mely a nyelvet és a régi szokásokat át fogta volna alakítni, s melyet a nemzet már a latin-franczia császárok, a Villehardouinok, alatt megízelíthetett. Ezen két utóbbi despotismus a hellén fajt végre is tönkre fogta tenni. Az egyetlen nyereség, melyet az utóbbi vagy-vagy elfogadása által reményleni lehetett, a félholdtól független keresztyénség volt volna a latinok politikai uralmának árnyéka alatt. De még ez sem volt egyéb, mint lehetetlent reményleni, hogy t. i. a törökök meg fognak bukni a latinok által ellenök folytatandó harczban. Ellenkező esetben, ha t. i. a görögöket, mint a latinok szövetségeseit, a félhold legyőzendi, nem lehetett más kilátások, mint hogy bukásokat még drágábban fizessék meg.

Kritobúlosznak később, midőn a törökök archoni méltóságra emelték (vagy ezen tisztében megerősítették), igen is küzdeni kellett egy latin hajóhad kísérlete ellen, mely Lemnoszt és Szamothrákét hatalmába kerítette, s Imbroszt is fenyegette. Kritobúlosz,

kit e perczben a török hajóhad nem támogatott, hű maradt választott pártállásához, és sikerült neki rá szedni vagy megvesztegetni egy latin hajó parancsnokát, s azután a lemnoszi görög lakosokkal egyetértve csakugyan minden vérontás nélkül visszafoglalni mind azokat az erősségeket, melyeket a latinok ezen szigeten elfoglaltak volt.

Ezen túl Kritobúlosz többé a maga személyéről nem tesz említést; pedig történetirata csak 1467-tel végződik. Az ezelőtti évben történt, hogy Imbrosz és a szomszéd szigetek ideig-óráig a velenczeiek hatalmába kerültek. Fel kell-e tennünk, hogy Kritobúlosz ez alkalommal menekült, s ekkor ment Konstantinápolyba, melyet a dögvész 1467-ben oly kegyetlenül pusztított? Történetirata ezen járvány leirásával végződik, mely méltó egy orvos tollához. Vagy azt kell-e ebből Ubicini úrral következtetnünk, hogy Kritobúlosz orvos volt? Úgy de akkor azt is kellene mondanunk, hogy tüzér volt, miután mint szakember úgy írja le az ágyúöntést is. Sokkal helyesebb ezen két leirásban az ő történetírói tehetségének kétségbevonhatatlan bizonyságait látnunk.

Meg kell-e engednünk, hogy szerzőnk mint az említett járvány utolsó áldozatainak egyike halt el? Azt kell-e hinnünk, hogy a szultánnak nem tetszett életleirása, vagy inkább azt higyjük-e, hogy ezen uralkodó azt szívesen fogadta, mint ezen könyvnek a Serail könyvtárában léte bizonyítni látszik? Azt higyjük-e, hogy szerzőnk, gazdagon megajándékozva, egyszerre dolgozott ezen történetiraton és a szultán őseinek történelmén, a mint ajánló levelében igéri, úgy hogy bevégezetlen munkája közben lepte volna

meg a halál? Mind ezzel teljességgel nem lehetünk tisztában.

Az azonban bizonyos, hogy Kritobúlosz, különösen abban a nemzeti és vallásos gyülölködés korszakában, ritka részrehajlatlanságú történetíró; stílje még ritkább tisztaságú, s ő ezen korszak ismert történetírói között, valamint mind azok között, kiket vele együtt legelsőben adunk, az elsőséget mindig meg fogja tartani.

Konstantinápolyban, január 1. 1875.

DR. DETHIER ANTAL,

M. AKAD. KÜLSŐ TAG.

KRITOBÚLOSZ:

II. MEHEMET ÉLETE.

AJÁNLÓ LEVÉL A LEGNAGYOBB CSÁSZÁRHOZ, MELY A KÖNYV CZÉLJÁT, AZ ABBAN ELBESZÉLT DOLOG TARTALMÁT[1]) ÉS EZEN MUNKA MEGÍRÁSÁNAK OKÁT ELŐADJA.

A LEGNAGYOBB CSÁSZÁRNAK, A KIRÁLYOK KIRÁLYÁNAK, A SZERENCSÉS, GYŐZEDELMES, DIADALMAS, GYŐZHETETLEN MEHEMETNEK, ISTEN AKARATJÁBÓL A FÖLD ÉS TENGER URÁNAK, A SZIGETI KRITOBÚLOSZ, SZOLGÁIDNAK SZOLGÁJA.

1. §. Látva, hogy te, ó, legnagyobb császár, kezeiddel sok és nagy tetteket míveltél, és hogy téged dicsőségre, bölcseségre, vitézségre és hadvezéri tehetségre nézve csak hasonlítni sem illendő a régiekhez, tudniillik azon hadvezérekhez és királyokhoz, kik nem csak a persákon és más nemzeteken, hanem a rómaiakon és helléneken is uralkodtak, nem gondolám igazságnak, hogy azokat és tetteiket, melyek időről időre föl vannak jegyezve a hellén történelmi munkákban, attól fogva maig is magasztalja és csudálja a világ, s azok örök emlékezetben részesüljenek, neked pedig,

---

[1]) Az egész ajánló levél zárjel közé rekesztett szavai nincsenek meg a Serail codexében, hanem ezen levélnek Tischendorf tanár kezei közt levő példányából vannak véve, melyet ő „Notitia editionis codicis bibliorum Sinaitici“ czímű munkájában Lipcsében, Brockhausnál 1860. 4r. 123. s köv. ll. közzé tett.

ki ily nagy és ily jeles vagy, ki csaknem az egész földön uralkodol, ki fényes és nagy tettekkel büszkélkedel, a jövendő kor előtt erényedről ne legyen tanubizonyságod, s legnagyobb és legdicsőbb tetteidet, mint valami föl sem tünő közönséges emberekéit, a mai kor még csak emlékezetre vagy hellén nyelven megírásra se méltassa, hanem a feledékenység örvényébe engedje merülni; s nem gondolám illőnek, hogy mások csekély s a tieidhez teljességgel nem hasonlítható tettei sokkal tündöklőbbek és dicsőségesebbek legyenek a hellének és a hellének történetiratai által: a te legnagyobb és a makedón Alexandrosz s az ő idejebeli hadvezérek és királyok tetteinél semmivel sem alább-való tetteid pedig a hellének közt hellén nyelven ne legyenek megírva és a jövendő kornak átadva, neked, ki azokat szerencsésen végre hajtottad, hervadhatatlan dicsőségedre és tisztességedre.

2. §. Pedig a királyok közől te egy magad, vagy csak kevesed magaddal vagy az, a ki a tetteket a szavakkal, a bölcsészetet az uralkodással egyeztetted, egyaránt lévén jó fejedelem és hatalmas katona. Miért is illőnek s egyszersmind igazságnak látszott előttem, jó szerencséd által bátorítva, e jelen munkára vállalkozni, és a mások tetteinél sokkal különb vitézi tetteidet, sok és nagy voltuk szerint, a mennyire tőlem telik, hellén nyelven írásba foglalni.

3. §. Meglehet ugyan, hogy sok tekintélyes arab és persa férfiu, kik a dolgokat jól értik s azok között forgottak, pontosabbban leírják s átadják majd ezeket utódainknak: de semmi sem teheti azt, a mit a hellén nyelv, melynek a világon legnagyobb becsülete van. Azonban azokat egyedül a persák és arabok s az azok nyelvét értők fogják ismerni; ez a munka pedig

nem csak a hellénekn él, hanem minden nyugoti nemzetnél, sőt még a Hercules oszlopain túl s a britanniai szigeteken lakóknál és sok másoknál is köz becsülés és bámulás tárgya lesz, miután azok, mint a hellénség kedvelői s az efélékért érdeklődők, azt saját nyelvökre lefordítják.

4. §. A mi erre még inkább buzdított, az volt, hogy gondolám, hogy sok bírálója és tanubizonysága lesz munkámnak.

Azért is, ó legnagyobb császár, miután már sokat fáradoztam, minthogy magam nem forgottam a dolgokban, hogy mindent pontosan tudhatnék, hanem beszélgettem s tudakozódtam azoktól a kik tudták, s miután a mennyire lehetett a dolgoknak lelkiismeretesen végökre jártam, megírám ezt a könyvet öt szakaszra osztva, ott kezdve munkámat, a hol te magad kezdettél uralkodni, midőn atyád halála után legelőször keltél át Ázsiából Európába.

5. §. Magába foglalja ez a rómaiak elleni háborút és a város bevételét, az ainoszi, a phókiszi eseményeket, a triballok (szerbek) elleni hadjáratot, s ezek teljes meghódítását és megigázását, ezen kivül a császár peloponnézoszi első és második beütését, hogyan hódította azt meg egészen, hogyan foglalta el részint egyesség, részint harcz útján az abban lévő legerősebb és legnevezetesebb városokat, tudniillik Korinthoszt és Szpártát, Tegeát és az akhaiai Patraszt, hogyan vívta meg a legtöbb és legerősebb várakat, s hogyan tette adófizetővé az egész Peloponnézoszt; továbbá az első illíriai berohanást és annak elpusztítását s legnagyobb részben kiraboltatását; ezeken kivül a Szinopé és Trapezunt, e nagy és virágzó császári székvárosok elleni hadjáratot, hogyan hódi-

totta meg ezeket egyesség útján, s hogyan foglalta el az egész köröttök fekvő tartományt.

6. §. Magába foglalja ezen kivül Drakuly lázadását és a géták (oláhok) elpártolását, a császár beütését országukba, meghódíttatásokat és rabságba vettetésöket, s hogyan tette a császár ezek urává Horadoszt, testvére Drakuly megszökése után, Mitülénének és az egész Leszbosznak, ezen a legnagyobb szigetek után hírére, nagyságára, uralkodó házára és gazdagságára nézve egyik legnevezetesebb és leghíresebb szigetet; továbbá a dalmaták, bosztrok (bosznyákok) és paiónok (magyarok) elleni első és második hadjáratot, hogyan lőn elfoglalva és meghódítva ezek egész tartománya, hogyan került kézre kevés híján háromszáz városuk és várak, s vezéreik hogyan jutottak fogságba; ezen kivül az Ión öböl mellett lakó illürek elleni második hadjáratot s ezek meghódíttatását, és a velenczeiek elleni öt éves háborút, ezeknek Peloponnézoszban a helytartók által történt első és második megveretését, s hogyan törte meg ezek büszkeségét a császár.

7. §. Ezen kivül a városbeli fényes és költséges építkezéseket, mecsetek, kikötők, császári paloták, piaczok és vásárcsarnokok, fürdők, valamint a Hellészpontosznál, a kherszonézoszi kikötőnél és a Boszporosznál lévő nagyon hasznos és szükséges őrhelyek és várdák építését és telepítését, és sok más efféléket, sőt még a császár köz helyen tartott igen érdekes beszédeit is. Az idő, mely alatt ezek történtek, tizenhét esztendő.

8. §. Miután mind ezeket összeírtam és ebbe a könyvbe foglaltam, azt megvizsgáltatás és megbíráltatás végett ezennel császári figyelmed és bölcseséged

elé terjesztem. És ha azt nemesnek, az igazsággal egyezőnek, és a te tetteidet fölérőnek találandod, és császári helybenhagyásodban részesitended, hálát fogunk adni Istennek és neked, ó császár, hogy nagyjeles tetteiddel rengeteg bő tárgyat szolgáltattál nekünk, hogy előadásunkban kiemeljük, s egyszersmind bátorságot véve, ki fogunk terjeszkedni sorjában minden küzdelmeidre, és örömmel fogunk további tetteidre térni, melyeket Isten segélyével végzendő lészsz, de csak akkor, miután sok igen szükséges és előttünk ismeretlen dolgokról értesitve leendünk. Miért is az egész munka megirását addig felfüggesztettük.

9. §. Ha pedig előadásunk tetteidnél sokkal hiányosabbnak és azok nagyságával nem mérkőzőnek mutatkoznék, minek minden bizonynyal így kell történni, s ha e könyv mint haszontalan nem találand tetszésedre, akkor magam is előtted messziről leborúlva és mélyen elhallgatva, másoknak fogom átengedni a történetirást, kik az efféle nálam sokkal derekabbak.

KRITOBÚLOSZ TÖRTÉNETIRATÁNAK

ELSŐ SZAKASZA,

MELY MAGÁBA FOGLALJA A LEGNAGYOBB CSÁSZÁR MEHEMET URALKODÁSÁNAK KEZDETÉT, TRÓNRA LÉPÉSÉT, TETTEIT ÉS CSELEKEDETEIT, A BOSZPOROSZI ÚJ VÁR ÉPÍTÉSÉT, KONSTANTINÁPOLY VÍVÁSÁT ÉS BEVÉTELÉT, HÁROM ESZTENDEI IDŐSZAKOT. (1451—1453. KR. U.)[1]

---

[1]) A szakaszok és fejezetek föliratai ezen munkának a Szerailban lévő eredeti példányában vörös tintával, számos helyesirási hibával, a mint látszik nem Kritobúlosz saját kezével, hanem más kézzel vannak írva.

E munka megírásának okairól.

1. §. A szigeti Kritobúlosz, Imbrosz kormányzója, írta e munkát, méltónak itélvén, hogy a korunkban történt ily nagy és bámulatos tettek ne maradjanak említés nélkül, hanem ő írásban hagyja a jövendő nemzedékekre; nehogy a nemes, emlékezetre méltó és a régieknél semmivel sem csekélyebb tettek az idő által elhomályosítva, az emberek emlékezetéből elenyészszenek, s nehogy a jövendő nemzedékek kárt valljanak, nem juthatva ily történetíráshoz és tudományhoz, és hogy azoknak, a kik ezeket mívelték, vitézségök és derék voltuk legszebb emléke keletkezzék a jövendő korra ebből a tetteiket kitüntető munkából.

2. §. S előttem ezért is igen szükségesnek látszék ezen mostani írásom, minthogy a hajdani igen régi és igen nagy dolgokat, melyek mintegy az időtől megavúltak és gyanúsakká váltak, az emberek nehezen fogják föl és nem igen hallgatják, vagy emlegetésökhöz nagyon is hozzá szokván, föl sem veszik. Mert minden a mi tulságos, csömörré válik, a csömör pedig undorodást szül. A mostani dolgokat pedig mint újakat, kézzel foghatókat és ismereteseket, könnyen fölfogják és emlékezetökben tartják, és mint közel lévőket inkább s annál inkább bámulják, minél kitűnőbb s világos és ismert voltuknál fogva minél hitelesebbek; az emberek ugyanis legnagyobbára az

újabb dolgokon kapnak és ezek után örömestebb járnak.

3. §. Ezért s más ilyesekért látszék előttem szükségesnek ezen dolgok megírása; oly nagy és bámulatos dolgok történtek ugyanis a mostani időben, mint hajdan a hellének és barbarok közt, még a legkitünőbb férfiak vitézi tetteihez mérve is. És a legnagyobb s az előttünk tudva lévők közt legrégibb birodalom, a rómaiak birodalma, nem hosszas ideig tartott háboru után összedőlt, s ebből a világ legnagyobb mozgalma s a dolgok nem mindennapi átalakúlása következett.

4. §. Mindent, a mint történt, egyenként pontosan meg fogok írni, előadásomat a tényekhez alkalmaztatva, a tetteket a körülményektől sehol külön nem választva, s a személyek és események rendét a mint illik megtartva, különösen pedig az igazságra legnagyobb gondot fordítva.

5. §. Azonban ezen nemzetnek a mi korunkat megelőző s a föntebbi időkbe tartozó dolgait, s mind azokat a nemes és bámulatos tetteket, melyeket a közölök korunkig szakadatlan folytonossággal leszármazott császárok időnként véghez vittek, a háborúkat, melyeket folytattak, a győzedelmeket, melyeket nyertek, s melyekkel a rómaiak nagy birodalmát idő haladtával lassanként meggyengítették s addig alázták, mígnem egészen elfoglalták és tökéletesen meghódították, mindezeket sokan elmondták előttünk, s nem czélunk jelenleg ezekre kiterjeszkedni, s ezek nem is ezen mostani munkánk tárgyai.

6. §. Hanem ezeket, isten segítségével, később fogjuk, külön történelmi művet szerkesztve, más könyvekben egybeállítani, pontosan megemlítve mind

a körülményeket, mind a tetteket, mind pedig azokat, a kik a tetteket jelesen végre hajtották.

7. §. Mert jóllehet sokan beszéltek ezekről, de nem rendjében, se nem szépen s nem úgy szerkesztették előadásukat, a mint kellett volna, hanem a mint jött nekiek, vagy a szerint, a mint értelmök előtt jónak látszott, vagy a szerint, a mint véletlenül emlékeztek, vagy a mennyire tapasztalásuk terjedt, anynyira szorítkoztak, de a pontosságra keveset ügyeltek. Azonban nekünk most ezekkel semmi közünk.

8. §. Hanem az a föladatunk, hogy a nagy császár Mehemetnek igen nagy és az előbbiek által semmiben fölül nem múlt tetteit külön írásban és előadásban hagyjuk az utókorra, a legszebb utánzandó példányokúl tüntetvén föl azokat azok előtt, a kik érdeklődnek irántok és lelki erőt éreznek magokban. Mert ez a férfiu, erény, vitézség, hadvezéri tehetség, szerencse, és a hadakozásban való tapasztaltság dolgában annyival múlta fölül nem csak az előtte élt idegen, hanem még a maga nemzetebeli császárokat is, a mennyivel azok elődeiknél és kortársaiknál mind ebben derekabbak voltak.

Kérelem.

9. §. Kérem pedig mind azokat, kik akár most akár jövendőben forgatni fogják ezen írásunkat, hogy együgyüséggel vagy rossz akarattal ne vádoljanak bennünket, mintha mi saját szerencsétlenségünket együtt nem érezve, s nemzetünk balsorsát szívünken nem viselve, kaptunk volna rajta, hogy megírjuk, nyilván hirdessük és feszegessük saját nyomorúságainkat, melyeket inkább lehetőleg takargatni s épen nem kellene a világ elé hurczolni.

10. §. Először is, nem azért fogtunk e munkához, hogy nemzetünket gyalázattal illessük, se nem azért, hogy saját ügyeinket becsméreljük és feszegessük; mert ez távol van a jelen vállalattól és a kitűzött czéltól, söt bizony természetünktől is. Mert nem vagyunk oly szívtelenek, sem oly balgatag gondolkozásúak, hogy meglévő bajainkhoz, a helyett hogy azokat inkább együtt éreznők, még kárhoztatást is akarnánk nemzetünkre háritani.

11. §. S aztán annyira jámborok vagy itélni képtelenek s az emberi dolgokban oly tökéletesen járatlanok sem vagyunk, hogy ne tudnók ezek forgandóságát és változandóságát, a sors állhatatlan, bizonytalan és különös voltát, hanem a dolgok ilyen zavarában és rendetlenségében és az emberi természet közös nyavalyái közt egyedül a mi nemzetünknél keresnők az egészséget, állandóságot és tökéletes szilárdságot, mintha nemzetünk mind ezeken egészen kivül állana, vagy valami jobb természetű és a többiektől különböző volna.

12. §. Mert ki nem tudja, hogy miolta emberek élnek, az uralkodás és hatalom sem általában ugyanazoknál nem maradt, sem egy nemzetre vagy népre nem szorítkozott, hanem mintegy bolyongva s népről népre helyről helyre vándorolva, mindenütt járt és kelt, a körülmények és korszakok szerint most az asszüroknál, médoknál és persáknál, majd a hellének-nél fordúlva meg és soha ugyanazokhoz vissza nem térve?

13. §. Azért semmi különös sincs benne, hogy most is épen úgy tesz s a világ épen úgy jár, hogy a hatalom és szerencse a rómaiakat oda hagyta és másokhoz költözött, miként hozzájok is másoktól ván-

dorolt, mindenütt megtartva saját természetét és rendeltetését. Hogyan lehetne tehát igazságosan vádolni nemzetünket, hogy a boldogságot mind végig megtartani s a hatalmat és szerencsét rendületlenül megőrizni nem birta.

14. §. S ha némely kormányférfiak bizonyos körülmények közt természetök romlottságánál fogva hitványok voltak a kormányzásban, és az ügyeket nem úgy vitték mint a hogy kellett volna, ez nem a nemzet hibája, hanem azoké, kik rosszúl s nem úgy a mint kellett volna vitték az ügyeket; őket magokat igazság elitélni, nem a nemzetet vádolni. Valamint az az igazság, hogy a mostani derék embereket dicsérjük, tetteiket minden módon magasztaljuk és dicsőitsük, s őket néhány ember hanyagsága és gonoszsága miatt ne akarjuk a dicsőségtől és erényök jutalmától megfosztani. Mert ez nem igazság.

15. §. Ezt jól tudván a héber Josephus is, épen ezért, mint igazságszerető s a dolgokat jól értő férfiu, Jeruzsálem bevételéről írt könyvében dicséri és előadásában igazságszeretőleg kiemeli a rómaiak szerencséjét és erényét, a nemzetében mutatkozott gazembereket pedig ostorozza, de a kik semmit nem vétettek, a szemrehányástól megkíméli. Mi is mindenképen így fogunk tenni, teljességgel semmit sem tettetve magunkat, hanem mindenben az illendőséget és az igazságot tartva szemünk előtt. Azonban ebből ennyi elég; térjünk a dologra.

A történelmi munka kezdete.

16. Világ teremtetésének hatezer kilenczszáz ötvenkilenczedik esztendejében (1451. Kr. u.) végezé életét Murát császár, ki élt hetvenkét évet s uralko-

dott harminczegy évig, egy mindenben derék s nagyra törő férfiu, de nagy hadvezér is, ki életében sok nemes és bámulatos dologra vállalkozott, mint tettei bizonyítják; hatodik az Attumánok nagydicső nemzetségéből, nemes apáknak nemes fia.

17. §. Ezek az Akhaimenidák és Perseidák igen régi nemzetségéből valók, mely nemzetségekből származott a persák valamennyi királya.

Mert voltak ugyan a persáknál más nemzetségek is, mint Hérodotosz beszéli, hanem csak közönséges paraszt nemzetségek. S csupán ezek voltak kiválasztott királyi nemzetségek, melyek Akhaimenésztől és Perszevsztől vették eredetöket.

18. §. Ezek pedig hellének voltak, Danaosz és Linkevsz maradékai, a kik mint eredetileg a Keloszban fekvő Khemi városból való egyiptomiak, Hellászba költöztek. Idő múltával ezek utódai, az Akhaimenidák és Perszeidák, balsorsuk következtében Ázsiába átkelvén, Persiában birodalmat alapítottak, és halálok után nemzetséget s az országnak nevet hagytak.

19. §. Murát halála után, mint mondám, fia Mehemet, a hetedik szultán, veszi át az uralkodást, életének már huszadik évében, Ázsiából általjövén, minthogy atyja azt neki adván ott uralkodik vala.

20. §. S akkor mindjárt sok rendkivüli szokatlan és csudálatos jeleket mutata az istenség. Ugyanis valamint születésekor, úgy kormányra léptekor szokatlan és különös földindulások, földrengések, rettentő mennydörgések és villámlások, borzasztó orkánok és mennykőhullások lőnek, éjszaki fény látszék, s más sok oly jel lőn, a milyenekkel gyakran szereti az istenség a létező állapotok legnagyobb felfordúlásait és átalakúlásait jelenteni.

21. §. S a jósok, jövendőmondók, a jóslatmagyarázók és nézők sokat jövendőlgetnek és látnak vala a jövőben, és hirdetik vala az új császár leendő rendkivüli szerencséjét és erényét, hogy a világon legnagyobb hatalma lészen, és hogy valamennyi előtte élt császárt fölül fog múlni véghetetlen s hallatlan nagy hírével, gazdagságával, birodalmával és cselekedeteivel.

22. §. S miután nagy birodalom örökösévé, és sok katonaság és vagyon urává lett, mert már Ázsiának és Európának legnagyobb és legszebb részét bírta, mind ezt nem gondolá neki elegendőnek, s annak, a mije volt, nem örvende, hanem elméjével az egész föld kerekségét beszáguldozza s annak birodalmát forgatja vala eszében, és az Alexandroszokat, a Pompeiuszokat, s az akkori császárokat, királyokat és hadvezéreket tartja vala szeme előtt.

Hogy a császár bölcs is vala.

23. §. Mert igen vállalkozó természete, szerfölött élénk tevékenysége és nagyon parancsoló és uralkodói szelleme vala, és erre különösen ösztönzötte öt a bölcsészet, és az hogy a régiek minden dolgát jól tudta; ugyanis szerfölött tanult vala, az arab és persa irodalmat egészen, sőt még a peripatetikusok és stoikusok munkáit is értette, persa és arab oktatóktól tanulván, s a legnehezebb számításokban is gyakorlott vala.

A császár szerződése Konsztantinosz császárral és Karamánnal.

24. §. S többé semmi halasztást nem engede sem az alkalomra, sem vállalataira nézve, hanem rögtön egész lélekkel munkához láta. S először egyességre lépe a rómaiakkal és Konsztantinosz császárral, s

azután Karamánnal, Felső Frügia és Kilikia fejedelmével is, úgy gondolkozván, hogy ez a jelen körülmények közt ügyeire nézve kedvező.

Az összeírások, a csapatok és a tisztviselők megvizsgálása.

25. §. Azután vizsgálathoz láta egész birodalmában, törvényt látva az alatta való nemzetek helytartóságaiban, s némelyeket a helytartók közől kivete s másokat igtata helyökbe, kiket vezéri tehetségre és észre, vitézségre és igaz lélekre nézve a többieknél különbeknek gondola; mert minden előtt erre vala gondja, hogy egész birodalma minél jobban és igazságosabban legyen kormányozva.

26. §. S aztán a katonai összeírásokat és csapatokat, úgy a lovasságot mint a gyalogságot, valamint a császári kincstárból fizetett hadakat is megvizsgálá, de különösen nagy gondot fordíta a császári testőrségre, s meg is szaporítá a hadakat, név szerint az úgynevezett szabados gyalogokat, és a maga körül lévő csapatot, kiket saját nyelvökön jenicsároknak szokás nevezni, mi szó szerint új csapatot jelent, jól tudván hogy ezzel hatalma s az ő életét és az egész birodalmat védelmező erő növekedik.

27. §. Ezen kivül fegyvereket és hadi szereket gyűjte, s azután az atyjáról maradt kincseket vizsgálá meg, minél inkább megbírálva a kincstartókat; az évi adók beszedőit is szigorú vizsgálat alá veté és szoros számadásra szorítá.

A köz pénztárak és pénztárnokok megvizsgálása.

28. §. És úgy találá, hogy a köz és császári jövedelmek nagy részét rosszúl kezelték és haszontalanságokra vesztegették, az évi adónak legalább is

mintegy harmad részét, mit is császári kincstárba szállíttata; jövendőre pedig ezek őrizetét jól elintézé. S az évi adók jövedelmét igen nagy mértékben emelé, a főadószedők közöl sokakat a félelem által megjavítván, és hűségeseket s jámborokat állítván helyökbe az adók beszedésére és őrzésére. Mert biz az atyja kissé hanyagúl nézett az ügyek után, és az effélékre kevés gondot fordított.

29. §. Míg a császár ezeket így rendezte, és a kormányzás ügyeiben a legjobban és legszebben intézkedett s készületeket tett nagyobb dolgokra, a hatezer kilenczszáz ötvenkilenczedik év (Kr. u. 1451) a császár uralkodásának első éve, eltelék, s ő azonnal egész lélekkel hozzá láta kitűzött terve végrehajtásához.

30. §. A terv ez vala: Elhatározá, hogy erős várat épít a Boszporosz partján az európai oldalon, szembe a túl, az ázsiai parton, fekvő várral, ott a hol a víz legkeskenyebb és legsebesebb, hogy az utat elzárja, és a két szárazt, Ázsiát és Európát, összekösse, s hogy hatalmában álljon átkelni ide és oda, a mikor neki tetszendik, s ne másoktól függjön, hogy átkelhessen-é vagy ne, s nehogy két külön álló területen uralkodjék.

31. §. Mert jól tudá mennyi s mily nagy bajokat okozott az efféle nekik az előbbi időkben nagyapái és apja korában, s mennyi akadályt gördített ezek elébe vállalataikban, s gyakran mily kicsinyben múlt, hogy a két szárazföld közől az egyiket el nem vesztették; részint azért, mert a római császár a fővárosban épen alkalmas helyen székelt és mindig leste az alkalmat s a dolgok folyását, s minthogy a tengeren úr volt, ellenök kivonúlván olykor-olykor nemzetségökből

annak a kinek akart kárt is tett, részint mivel az olaszok s különösen a velenczeiek a közöttök folyó háborúk alkalmával hosszú hajóikkal gyakran bevonúltak a Hellészpontoszba és Boszporoszba s átkelésöket megakadályoztatták.

32. §. De nem csak ez ösztönzé őt, hanem az is, hogy ezen vár építése kitűzött czéljára nézve is nagyon alkalmasnak látszott. A városnak még csak nem is gyanított ostromára nézve ugyanis jónak látá ezen erős várat, melylyel elzárja a város közlekedését nem csak az ázsiai és európai szárazzal, hanem a két tengerrel is, fönt a Fekete tengerrel a Boszporoszon át, és lent az Aigaji és az egész hellén tengerrel a Hellészpontoszon át.

33. §. Ily szándékkal lévén, tél idején megparancsolja, hogy minden építéshez valót, tudniillik követ, fát, vasat s minden egyebet, a mi szükséges, szerezzenek be, a munkák vezetőivé a legbuzgóbb és legtapasztaltabb embereket tévén, s meghagyván nekik, hogy minél hamarabb mindent rendbe hozzanak, hogy tavaszszal munkához láthasson. Így rendezte a dolgot.

34. §. Konsztántinosz császár pedig s a városbeliek, a mint ezt megtudták, veszedelmesnek, nagy bajok forrásának, és nyilvános hódítási törekvésnek itélék a dolgot, úgy gondolkozván, a mi igaz is vala, hogy ez a várépítés ellenök és a város ellen van tervezve, és nagyon rossz neven vevék.

35. §. Jónak láták azért, így állván a dolgok, követséget küldeni s megkísérteni, hogy ezt az épitkezést minden lehető módon megakadályoztassák, s csakugyan elküldik követeiket.

36. §. S azok megérkezvén minden okoskodást fölhasználnak vala, hivatkozva az egyességekre és

szerződésekre, s hogy minden előbbi s nekiek írásban kiadott, nagy apái, atyja, sőt még a maga idejebeli békekötésekben is teljességgel tiltva van, hogy bárki is ezen a helyen várat vagy akármit is építsen, sőt még ha valaki akarna s hozzá fogna is, tartozzanak mindketten minden módon gátolni, s hogy attól fogva mindeddig ez a hely szabad helynek fön volt tartva, s hogy az, mint mondák, csak átkelő helye vala a ti hadaitoknak és más hadi késztileteiteknek az egyik szárazról a másikra, s egyszersmind kivánják vala, hogy semmiképen se szegje meg csekélységekért a tegnap s tegnapelőtt kötött szerződéseket, s ne akarja bántani őket, kik neki semmit sem vétettek.

Mehemet császár válasza a követekhez.

37. §. S a császár így válaszol nekiek: Azt hiszem ó római férfiak, hogy sem titeket nem bántalak, sem a szerződések és kötések ellen nem cselekszem ezzel a dologgal, hanem csak a magam tulajdonát biztosítom, azonban nem a ti károtokkal. A magáét pedig védeni és biztosítni, a nélkül hogy szerződő feleit károsítsa, mindenkinek jogában áll, ezért kárhoztatni nem lehet, s ez mindenkinek meg van engedve. Én, mint látjátok, Ázsián és Európán, ez egymástól elválasztott két szárazon uralkodom, s mind a két részen sokan vannak, a kik kormányunkkal ellenkeznek és daczolnak, s nekem mindenütt ott kell lennem, mindegyik oldalon védnem kell magamat, hacsak önkényt nem akarnám, hogy ellenségeim birtokaimból elűzzenek. Nagyon jól tudjátok, mennyi s mily nagy dolgot adtak nekünk apánk idejében, midőn a birodalmunkba ütött paionok (magyarok) ellen át akartunk kelni, az olaszok gályái, melyek tenger-

partunk körül hajóztak s bennünket az átkelésben gátoltak. Tehát el kell őket rekesztenünk az ily támadástól és biztositni kell birodalmunkat, nehogy a kárvallás mellett még a világ előtt is szégyenben maradjunk, mint a kik tengerünket és birodalmunkat megvédni képesek nem vagyunk. S az a hely, a melyen ezt a várat szándékozom épiteni, a miénk, s a mieink felső átkelő réve Ázsiából Európába és innen amoda. S bizony teljességgel nem kell nagy dolgot csinálnotok belőle, haugyan békében akartok maradni, s ha netalán magatok is nem akartok bennünket ezen átkelőtől elzárni; mert ez már más kérdés volna. Én a szerződéseket sem most meg nem szegem, sem ezután nem szándékozom megszegni, ha ti is a magatok földjén maradtok, a mi dolgainkkal épen nem bajlódtok, és haszontalankodni nem akartok.

38. §. Ezen válaszszal bocsátja el a követeket. Kik is haza érkezvén mindent megjelentenek Konsztantinosz császárnak és a hivatalban lévő rómaiaknak, egyebek közt azt is, hogy sem okoskodással sem rábeszéléssel sehogy sem lehet ezt a vállalatot gátolni, csupán erőszakkal, haugyan van erejök. S azok, ámbár nekik is nagyon veszedelmesnek látszott a dolog, a minthogy valóban az is vala, mégis nem tudva mit csinálni, csendességben maradának.

A császár megindúlása szárazon és vizen, s a Boszporoszhoz érkezése a vár épitése végett.

39. §. Mehemet császár pedig, a mint a tavasz nyilni kezdett, s minden készen volt, harmincz gályát mintegy tengeri harczra jól fölfegyverezvén, mintha szüksége volna erre, ha netalán ellenkeznék vele

valaki, s igen sok más szállító hajót is fölszerelvén, Kalliúpoliszból (Gallipoli) a Boszporoszba indíta.

40. §. Maga pedig nagy haddal a szárazon nyomúl vala előre, és hetednap a tengerszoroshoz érvén táborba száll. S maga mellé vévén néhány tisztviselőt sőt az öregek közöl is néhányat, kikről tudá, hogy az ily dolgokban nagy tapasztalások van, végig lovagolva szorgosan megvizsgálja vala a helyet s annak fekvését, a rév szűk és igen összeszorúlt voltát, a csavargó kanyarúlatokat, és a sűrűn kiálló s mélyen benyomúló hegyfokokat és öblöket.

41. §. S a víz igen sebes folyását, s az abban a kanyarúlatok s összenyomúló partok miatt támadt visszatorlódásokat és örvényeket s mind azokat, a mik ezen szorost nehezen hajózhatóvá s nehezen áthatolhatóvá teszik.

42. §. A miket már a régi hellének is észre vévén, szorúlatok névvel nevezék ezen helyet, s azt beszélék, hogy ezeken Héraklész kelt legelőször át, utána pedig Iászón az argonautákkal, de ezek is csak nagy bajjal kelhettek át, a hely összeszorúlt, mintegy bezárt, és összetolúlt volta miatt, a hegyfokok sűrű benyomúlásai és kinyúlásai által úgy össze lévén a hely és az átjárás szorítva, hogy a föl és lehajózók előtt úgy tetszik mintha köröskörül szárazföld volna, s mintha magok valami keskeny tóba rekedve sehol se tudnának kihatolni.

43. §. A hol is a nagy zajlás és a roppant erővel alá zúdúló víz, mely fölülről az igen nagy és széles tengerből, a Fekete tengerből, rohan alá, sebes és erős folyásában megtorlódván és összekavarodván elragadja a hajókat és a sziklákhoz csapja és elsülyeszti, ha-

csak a hajósok nagyon nem ügyelnek és nem nagyon gyakorlottak. S megmérvén a tengerszoros szélességét, a hol legkeskenyebb, körülbelül hét stadion szélességűnek találta.

44. §. Miután tehát mind ezt jól megszemlélte, megvizsgálta, és a legpontosabban számba vette, minthogy a hely igen alkalmasnak látszott előtte, elhatározá hogy itt épiti a várat. Azért czövekekkel kijelölé a helyet, melyet beépiteni szándékozott, és vázlatot készíte a vár fekvéséről és nagyságáról s a bástyák és a bástyaközök alapjairól és távolságairól. S még az előbástyákat, a mellvédeket, a kapukat és minden egyebet is, a mint tervében vala, szépen és részletesen lerajzolá, megparancsolván a tiszteknek, hogy minél elébb befejezzék a munkát. És igen szép jutalmakat tűze ki azok számára, a kik legjobban és leggyorsabban végzendik a munkát.

A falakat és a várat igen gyorsan építteti.

45. §. S maga a vár tenger felőli részét fogja föl, s már a tavasz derekán fogván az építéshez, sok kézzel és költséggel s valamennyi munkás buzgóságával és versengésével, mielőtt a nyár eltelt volna, fölépítteté a legerősebb, legbiztosabb és minden eddigieknél nevezetesebb várat, mely válogatva összeillesztett roppant kövekből épült, és sok vassal s ólomba eresztett kapcsokkal és sok egyébbel meg volt erősítve, és sűrűn s magosan kiemelkedő roppant szilárd bástyákkal, erős előbástyákkal és mellvédekkel s magos és tömör kőfallal volt biztosítva.

A vár alakja.

46. §. A kőfal szélessége, a hol legszélesebb volt, tizenhét sing, magossága pedig négyannyi, s kiterjedése nem várhoz hanem egy kis városhoz illő vala. S a vár alakját háromszöggé képezé, melynek derék szöge fölfelé hegy ellenében tart vala, s a tetőn, mert lankásan emelkedő vala a hely, igen erős és igen nagy bástyájával mint egy védpaizszsal fedezé a háromszöget, összekapcsolva és oltalmazva annak két rézsútos oldalát.

47. §. A háromszög alapvonalának két szöglete pedig alant a tengerparton vala mind a két oldal felől megerősítve, s ezek is igen erős és nagy bástyákkal valának biztosítva. S magok a háromszög oldalai is sürün meg valának rakva más bástyákkal, melyek a szögletbástyáknál kisebbek valának ugyan, de erősségre nézve semmiben sem szűkölködének.

A kőhajító gépek fölállítása.

48. §. A vár alakját és fekvését pedig részint azért tervezi vala így, hogy a tengernek minél nagyobb részén uralkodjék a kőhajító gépek által, melyek a vár körül a tenger felé irányozva sürün valának fölállítandók, hogy a hajókat elsülyesztve az áthajózást meggátolják, részint azért, hogy fönt a magaslatnak is ura legyen, azt védje és az ellenséget minél távolabb tartóztassa, nehogy azok fölülről lövöldözve alá a mellvédek mögött álló katonaságban kárt tehessenek, hanem messziről elriasztassanak.

49. §. S miután a várat az előadott módon fölépítette, mindenféle fegyverrel, dárdákkal, nyilakkal,

láncsákkal, könnyű és nehéz paizsokkal, és sok más effélével fölszereli; ezenkivül a bástyák, bástyaközök és előbástyák valamennyi mellvédeit nagyobb és kisebb kőhajító gépekkel és pattantyúkkal megrakja.

50. §. A legnagyobb gépeket pedig a tenger mellé a kőfal aljában a földre helyezi, sűrűn az egész oldal hosszában, mindenfelől a tenger felé fordítva, nem egyenes irányban, hanem a tenger más-más része felé, s egymással keresztbe irányozva, hogy a jobb oldaliak balra, s a baloldaliak jobbra nézzenek, és a jobb oldaliak fölött lőjenek, és az áthajózást bármely irányban meggátolják; mert roppant nagy gömbölyű köveket lődöznek vala a tenger színén mintegy szökdécseltetve.

Lásd a két száraz összekötésének módját.

51. §. Ettől a vártól a túlsó partig, s onnan viszont idáig, más gépek ugyanazon módon nem engednek áthajózni, nem hogy dereglyét vagy gályát, vagy bármiféle teher- vagy szerhajót, hanem még legkisebb ladikot sem a nélkül, hogy össze ne törjék és roncsolják, és a tenger fenekére sülyeszszék, úgy éjjel mint nappal, hanemha a várparancsnok engedelméből.

52. §. Így intézte el a várépítést, s ekként kötötte össze a két partot, s így tette magát az átkelés urává. Miután tehát a várat fölszerelte, megerősítette, s bevehetetlenné vagy jobban mondva megtámadhatatlanná tette, s elegendő őrséget hagyott benne, parancsnokúl pedig leghívebb emberei egyikét nevezte ki, s a gépek mellé ahoz jól értő tanult embereket állított, már az ősz vége felé visszamegyen Adria-

nopoliszba. S a hatezer kilenczszáz hatvanadik (Kr. u. 1452-dik) év, a császár uralkodásának második éve, eltelék.

A császár Drinápolyba érkezése; új császári lak építése.

53. §. Ugyanazon időben építe Adrianopolisz mellett épen az Evrosz folyó partján a várossal szemben pompás császári palotát, mely fényes kövekkel s átlátszó márványokkal volt díszítve, belől és kivül gazdagon megaranyozva és ezüstözve, ezenfölül szobrászati és festészeti munkákkal és különféle más, nagy gonddal és ügyességgel készített, drága művekkel volt ékesítve. És körötte mindenféle növényekkel és szelid fákkal díszelgő s korántermő gyümölcsfákkal megrakott kerteket ültete, s ezekbe csoportonként szállíta különféle fajú szelid és vad állatokat és madarakat, s oda sok más szép dolgokat is összehorda, a mikről tudá, hogy gyönyörűséget, díszt és élvezetet adnak. Mind ezekhez igen közel császári udvart is építtet nagy gondosan, s abban és a körül minél több lakást emeltet az ujoncz testőrök és gyalogok számára, hogy a palotát minden felől biztosítsa. Ezeket így intézé.

54. §. S már most azon gondolkozik vala, hogy rég fejében forgatott tervét, s a lelkében vajudó gondolatot és czélját, melyre szolgált minden tette eleitől fogva, végre hajtsa, s tovább ne várakozzék és ne halogassa a dolgot. E terv pedig az vala, hogy háborút indítson a rómaiak és Konsztantinosz császár ellen, és szállja meg a várost. Mert úgy gondolkozik vala, a mi úgy is volt, hogy ha ezt bármi módon elfoglalja és urává lehet, rövid időn semmi akadálya

sem lesz, hogy innen, mintegy az egész világ közös fellegvárából, kirontva, az egész világot beszáguldozza és meghódítsa. S épen ezért sehogy sem lehete többé tartóztatni; nem is akara tovább is az eddigi állapotban maradni és békességben élni, hanem úgy látá jobbnak, hogy rögtön háborút indítson és foglalja el a várost.

55. §. Különösen ösztönzék pedig őt erre némi égi jelek; s ezen kivül a jóslatok, jövendőmondások és látások, s más effélék, melyekre sokat adott, s melyekből az emberek a jövendőt lesik, mind egyaránt buzdíták, s a legjobb reménységbe ringaták, hogy a várost be fogja venni.

Összehíván azért mind a főtiszteket, tudniillik a helytartókat, a tábornokokat és ezredeseket, a csapatok és szakaszok parancsnokait, és tanácsot tartván velök, így szóla hozzájok.

A császár beszéde, melylyel alattvalóit a város elleni háborúra lelkesítette, és az őseik által elkövetett régi tetteket fölemlegette s egész birodalma múltját röviden elbeszélte.

56. §. Szeretett embereim, s udvari népem! Mindnyájan jól tudjátok hogy őseink ezt a birodalmat, melyet bírunk, sok küzdelemmel és igen nagy veszélyekkel szerzették, s mai napig szakadatlanúl egymástól örökölve, apáról fiúra szállítva, hagyták rám; mert némelyek közületek, a legöregebbek, kik most ebben a megélemedett korban vagytok, némi részt is vettek azok némely tetteiben, mások pedig, a kik fiatalok vagytok, azokat apáitoktól hallottátok. Mert nem is nagyon régi dolgok azok s nem is olyanok, hogy sok idő múlva is feledékenységbe mehessenek.

Azonban a szemmel látás erősebben bizonyítja ezeket a tegnap s tegnap előtt történt dolgokat, mint az elbeszélés, vagy a cselekvő személyektől való hallás.

57. §. Mert még most is tisztán lehet birodalmunkban mindenütt látni azon tettek kétségtelenül bizonyító emlékjeleit, a tegnap s tegnapelőtt lerombolt várak és városok falait, a véröktől még most is csaknem piroslό és nedves földet, s vitézségöknek és erényöknek sok más lehető legszebb emlékeit, a veszedelmekben való bátorságuknak örökké emlékezetes bizonyságait. Mert mindenben oly hősi lélekkel, rendíthetetlen értelemmel és nagyratörő szellemmel forgolódtak, hogy mindjárt kezdetben, midőn birodalmok és erejök igen kicsiny volt, fejökbe vették, hogy a rómaiak felsőségét ledöntsék, és az egész Ázsia és Európa fölötti uralmat reménylették.

58. §. És csakugyan nem csalatkozának. Mert legelsőben a kilikiai és a Tavrosz hegyek közől, mint mondám, csekély erővel, de a legnagyobb számítással és eszélylyel előre törvén rögtön beszáguldozzák Lükiát, Pamfüliát és felső Frügiát; meghódítják a lüdokat, károkat, müzokat, alsó Frügiát, az iónokat, és az egész hellén tengerpartot; ezen fölül birtokukba kerítik a galatákat, kappadókokat, paflagónokot, khalübokat, bithünokat, hellészpontosziakat, egy szóval mind azt a földet, mely a Kilikiától a Fekete tenger mellett fekvő Szinopéig terjedő Tavroszon belül fekszik; az úgynevezett felső Ázsiát pedig rövid idő alatt elfoglalják és állandóan hatalmok alá vetik.

59. §. S miután ennek az egész tartománynak és tengermelléknek uraivá lettek, és az abban fekvő városokon hatalmasan uralkodtak, s Pruszionban császári palotát emeltek, átkelnek a Hellészpontoszon

nem nagy számmal, de nem is nyílt háborúra, hanem alkalomszerinti zsákmánylásra és rablásra vonúlván át, távol tartván egyszersmind magokat az itteni tengertől is, mint a melyen a rómaiak valának az urak. S elérvén azt a hegyfokot, mely a Hellé síremléke s a kherzonnézoszi földszoros előtt fekszik, s az ottani vártdát rohammal vagy csellel elfoglalván, legelsőben innen indúlva ki folytaták a zsákmánylást, a véletlen kicsapásokat és rablásokat, s a környék pusztítását.

60. §. S miután lassanként előre nyomúlván s mindig többen többen lévén a közel fekvő várak közől is néhányat részint megrohanva erőszakkal, részint csellel bevéve hatalmokba kerítettek, és a síkra is leszállottak, ezentúl többé semmi gátjok nem vala, hanem a síkságot is elfoglalák, a falvakat kirablák, a városokat kézre keríték, a várakat lerombolák, a hadseregeket megverék, és sok nagy nemzetet meghódítának; hogy röviden beszéljek, rövid idő alatt egész Thrákét és Makedoniát beszáguldozzák, mind a belföldön mind az Isztrosz (Duna) partján lakó müzokat (bolgárokat), az illüreket, triballokat (szerbeket) és helléneket sok más nemzettel együtt meghódítják, az erős várakat és részint a benföldön részint a tengerparton fekvő sok nagy városokat elfoglalják.

61. §. De miért kellene az időt vesztegetnem a városok és nemzetek előszámlálásával? Az egész földet, melynek határát az Isztrosz képezi, annak a Fekete tengerbe szakadó torkolataitól fogva a Szávának a Dunába szakadásáig, s innen a benföldön a Száva és az illürek közt lakó bosztrok (bosnyákok) és dalmaták között délnyugotnak tartva az ióniai öbölig állandóan elfoglalják, és lakosait mind meghódítják és adófizetőkké teszik, velök együtt még a

Dunán túl lakó gétákat (oláhokat) is. De nem csak ezt a földet, hanem Peloponnézoszt kivéve, annak tízezer stadion kerületű egész tengerpartját is elfoglalják.

62. §. S mind ez nem könnyedén, s nem úgy ment mint a hogy valaki együgyű észszel gondolhatná, s nem ellenségeskedések és akadályok, nem vérontás és veszedelmek nélkül bírták és tartották fönn a birodalmat mai napig, hanem sok vérrel, sok sebbel, sok izzadással és fáradsággal.

63. §. Ugyanis Ázsiában és Európában sok nagy nemzet fegyvert ragada ellenök és a szabadságért dicsően és bátran küzde mind halálig; s ugyanott sok kőfallal, katonasággal, fegyverrel, gazdagsággal, lakosai vitézségével és sok egyébbel megerősített nagy városok fölkelének a magok védelmére; s erős és nehezen vívható várak, bajosan áthatolható helyek, az utak sok akadályai, egymást érő s nem egykönnyen átkelhető folyók és sok effélék akadályozák őket.

64. §. S a mi legfőbb, a rómaiak hadai szárazon és vizen mindig szemben állottak és csatáztak velök, és sok ellenségeskedést és küzdelmet folytattak ellenök. Mindazáltal mind ebből semmi sem tartóztatta fel őket az előnyomúlásban, se nem vetett akadályt rohamuknak és vitézségöknek, mindaddig míg mindent meghódítva és teljesen elfoglalva, birodalmukat állandóan meg nem erősítették és a világon leghatalmasabbá nem tették, folytonosan derék férfiak gyanánt viselvén magokat, s kezdettől fogva mind végig teljességgel semmit sem tágítván elhatározottságukon és elszántságukon. Mert ha ellenségeiket legyőzték, még sokkal többre törének, ha pedig vesztettek, nem

csüggedének s jó reményöket nem veszték el, hanem mindent saját lelkesedésökre, a jövendőbe vetett reményökre, sőt még a bizonytalan szerencsére is bízva, újolag erősen munkához látnak vala, erejökön felül is merészelve, életöket a hihetetlenségig koczkáztatva, s a veszedelmek közt is jót reménylve.

65. §. És csüggedhetetlenek valának a küzdelmekben, fáradhatatlanok mindenben a mit magokra nézve jónak gondoltak, és a kényelemmel mit sem gondolának. Lelkiismeretesen megfontolák, mit kell tenniök, és gyorsak valának elhatározásukat tettel végrehajtani. S mindig örömük telék a messze kalandozásokban, hogy megszerezzék a mit még nem bírtak, és soha sem elégedének meg azzal a mijök volt, s másokat sem hagyának nyugton, azt a mi birtokukban volt semmibe sem számítván, minthogy mindig az után esengettek, a mijök nem volt, s a mit még nem szereztek meg, de a mire törekedtek, úgy tekintették mint sajátjokat. És csak alig élvezék mind azt, a mijök volt, minthogy mindig több után esengének, s mindig annak birtokáért és élvezetéért küzdöttek, a mit még nem bírtak. A küzdelmekben és veszélyekben testökkel úgy bánának mint nem sajátjokkal, és azt teljességgel nem kímélék, s bár gyakran csatát vesztettek is, lelkökben győzetlenek maradának. Egész éltök folyamán át harczolva s az életet magokra nézve küzdelemnek és fáradozásnak tekintve így emelék a birodalmat ily nagy dicsőségre és hatalomra, emberrel, pénzzel, fegyverrel, hadi hajókkal s minden más vagyonnal ily nagy tekintélyűvé, s háborúra és békére a legképesebbé; így adák azt nekünk át.

66. §. S mi magunk részéről ne tűnjünk úgy fel

mint annak árúlói, ne vessünk homályt őseink hős tetteire, ne veszítsük el minmagunk dicsőségét, melyet régen szerzettünk; nagy hírünk lévén a világban vitézségünkért, hadi tudományunkért és erényünkért, és győzhetetleneknek tartván mind eddig bennünket a világ s azok is lévén, ne engedjük, hogy egyetlen egy város alázzon meg bennünket, egy olyan város, melynek többé önnön magában sem lehet bízni, mely csaknem egészen kifogyott a lakosokból, mely a hosszú idő, s a mieink szakadatlan beütései és támadásai miatt minden hajdani dicsőségéből ki van vetkeztetve és teljesen ki van fosztva, mely többé nem is város, hanem csak a nevét viseli; a mennyiben, mint látjátok, egész területe egy kis szántóföldből, gyümölcsös- és szöllőskertekből, haszontalan épületekből és üres s legtöbbnyire roskadozó kőfalakból áll. De azt is látjátok, hogy birodalmunk közepében, a száraz és tenger legalkalmasabb pontján feküdvén, mindig hadakozva mennyi s mily nagy dolgot adott s ad még most is nekünk, tetteinkre leselkedve, ha bajunk van mindig ott teremve, és nagy károkat téve.

67. §. Mert ki nem tudná, hogy a mi ősünk Bajazet idejében ezen város császárja az egész nyugotot ellenünk támasztotta, az óczeán és Masszalia (Marseille) felől a nyugoti és pyrenéi galatákat és hiszpánokat (francziákat és spanyolokat), a Rhénosz folyó mellől és éjszakról a keltákat, keltibéreket, germánokat, és a paionok és dákok királyát (a magyar királyt), ki hatalmas haderőt s a folyón hajóhadat vezetett ellenünk; kik is a Dunán átkelve s annak partján a mi birodalmunkban tábort ütve nem kisebben törték a fejöket, minthogy egész erőnket és birodalmunkat leverjék és bennünket Európából és

Ázsiából kikergessenek, hacsak Bajazet hadvezéri tehetsége, tapasztaltsága és merészsége ezt akkor meg nem gátolta és hiúsította volna, ki őket hatalmasan legyőzte és összetörte, s egy részöket ott helyben összevagdaltatta, más részöket a Dunába fulasztatta, úgy hogy a töméntelen népből igen kevesen s azok is nagy bajjal menekülhettek.

68. §. S azután nem sokára a szkütha (mongol) Timurt keltette föl s hozta e város Babülonból ellenünk, kitől tudjátok mennyit szenvedtünk, s tudjátok mily kicsinyben múlt akkor, hogy egész birodalmunktól s hatalmunktól el nem estünk, és az egyik szárazföldet el nem vesztettük. S attól fogva ismét mind mostanig föl nem hagyott azzal, hogy egymás ellen uszítsa és fegyverezze nemzetünket, lázítsa, háborgassa s rontsa birodalmunkat.

69. §. Nem régiben is a géta Jánost (Hunyadi Jánost) a paionokkal és dákokkal ellenünk ingerelte, ki is nagy erővel kétszer háromszor át kelvén a Dunán és birodalmunkba ütvén atyámnak sok bajt okozott. Elhallgatom a szökevények oly fontos ügyét, s ennek következtében minden nap történő romlásunkat és kárunkat, nem csak rabszolgáinkban hanem már szabad embereinkben is. Röviden szólok. Se nem nyugodott, se nem fog soha nyugodni attól, hogy velünk ellenkezzék és daczoljon, sem háborúval és lázítással föl nem hagy ellenünk mind addig, míg engedjük hogy így maradjon, és tökéletesen meg nem hódítjuk, vagy hatalmunkba nem kerítjük.

70. §. Tehát kedvelt híveim! miután ily város áll velünk szemben, mely nyilván és titkon mindent elkövet ellenünk, mely birodalmunk vesztére tör, mi késlekedjünk, mind ezt számba se vegyük s ne töre-

kedjünk-e azt addig bevenni, míg meg nem ront bennünket? Vagy azt gondoljuk, hogy mindig rajtunk áll ott folytatni a háborút a hol akarnók, és nem tudjátok-e, hogy a háború s az alkalom nem várakozik, hogy az idő előtt semmi sem váratlan, hogy a szerencse mindenütt kétséges, és a dolgok kimenetele állhatatlan és bizonytalan?

71. §. S az efféléket, a kiknek eszök van, mindig meg kell előzniök, ellenségeiket a maga idejében kell megtámadniok, nem kell bevárniok míg bajba jutnak s akkor oltalmazni magokat, hanem inkább magoknak kell cselekedniök, míg bajba nem jutottak; inkább jókor kell mások ellen törniök, mint magokat ellenökben védniök; az effélékben mind azt nyereségnek kell tartani, a mivel az ember az ellenséget csel vagy erőszak útján megelőzheti. Mert az efféle hadi dolgok nem kifecsegni valók, hanem minél inkább bír és akar az ember titkolózni, mást megelőzni és fölibe kerülni, annál inkább részére hajlik a győzedelem.

72. §. Én tehát ily vélekedésben lévén, óh férfiak, efféle számításból s ily okoskodásból indúlva ki, s ezenkivűl igen nagy kihívások által is ingereltetve, hívtalak össze ide benneteket, úgy gondolkozván, hogy a dolgot tovább tűrni nem lehet. S igazságnak tartom, hogy szavamra hajtva mind egy értelemben legyetek velem. És azt mondom, hogy rögtön támadnunk, hadakoznunk és be kell vennünk a várost, egész lélekkel és buzgósággal fogva a háborúhoz, vagy többé a magunk birodalmát s annak javait sem kell sajátunkúl tartanunk s jövőre biztosnak hinnünk. Mert lehetetlen hogy birodalmunk bátorságban legyen s

vagyonunk veszendőbe ne menjen, ha ezt a várost be nem veszszük, vagy a föld színéről el nem töröljük.

73. §. A kérdés egyszerű. Válaszszunk, hogy vagy azzal együtt a magunk birodalmát is bírjuk, vagy a nélkül a magunkét is elveszítsük. Hiszen jól tudjátok, hogy azzal, a mink van, állandó, s a mink nincs, megszerezhető; a nélkül pedig, vagy ha úgy marad a mint van, a magunkéból sem biztos, s másból sem reménylhető semmi. Mert ha ők ezt a várost bírják, s általunk kényszeríttetve erősebb szövetséget találnak kötni, és a mi tengerünkön urakká találnak válni, mindig háborúban, veszedelemben, költségben és kárban leszünk. A háború kimenetele pedig bizonytalan.

74. §. Mert az efféllékben gyakran sok véletlen dolog szokott történni, a mit az ember meg nem gondolt volna, s a hosszas háborúban sok csak a véletlentől függ. Viszont ha ők nem bírván megtartani a várost, más magoknál erősebbekre bízzák, a kik emberrel, pénzzel, hajóhaddal, fegyverrel s mindennel a legjobban föl vannak szerelve, a kik erélyesebben fognak majd a dologhoz s mint már tulajdonukért úgy fognak azért küzdeni, meglássátok, hova jutnak ügyeink. Ezen ily nagy, a száraz és tenger alkalmas pontján fekvő, mindig ellenünk törő, mindig romlásunkat leső, a miénkkel fölérő erőhöz jutott város, én azt hiszem, mérkőzhetik velünk a háborúban. De nem akarok semmi kedvetlent mondani; forduljon átkom ellenségeink fejére; csak annyit mondok, ha bár az embernek csak hallani is iszonyú, hogy ez nem hozzánk, nem a mi becsületünkhöz illő dolog volna!

75. §. Azért nem kell a dolgot tovább halogatnunk s nem kell az alkalmat elhalasztanunk, hanem

rajta kell ütnünk mindnyájunknak minden erőnkkel és hatalmunkkal, különösen addig, míg az istenség is velünk van, nem kímélve semmit, a mi a háborúra kell, sem embert, sem pénzt, sem fegyvert, sem semmi efélét; és semmit a világon elébb való dolognak nem kell tartanunk, míg csak ezt a várost bármi módon bevéve a föld színéről el nem töröljük, vagy meg nem hódoltatjuk.

76. §. S ne gondolja senki közőletek, hogy lehetetlen ezt a várost bevenni, a nagyatyánk és atyánk idejebeli dolgokból okoskodva, hogy tudniillik ezek mindjárt eleitől fogva ezzel a szándékkal lévén, és elkeseredett háborút indítván ellene, bár tömérdek erős haddal vették körül, s fegyverrel, hosszas ostrommal és nagy éhséggel a végsőig szorongatták, még sem voltak képesek annak uraivá lenni.

77. §. Mert ha ez a város akkor saját erejével és hadaival állott volna ellen, ha emberrel, pénzzel, fegyverrel és minden egyébbel jól fölszerelve mutatkozott volna derekabbnak az ellene harczolóknál, vagy ha a mieink, mint saját haderejökre és hadi készületeikre nézve gyengébbek, húzták volna a rövidebbet, sehogy sem lévén képesek a várost bevenni, akkor volna helyén a félelem és ez az okoskodás.

78. §. Úgy de ki nem tudná, hogy a Bajazet kezei közől csak egy valahonnan váratlanúl föltűnt véletlen eset ragadta ki, a milyen sok véletlent gyakran bocsát az istenség az emberekre. Mert midőn a polgárok megegyezkedtek velök, hogy bizonyos kitűzött napokon megadják a várost és magokat, mint a kik továbbá nem bírnak ellenállani az éhségnek és a hosszas ostromnak, hirtelen előtörvén elsőben Európából a paionok és dákok királya (a magyar király),

s nem sokára azután Ázsiából a babüloni Timur, az ostromot vele félbe hagyatták s őt magok ellen fordították; így történt a város megmaradása, melyet a nem is reménylett véletlen mentett meg.

79. §. S tudjátok hogy az én atyám milyen késztülettel és haderővel táborozott az ellen, és hogy az ostromban annyira erőt vett rajta, hogy még magához a falhoz sem engedett szabad útat a védőknek a nyilak és gépek által hajított kövek zápora miatt. Ennyire kezében tartotta a várost, és harczolva erőszakkal is bevette volna, ha legközelebbi rokonai s a kikben leginkább bízott, alattomban ellene nem dolgoztak, s a mit gondolni is alig lehet, az ostromlottakkal magán hasznukért egyet nem értettek volna. Ezek hagyatták vele félbe az ostromot, ezek mentették meg akkor a várost.

80. §. S ha akkor a város netalán saját erejéve győzött volna is, — mert tegyük föl ezt is, — de nem ugyanazok az akkori s a mostani körülmények sem a városra sem ránk nézve. Mert akkor a városnak értelmesebb, hadtudósabb és még hozzá a dolgokban tapasztaltabb férfiai voltak; akkor a várost a császár, az elöljáróság és számosabb lakosság őrizte; akkor az alatta terülő tengernek egy részben ura volt, s az olaszoktól részint már kapott is, részint reménylett segítséget.

81. §. Most pedig gyengébben s mindenben rosszabbúl áll dolga. Ugyanis; lakosai legnagyobb részéből kipusztúlt, s a tengertől tökéletesen meg van fosztva. S császárja és a körülötte valók olyanok, a milyeneknek az ember ellenségeit ohajthatja. Az olaszok segítségéről pedig még csak nem is ábrándozhatnak, sőt inkább mindenkép ellenségei egymás-

nak, miután a vallás dolgában elkeseredett harczot folytatnak. S épen ez okon bent is lázongással és zűrzavarral fordúlt föl a város. S ha figyelmesen megvizsgálná az ember, még sok egyéb bajt is találhatna benne.

82. §. Nekünk ellenben birodalmunk a sok gyarapodással nagyon emelkedett. Mert lovag és gyalog hadi csapataink sokkal számosabbak, derekabbak és jobban fegyverzettek, mint valaha, s fölserdűlt ifjuságunk töméntelen. Mostani testőrségünk rendkivűl erős, pénzünk kincstárainkban s az évi adókban tömérdek; fegyverünk, ágyúnk és hadi készletünk bőségben; nem csekély számú gályánk és sok egyebünk van, a mi mind együtt nem ezen egyetlen egy város ellen, hanem részekre osztva sok ezzel mérközhető városra is elég volna, hogy mindnyáját leverjük.

83. §. Ezen kivűl a birtokunkban fekvő és az azon alól eső egész tengernek is urai vagyunk s azt a szorosoknál fönt és alant várakkal megerősítettük, elzárván a várost mind a két parttól s az egész száraztól és tengertől. S vannak még más nem csekély előnyeink, melyeknek együttvéve, bízvást mondom és nagyon hiszem, teljességgel nem fog ellenállhatni, hanem vagy rohammal s fegyver erejével bevehetjük vagy rövid ostrom után kézre keríthetjük.

84. §. Csak ne késlekedjünk, és ne adjunk nekik többé alkalmat ellenünk incselkedni, hanem minél hamarabb viseljük magunkat derék emberekűl s mutassuk meg neki és az egész világnak, hogy nem elpuhúltságunk, gyávaságunk, vagy gyengeségünk, hanem inkább halogatásunk, hanyagságunk és határozatlanságunk miatt maradt fön mindeddig. És ne

gyalázzuk meg őseink hős tetteit és erényeit, s ne mutassuk magunkat hozzájok méltatlanoknak, a magunk ily nagy birodalmában megengedve egyetlen egy városnak, hogy minden módon ellenünk törekedve mintegy zsarnokoskodjék rajtunk; söt inkább mutassuk meg, hogy az ő fiaik vagyunk és az ő bátorságuk és vitézségök lakik bennünk.

85. §. Mert azok rövid idő alatt egész Ázsiát és Európát nem mindennapi küzdelmek és veszélyek közt meghódítván örökükké tették, és sok nagy várost elfoglaltak és számtalan nemzet uraivá lettek. Mi pedig, ha ezt az egy várost beveszszük, abból mint valami fellegvárból kirontva, csekély fáradsággal s rövid idő alatt az egész világot beszáguldozhatjuk, és teljességgel semmi sem tartóztathat föl bennünket az előnyomúlásban, és a világon semmi nem fog ellenállhatni hatalmunknak és birodalmunknak, hanem rövid időn urai leszünk a száraznak és tengernek.

86. §. Ne halogassuk tehát tovább a dolgot, hanem rontsunk rá rögtön teljes erőnkkel s oly elhatározással, hogy vagy megvívjuk és beveszszük, vagy addig alóla nem távozunk, még ha meg kellene is halnunk, míg e város uraivá nem leszünk!

87. §. Én magam leszek az első köztetek, örömest osztozom veletek a küzdelemben, mindent a legjobban fogok intézni s illő ajándékokkal jutalmazom meg a jeleseket, kit kit a szerint a mint magát a veszélyben kitünteti, vagy bármi más jeles tettet követ el.“

A háborút a császár és mindnyájan megszavazzák.

88. §. Ekként beszéllvén a háborúra szavazott. S a jelenlévők csaknem mindnyájan fölriadnak a csá-

szár szavaira, magasztalva őt jó szándékáért, belátásáért, bátorságáért és vitézségéért, egy értelemben lévén vele magok is s még inkább buzdítván őt a háborúra, részint magán dicsvágyok és hasznok végett, reménylve, hogy a háborúból gazdagodnak és magasabbra emelkednek, részint a császárnak kedveskedni s egyszersmind a dologból magok is hasznot húzni akarván, mások pedig, kik fiatalok s az efféélékben tapasztalatlanok valának, azért is,mert a háborút nem ismerték.

89. §. A kiknek pedig nem látszék ínyök szerintinek a dolog, egyéb okokon kivűl már csak a háborúval járó nyomorúságok és nagyobbára véletlen esetek miatt is, ezek akarának ugyan szólani, hogy a háborút elhárítsák, de látva a császár elhatározottságát és fölindúlását, s hogy a többiek mint föl vannak buzdúlva, mint gondolom, megijedének s akaratjok ellenére is a sokaság mellé állának és csatlakozának hozzájok. Tehát így szavazták meg mindnyájan a háborút.

A város környékének benyargalása és kirablása.

90. §. Megparancsolja tehát azonnal, hogy az európai helytartó rögtön sereget gyűjtvén, magát a várost és környékét is, a mi csak a rómaiak birtokában volt, nyargalja be. S az mitsem késlekedve sereget gyűjt és a város egész környékét s a várost egészen a kapukig beszáguldozza és kirabolja. Benyargalja Szelimbriát és környékét, elpártoltatja az ottani tengermelléket, Perinthoszt és a többit. Megadja magát neki alku szerint az Epibaton nevű vár is. Elpártoltatja egyszersmind a Fekete tengermellékét is, mind a mi ró-

maiak birtokában volt, ezenkivül elfoglalja a Mezémbriában lévő várat, mely szintén alku szerint adta meg magát; a többit rabolja és kénye kedve szerint bánik velök.

91. §. Konsztántinosz császár és a városbeliek pedig a rögtöni változásra megrémülve, s látva hogy hadizenés nélkül rontott rájok a háború, mit nem is gyanították, minthogy kevéssel ez előtt történt közöttök a békekötés, teljességgel fölhagyának azzal a gondolattal, hogy többé ez ügyben követeket küldjenek, és a szerződéseket s a békét emlegessék. Mert tudták, hogy hiában való, tekintve a császár ingerültséget, s tekintve mind azt, a mit mindjárt uralkodása kezdetétől fogva tett; tudták hogy mind ez semmi jóra nem czélzott. És sejték hogy olyan ostrom fenyegeti őket a milyen még soha sem, hogy szárazon és tengeren élethalál-harcz, a háború minden csapása, a város bevétele s a bevétel keservei, az ifjuság lemészárlása, vagyonuk kirablása, az egyházak kifosztása, s a nők és gyermekek rabságba hurczolása és megfertőzése vár rájok.

92. §. Mert nem gondolák, hogy csak kis ideig is ellent bírjanak állani, ha ily roppant háború támad ellenök szárazon és tengeren. És így mindjárt eleinte eszöket veszték, tökéletesen kétségbe esének, és magokra nézve semmi jót sem gondolának. Mert valami véletlen és váratlan esetre számítva önmagokat önkényt elhagyák, és többé semmi reményök sem vala a menekűléshez.

93. §. S volt is okuk rá. Mert az előbbi ostromokban sok volt a mi javokra szolgált, s mindig nagy reménységben voltak, hogy megmenekűlnek. Akkor ugyanis a közöttök fekvő tengeren urak voltak s csu-

pán a szárazon volt háborújok, melyet könnyen kiállhattak, csak egy felől, a szárazon, állva szemben az ellenséggel; akkor mind a két tenger nyitva állt dereglyéiknek és hosszú hajóiknak, kereskedelmök fönnállt, élelmet és egyebet nagy bőségben szolgáltatva, a város zsúfolva volt idegenekkel és polgárokkal, sok pénz hevert a köz, magán és egyházi pénztárakban, s fegyverrel, hajóval, dárdákkal és minden egyébbel jól föl voltak szerelve. Úgy hogy az akkori dolog még ostromnak sem tetszett.

94. §. Most már azonban mind ez ellenkezőleg vala s ellenkezőleg mutatkozék. Mert a tenger a felső és alsó tengerszorosnál várakkal el volt zárva és teljességgel nem járhatnak vala rajta; a szárazon is meg voltak támadva, s attól is tarthatának, hogy nagy hajóhad fogja a tenger felőli falaikat vívni; és teljességgel lehetetlennek látszék, hogy a harczot kevés emberökkel a város egész kerületén kibírhassák; a pénznek mind a központtárakban mind magánosoknál igen nagy szűke volt, s a város minden élelmi szerben meg volt fogyatkozva, és semmi segítség sehonnan nem mutatkozik vala.

95. §. Nem kevésbbé zavarák meg őket az akkor történt rendkivűli dolgok, melyeket isteni jeladások gyanánt tekintének, úgymint a szokatlan és rendkivüli földindúlások és földrengések, az égből alá szakadó villámlások, dörgések és irtóztató mennykőhullások, az éjszaki fény föltűnése, az erős zivatarok, a zuhogó záporesők és fellegszakadások, ezenkivűl némely szokatlan csillagok rendetlen mutatkozása, bolyongó útja s ismét eltünése, más csillagoknak pedig lángba borúlása és hosszas ideig való füstölgése. De sok más efféle szokatlan csudajeleket is mutat vala

az isten, melyek a jövendőt jelentették és a létező állapotok igen nagy átalakúlására és változására mutattak. Az egyházakban a képek, az oszlopok és a szentek szobrai megingának. S férfiak és asszonyok semmi jót nem jelentő rendkivűli izgatottságba és elragadtatásba esének, s a jósok sok szerencsétlenséget jövendőlének. És idézék a régi mondásokat, fejtegeték a régi jóslatokat, s a mi csak az ily körülmények közt szokott történni, mind megtörtént; a mi mind semmi jóra sem vezetett, hanem nagy félelmet és szorongatást támasztott és egészen kétségbe ejtette őket, s nem engedte, hogy a jövőben bízzanak.

96. §. De mégis bajaik közt kissé fölocsúdva, a mennyire módjok volt benne, készülődének, a sánczokat tisztogaták, a falak romladozásait javíták, a bástyák és tornyok mellvédeit fegyveresekkel megrakák s az egész falat mind a száraz, mind a víz felől fölszerelék. Ezenkivűl fegyvert, lövő szerszámokat és mindenféle gépeket gyűjtének, a külső várakat, fegyvert és őrséget szállítva beléjök, fölszerelék s a szigeteket is erősíték.

97. §. Ez után a nagy kikötőt és az egész Arany Szarvat a galatai fegyvertártól fogva a szent Eugéniosz kapujáig, a hol legkeskenyebb volt, hosszú lánczokkal elrekeszték. S mind a közpénztárakból, mind a magánosoktól, mind az egyházaktól pénzt gyűjtének; s gabonát és élelmi szereket szállítának be. És minden egyébbel a lehetőségig ellátták magokat, s a várost és a kőfalakat fegyveresekkel megrakák, mint kik szárazon és vizen ostromolva lesznek.

98. §. Ezen kivűl követségeket küldének minden felé, a honnan reménylhették, hogy valami segítséget kapnak: Peloponnézosba az ottani fejedelmekhez,

gabonát és embert kérvén segítségül; mert úgy gondolkozának, hogy sokáig használhatják a segítséget, és nem lesz, a mint lett, a város rohammal fegyver erejével bevéve; továbbá a római nagy főpaphoz, kibe leginkább bízának, ezen kivül Itália és a nyugoti nemzetek többi fejedelmeihez, szövetségért és minél gyorsabb segítségért könyörögve, mint a kik megkísértendők szerencséjöket, jóllehet már is a legnagyobb veszedelemben forganak. Ők ebben járának.

99. §. Mehemet császár pedig, miután a háborút már nyíltan kihirdette, és a város környékét részint benyargalta és kirabolta, részint meghódoltatta, részint elfoglalta, tavaszszal neki készül vala, hogy magát a várost is szárazon és vizen egyszerre megtámadja. S először összeszedé és egybe gyűjté a katonaságot, s a gyalog és lovas hadtesteket Ázsiából és Európából mindenünnen összevoná, azután megválogatá a nehéz gyalogokat, az ijászokat, a parittyásokat és láncsásokat, s minden más csapatokat megvizsgála. S az előharczosok oltalmazására nehéz fegyverzetet, kerek paizsokat, sisakokat, mellvérteket, és a dárdák, kopják s kardok ellen kivülről vassal bevont, földig erős védpaizsokat csináltata, és mindent, a mi csak a vár vívására alkalmatosnak látszott előtte, nagy sietséggel megtőn. Ezen kivül mindenféle faltörő, s különféle új szerkezetű s mint a tapasztalás bebizonyította különös és csaknem hihetetlen hatású kőhajító ágyúkat készíttete, melyek mindent képesek voltak összerombolni.

100. §. De legkivált a hajóhadra fordíta nagy gondot, részint egészen új gályákat építtetvén, részint az elavúltakat kiigazíttatván, s a korhadtakat kiszáríttatván és megfoldoztatván. S ezen kivül ré-

szint vértezett, részint gyors, harmincz és ötven evezős hosszú hadihajókat is építtete, és az ezekhez való minden szükséges fölszerelést megrendelé, és minél hamarabb rendbe hozandó volt, erre a czélra semmi költséget nem kímélvén.

101. §. Ezekhez legénységet is szede birodalma ázsiai és európai egész tengermellékéről, megválogatva az evezőket, a kik a hajó hátulján és elején és az alsó padokon (a hajó közepén) evezzenek. És a kormányosok, evezővezénylők, gálya- és hajókapitányok, hajóhadvezérek számát, s mind azt a mi csak a hajóhad kiegészítéséhez kellett, nagy gonddal és serénységgel kipótolá. Mert úgy vélekedik vala, hogy az ostromban és a háborúban többre fog menni a hajóhaddal, mint a szárazi hadsereggel. Ezért is fordíta arra nagyobb gondot, ezért látott ehez a dologhoz egész buzgósággal, lelkesedéssel, sőt büszkélkedéssel, úgy gondolkozván,hogy ebben neki van előnye.

A császár nagyszerű megindúlása a város ellen szárazon és vizen.

102. §. Télen által a készülődéssel foglalkozék, s a mint a tavasz nyílni kezdett, hajóit Kalliúpoliszból indúláshoz készíté, mert ott vala mind összegyülekezve (és vezérökké vagy parancsnokukká Paltoglészt a kalliúpoliszi helytartót nevezé ki). *) Ez a hajóhad, a mint beszéllék, szám szerint háromszázötven hajóból állt, azonban a szállító és bármi más szolgálatra való vagy kereskedés végett járó hajókon kivűl. S

*) A zárjel közzé foglalt szavak idegen kézzel vannak az eredeti kézirat szélére írva.

azok nagy sebesen, nagy kiabálással, zajjal, ujjongással és örömriadással nyomúlának elő, egymást buzdítva, lelkesítve s egymással vetekedve.

103. §. S amint a Hellészpontoszból kivonúltak, igen nagy ijedségbe és réműletbe ejték az embereket. Mert rég időtől fogva nem történt ilyen nagy hadjárat és ilyen készűlet a tengeren. S ez minél véletlenebbűl jött, annyival inkább megrémítette a nyomorúlt rómaiakat és igen nagy csüggedésbe és kétsegbe esésbe ejtette őket, és minden legkisebb jó reménységöket is elvette. Mert előbb, midőn az ellenség rajtok ütött, csupán a szárazon állottak ostromot, a tengernek pedig urai voltak, és volt mindenök bőségesen, kezökben lévén a tengeri kereskedés, és a háborút könnyebben szenvedték, s nem volt nehéz a rohamokat visszaverniök, emberök bőven lévén s az ellenség csak egyik oldalon, csupán a szárazon, harczolván. Most pedig látván, hogy szárazon és tengeren jő rájok a háború, méltán rémülének meg, és méltán esének a legnagyobb zavarba és rettenetes félelembe. Így nyomúla elő a császár hajóhada a tengeren.

104. §. Ő maga pedig Adrianúpoliszból fölkerekedvén, lovag és gyalog hadaival a belföldön vonúl vala át, mindent fölforgatva és összezavarva, félelmet, szorongatást és iszonyú rémületet terjesztve mindenütt, a hová érkezett. S vivé magával a gépeket is. S tized napra megérkezik Büzantion alá, és táborba száll a város alatt, közel a kőfalhoz körülbelül négy stadion távolságban az úgy nevezett Románosz kapuja irányában.

105. §. A hajók pedig ide s tova a part mellett, szemben a várossal, ellepve ott az egész tengerpartot. S az egész seregben, a mint mondák, háromszázezer em-

beren fölül vala a fegyveresek száma a tábort követő tömérdek tömeg nélkül.

106. §. S a rómaiak ily nagy gyalog és hajóhadat s ennyi készületet látván szárazon és vizen rájok rontani, e látmány rendkivüliségén és a támadás tömeges voltán megdöbbentek ugyan,de még sem hanyagolák el magok sem a harczias ellenálláshoz való készülődést, hanem mindent elkövetének, semmit el nem mulasztva. És elsőben is nagy vontató hajókat és körükbe hosszú hadihajókat állítának a nagy kikötő torkolata és rekesze elébe, hogy ezzel az ellenség behajózását gátolják.

107. §. Vala pedig akkor ott Itáliából is hat velenczei gálya, nem ugyan a háború kedvéért, hanem magánkereskedelmi ügyben, és nagy vontatóhajók érkeztek vala Krétából kereskedés végett, melyeket rimánkodva ott tartának, rábeszéllvén őket, hogy várják be a háborút.

Az olasz Justinianus megérkezése hajóival a város segítségére.

108. §. Ugyanazon napokban érkezék egy Justinianus nevű olaszországi hatalmas és előkelő származású, de a háborúban is tapasztalt és igen nemeslelkű férfiú, hozván magával két nagy hajót is, melyeket hazulról maga szerelt és fegyverezett föl szépen emberrel és mindenféle fegyverrel; ezek fedezetén ugyanis négyszáz vértes embere vala. Ez Khiosz és Rhodosz s az ottani tenger körül jár s kel vala, némely ellenségeire leselkedve.

109. §. A ki jókor megtudván a rómaiak elleni háborút, a városra nem sokára bekövetkezendő ostromot, és Mehemet császárnak arra való nagy ké

szülődését, önkényt jöve hajóival a rómaiak és Konsztántinosz császár segítségére. Némelyek ugyan azt is mondják, hogy föl vala szólítva a császár által, ki a háború után segítsége jutalmáúl Lemnosz szigetet neki igérte.

110. §. Ezt a férfiút, ki rövid idő alatt csalhatatlan próbáját adta értelmességének és jellemének, miután hitet adott és hitet vett, a császár, a főhivatalnokok és a város lakosai fényes megtiszteltetéssel fogadják, és teljes hatalmú hadvezérré, s az egész háború, a tanács, a nyilvános és titkos közügyek, a fegyverek s minden hadiszerek s készületek urává nevezik. Ily állásra emelkedvén oztán, minden módon fölkészíté a várost, a száraz felőli kőfalat fegyveresekkel s a mellvédfalakat kőhajító gépekkel és mindenféle fegyverrel megrakván, az előharczosokat és ezek előcsatározóit szépen elrendezvén, kit-kit odaállítván a hová kell, és megoktatván, hogyan kell a rohanókat visszaverni és a falat megőrizni.

111. §. S még a kikötőt is, mint mondám, vontató hajókkal és gályákkal s mindenféle gépekkel szépen biztosítá, s a tenger felé eső egész kőfalat, valamint a száraz felőlit, katonasággal elegendőleg megraká. Mert, mint mondám, háborúban tapasztalt s különösen a várvédelmi harczokban eléggé gyakorlott férfiú vala.

112. §. Ő maga a vár falainak a császár táborával szemközt eső részét vállalja magára, mint a mely leginkább ki volt téve a megtámadásnak, a hol a megszálló tábor színe, a császári testőrség és udvarinép állott, és a hol kellett az ellenségnek a gépeket előre vinni, hogy ott maga fog harczolni, csatározni és a maga embereivel őrködni. Mert volt keze alatt, mint

az imént mondám, négyszáz vértes gyalog, a többi hajóslegénységen kivül.

113. §. S történt is oztán egy rövid kirohanás a városból némely századok ellen, kik a táborból rendetlenül kicsapongottak, s megölének közölök néhányat, némelyeket pedig megsebesítének. De azután, a mint a táborból ellenök kirohanó katonaság rájok sokasodott, visszafutának a városba, és a kapukat bezárván, többé nem rontának ki, hanem csak a várost őrizék.

114. §. Mehemet császár pedig táborát az úgynevezett Mezoteikhion (középfal) és Müriandrion (tizezer ember laka) körül a faltól nem messze, sőt ahoz minél közelebb, azonban még is lőtávolon kivül ütvén föl, úgy gondolkozék, hogy először alkudozásba kell ereszkednie a rómaiakkal, ha hajlandók lennének a várost és magokat neki megadva, egyesség és erős eskü szerint, nejeikkel, gyermekeikkel és minden vagyonukkal együtt, bántatlanúl, minden baj nélkül, tulajdonukat békésen élvezve maradni. Tehát követeket küld, kik ezt megkérdezzék. S azok bemenve, a császár izenetét megjelenték.

115. §. S a rómaiak ez ajánlatot nem fogadák el, azt mondván, hogy más szerződésre hajlandók ráállani, de a várost lehetetlen neki átadniok.

116. §. S a császár ezt hallván, azonnal pusztítá a földet, és a város egész környékét földúlá. S azután Zaganoszt és Halilészt, környezete legelőkelőbb férfiait, maga mellé vevén, velök és más helytartókkal együtt körüljárá a városnak a száraz felőli részét, megvizsgálva a kőfalat, hol leggyengébb a roham ellen, hol védhető könnyen, s hová kell a gépeket vontatni, hogy a falat lerombolják.

A császár az egész sereget elrendezi és a város vívását száraz és tenger felől a helytartók közt fölosztja.

117. §. Ezután kirendeli az egész sereget, a helytartókat, a hadtestek, dandárok és csapatok parancsnokait; mindegyiknek sort és helyet jelelvén ki, a hol őrködjék és harczoljon, és tudtára advány, mit kell tennie. És az egész várost és kőfalat a száraz és tenger felől részekre osztván, Zaganoszra bízza az alatta lévő s még némely más csapatvezérekkel együtt Galata vívását és az arra felé eső egész részt, az Aranyszarvval és az egész kikötővel együtt, a városnak úgynevezett Xüliné (fa) kapujáig, meghagyván neki, hogy az Aranyszarv itteni tengerszorosát a Keramika nevű palotától Péráig és a városnak ezekkel szemben fekvő faláig hidalja át. Mert jónak látta, hogy e hídon is szállítson át nehéz gyalogokat és íjászokat, hogy a várost minden felől vívhassa és az ostromot tökéletessé tehesse.

118. §. A Xüliné kaputól föl a Porphürogennétosz palotájáig és azontúl az úgynevezett Kharizó kapujáig terjedő részt pedig Karatziászra, az európai kormányzóra és más helytartókra bízza, adván neki néhány gépet és gépészt is, hogy töresse és rombolja le a falat, a hol gyenge és vívható.

119. §. Izsákra pedig, az ázsiai kormányzóra és Mahumutra, ki akkor pasa vala, e nemes és bámulatos hadi tapasztaltságú s vakmerőségű férfiakra, a Müriandriontól az Aranykapuig és az ottani tengerig eső részt bízza.

120. §. Maga a császár pedig a két pasával, Halilészszel és Baratziászszal, a város és a száraz felőli

kőfal közepét veszi magának, a hol leginkább megvívhatónak gondolá, vele levén az egész császári udvar, tudniillik a testőrgyalogok, az íjászok és paizsosok, és az őt környező egész dandár, a mi a tábor legszíne vala.

121. §. A szárazi tábort így elrendezvén, és azon az oldalon a falat hadakkal mindenfelől erősen körűlfogván, a tengeri háborút Paltoglészre, egy nemes s a tengerészetben tapasztalt harczias szellemű férfiúra bízza, kit az egész hajóhad és az egész ázsiai és európai tengermellék parancsnokává tett, mint kalliúpoliszi helytartót. Ki oztán hajóival a tenger felől az egész falat körűlfogá, az Aranykapu fokától a galatai hajószertárig, körülbelül negyvenhárom stadion hosszúságú vonalban, a rekesztékkel és az a mellett horganyzó hajókkal és gályákkal együtt.

122. §. Hol is naponként támadva folytatja vala a háborút, a kikötőbe erőszakosan be akarván nyomúlni, hogy ez által az Aranyszarv körűl fekvő egész falat is megnyissa a támadásnak.

123. §. Vala pedig az egész város kerűlete, melyet a tábor szárazon és vizen bekerített, pontosan számítva körülbelül 126 stadion. Ebből csak az Aranyszarv mellett, a rekeszen belül eső fal nem vala őrizve, harminczöt stadion hosszaságban; a többit mind őrzik vala.

124. §. S miután így intézkedett, hivatja az ágyúöntőket, s értekezik velök az ágyúk felől, hogyan lehetne a falat legkönnyebben lerontani. S azok megigérék neki, hogy a fal lerombolása könnyű lesz, ha a meglevő ágyúkhoz, mert voltak már nekik más, régebben készített ágyúik is, még egyet készítenek, a melyet elegendőnek gondolnak a fal megrendítésére és leron-

tására, melyhez azonban sok költség, tömérdek réz és sok egyéb kivántatik.

Az ágyú készítésének, alakjának és erejének elbeszéllése.

125. §. S ő azonnal, hihetetlen hamar, mindent bőven ad nekik, a mire szükségök volt. S azok elkészítik az ágyút, e látni is irtóztató s hallani teljesen hihetetlen és csaknem megfoghatatlan művet. Elbeszéllem azért készítését, alakját és a benne levő erőt.

126. §. A legkövérebb, legtisztább és legfinomabb szerkezetű földből sarat gyúrtak sok napig, hogy ki legyen dolgozva, s azt apróra vagdalt lennel, kenderrel és más efféle összekötő és összetartó holmikkal teljesen, tökéletesen összevegyítették és összegyúrták, hogy azokkal elválhatatlanúl összeálló egy testté legyen.

127. §. Ebből kerek, hengeralakú, hosszúkás formát készítettek, mely belső forma gyanánt szolgáljon. Ennek negyven arasz vala a hossza; ebből az elül eső fele részének vastagsága, mely a kő befogadására vala szolgálandó, köröskörül tizenkét arasz kerületű vala; hátulsó fele, tudniillik a fara vastagságának pedig, mely az úgynevezett töltelék (lőpor) befogadására vala szolgálandó, négy arasz vagy valamivel többecske vala a kerülete, a mint gondolom, az egésznek aránya szerint.

128. §. S ennek befoglalására készítének egy másik külső, belől egészen üreges, s ennek mintegy borítékáúl szolgáló formát, csakhogy szélesebbet, hogy amazt egészen befoghassa, a zonban hézaggal. Ezen hézag az egymáshoz mindenütt teljes, tökéletesen hasonló két forma között körülbelül egy arasznyi

vagy még valamivel nagyobbacska vala. Ez a hézag vala befogadandó az olvasztóból beleömlő rezet, hogy az ágyú alakját megadja. Ez a forma, tudniillik a külső, ugyanazon sárból volt készítve, azonban vassal, fával, földdel s kővel, melyekkel kivűl körűlépítették és megtámogatták, teljesen, tökéletesen körűl volt fogva és megerősítve, hogy a bele tódúló réz roppant súlya szét ne törje és az ágyú alakjának megadását kivihetetlenné ne tegye.

129. §. Ezen formákhoz igen közel mindkét felől egy-egy igen erős és szilárd olvasztó kohót készítének, melyek belől égetett cserépből és a legjobban kidolgozott agyagból valának készítve, kivül pedig roppant nagy kövekkel, czémenttel és minden más hozzávalóval, tetőtől talpig meg valának erősítve.

130. §. S nagy mennyiségű és sok mázsa súlyú rezet és ólmot hányának az olvasztókba, a mint mondák, körülbelül ezer ötszáz talantont (mintegy 800 mázsát); s azután töméntelen sok szénnel és hasábfával rakták meg kivűlről a kohókat, fölül, alul s mindenfelül mintegy beépítve és a kemenczéket vastagon beborítva, kivéve azonban a kemenczék szájait.

131. §. S a kohók körűl a fúvók nagy erővel dolgozva, a rengeteg nagy halmaz tüzét három egész napon és éjen át szakadatlanúl éleszték, míg a réz tökéletesen szétmállva és megolvadva olyan folyóvá nem lett, mint a víz.

132. §. Akkor, a kohók szájai nyitva lévén, a réz cserépcsöveken a formákba ömlék, míg az egész üreg tökéletesen megtelt, s a belső formát tetőtől talpig beborította, sőt még ezenfölül is hatolt egy singgel, s így oztán már meg vala alakúlva az ágyú. S azután

a mint a réz megülepedett és kihűlt, a belső és külső formákat eltávolíták s a rezet reszelőkkel megreszelték és kisímították, s akkor oztán egészen fényessé lett. Ilyen vala az ágyú készítése és alakja.

133. §. S elmondom erejét is. Először is bele vették az úgynevezett tölteléket (lőport), mely az egész hátulsó üreget és az ágyú csövét egészen a kőgolyónak való második szélesebb cső szájáig erősen megtöltötte. Azután a cső szájára egy a legkeményebb fából készült igen nagy dugót tettek, melyet vas emeltyűkkel üttetve erőszakosan beszorították és bele verték a csőbe, mely a töltést oly erősen befojtotta és összenyomta, hogy bármi történt volna is, semmi más módon nem lehetett volna ezt a dugót onnan kivettetni, hanemha a föllobbant lőpor erejével.

134. §. Azután a követ tették rá, s mindaddig verték befelé míg a dugó testébe nem nyomúlt és azt köröskörűl nem nyomta.

135. §. S ezután az ágyút arra fordítván a merre kelle vele lőni, és bizonyos mértékekkel műértőleg a czél felé irányozván, nagy faászkokat hordának elő s azokat alája nyújták, és az ágyút szépen rájok alkalmaztaták; azután roppant nagy kövekkel megnyomtaták és megerősíték fölülről, alulról, hátulról és mindenfelül, nehogy a lövés ereje és roppant sebessége által tulajdon fektéből félre fordúlva, valahová a czéltól távol találjon.

136. §. Azután a hátul levő keskeny gyújtólyukon tüzet vetének bele, s a töltést föllobbanták. S a mint az a gondolatnál sebesebben kilobbant, először irtóztató bömbölés, a földnek közel és távolabb megrendűlése, és semmihez sem fogható dördűlés lőn; s azután

a száraz és forró gőz által kifelé taszított dugó rendkivüli dörgéssel, irtóztató morajjal és köröskörül mindent összeégető és befeketítő lánggal kirohanva, erőszakosan kilódítá a követ, mely a legroppantabb erővel és rohammal csapódék a falhoz és azt azonnal lerombolá és ledönté, s darabokra tördelve szerteszét repíté, halált szórva azokra, kik közel találtak állani.

137. §. És olykor egy darab falat egészen, olykor félig, olykor egy-egy bástyából, bástyaközből vagy mellvédből többet vagy kevesebbet dönte le. És nem vala oly erős vagy szilárd, vagy tömérdek vastag kőfal, hogy ellenállhatott vagy teljességgel daczolhatott volna a kő ily nagy erejével és sebességével.

138. §. Ily hihetetlen és különös valami az efféle gép, milyen a régi királyoknak és hadvezéreknek nem volt, nem is ismerték. Mert ha volt volna, többé semmi ellenök nem állhatott, sem az ostromokban velök nem daczolhatott, és nem lett volna sok mindenre szükségök, hogy a falakat lorontsák és ledöntsék, s a legerősebb falakkal sem vesződtek volna, ellenfalakat építve, körülárkolva, halmokat emelve, és imitt-amott aláásva, s más ilyeseket cselekedve, hogy a városokat meghódítsák és a várakat bevegyék: hanem mind hamarabb engedtek volna nekiek, mintsem gondolták, és az ágyúk által lerombolva és halomra döntve megadták volna magokat.

139. §. Ez a germánok és kelták körülbelül százötven esztendős vagy valamivel régibb, igen okos és fölötte elmés találmánya; s különösen elmés találmány a töltés egybeállítása és elkészítése, mely a legmelegebb és legszárazabb félékből, salétromból, kénköből, szénből és száraz s meleg gőzt adó füvekből van

egybeállítva; mely gőz szűk, erős és szilárd réztestbe fojtatván és sehol másutt mint itt sehogy rést nem találván, a belső taszítás és erő által mozgásba hozva a kőnek ily roppant nagy erőt és sebességet ad, de gyakran még a rezet is szétrepeszti.

De még régi neve sem található ezen gépnek, hacsak helepolisznak (városvívónak) vagy a p-hetérionnak (pattantyúnak) nem nevezné az ember. Közönséges néven most az egész világ szkevé-nek (szerszámnak) hívja.

Ilyen vala az ágyú szerkezete, a mennyire képesek vagyunk a lehetőség szerint elbeszéllni.

140. §. Mehemet császár pedig, miután az ágyúk dolga jó rendben volt, parancsolja az ágyúmestereknek, hogy már most vontassák azokat a falakhoz, s a három legnagyobbikat és legerősebbiket kiválasztva, a Mezoteikhion (középfal) irányában ott állítsák föl, a hol az ő tábora és sátora is áll vala, és ott lőtessék s rombolják a falat. A többi ágyúkat pedig más-más felé parancsolá a falakhoz vontatni, kiszemelve a hol a fal legtámadhatóbb és leggyengébb vala. Mert úgy gondolá jónak, hogy sok helyen döntse le a falat, hogy a roham sok felől történvén, kényelmesebb és könnyebb legyen a fal megvívása, a mint csakugyan történt is.

141. §. S az ágyúk a falhoz vontattatván, azt lerombolák és ledönték.

142. §. S a császár az ágyúk irányában a sánczot behányatá, köveket hordatván s fát, földet és tömérdek egyet-mást halmozván össze, hogy midőn a fal meg lesz rongálva és össze lesz omolva, a nehéz gyalogságnak könnyű legyen átmenni, hozzá közeledni s megrohanni. Ezen kivül az árkászoknak is parancsot ada, hogy a város alá a föld alatt folyosó-

kat ássanak, hogy a nehéz gyalogság azon át éjtszaka észrevétlenül benyomúlhasson. S hozzá is látnak vala a munkához: azonban ez később fölöslegesnek és haszontalan költségnek mutatkozott, miután az ágyúk mindent elvégeztek.

A császár Therapeion vár alá megy és azt naplementre beveszi.

143. §. Mialatt ezek történtek, a császár, maga mellé vévén némely csapatokat és az egész császári dandárt, a Therapeion nevezetű igen erős vár alá megy, és neki állítván az ágyúkat, lerontá és ledönté nagyobb részét. S a benne lévő őrség közől az ágyúk kőgolyói sokat elejtének, s a többiek nem bírván tovább ellenállni, megadák magokat kegyelemre, hogy tegyen velök a császár, a mit neki tetszik. S mind a negyvent karóba húzatá.

A Sztudion vár megszállása s bevétele egy nap alatt.

144. §. Innen egy másik Sztudion nevezetű vár alá mene, és azt az ágyúkkal lerontván és ledöntvén, még az nap meghódítá, és a harminczhat főnyi őrséget a város falai alá vivén, ott húzatá karóba, hogy a városbeliek is lássák.

Paltoglész a Prinkiposz szigethez hajózik s az ottani várat megszállja és beveszi.

145. §. Ugyanazon napokban Paltoglész a hajóhad vezére, hajói nagyobb részét ott hagyván, hogy a kikötő torkolata és rekesztéke előtt horgonyozzanak, hogy senki be vagy ki ne evezhessen, maga a többi

hajót maga mellé vévén, a császár parancsára a Prinkiposz sziget ellen hajózik. Vala pedig abban egy igen megerősített vár, melynek őrsége, a lakosokon kivül, harmincz vértes gyalogból állott. Azt tehát bekerítvén és az ágyúkat a fal alá vontatván, egy részét lerontá és ledönté; s aztán megrohanván, minden módon megkisérlé, de még sem birá bevenni.

146. §. Végre azt látá jónak, hogy tüzet vettessen a várba, és kisértse meg, ha kedvező széllel leégettethetné. Megparancsolja azért, hogy sok mindenféle nád-, rőzse- és szalmahalmazból és más könnyen égő anyagból minél hamarabb minél több nyalábot kötözzenek s azokat hordják és hányják a fal mellé. S miután ez, sok lévén a kéz, igen hamar megtörtént, és a halmaz magasra emelkedett, kénkővel és szurokkal meggyújtatván, tüzet vetnek bele. S az rögtön lángba borúlván s kedvező szelet kapván oly roppant égést támaszta, és a lángok oly magasra csapkodának, hagy a falak mellvédein is átcsapának, a vár belsejét is elboríták és abban sok embert összeégetének; sőt kicsinyben múlt, hogy a bentlévők mindnyájan el nem veszének. Azonban a megmaradtak nagy bajjal és sok veszedelem közt keresztűl törvén a tüzön, megadák magokat neki föltétel nélkül. Kiket is mind foglyokká tévén, a lakosokat eladá, az életbenmaradt őröket pedig leöleté.

147. §. S a rómaiak és Jusztiniánosz látván, hogy az ágyúk mind a belső mind a külső falat ily erősen rombolják és döntik, először nagy gerendákat nyújtván ki a fal tetejéről, és azokra hurkokat kötözvén s gyapjúval töltött zsákokat és más efféléket aggatván, lehetőleg tartóztaták és gyengíték a kövek csapásának erejét.

148. §. S minthogy mind ennek kevés vagy szót sem érdemlő haszna volt, hanem az ágyú mindent összetört és szerteszét hányt s a falat is lerombolá, mert már a külső kis falnak nagy része, sőt a nagy falon is két bástya és ezek köze összeomlott, más valamit gondolának ki. Nagy czölöpöket vontatván elő, azokat a kőfal rései előtt, tudniillik kivül, a földbe verék, egymással erősen összekötözék, s tömérdek követ fát, fű-, vessző- s szalmanyalábot és más mindenféle gizgazt hordának mellé, s ezeket keresztül kasul egybe-rakva, mindebből magas gátfalat emelének. Ezt a tömeget és a czölöpzetet ponyvákkal és bőrökkel boríták be, hogy a tüzes nyilak kárt ne tegyenek bennök. Ezenkivül még belülről nagy halmaz földet hányának melléje a tulsó oldalra, hogy az a czölöpzetet erősítse és kőfal gyanánt szolgáljon, egyszersmind azért is, hogy a nagy erővel rohanó kő a puha és könnyen engedő földhöz csapódva, s nem ellentartó és kemény tárgyhoz ütődve, abba bele furódjék.

149. §. S a czölöpzet és a földgát tetejébe földdel megtömött nagy fahordókat rakának sorba, hogy az előcsatározóknak mintegy mellvédek és paizsok gyanánt szolgáljanak, hogy a nyilak őket ne találják.

A császár első meghiúsúlt rohama és kisérlete a fal ellen.

150. §. S Mehemet császár, a mint a várak alól visszatért, néhány nap múlva jónak látá megkísérteni a várost, a hol a falakon rés vala törve, s maga mellé vevén a nehéz gyalogokat, íjászokat, láncsásokat és az egész körötte lévő testőr gyalogdandárt, erősen megrohanja a falat; a sáncz ugyanis már tele vala hányva. S a gyalogok ordítva és ujjongva átmenvén a sánczon,

a kőfalig nyomúlának. És először tüzet igyekezének vetni a kapunak, hogy a czölöpzetet fölgyújtsák és a támadás által egyebütt is zavart és megrémülést okozzanak.

151. §. De a mint ez nem úgy ütött ki, mint gondolták, minthogy a czölöpzet tetejéről az odarendelt előharczosok emberül küzdöttek és a tüzet eloltották, más dologhoz fognak. Dárdáik hegyébe horgokat vervén, lerángaták a hordókat, megfosztva a csatározókat az oltalomtól, azok ugyanis mintegy fal- és mellvéd gyanánt szolgálának nekik. S az íjászok, a parittyások s a kopjások könnyedén lövöldözék a védteleneket. Mások pedig hágcsókat hozva s azokat a falhoz támasztva megkísérték, hogy a falra fölhágjanak; az ágyúk is sűrűn szórva a köveket az előharczosokra, nem csekély kárt okozának. Ezek így vívának.

152. §. Jusztiniánosz pedig és az ő emberei, — mert ezek voltak a kőfal réseire állítva, de velök együtt a rómaiak közől is sokan — minthogy vértezettek voltak, a nyilak és egyebek által semmi kárt sem vallának, hanem erősen küzdének, nemesen harczolva s ellenfeleik terveit kijátszva és meghiúsítva. Végre is a rómaiak és Jusztiniánosz erőt vévén rajtok nem nagy bajjal visszanyomák őket és elkergeték a faltól, sokakat megsebesítvén közőlök. S nem kevesen el is esének.

153. §. S naponként új meg új rohamok lőnek hol egy, hol másfelől, s különösen a fal rései körül, mely rohamokban a városbeliek semmit sem hanyatlának, hanem erősen harczolának és nemesen ellenállának.

154. §. Paltoglész pedig a várat megvévén,

visszahajóza a kikötőhöz, a hol többi gályái horgonyoznak vala, s másnap vagy harmadnap kapja a császár parancsát, hogy jól fölkészülve s hajóit jól elrendezve rontson rá a kikötő torkolata és a rekeszték mellett horgonyzó vontató hajókra és gályákra, ha valahogy a bemenetelt kierőszakolhatná. Mert elhatározta vala, hogy a kikötőt és az Aranyszarvat minden módon hatalmába kerítse, hogy a várost mindenfelől szárazon és vizen megrohanhassa. Mert úgy gondolkozik vala, s úgy is volt a dolog, hogy ha a falat a támadásnak itt is megnyitja, könnyen megy majd neki a város bevétele, az emberek szűke miatt nem lévén elegendők a védelmezők az egész igen nagy kerületre.

Paltoglész támadása a kikötö torkában lévö hajók és a rekeszték ellen, erös tengeri csatája és vesztesége.

155. §. Paltoglész tehát összes hajóit s az azokon lévő hadinépet kirendelvén és jól fölfegyverezvén, nagy hévvel, bátorsággal és erővel, s még hozzá nagy riadással és ujjongással neki evez a hajóknak és a zárláncznak. S először egy kis ideig megállapodván a hajókkal, a mennyire a lövés eljárt, messziről lövöldözének és próbálkozának, nyilakkal és ágyúból lőtt kövekkel lövöldözvén egymást. S azután nagy sebességgel a vontató hajók közé ront. S a fedezeteken lévő nehéz gyalogok közöl némelyek azonnal tüzet vőnek kezeikbe, a hajókat fölgyújtani szándékozva, némelyek tüzes nyilakkal lövöldözének, mások a horgonyok köteleit kísértgetěk elvagdalni. S némelyek horgokkal és hágcsókon kapaszkodva törekedének a hajókra felmászni, mások buzo-

gányokkal, kelevészekkel és hosszú dárdákkal verdesék le a legelül küzdőket. S nem csekély hévvel és bátorsággal látának a dologhoz.

156. §. S a vontatóhajókon lévő legénység, minthogy a nagyvezér által, ki hozzájok vala rendeltetve s a tenger védelmét igazgatá, erre előre el voltak készítve, magosról harczolván és fölülről lövöldözvén, kövekkel, kelevészekkel, dárdákkal, kopjákkal, kivált az árboczkosarak igen nagy magosságáról, sokat megsebesítének és nem keveset megölének közőlök. Ezenkivül magosra függesztett s vízzel megtöltött nagy hordókat s kötelekből kioldott nagy köveket zúdítva alá, igen nagy kárt tőnek bennök.

157. §. S mindkét fél a legnagyobb becsületvágygyal és buzgósággal küzde, amazok fölülkerülni és a bemenetelt kierőszakolni, ezek vitézül viaskodni, a kikötőt és a hajókat megvédeni és az ellenséget visszaverni kivánván. Végre is a vontatóhajókon lévők erősen harczolván megfordíták és elkergeték őket, mindvégig emberül vitézkedve.

Lásd egy másféle ágyú újabb fölfedezését.

158. §. S Mehemet császár, miután a támadás nem sikerült, másféle ágyút gondol ki. És összehíván az ágyúmestereket, kérdezé, vajon nem volna-é lehetséges a kikötő torkolatánál horgonyozó vontató hajókat az ágyúkból kilőtt kövekkel ott helyben összetörni és elsülyeszteni. S azok azt mondák, hogy erre nem képesek, minthogy még mindenfelül különösen akadályozza őket a Galatát kerítő kőfal. S ő más módról és újabb alakú ágyúról értekezik velök. Azt mondá ugyanis, hogy ha akarnák, lehetséges volna,

az alakot kissé változtatva, másféle ágyút készíteniök, mely a követ magosra bírja lőni, úgy hogy az, a mint leesik, a hajók közepére essék és azokat elsülyeszsze, ha ők az ágyút bizonyos mértékek és számítások szerint emeltyűkkel fölállítják és jól irányozzák a hajók felé; és elmagyarázza az ágyú alakját.

159. §. S azok a dolgot számításra vévén, úgy találák, hogy lehetséges. És olyan alakú ágyút készítenek a milyet a császár lerajzola, s miután a helyet is megvizsgálták, ezt az ágyút a galatai fokon kissé túl, a hajókkal átellenben lassan emelkedő magoslatra állítják, és miután jól fölszerelték és különös mérések szerint megirányozták, tüzet adnak neki s föllobbantják. S az ágyú nagyon magosra lövé a követ, mely a mint leesett, először nem talála a hajókat, valahol ott közel csapódván a tengerbe. S újra megtöltvén és kissé félre hajlítván az ágyút, elsütik, s a kő roppant magosra emelkedve a legirtóztatóbb csattanással és sebességgel egy vontató hajónak épen a közepére esik és azt azonnal egészen összetöri s fenékre sülyeszti, s legénységét is részint megöli, részint elsülyeszti. S a kik meg nem haltak, nagyon kevesen, nagy bajjal úszának a közel lévő vontató hajókhoz és gályákhoz.

160. §. Ez a váratlan eset a városbelieket mind megdöbbenté és a legnagyobb félelembe és szorongattatásba ejté. Mindamellett is megtevék a mi lehető volt, s miután a többi vontató hajókat és gályákat kissé félre állították és biztosabb helyre vitték s lehetőleg vigyáztak magokra, többé a kövek által semmi kárt nem vallának, hanem erősen őrzik vala a kikötőt s az Aranyszarvat.

161. §. A dolgok ily állásában, nem több mint

három vagy négy nap múlva, három nagy teherhajó tűnik föl a mély tengeren, melyeket Itáliából küldött a római főpap, eleséget és segítséget hozni a városnak. Mert már megtudta a háborút, s hogy erejét fölülmúló ostromot fog a város kiállani. S előre küldé e hajókat segítségül addig is, míg a többi hajóhadat kiállítja. Itáliából ugyanis harmincz gályát és teherhajókat is készül vala ezek után segítségül küldeni a rómaiaknak és Konsztántinosz császárnak; ezek azonban későn érkezének.

162. §. S a mint a mély tengerről feléjök evező hajókat meglátták, jelentést tesznek a császárnak. S az azonnal hivatván Paltoglészt, a hajóhad vezérét, megparancsolá neki, hogy minél hamarabb állítsa fegyverbe az egész hajóhadat és a hajókon lévő valamennyi evezőlegényt, s a többi hajósnépet és a fedezeten lévő katonaságot rendezze el szépen és rakja meg mindenféle fegyverekkel. S a császár sok egyéb fegyvert is hordat a hajókra, könnyű és nehéz paizsokat, sisakokat, vérteket s ezen fölül kelevészeket, kopjákat, hosszú dárdákat és tőröket, a mit csak tengeri ütközetben használni lehet. Ezen fölül minél több nehéz gyalogot és íjászt, és tulajdon testőrhadából is a legvitézebb, viadalra legmerészebb és legjobban fegyverzett legénységet beszállíttatja a hajókba. S miután a hajóhadat emberrel és mindenféle fegyverrel szépen megrakta és fölszerelte, elküldi őket azzal a parancscsal, hogy a hajókat vagy elfogják s hozzák elébe, vagy élve szeme elébe ne kerüljenek.

A császári hajóhad kivonulása a tengeren föltünt hajók ellen, erős csatája és csatavesztése.

163. §. S Paltoglész az egész hajóhadat maga mellé vévén s azonnal fölkerekedvén, nagy erővel és bátorsággal s ezen kivül nagy becsvágygyal és azzal a reménynyel, hogy a dolgot jól végzendi, neki hajt a teherhajóknak; mert csakhogy nem kezében képzelte már azokat. S miután lőtávolba érkeztek, először egy kissé megállapodva távolról, nyilakkal, ágyúkból lőtt kőgolyókkal igen erősen kezdének lövöldözni; még tüzes nyilvesszőkkel is lődözvén az árboczokra és hajókra, azokat fölgyújtani szándékozva.

164. §. S a teherhajókon lévők is magok részéről vitézül harczolának, s mint a kik magosból folytaták a csatát, különösen az árboczokról és fabástyákról, nyilakkal, dárdákkal és kövekkel erősen lövöldözének és legtöbbnyire találának. S mind a két részről nagy harczizaj, sebesülés és öldöklés lőn.

165. §. S a mint ezt megelégelék, Paltoglész egyszerre nagyot riadván s a többieknek is megparancsolván, hogy úgy tegyenek, nagy sebességgel és zajjal a hajók közzé ront; s így osztán kézviadalra kerűle a dolog, vele együtt mindnyájan közel harczra való fegyvereket ragadván. És minden, a mi iszonyú, együtt vala e harczban. Némelyek ugyanis tüzet vivének alólról gyújtogatva a hajókat, mások hajítódárdákkal és baltavágásokkal akarának rést törni a hajók oldalfalain; némelyek alólról hosszú dárdákkal és kopjákkal verdesék le az elől harczolókat, mások kelevészekkel és kövekkel hajigálák őket; némelyek fölkapaszkodva s a horgonyokba és kötelekbe csipeszkedve törekedének a hajókra fölmászni,

mások más meg más módon harczolának és bosszúval és dühvel adák és vevék a vágásokat.

166. §. A teherhajókon lévők pedig vértezve lévén, és fölülről nagy erővel harczolván, a támadók ellen erősen védék magokat. S először is magosra függesztett, vizzel telt nagy hordókat s kötelekből kioldott nagy köveket zúdítván alá, kiolták a tüzet és sok embert megölének; mert ezek nagy súlylyal és erővel rohanva alá, mindenkit, a ki alattok talált lenni, vagy elsülyesztének vagy összezúzának; azután pedig némelyek dárdákkal, kopjákkal és dorongokkal verdesék le a támadókat; mások fölülről köveket hajigálának rájok; némelyek baltákkal vagdalák el a fölmászni igyekezők kezeit, mások fölülről buzogány- és bunkócsapásokkal verdesték be a vívók fejeit. És roppant vala az ordítás és zaj, melyet mindnyájan támasztának, a mint egymást lőtték, egymást öldökölték, egymást taszigálták, káromkodtak, szitkozódtak, fenyegetőztek, jajgattak és minden szörnyűségeket míveltek.

167. §. Azonban, bár ily vitézül küzdöttek is a hajókon lévők, még is fölülkerüle a hajóhad, minthogy sokan lévén, egymást fölváltva küzdöttek, és a sebesültek és elestek helyét mindjárt mások foglalták el. És csakugyan összeroskadtak volna a harczolás és védekezés közben a hajókon lévők a hosszúra nyúlt ütközet alatt, hacsak hirtelen erős déli szél nem támad, mely épen a vitorlák közepébe fúván és azokat nagy erővel földagasztván, erősen hajtja vala a teherhajókat, annyira, hogy a gályák kissé hátramaradtak, nem birván velök együtt haladni. Az ütközet e szerint megszűnvén így menekülének a kikötő torkolatában álló többi hajókhoz, így szabadúlának meg vá-

ratlanúl a veszedelemből, holott már végveszélyben forgottak.

168. §. S a császár a tengerparton lóhátról nézi vala a viadalt, jelenlétével bátorítva embereit s egyszersmind a csata kimenetelét vizsgálva. Mert úgy gondolja vala, hogy az ő hajóhada minden esetre erőt vesz a teherhajókon s azokat kézrekerítve, foglyokúl hozza elébe, és igen jó kedvében vala. S a mint látta, hogy a szél erősen kezd fúni és a hajók megmenekültek, azonnal hátat fordítva rendkivűl elkedvetlenedék és megcsapkodván lovát hallgatva távozék.

169. §. Elestek pedig a teherhajók legénységéből, a mint mondák, mindössze huszonketten; megsebesült azonban több mint fele az egész legénységnek.

170. §. A hajóhad népéből pedig száznál valamivel több esett el, és háromszáznál többen sebesűltek meg. Paltoglész, a hajóhad vezére is sebet kapott a szemén egy kőhajítástól. S ez a körülmény hasznokra vált a teherhajóknak, hogy menekülhettek, de maga Paltoglész is ennek közönhette, hogy a császár meg nem ölette, ki rettentően föl volt ingerülve, hogy a hajók megmenekültek, és a dolgot nagyon zokon vette, gyávasággal és félénkséggel vádolván Paltoglészt, sőt a mi több, gondatlanságnak, hanyagságnak, s az ő ügye elárulásának tartván az egész dolgot. Mert a mint a körülmények állottak, a lehető legnagyobb szégyennek tartá magára nézve, hogy a hajókat kézre nem keríthette. Azért is őt rögtön fölfüggeszti a vezérségtől, és a hajóhadat s a kalliúpoliszi helytartóságot Khamuzésznek, egyik jó emberének adja át, a kibe efféle dolgokban leginkább bízott.

171. §. S a rómaiakban ez a reményleni sem mert jó szerencse némi lelkesedést és nem csekély fölbátorodást önte, s jobb reményekkel tölté el őket, nem csak azért a mi megtörtént, hanem a kapott jó hírekért is, mindaddig, míg meg nem kelle bukniok, s míg a végveszedelem jelen nem vala. Mert örömük nem fogott soká tartani, a város bevételével csakhamar mindenféle nyomorúság, fogság, rabság, öldöklés, rablás, nejeik és gyermekeik meggyaláztatása várván rájok. A rómaiak ily helyzetben valának.

Láss bámulatos cselt és tervet.

172. §. Mehemet császár pedig föltett czéljára nézve nagy előnynek gondolván a kikötőt bevenni és az Aranyszarvat tulajdon hajói állomásáúl megnyitni, miután mindenféle kísérletet és fogást elkövetve sem bírta a bejutást kierőszakolni, egy elmés és egyedül az ő elhatározottságához és erejéhez méltó cselt kohol ki, mely kitűzött czéljához képest szépen sikerült, és mindennek egyszerre véget vetett.

173. §. Megparancsolja ugyanis a hajók legénységének, hogy készítsenek minél hamarább csusztatókat, a külső tengertől a belső tengerig, tudniillik a kikötőtől és az Aranyszarvtól kezdve a Diplúsz Kión (kettős oszlop) nevezetű helyig, és tegyenek gerendákat alájok. A távolság pedig a tengertől a tengerig mérve körülbelől nyolcz stadion. Ennek több mint fele erősen emelkedik, míg az ember a magoslat tetejére ér, s onnan lejtősen ereszkedik alá az aranyszarvi belső tengerig. És miután a csusztatókat a sok kéz hihetetlen hamar elkészítette, fölvontatja rájok a hajókat. És nagy alj-gerendákat s mind a két oldal-

ről támaszokat tétetvén alájok, hogy föltartsák, és kötelekkel jól keresztülkötöztetvén, hosszú alattságokat köttet a hajók kidomborodó pontjaira, és oda adja a seregnek, hogy húzzák részint kezökkel, részint némi gépekkel és hengerekkel.

174. §. A hajókat tehát elég sebesen vontaták, s a hajóslegénység, kik a dolgok menetelének örvendezve és ujjongva mentek a hajók után, még a szárazon beléjök szállának a hajókba, s mintha tengeren voltak volna, némelyek közzűlök nagy riadással kifeszíték a vitorlákat, mintha bizony hajóztak volna, s a vitorlák szelet fogva földuzzadának; mások az evezőpadokra űlve kezeikbe tarták a lapátokat és forgaták, mintha eveztek volna: az evező vezénylők pedig ide s tova futkosva az árbocztartó talapzaton fütytyel, kiabálással és pálczaveréssel parancsolák az evezőlegényeknek, hogy evezzenek. S a hajók a szárazon úgy haladva, mint a tengeren, részint fölvonúlának a hágón a tetőre, részint ismét leszállának a lejtőn a kikötőbe, nagy riadással és zajjal eresztvén le vitorláikat.

175. §. Különös s annak a ki nem látta, hallani is hihetetlen látvány vala, látni a hajókat a szárazon haladva, mintha a tengeren eveztek volna, egész legénységökkel, vitorláikkal és minden készűleteikkel. S én azt tartom, hogy ezt látni is, hallani is sokkal nagyobb és bámulatosabb dolog, mint az Athosz hegy átvágatása Xerxesz által; s hogy ez, a mi tegnap tegnapelőtt szemeink láttára történt, még inkább megerősíti annak is hitelét, hogy megtörtént; minthogy e nélkül amaz mese lenne s hiában való beszédnek látszanék.

176. §. Így vonula tehát le az úgynevezett hideg

vizi öbölbe, kevéssel Galatán fölül, hatvankét hajóból álló nem csekély hajóhad, mely is ott horgonyt vete.

177. §. S a rómaiak, a mint ezt a hihetetlenül történt dolgot, s az Aranyszarvban az ellenséges hajókat látták horgonyozni, a mit soha még csak meg sem gondoltak volna, e váratlan látványon megrémülének, és a legnagyobb elcsüggedésbe és zavarba esének, nem tudva, hogy ezentúl mit cselekedjenek. Mert midőn ezelőtt az Aranyszarv mellett eső falat, mintegy harmincz stadion hosszaságban, őrizetlen tartották, még így sem volt elég emberök a többi falakon őrizetre és harczra, sem városi, sem idegen, hanem két-három mellvédre jutott egy-egy védelmező.

178. §. Most pedig, miután ez a fal is ki volt téve a támadásnak, s ezt is őrizniök kellett, kénytelenek valának más mellvédeket hagyni pusztán s az embereket ide szállítni át. A mi világos veszedelem vala, a mennyiben a többi falakon a védők megritkúltak, s az ott maradtak, kevesen lévén, nem lettek elegendők azok védelmére.

179. §. De nem csak ez vala a veszedelem, hanem hogy a híd is elkészülvén azon a nehéz gyalogok és íjászok a falig nyomúlhattak, és így itt is őrködni kellett. S a kikötő torkolatában és a rekeszték mellett álló teherhajóknak és gályáknak s a kikötőben lévő többi hajóknak is most már nagyobb őrködésre volt szükségök, minthogy belőlről is kivülről is ki voltak téve a támadásnak. E szerint sok oldalról valának szorongattatásban; mindemellett is nem mulasztának el minden lehetőt megtenni.

180. §. Jusztiniánosz úgyanis a maga teherhajói közzül egyet és az itáliai gályák közzül hármat a

kikötő torkolatától megindítván, azokat az öböl torkolata elé vezeti, a hol a császár hajói horgonyoznak vala, és ott horgonyt vettet velök, hogy a támadást a maga hajóitól távol tartsa, és berekeszsze az ellenséges hajókat az öbölbe, hogy onnan sehova se mehessenek s a kikötőben és az abban lévő hajókban kárt ne tehessenek. Ez a legjobb tervnek és ellenműködésnek látszék; azonban csak ideig-óráig.

181. §. Mehemet császár ugyanis ezt látván, így mesterkedik ellenök. Megparancsolja az ágyúmestereknek, hogy éjjel titokban vontassák és állítsák föl az ágyúkat a tengerpartra, átellenben azzal a helylyel, a hol a vontatóhajó és a gályák horgonyoznak vala, és lődözzenek rájok köveket. S azok ezt nagy hirtelen megtévén, a gályák egyikét keresztűl lövik és minden népestől elsülyesztik, azon igen kevés emberen kivűl, kik úszva a többi gályákhoz menekűltek. Ezek legénysége pedig rögtön minél távolabb viszi a hajókat s ott vet horgonyt. Mert ha ez hamar meg nem történik, a hajó és a gályák minden népestől elsűlyedtek volna, mielőtt észre vehették volna, honnan jő a veszedelem. Oly közel valának a végveszélyhez, minthogy az ágyúk már készen állottak, hogy a köveket rájok röpítsék.

182. §. A rómaiak osztán, ezzel sem érvén czélt, nem tudának egyebet mit csinálni, minthogy a falakról kőhajítógépekkel és hajítódárdákkal lövöldözék és, a mennyire lehetett, gátolák a hajókat a kivonulásban. A kikötő torkolatától is szágúldozának ki gályák naponként üldözve és akadályoztatva őket, hogy a kikötőben kárt ne tégyenek. S gyakran egész pa artig szorították őket a magok feleihez; azonban a mint a gályák megfordultak, azok is visszafordulá-

nak és nyomon követték őket lövöldözve és lövöldöztetve. Így csatázának egymással naponként.

Láss csuda dolgokat.

183. §. Ugyanezen napokban történtek ezek is, a mik a várost érendő hallatlan szerencsétlenségeket jövendőlő isteni jelek valának. Három vagy négy nappal az ütközet előtt, a mint az egész város népe, férfiak és asszonyok együtt könyörögtek istennek, és a várost az istenanya szobrával körüljárták, ez hirtelen a nélkül, hogy csak érintette volna is valaki, arczczal a földre zuhana. S a mint osztán mindnyájan fölsikoltoztak és a szobor fölállítására összeszaladtak, az ólomnehézséggel még alább nyomúla, mintha a földbe lett volna tapadva. És teljességgel nem lehetett attól elválasztani. S ez így tarta jó darab ideig, míg a papok és a kik a szobrot hordozák, az egész nép nagy kiáltozása és esedezése közben nagy erővel, nagy nehezen föl nem állították, és a hordozók vállaira nem tették.

Láss más csudát is.

184. §. Ez a rendkivűli eset nagy rémülésbe, iszonyú szorongattatásba és félelembe ejtett mindenkit. Mert azt hivék, a mint hogy úgy is vala, hogy ez a leesés semmi jót sem jelent. S azután, alig hogy kissé tovább haladtak, rögtön ezután, éppen álló dél idején roppantúl dörgött és hullott a mennykő, nagy köd ereszkedett, és omlott a zápor a legiszonyúbb jégesővel, úgy hogy a papok, a szobrok vivői és a kisérő sokaság a szakadó zápor rohama és a jégeső ereje által ellankasztva és akadályoztatva, sem ellenállni, sem tovább

haladni nem birtak, és az utánok menő kis gyermekek közzűl sokan a viz ereje és sebes folyása által elragadtatva elmerültek és a vízbe fuladtak volna, ha az emberek hirtelen megkapva nagy bajjal ki nem ragadták volna őket a víz sodrából. Ilyen rendkivüli és csudadolog vala ez a zápor és jégeső. Mi mind világosan jelenté mindnyájok minél hamarább bekövetkezendő vesztét, hogy árviz és iszonyú zápor módjára omlik majd rájok és meríti el őket a csapások özöne.

Láss más csudadolgot is.

185. §. Azután pedig, hogy ez történt, más nap reggel nehéz köd borította el az egész várost, jókor reggeltől estig. Ez bizonyosan azt jelentette, hogy az isten a városból eltávozott és elköltözött, azt tökéletesen odahagyta és elfordúlt tőle. Mert az isten ködbe burkolva jelenik is meg, távozik is el viszont. Ezek így történtek. És senki ne hitetlenkedjék; mert igen sokan vannak ezekre bizonyságok és szemtanúk, mind az idegenek mind a polgárok közzűl.

186. §. S Mehemet császár, miután minden dolga jól sikerült és többé semmi sem akadályozta, mert már mind a belső mind a külső fal földig volt rombolva, a sáncz egészen be volt töltve, az Aranyszarv és mellette az egész fal tisztán ki volt tárva a támadásnak, s miután a város megszállása mindenfelől tökéletes volt, és a hágcsók, a fa tornyok és minden effélék szépen elkészűltek, s miután az ostrom ideje is elegendő volt, mert már mintegy ötven napig huzódott, s attól lehetett tartani, hogy valami véletlen adja elő magát, vagy valahonnan a tengerről segitség talál érkezni, mert már meghallotta, hogy Khiosz szigeté-

hez érkeztek a hajók: úgy itélé, hogy nem kell tovább halogatózni, s többé semmire sem kell várnia, hanem egész lélekkel, egész erővel, szárazon és vizen, meg kell rohanni a várost, és meg kell tenni ezt a legnagyobb és legutolsó kisérletet.

187. §. Összehíván azért mind a tiszteket és körötte lévőket, tudniillik a helytartókat és hadvezéreket, a hadtestek, dandárok és csapatok parancsnokait, s még az ezredeseket, századosokat és ötvenedeseket, az egész testőrséget és a körötte lévő dandárt is, s ezekenkivűl a hajók és gályák parancsnokait és az egész hajóhad vezérét is, és gyűlést tartván velök, így szóla:

A császár második beszéde, melyben buzdítja mindnyájokat, hogy vitézül küzdjenek, s figyelmezteti őket, hogy ha vitézül küzdenek, mily szép, mily sok és nagy jutalomban fognak részesülni.

188. §. Szeretett embereim, jelen háborúm bajtársai! összehívtalak ide benneteket, nem azért, hogy valami könnyelműséggel vagy ebben a munkában valami hanyagsággal vádoljalak, se nem azért, hogy e mostani viadalra lelkesebbekké tegyelek benneteket: mert már régen látom, hogy közzületek némelyek oly nagy lelkesűltséggel és buzgósággal jártak el a dologban, hogy készebbek volnának bármit szenvedni, mint sem innen siker nélkűl távozni, mások pedig nem csak magokat, hanem társaikat is buzdítják, hogy teljes erejökkel lássanak a munkához.

189. §. Nem ezért hivattalak tehát össze benneteket, hanem csak azért, hogy emlékeztesselek először arra, hogy mind azt a jót, a mit birtok, nem könnyel-

müsködve, nem hanyagoskodva, hanem erősen fáradva nagy küzdelmekkel és veszélyekkel szereztétek velünk együtt, és inkább tinmagatok erénye és vitézsége jutalmáúl mint a szerencse ajándékáúl birjátok, azután pedig tanítsalak meg benneteket arra, milyenek és mily nagyok a most ránk várakozó jutalmak s a nyereségen kivűl mily nagy dicsőséggel és tisztességgel járnak, és így jól megértsétek, hogy a legnagyobb díjért küzdjük a viadalt.

190. §. Elsőben ugyanis, nagy és mindenféle kincs van ezen városban, részint a császári palotában, részint a tehetősek lakaiban, részint az egyszerű polgárok házaiban. S még szebb és nagyobb kincs hever az egyházakban, mindenféle arany- és ezüstajándékokban, készületekben, drágakövekben és nagyértékű gyöngyökben. Tömérdek fényes butorzat van itt, egyéb házikészületeken és eszközökön kivül. S mindezeknek ti lesztek urai.

191. §. S azután igen sok derék és nemes születésű férfiú van e városban, kik közzűl némelyeket rabszolgákúl tarthattok, másokat vásárra vihettek; igen sok gyönyörű, fiatal, szép ábrázatú nő, igen sok nemes születésű már férjhez mehető hajadon, kiket férjfiak szemei még meg sem pillantottak, s kik közzűl némelyek előkelő férjfiak számára vannak eljegyezve. Ezek közzűl némelyek nejeitek lesznek, némelyeket szolgálatra tarthattok, némelyeket eladhattok. S nagyon sok nyereségtek lesz mind élvezetben, mind szolgálatban, mind pénzben.

192. §. S szintén igen sok gyönyörű s előkelő származású gyermek van a városban.

193. §. Ezen kivűl vannak itt gyönyörű egyházak és középületek, pompás házak és kertek, és sok

más nézésre, múlatságra, gyönyörűségre és élvezetre való dolgok: hanem mind ennek elősorolásával nem kell az időt vesztegetnem. Ime, nektek adom zsákmányra s rablásra e nagy és népes várost, a régi rómaiak császári lakását, mely egykor a boldogság, szerencse és dicsőség tetőpontján állt és az egész föld kerekségének feje volt, nektek adom a tömérdek kincset, a férfiakat, nőket, gyermekeket, a város minden egyéb ékességét és készséget. Mind ezzel, mint valami fényes lakomával, ti fogtok töltözni, és nem csak magatok lesztek vele boldogok, hanem gyermekeitekre is nagy kincset fogtok hagyni.

194. §. S a mi legnagyobb, olyan várost fogtok bevenni, melynek híreneve az egész világon el van terjedve. És világos, hogy a mily magasan állt ezen város fensősége és dicsősége, épen oly magasra fog emelkedni a ti vitézségtek és harcziasságtok híre, mint a kik ily várost rohammal vettetek be. És gondoljátok meg, hogy miféle szerencse lehetne fényesebb vagy mily gyönyör lehetne nagyobb, mily dúsgazdagság lehetne szebb, mint az, a melyet tisztességgel és dicsőséggel fogtok megszerezni?

195. §. Mind ennél nagyobb dolog pedig, hogy azt a várost fogjuk bevenni, mely kezdettől fogva ellenségesen viselte magát irántunk, mely mindig boldogúlásunk ellen törekedett és minden módon incselkedett birodalmunk ellen, és ezután magunk is biztosan birjuk majd mind azt a jót a mink van, és ellenségeink szomszédságától megszabadulva mély békében és biztonságban fogunk élni, s ahoz is a mi még hátra van, kaput nyitunk magunknak.

196. §. Azonban ne gondoljátok, hogy mind ez így van ugyan, de a város kiállhatja a harczot, falait

nehéz megközelíteni és megmászni, s a támadás nem csekély veszélylyel jár, nem könnyen lehetvén a falat elfoglalni. Hiszen íme a mint látjátok a sáncz egészen be van töltve s a kőfal a száraz felől három helyen annyira le van rombolva, hogy nemcsak nehéz és könnyű gyalogság mint ti, hanem még jól felfegyverzett lovasság is könnyen átmehet rajta. E szerint nem harczot állható kőfalat, hanem lovasságnak is nyilt tért adok nektek, hogy fegyveresen vonúljatok át rajta.

197. §. S azokról kik ellenünkben állanak, miért kellene csak szólani is? Hiszen igen kevesen vannak, s nagyobb részök fegyvertelen és a háborúban tapasztalatlan. Mert a mint a szökevényektől megérthettem, alig van, a mint mondják, két-három emberök egy-egy bástya s ugyan annyi egy-egy bástyaköz védelmére, úgy hogy megesik, hogy egy ember védelmez három-négy mellvédet, s az is vagy egészen fegyvertelen vagy rosszül van fegyverezve.

198. §. Hogyan legyenek hát ezek elegendők a mi ily nagy sokaságunk ellen, kivált ha mi fölváltva küzdünk s mindig új meg új csapatok látnak a munkához, és lesz időnk aludni, enni és pihenni, ők pedig folyvást és szakadatlan harczolnak, és sem álomhoz, sem evéshez iváshoz, sem pihenéshez, sem más efféléhez nem juthatnak, minthogy mi folytonosan csatázunk és erőszakoljuk őket. Mert többé nem meszsziről lövöldözve, nem kiki csapkodva, nem rohamokkal és puszta kísérletekkel vívjuk a harczot, mint eddig s a mint ők gondolják, hanem ha egyszer a harczot megkezdtük, a harcz folytonos és szakadatlan lesz éjjel s nappal, minden nyugvás vagy fegyverszünet nélkül, míg csak végképen el nem dől dolgunk. S úgy hiszem, hogy a szakadatlan harcz, fáradság, éhség és

álmatlanság által elkényszeredve könnyen meg fogják adni magokat.

199. §. Úgy gondolkozhatnék netalán valaki, hogy a falak réseit oltalmazó olaszok védhetik magokat s elég erősek a rohanókat visszaverni, mint a kik jól is vannak fegyverezve, de tapasztaltak is különösen a várvédelmi harczokban, azonban nekem úgy tetszik, hogy az ő dolguk teljességgel nem biztos, sőt veszendő.

200. §. Mert először is, ha eszök van, nem lesznek készek mások javáért harczolni, fáradni és magokat világos veszedelembe dönteni, midőn nekik mind ebből semmi hasznuk nem lehet. S azután bérbe fogadott emberek ezek, kik iminnen s amonnan összegyültek, de csak azért, hogy a mit meglátnak elvegyék s azután ép bőrrel távozzanak, de nem azért, hogy harczolva meghaljanak. Úgy hogy most még derekasan állják és kitartják a harczot, míg mi távolról lövöldözünk és csatázunk, azt gondolva, hogy velünk, a kik így harczolunk, majd ezután is mintegy játszva mérkőzhetnek.

201. §. De majd ha látják, hogy a harcz köröskörül kitört és rettegést terjesztve mindenfelől nyiltan nyomul elő, ha szemeik előtt látják a halált, akkor, jól tudom, hogy tovább egy perczig sem állanak meg, hanem fegyvereiket elhányva s hátat fordítva úgy elszaladnak, hogy hátra sem tekintenek. És nem lesz többé semmi a világon, a mi őket ebben gátolhassa vagy föltartóztathassa.

202. §. És ha akár hogyan helyt állanak is, mert legyen úgy, mi még is könnyen elkergetjük őket erővel, ügyességgel és vakmerőséggel. Úgy hogy azt

hiszem, nekünk őket nem is igen kell számba vennünk s teljességgel nem érdemes miattok aggódnunk. Mind ebből tehát világos, hogy a miénk a győzedelem s a város nekünk bevehető. Mert, mint látjátok, mind szárazon, mind tengeren, mint valami hálóba egészen be van rekesztve, s nem lehet többé fegyvereink és kezeink közzűl menekednie.

203. §. Legyetek azért magatok is derék emberek, s buzdítsátok embereiteket is, hogy példátokat követve hősileg, egész lélekkel és buzgósággal lássanak a munkához, úgy gondolkozva, hogy a szépen harczoláshoz három dolog kivántatik: akarni, szégyenleni és az elöljáróknak engedelmeskedni, azaz kinek-kinek a maga helyén emberűl megállani, és hallgatva s rendben menni a dologra; úgy hogy a parancsokat kiki pontosan meghallgassa és másokkal is épen úgy közölhesse, és mikor hallgatva kell előnyomulni, kiki hallgasson, mikor pedig riadni és ujjongani illik, azt a legirtóztatóbb lármával cselekedje. Mert ez a háborúban különben is sokat tesz, de különösen hasznos a várvívásnál. Egyébiránt is parancsoljátok meg, hogy kiki a maga helyén szépen és rendben tegyen mindent.

204. §. Küzdjetek tehát vitézűl, magatokhoz és őseitekhez méltón, és se magatok ne lankadjatok, tekintve hogy mily nagy díjért fogtok küzdeni, se embereiteket ne engedjétek lankadni. Én magam leszek első köztetek a csatában; igen, én magam leszek első köztetek a csatában, veletek küzdve s szemeimmel látva, kiki mit mivel.

205. §. És most kiki a maga csapatja mellett a maga sátrában ebédeljen és pihenjen meg, s parancsoljátok ezt embereiteknek is. Hajnalban pedig fölkelve

kiki állítsa ki csapatját szépen és rendben, hogy senki más észre ne vegye s teljességgel meg ne hallja. De ha majd a harczi riadót hallandjátok, és az adott jelt látandjátok, akkor osztán a többi a ti dolgotok.

A hadvezérek rendje és a nekik adott parancs.

206. §. S te Khamuzász a tenger felőli falat a hajókkal körülvévén, néhány hajóval állapodjál meg lőtávolban, és parancsold meg az íjászoknak s azoknak kik géppel és puskával lövöldöznek, hogy a fedezetről oly sűrűn lövöldözzenek a mellvédek mögött állókra, hogy teljességgel ne engedjék őket előre hajlani és a csatában részt venni; a többi hajókat pedig, ha valahol alkalom nyílik rá, hajtasd a fal mellé, hogy támaszszanak mellé hágcsókat azok, a kik erre vannak rendeltetve, hogy a nehéz gyalogok megkísérthessék a hágcsókon a falakra fölmászni. Így küzdj vitézül s igyekezzél derék ember lenni.

207. §. Te pedig Zagánosz, a hídon gyorsan átvonúlván, rohand meg nagy erővel az Aranyszarv melletti falat, magad mellé vévén a kikötőbeli hajókat is, hogy a munkában támogassanak, és légy derék ember.

208. §. Te Karatziász a magad embereivel a sánczon átkelvén, törj elő a kőfal veled szemben eső réséig, és a védelmezőket megtámadva törekedjél erőhatalommal fölhágni a falra, vitézül küzdve mint derék emberhez illik.

209. §. Ti pedig Izsák és Mahumut, a magatok csapatjaival keljetek át bátran a sánczon, és kisértsétek meg, hogy a falra hágcsókon fölmászszatok. S az íjászok és a kik gépekkel és puskákkal lövöldöznek

lőjék erősen a mellvédek mögött állókat, hogy kevesebbé akadályozzanak benneteket az átkelésben.

210. §. És ti Khalilész és Szaratziász, két oldalt tömegbe vont csapataitokkal harczolva, midőn meglátjátok, hogy én küzdök, s a fal réseire fölhágni törekszem és az olaszokat szorongatva embereimnek útat török a városba, igyekezzetek minden módon mind a két felől visszaszorítni a veletek szemközt állókat, erősen lövöldözve, hogy tőletek nyugtok nem lévén, kevesbbé ügyeljenek ránk, és sehogy ne segíthessenek azoknak, kiket mi szorongatunk.

211. §. És ettől fogva oztán a többi mind az én gondom lesz. Most pedig menjetek sátraitokba és csapataitokhoz isten hírével és megvacsorálva pihenjetek.

212. §. Ezt mondván eloszlatá a gyülést, és kiki a maga csapatjához és sátorához mene. S ő maga is megvacsorálva megpihene.

213. §. S reggelre kelve hívatja mindjárt az ágyúmestereket, és parancsolja, hogy az ágyúkat készen tartva a fal rései felé fordítsák, hogy, mikor ideje leend, az ott álló védelmezőkre lövöldözzenek.

214. §. Azután összehívván a körötte lévő dandárokat és csapatokat, tudnillik a nehéz gyalogokat, a paizsosokat, íjászokat és az egész császári udvart, osztályonként, kenyeres bajtársságonként, czimboraságonként és csapatonként, ezrével vagy nagyobb számmal is szépen elrendezi őket. És megparancsolja, hogy váltva harczoljanak, mikor rájok kerülend a sor, s az egyik rész támadjon és harczoljon, a másik aludjék, egyék és nyugodjék, hogy újúlt erővel menjenek ismét a csatába. Ezeket oztán ismét mások váltsák föl, s így csapatot csapat váltván föl s egyik a másik után

pihenvén, szakadatlan és szünetlen álljon a harcz, és az ellenfélnek semmi szünete vagy nyugodalma ne legyen a harczban. S kijelöli kinekkinek a helyet, az időt és a sort, s tudtára adja, hogyan, hol és mikor kell harczolnia.

215. §. Azután lóra ülve körüljárja az összes csapatokat, megvizsgálván őket s parancsokat osztván mind közösen mindnyájoknak, mind külön kinekkinek, bátorítván és buzdítván őket a harczra, s különösen a csapatok vezéreit mindegyiket nevén szólítva. Miután tehát az egész tábort s a kőfalat az egyik tengertől a másikig bejárta, a kellő parancsokat kiadta, s mindnyájokat buzdította, tüzelte a harczra és lelkesítette, hogy legyenek derék emberek, parancsolja, hogy megebédelve pihenjenek, míg riadót nem fúvat s míg az adott jelt nem látják. Ezt elvégezve sátorába mene és megebédelve pihen vala.

216. §. S a rómaiak a táborban ily szokatlan nagy csendességet és pusztaságot látván, csudálkozának a dolgon és ellenkező okoskodásokra és gondolatokra jutának. Némelyek ugyanis azt gondolák, hogy ez készület a visszavonúlásra, s ezek nem helyesen gondolkozának, mások pedig, a mint igaz is vala, a harczra való készülődésnek gondolák, csakhamar támadást várának, s ezt egymásnak is tudtára adák, és kiki csendesen mene a maga állomására, és egyéb képen is készülődének.

217. §. A császár pedig, midőn már ideje vala, a mint estebéd felé kezdett járni az idő és a nap hátok mögé került, az ellefélnek pedig, a mint kívánά, szemébe sütött, csak akkor parancsolja, hogy fújanak riadót a trombiták és a többi zeneműszerek, a sípok, tárogatók és czimbalmok, oly erősen a mint csak birják. S így osz-

tán a többi csapatok valamennyi trombitája és zeneműszere is egymás után erősen megszólala és mind együtt irtóztatóan fölharsoga. És az egész levegő reszketett és viszhangzott ezek harsogásától. S osztán fölemelék a hadi jeleket.

Lásd a harczot.

218. §. Ekkor az íjászok, parittyások, a pattantyúsok és puskások, a mint ki volt adva nekik a parancs, a fal felé indulának lassan, lépésben. S a mint lőtávolba érkeztek, megállapodva elkezdék a harczot. S először messziről lövöldözének erősen egymásra mind a két fél részéről az íjászok nyilakkal, a parittyások kövekkel, a pattantyúsok és puskások vas és óngolyókkal, s utóbb a mint közelebb nyomúltak, kelevészekkel, kopjákkal és dárdákkal lővén egymást irgalmatlanúl, roppant bosszúval és dühvel. És iszonyú vala mindkét részről a zaj, a káromlás és szitok. És sokan sebesülének meg mind a két részről s nem kevesen esének el. Ez így tartott naplementig, mintegy két három óra hoszszáig.

219. §. Akkor a császár nagyot tervezve, hívatja a paizsosokat, a nehéz gyalogokat, és a többi hadtestet, s így szól: „Előre barátim s fiaim! Itt az idő megmutatnotok, hogy derék emberek vagytok.“ S azok rögtön borzasztó ordítással és ujjongással neki menvén a sáncznak, megrohanák a külső falat. S az ott az ágyúk által egészen le vala döntve, s csak czölöpgát álla a kőfal helyett nagy gerendákkal, rőzse és más efféle nyalábokkal és földdel megtöltött hordókkal erősítve. Itt osztán erős kézviadal keletkezik közel harczra való fegyverekkel, a nehéz gyalogok és

paizsosok a védelmezőkön erőt venni és a czölöpgátra fölhágni, a rómaiak és olaszok pedig őket visszaverni és a czölöpgátat megvédni törekedvén. És olykor-olykor föl is hágának a kőfalra és a czölöpgátra a nehéz gyalogok, kik vakmerően és semmivel sem gondolva törtek elő, olykor pedig erősen vissza lőnek nyomva és elkergetve.

220. §. És a császár nyomukban vala a hősileg küzdőknek és buzdítja vala őket. S azután parancsot ad az ágyúmestereknek is, hogy tüzeljenek az ágyúkkal. S az ágyúk tüzelve köveket szórnak vala a harczolókra, és nem csekély pusztítást tőnek mind a két fél embereiben, a kik a golyók utjában találtak állani.

221. §. Mind két fél ily erős és hősi küzdelme és harcza közben telék el az éj nagyobb része, és a rómaiak s Jusztinánosz és emberei vőnek erőt és kerűlének nem kissé fölűl, szilárdul tartván s megvédvén a czölöpgátat, és hősileg visszavervén a támadókat. Itt így ment a dolog.

222. §. A többi vezérek és helytartók pedig a magok csapataival, valamint a hajóhad vezére is, hasonlóan megrohanván a falat szárazon és tengeren a hajókkal erősen harczolának, részint nyilakkal és pattantyúkkal lövöldözve, részint hágcsókat, hídakat, fatornyokat és mindenféle gépeket alkalmaztatva a falhoz. És némelyek néhol erővel is megkísérték fölhágni a falra, különösen ott, a hova Zagánosz és Karatziász vala rendelve.

223. §. Zagánosz ugyanis a hídon bátran előnyomúlván és hágcsókat s hídakat vitetvén a falhoz, megkísérté erővel fölmászatni a nehéz gyalogokat, egy kézre dolgozván vele a kikötőkben lévő hajók íjászai

és puskásai is, kik a hajók fedezetéről magosabb állásukról erősen lövöldözék a mellvédek oltalmazóit, a mint a hajók ide s tova eveztek.

224. §. Karatziász pedig a sánczon átnyomúlva és hősileg küzdve a fal résén igyekezék erővel berontani.

225. §. A rómaiak azonban ezeket is erősen viszszanyomák és dicsően visszaverék hősileg harczolva, a csatában fölülkerülve és magokat derék emberek gyanánt viselve. Mert teljességgel semmi sem bírta őket eltántorítni, sem a szorongató éhség, sem az álmatlanság, sem a szüntelen és szakadatlan harcz, sem a sebek, sem rokonaiknak szemök előtt történő öldöklése és halála, sem semmi más iszonyúság nem bírhatá rá őket, hogy engedjenek és tágítsanak előbbi buzgóságuk és elhatározottságuk mellől; hanem hősileg megállottak eredeti állomásukon, mind addig míg a váratlan balszerencse el nem árúlta őket.

226. §. Mehemet császár ugyanis, miután látta, hogy a rohamban részt vett csapatok a harczban sokat szenvedtek, és semmi nevezetes eredményre nem vergődnek, a rómaiak és olaszok pedig erősen küzdenek és a csatában diadalmaskodnak, ezen erősen megbosszankodván és a dolgot tovább tűrhetőnek nem tartván, elővezeti összes csapatait, melyeket későbbre tartott fön, a legjobban fegyverzett, legvakmerőbb, legmegbízhatóbb, a többieknél tapasztalásra és erőre nézve sokkal derekabb embereket; nehéz gyalogokat, íjászokat, láncsásokat és a más csapatokból s az úgy nevezett jenicsárokból alkotott testőrcsapatot, kik a tábor színét képezték.

227. §. S miután nagy fönhangon buzdító beszé-

det intézett hozzájok, hogy most már mutassák meg hogy derék emberek, maga vezeti őket legelől járva a kőfal alá egész a sánczig; itt osztán az ijászokat, a parittyásokat s a puskásokat távolabb állítva parancsolja, hogy a czölöpgáton és a kőfal résén állókra lövöldözzenek keresztűl-kasúl, még pedig oly sűrűn, hogy azok a harczban részt ne vehessenek, se előre ki ne hajolhassanak a tömérdek repülő nyíl és a hózivatar gyanánt omló egyéb lövőszerek miatt.

228. §. S a többieknek mindnyájoknak, a nehéz gyalogoknak s a paizshordóknak jelt ad, hogy a sánczon nagy sietséggel átrontva rohanják meg a czölöpgátat. S azok irtóztató nagy ujjongás közt dühvel és bosszúval rohannak elő őrültek módjára, s mint a kik fiatal, erős és vakmerő emberek voltak és a császár szemei előtt harczoltak, a támadásban semmit sem tágítának, hanem a czölöpgátig nyomúlva, vakmerően, mintegy eszeveszetten, minden rend nélkűl harczolának, lerángatva a mellvédekűl fölállított hordókat, roncsolva a gerendákat, és szerteszét hányva az egész összehordott egyetmást, és megfeszíték minden erejöket, hogy a védőket elkergessék és a czölöpgáton keresztűl betörjenek.

229. §. Jusztiniánosz pedig a maga embereivel, valamint az ottlévő rómaiak is, buzogányokkal, kelevészekkel, kopjákkal, hosszú dárdákkal és efféle közel harczra való fegyverekkel, minthogy közel viadalra került a dolog, erősen küzdve föltartóztaták őket az előre nyomulásban és meggátolák abban, hogy a czölöpgáton áttörjenek. És lőn mind két részről egybevegyűlt roppant zaj és ordítás, a mint káromkodtak, szitkozódtak, fenyegetőztek, egymást taszították, egymást lövöldözték, egymást öldökölték és minden iszonyúságot elkövettek dühökben és bosszújokban. S itt

lehete látni a legnagyobb lelkesedéssel a legnagyobb versenydíjakért hősileg harczoló férfiak erős csatáját, embernek ember ellen való kézviadalát, az egyik rész egész erővel törekedvén leküzdeni az ellenállókat, elfoglalni a falat és berontani a városba a nőkért, gyermekekért és drága kincsekért, a másik rész pedig hősileg küzdvén, hogy amazokat visszaverje, vagyonát megvédje, jóllehet nem volt ereje mind végig ellenállni és azt megmenteni.

230. §. Hanem végre is a szolgaság jármába kelle nyakukat hajtani a szerencsétlen rómaiaknak, és meg kelle próbálniok a rabság keserveit. Mert a mint hősileg s a viadal közben lelkesültségökből és merészségökből mit sem engedve harczoltak, Jusztiniánoszt egy pattantyú-lövés, vértén keresztül mellébe hatva, halálosan találta, ki is a lövésre ott helyt összeroskad. S elviszik a haldoklót saját sátorába. Ezen csapáson kétségbe esve az ő emberei mind oda lesznek, és a czölöpgátat és a falat, a hol harczoltak, odahagyva csak erre az egyre ügyelének, hogy őt a hajókra vihessék s magok is élve távozhassanak.

231. §. És jóllehet Konsztántinosz császár kérte őket és rimánkodott nekik, hogy csak egy kis ideig maradjanak helyt, míg a viadal csendesedik, azok rá sem hallgatának, hanem vezéröket fölvévén, fölfegyverzetten nagy sebbel-lobbal a hajókhoz tódúlának, mit sem ügyelve a többiekre.

232. §. Konsztántinosz császár pedig, jóllehet végképen kétségbe esett, és teljességgel nem tudta mit csináljon, mert nem volt több embere, hogy az elhagyott állomásokat és az eltávozottak helyeit rögtön betölthesse, a harcz pedig erősen megnehezedett és kiki csak a maga helyére ügyelt s csak a maga állo-

másán küzdött, mégis az ottmaradt rómaiakkal és a körülötte lévő nagyon csekély számú csapattal a czölöpgát elé állva azt hősileg védi vala.

Lásd a császár éberségét.

233. §. Mehemet császár pedig, a mint észrevette, hogy a czölöpgáton és a fal résén az emberek ritkúlnak s a védők fogyatkoznak, mert épen azon a tájon harczol vala, látván hogy az emberek lopva szökdösnek, a kik pedig helyt maradtak kevesen lévén gyengén harczolnak, s mind ebből úgy ítélvén, hogy az emberek megszöknek és oda hagyják a falat, azonnal nagy fönhangon kiálta: „Miénk barátim! a város, miénk; már szöknek az emberek előlünk, többé nem mernek helyt állani; a fal védőktől pusztán van hagyva; még csak egy kis fáradság és a város be van véve. Ne lankadjatok tehát, hanem lássatok erősen a dologhoz, és legyetek derék emberek. Én is veletek vagyok!"

A város bevétele.

234. §. Ezt mondván maga állott élökre. S azok ujjongva s iszonyú ordítással tódúlva a császár elébe, megrohanák a czölöpgátat, és ott jó darab ideig erős harczot állván, megtolják az ott álló rómaiakat és erőszakosan fölhágnak a czölöpgátra. És így azokat részint a nagy kőfal és a czölöpgát között eső mély árokba hányják, honnan nem lehetett menekülniök, és ott mind leöldösik, részint a Jusztiniánosz kis kapuján beszorítják a városba.

Konsztántinosz császár halála.

235. §. Ezt a kis kaput ugyanis Jusztiniánosz nyitva tartotta a nagy kőfalon, hogy azon könnyen lehessen a czölöpgáthoz jutni. És itt nagy tolongás lőn, s a nehéz gyalogság és a riadásra mindenfelől rendetlenül összerohant másféle feles számú katonaság halomra öldöklé, a kiket útjában talált. Itt esik el Konsztántinosz császár is, embereivel hősileg harczolva.

236. §. A nehéz gyalogok osztán a kis kapun keresztül betódúlának a városba; mások a nagy kőfal résén rontának be; a többi egész tábor pedig nagy erővel és tolongással todúl vala be utánok, az egész városon szerte széledve. S a császár a nagy kőfal előtt megállva, a hol a nagy lobogó és harczi jel ki vala tűzve, onnan nézé a mi történik; mert már ekkorra meg is viradt.

Lásd az iszonyú öldöklést.

237. §. Ekkor osztán nagyban öldöklék, a kiket elöl utól találtak, részint az utczán, mert már sokan kijöttek az utczára, a lármára kiszaladva, és vigyázatlanúl a katonaság karjaiba botlottak, részint magokban a házakban, melyekbe a jenicsárok és más katonák minden rend és számítás nélkül erőszakosan berontottak; némelyek magokat védelmezve estek el, mások az egyházakba menekülve ott esdekeltek, de ezeket is mind leöldöklék, férfiakat, nőket, gyermekeket egyiránt, minden irgalom nélkül.

238. §. Mert iszonyú dühvel és bosszúval rohantak ájok a katonák, részint mivel az ostrom hosszas

voltán el voltak keseredve, részint azért is, hogy némely meggondolatlanok a védfalak mögött az egész háború alatt sokat gúnyolták és boszantották őket. De a mi legfőbb, azért is, hogy öldökléseikkel az egészet megrettentsék, megfélemlítsék és meghódítsák.

A város kirablása.

239. §. S a mint az öldökléssel elteltek és a város már megadta magát, némelyek pajtásságonként, szakaszonként és csapatonként az előkelők lakainak esnek rabolni és zsákmányolni, mások az egyházak fosztogatásához, s mások a köz épületek és magánházak rablásához fognak, szerte-széljel rabolva, zsákmányolva, fosztogatva, öldökölve, erőszakot téve, s rabokká hurczolva férfiakat, nőket, gyermekeket, öregeket, ifjakat, papokat, szerzeteseket, mindenféle korúakat és rangúakat.

Láss itt iszonyú keservet.

240. §. És iszonyú s bármely szomorújátéknál siralmasabb látvány vala látni, mint huzzák ki háló termeikből s mily embertelenül és szemérmetlenül ragadozzák a fiatal, jámbor, nemes és jó családbeli nőket, kik csaknem mindig szobáikban ültek és soha udvarukból sem léptek ki, a gyönyörű, virúló, előkelő s jó házbeli szűzeket, kiket még addig férfiak szemei meg sem pillantottak.

241 §. S iszonyú vala látni, hogy némely még alvó nőket mint riasztanak föl keserves álmukból a vérrel mocskolt kezű, boszútól lihegő, gyilkos tekintetű,

fegyveres férfiak, kik, mint minden nemzetből és fajból véletlen összekerült gyülevész tömeg, semmi istentelenségtől sem írtóztak, s fenevadak módjára rohanva a házakba, húzták, vonták, marczangolták, az útczákra vonszolták, megbecstelenítették őket és minden gonoszságot elkövettek rajtok.

242. §. S mondják, hogy sok nő ez iszonyúságoknak hallattára is annyira megrémült, hogy csaknem elhalt ijedtében. Iszonyú vala látni, mint vonszolják hajoknál fogva, mint verik irgalmatlanúl a tisztes öregeket s mint harczolják el a serdülő nemes gyermekeket.

243. §. Mint hajtják magok előtt a papokat, a tisztelendő apácza-szűzeket pedig, kik zárdáikból soha ki nem jártak, egyedül istenre gondoltak, egyedűl istennek éltek, kinek magokat fölszentelték, mint húzzák és vonszolják ki erőszakosan szobácskáikból, mint hurczolják ki az egyházakból, melyekbe menekűltek, s mily csúfosan és becstelenűl hajtják és mily keservesen verdesik őket, kik jajgatva és zokogva szaggaták arczaikat. Iszonyú vala látni, mily vadon tépik le a gyenge gyermekeket anyjok kebléről, mily irgalmatlanúl választják el egymástól a fiatal házastársakat, s ezer meg ezer efféle iszonyú tetteiket.

Az egyházak kirablása és kifosztása.

244. §. S ki tudná szóval kibeszélni az egyházak megszentségtelenítését, kifosztását és kirablását? A földre hányták csúfosan a képeket, szobrokat és más szent tárgyakat. Ékességeiket leszakgatták s részint tűzbe hányták, részint darabokra vagdalva és összetördelve az utczákra hajigálták. A régi szent férfiak

sírjait fölnyitották, ereklyéiket kiszedték és gyalázatosan összetördelve és szétszórva szélnek eresztették, vagy az útfelekre hajigálták.

245. §. A kannákat, kelyheket és a szentségtartókat részint dorbézolásra és részegeskedésre használták, részint összetördelve és megolvasztva eladták. Az aranynyal gazdagon hímzett, ragyogó kövekkel és gyöngyökkel borított gyönyörű drága szent öltönyöket és palástokat részint illetlen használatra a leggazabb emhereknek eladták, részint tűzbe hányták, hogy az aranyat belőle kiolvaszszák.

246. §. A szent és isteni könyveket valamint egyéb világi tudósok és bölcsek iratait legtöbbnyire tüzbe hányták vagy gyalázatosan összetapodták; sokat belőlök nem annyira a pénzért mint csúfságból, két három pénzért, olykor egy fillérért is eladtak. A szent oltárokat alapjaikról fölszaggatták; és fölforgatták tilalmas és érinthetlen szent helyek falait fölkutatták ésa szent ligetek földét föláskálták, hogy bennök aranyat keressenek. És sok más istentelenséget követtek el.

247. §. S azok a boldogtalan rómaiak, kik szárazon és tengeren a város tulsó falaihoz voltak rendelve s ott harczoltak, azt gondolván, hogy a város még áll és semmi baja, hogy gyermekeik és nejeik szabadok, mert még nem tudták, hogy van a dolog, derekasan küzdének és erősen visszaverék a rohamokat, és dicsőségesen elkergeték azokat, kik a falra fölhágni törekedtek. A mint azonban az ellenséget hátuk mögött pillantották meg, és látták, hogy belőlről a városból lövöldöznek rájok, s a gyermekeket és nőket rabolják és gyalázatosan hurczolják, némelyek két-

ségbe esve a kőfalról fegyveresen leugrálának és szörnyet halának, a többiek pedig végkép elcsüggedvén s fegyveröket lankadt kezeikből kihullatván, megadák magukat az ellenségnek harcz nélkül, hogy bánjanak velök úgy, a mint akarnak.

Orkhán halála.

248.§. Épen ott volt s velük együtt harczolt a falon Orkhanész a császár nagybátyja, az Atumánok nemzetségéből, kit Konsztántinosz császár némi reménység fejében nagy becsülettel és tisztességgel tartott a városban, mint a ki élete ellen törekedő öcscsétől félve, régen hozzá szökött. Ki is látva a város bevételét s meg akarván magát menteni, először lopva akart köztük kiszökni, mint a kinek fegyverzete s nyelve a győztes katonaságéval egyenlő vala; a mint azonban észrevette, hogy rá ismertek és üldözik, mert voltak a kik rá ismertek, azonnal leveti magát a falról és szörnyet hal. A katonák pedig oda szaladva, fejét veszik s azt a császár elé viszik, mert nagyon rajta vala, hogy akár élve, akár halva kézre keríttesse.

249. §. E közben Khamuzász a hajóhad vezére is, a mint látta, hogy a város el van foglalva és a nehéz gyalogok rabolják, rögtön neki hajtat a zárláncznak, és azt ketté szakítván bemegy a kikötőbe. És a mennyi római hajót ott talált, mert az olaszok gályái és hajói rajtok keresztül törve a mély tengerre vonúltak, vagy ott elsülyeszté, vagy mindenestől elfoglalá. Azután hajóival az úgynevezett császári kapuhoz tarta, s azt még zárva találván, zárjait és reteszeit összetöri és a kaput földre dönti.

250. §. S bemenvén seregével a városba, ott sok rómait talál egybe gyülekezve, és védelemre készen állva. Mert még idáig nem hatott el a szárazi hadsereg, mely a város többi részét zsákmányolta. S összecsapván velök, meggyőzi őket s mindnyájokat ott helyt leöldökli, úgy hogy a kapun patakként omlott ki a vér. Eközben a másik sereg is idáig érkezett.

251. §. A többi tengerparti kapukon is, melyeket szintén összetörtek és földre döntöttek, hasonlóan tódulnak vala be, és így az egész hajóhadi sereg az egész városban elszéledve rablásnak ered, kifosztogatva mindent a mi elébe kerűlt, és égő tűz vagy orkán módjára mindent elragad és összeroncsol. Ezek ugyanis mindent gondosan fölkutatának, mint a hogy egykor Dátisz, a mint mondják, Eretriát fölkutatta; az egyházakat, a kápolnákat, a régi ereklyetartókat és sírokat föltördelve, s a földalatti folyosókat, a sülyesztő rejtekeket, a búvó helyeket, a földbe ásott vermeket, és minden más rejtekeket fölkutatva, s ha valahol valami vagy valaki el volt rejtve, napvilágra hozva.

252. §. S bemenvén az isten bölcseségéről nevezett (Sophia) roppant egyházba, ott töméntelen férfit, asszonyt és gyermeket találának, kik oda menekedtek és könyörögnek vala, kiket mintegy hálóba kerítve, egyesség szerint meghódoltatának, és részint a gályákra, részint a táborba rabokúl hurczolának.

Galata meghódol a császárnak.

253. §. Eközben a galatabeliek, a mint látták, hogy a várost már elfoglalták és rabolják, azonnal

alku szerint meghódolának a császárnak, oly föltétellel, hogy semmi bántásuk ne legyen, és kapuikat megnyitván, befogadák Zagánoszt seregével együtt. Ezeknek osztán nem is lőn semmi bántásuk.

254. §. S az egész szárazi és tengeri hadsereg jókor reggeltől, sőt már hajnaltól fogva késő délutánig tódúlva a városba, folyvást rabol és zsákmányol, és minden zsákmányt a táborba, részint a hajókra hord vala, egy részét azonban el is ragadozák némelyek, kik tolvaj módra lopva kimenvén a kapukon, haza szökének. És ezt az egykor oly pompás és oly nagy várost úgy kiürítette, kipusztította, tűz gyanánt úgy megemésztette és semmivé tette sereg, hogy az ember el sem hihette volna, hogy benne emberek laktak s a város kincsekben bővölködött, vagy a házakban bármiféle bútor és ékesség volt volna; hanem csak a puszta házak maradtak meg, melyeknek csak látása is a nagy pusztaság miatt félelmet gerjesztett az emberben.

A harczban elesett és rabságra hurczolt rómaiak száma.

255. §. A rómaiak és idegenek közzűl, a mint mondják, az egész háború alatt és a város megvétele közben férfiak, nők és gyermekek, összesen körűlbelől négyezeren esének el, rabságba jutának pedig valamivel többen ötvenezernél; az egész ostromló hadseregből pedig körűlbelől ötszáz ember vesze el.

A császár a városba megy, mindent megtekint, és megszánja a várost.

256. §. Ezekután a császár a városba béménvén megtekinté annak nagyságát és fekvését, a pompás és gyönyörű egyházakat, a sok nagy és szép középületet, a magán és közös lakások s az előkelők palotáinak díszes voltát, továbbá a kikötő és hajószertárak fekvését, a városnak minden tekintetben alkalmas és kedvező helyzetét, egy szóval annak egész szerkezetét és díszét. És megtekinté a kár roppant nagyságát, a házak pusztaságát és a város teljes romlását és vesztét. És azonnal szánalomra gerjede és nem kissé megbúsúla a város veszedelmén és kiraboltatásán, és könny tolúla szemeibe és keservesen nagyot sóhajtva monda: „Milyen várost vetettünk oda rablásnak és pusztításnak!"

257. §. Ennyire fájt érte a lelke; s valóban oly nagy csapás is ért bennünket ebben az egy városban, a milyen a hajdankorban emlegetett nagy városok egyikét sem érte, a bevett város nagyságát és a veszedelem keserves és kegyetlen voltát tekintve. S ez a csapás, valamint más mindenkit, épen úgy megdöbbentette azokat a kik okozták, mint a kik szenvedték, az esemény rendkivül különös voltánál és a szerencsétlenség hasonlíthatatlan iszonyatosságánál fogva

Egybehasonlítása más városok bevételének. Trója bevételének egybehasonlítása.

258. §. Bevették Tróját, de hellének s tiz esztendei ostrom után, úgy hogy, ha az elesettek és foglyok számát tekintve szerencsétlensége nem volt is

kissebb, ha nagyobbnak nem mondjuk, még is ez a két körülmény némi könnyebbülésére és vigasztalására szolgált. Mert a hellének emberségesebben bántak a foglyokkal, rettegve a mindenkivel közös balsorstól, s a hosszú szakadatlan ostrom és a város bevételének naponként való várása enyhítette nyomorúságaik teljes érzését. A jelen esetben azonban teljességgel nincs semmi vigasztalás.

Babülon bevételének egybehasonlítása.

259. §. Bevette Kűrosz Babülont, de épen nem volt a város halálosan sebesítve, lakosai nem lettek rabszolgaságra hurczolva, s a nők és gyermekek nem voltak a meggyaláztatásnak kitétetve, hanem csak urat cserélt a város, még pedig jót rosz helyett.

Kárthágó bevételének egybehasonlítása.

260. §. Bevette Kárthágót Scipio kétszer; hanem a város először kezeseket adván és a háború költségét magára vállalván, csupán pénzbüntetéssel volt sújtva; másodszor pedig, nem sokára ezután, lakosai minden bántás és baj nélkül áttelepíttetvén nejeikkel, gyermekeikkel és minden vagyonukkal együtt, ily nagy csapást épen nem szenvedett.

Róma bevételének egybehasonlítása.

261. §. Bevették Rómát először a kelták és galaták (gallok), másodszor a góthok, de semmi ily nagy csapás nem érte, hanem csak zsarnokoskodtak rajta egy kis ideig, csak pénzbüntetéssel, az előkelő csalá-

dok kiüzésével s a kitünő férfiak számüzésével volt sújtva, s nem sokára ezután ismét helyre állván nagy dicsőségre, gazdagságra, uralomra és jóllétre emelkedett.

Jeruzsálem bevételének egybehasonlítása.

262. §. Bevették Jeruzsálemet háromszor, először az asszürok, másodszor Antiokhosz, harmadszor a rómaiak; hanem lakosait először csak áttelepítették Babülonba nejeikkel, gyermekeikkel és minden vagyonukkal együtt; Antiokhosz rövid ideig zsarnokoskodott rajtok s azután ismét urai lettek a városnak; a rómaiak alatt pedig, habár a város bevételének keservei kiállhatatlanok voltak is, de sok és iszonyú lázongás, belháború, rablás, öldöklés, a lakosok és a legközelebbi rokonok közt istentelen gyilkolás volt a városban a háború előtt s maga a háború alatt is, úgy, hogy gyakran imádkoztak magok is, hogy vegyék be a várost, úgy vélekedvén, hogy ebből a legnagyobb nyomorból menekülést fognak találni, vagy a halál vagy a rabszolgaság által.

Más városok bevételének egybehasonlítása.

263. §. E szerint az említett városok közzül egynek bukását sem lehet csak hasonlítni is ezéhez. S Ázsiában és Európában sok más nagy város is került ellenség kezére, melyek lakosaik gazdagságával, dicsőségével, bölcseségével, erényével és sok egyéb jóval virágoztak: de ezek szerencsétlensége ezen iszonyú csapáshoz mérve számba sem vehető.

A városnak önmagával, azaz a latinok által történt bevételével való egybehasonlítása.

264. §. Bevették ezelőtt ezt a szerencsétlen várost is a nyugoti nemzetek, és hatvan esztendeig uralkodtak rajta, és tömérdek kincse ment akkor veszendőbe; az egyházak igen sok, gyönyörű szép, drága kegyajándékai, a város pompás, bámulatos, és hírhedett remek műkincsei részint nyugotra hurczoltattak, részint magában a városban lángok martalékaivá lettek: azonban eddig terjedt a város büntetése és nyomorúsága, bár ez sem volt csekélység. De a lakosok közzül senki sem ölt meg senkit, a gyermekeket, nőket, azt a mi legbecsesebb, senki sem hurczolta el, hanem az egész lakosság megmaradt a városban minden sérelem és bántás nélkül. És a város a zsarnokságot lerázván magáról és újra helyre állván, előbbi állapotjára jutott, császári lakás volt, Ázsiában és Európában sok nemzeten és sok szigeten uralkodott, fényben, gazdagságban, hírben és pompában úszott, minden szépben előljárt és példányképül szolgált a tudományoknak, az összes míveltségnek, a bölcsészetnek, az erénynek, egy szóval minden dicsőnek tűzhelye volt.

A városon való kesergés és siránkozás.

265. §. Most a városra nézve mind ennek vége van, a mi szép volt benne, zsákmányúl esett s elenyészett, ki van fosztva mindenéből, kormányából, gazdagságából, dicsőségéből, fényéből, becsületéből, nemzetéből, pompájából, erényéből, míveltségéből, bölcseségéből, papságából, birodalmából, egy szóval minden-

ből, és a mily magosra emelkedett volt a boldogságban és szerencsében, épen oly mélyen sülyedt a szerencsétlenség és boldogtalanság örvényébe.

266. §. Hajdan boldognak hirdette a világ, m mindenki csak szerencsétlenségét és boldogtalanságát emlegeti, dicsősége a világ végéig hatott, most az egész földet és tengert szerencsétlenségének hírével árasztotta el és tulajdon gyalázatával töltötte be, boldogtalansága emlékeiül mindenfelé elszélesztvén lakosait, a fogságba, rabszolgaságba és becstelenségre gyalázatosan elhurczolt férfiakat, nőket és gyermekeket.

267. §. Ezelött tisztességben, dicsőségben, gazdagságban és tündöklő fényben uralkodott számos nemzeten, most szegénységben, gyalázatban, becstelenségben és a legútálatosabb szolgaságban mások uralkodnak fölötte.

268. §. Ezelött minden szépben példány s a tündöklő boldogság képe volt, most a szerencsétlenség képe, a csapások emléke, a boldogtalanság oszlopa, és az életre nézve csak rege.

Az emberi dolgok tökéletlenségének, a jelen állhatatlanságának emlegetése, nincs bennök semmi állandó s maradandó.

269. §. Ennyire nem biztos és nem szilárd semmi a mi emberi, hanem az Evriposz módjára hömpölyög és kering minden föl és alá, az élet változékony viszontagságaival játszva és annak részenként játékául szolgálva, és soha ezen rendetlen és sebesen folyó sodrában és mozgásában, ide s tova hányattatásában és átalakulásában meg nem állapodik, míg csak a világ létezik.

270. §. S én mindennél inkább bámulom a ne-

veknek oly hosszú korszakok után, csaknem ezerkétszáz esztendő múlva történt találkozását és a tények egymással való ellenkezését. Mert a szerencsés Konsztántinosz császár, Heléné fia, alapította és emelte a várost a boldogság és szerencse legmagosabb fokára, s viszont a szerencsétlen Konsztántinosz császár, Heléné fia, idejében bukott meg és sülyedt a város a legiszonyúbb szolgaságba és boldogtalanságba. Ezek így történtek.

271. §. A harmincz gálya pedig, melyeket a római főpap küldött segítségül a városnak és Konsztántinosz császárnak, Khioszba érkezvén s ellenkező szelekkel küzdvén, ott vesztegle, alkalmas időre várakozva. S a mint nem sokára értesültek, hogy a város be van véve s a segítséggel elkéstek, visszahajózának haza, semmit, a miért jöttek, végre nem hajtva. (Mindenképen el kellett hát esni és roszúl kellett járni ennek a szerencsétlen városnak) s ezért a mindenünnen mutatkozni és rajta segíteni képes minden segítségtől teljesen elesett; (de hát) így volt az isten végzése.

Lásd a város bevételének idejét.

272. §. Bevették tehát Konsztántinosz, a hetedik Palaiologosz császár idejében, a római számítás szerint május hó huszonkilenczedik napján, világ teremtetésének hatezerkilenczszázhatvanegyedik, ezen város alapításának és megtelepítésének ezerszázhuszonnegyedik esztendejében.

Konsztántinosz császár magasztalása.

273. §. S mint mondám, elesik harczolva Konsztántinosz császár is, a ki magán életében józan és

mértékletes, az eszélyességre és erényre igen sokat adó, értelmes és igen mívelt ember volt, az állam és kormányzás ügyeiben az előtte uralkodott császárok közzül egyik mögött sem maradt, ki mindenkinél hamarább belátta azt a mit kellett, s még hamarább elhatározta rá magát, ki hatalmas szónok, még hatalmasabb tervező, de leghatalmasabb végrehajtó volt.

274. §. Ki a jelenről helyesen itélt, mint valaki Periklészről mondta, a jövőt pedig legtöbbnyire a legjobban eltalálta, a hazáért és alattvalóiért mindent szívesen tett és szívesen szenvedett; a minthogy saját szemeivel látva a várost fenyegető világos veszedelmet, s módjában állván megmenekedni, bár sokan kérték is erre, nem akará, hanem jobbnak tartá a hazával és alattvalóival együtt meghalni, vagy még inkább hamarabb meghalni, hogy ne lássa a város bevételét s az összes lakosságnak részint irgalmatlan öldököltetését, részint csúfosan rabságra hurczoltatását.

275. §. Miután ugyanis látta, hogy az ellenség erőt vesz rajta és a kőfal résén diadalmasan omlik a városba, azt mondják, hogy nagyot kiáltva legutóljára e szavakat mondta: „A város be van véve, és én még most is életben vagyok!“ és az ellenség közzé vetette magát s úgy vagdalták össze. Ilyen derék, a közért élőhaló, azonban egész életén keresztül szerencsétlen s halálában a legszerencsétlenebb férfiú volt.

Berekesztés.

276. Így lett vége Konsztántinosz nagy városának, mely a maga idejében nagy dicsőségre, hatalomra és gazdagságra emelkedett, s a körötte fekvő

valamennyi várost véghetetlen nagy fensőségével homályba borította, melyet dicsőségéért, gazdagságáért, birodalmáért, hatalmáért, nagyságáért és más egybekért az egész világ bámult.

A zsákmány fölosztása.

277. §. Mehemet császár pedig, miután a várost és abban mindent jól megtekintett, visszamegy a táborba és eligazítja a zsákmány dolgát. Elsőben is kiveszi magának a szokásos osztályrészt; azután kiválasztja magának az egészből a legjavát, a nemes családokbeli virúló szűzeket és a legszebb gyermekeket; némelyeket vásárolt is a katonáktól. Kiválogatja magának az előkelő férfiak közzűl is azokat, a kikről megtudta, hogy születésökre, értelmességökre és erényökre nézve a többieknél derekabbak, s ezek közt magát Notarászt is, ki észre, gazdagságra, erényre és államférfiúi tehetségre nézve a leghatalmasabb és legkitűnőbb férfiak egyike volt, és megbecsűli őt, szabad bejárást engedvén neki magához, nyájas szavakat intéz hozzá, és jó reménységgel biztatja nem csak őt magát, hanem a többieket is, kik vele valának.

278. §. Mert megsajnálta ezeket a férfiakat és szerencsétlenségöket, elgondolva, hogy mily nagy boldogságból mily nagy boldogtalanságba sűlyedtek, és jó szándékkal viseltetik vala hozzájok, jóllehet az irígység azt nem sokára ezután meghiúsította is.

279. §. S miután mindezt és az osztályt az egész katonaság között szépen és a maga tetszése szerint eligazította, s azokat, a kikről tudta, hogy vitézűl harczoltak, részint hivatalokkal és méltóságok-

kal, részint pénzzel, évdijjal és más mindenféle ajándékokkal megjutalmazta, s miután végre beszédet tartott hozzájok, melyben nagyon megdicsérte őket és megköszönte szolgálatjokat, elbocsátja a sereget.

280. §. Maga pedig a tisztviselőkkel és saját udvarával bemegy a városba, s legelsőben is arról tanakodik, hogy azt újra megnépesítse, nem annyira mint elébb vala, hanem ha lehető volna, egészen, hogy mint szárazon és tengeren alkalmas fekvésű város, császári lakása legyen; azután tisztviselőinek és udvari népének elajándékozza a tehetőseknek a városban fekvő pompás lakait, kertjeit, földjeit és szőlleit, sőt némelyeknek a gyönyörű egyházakat is, hogy azokban lakjanak.

281. §. S magának kiválasztja a város közepén a legszebb helyet, hogy oda császári palotát építsen. S ezután mind azokat a foglyokat, kiket osztályban kapott, nejeikkel és gyermekeikkel együtt a városnak a kikötő mellett eső tengerpartjára telepíti mint tengerészeket, kiket régebben sztenitáknak hívtak, adván nekik házakat és adómentességet bizonyos ideig.

282. §. Azután közönségesen kihirdetteté, hogy a kik saját váltságokat uraiknak lefizetik, vagy meghatározott időre lefizetni magokat kötelezik, lakjanak ha tetszik a városban, s ezeknek is adómentességet és házakat ada, vagy a magokét, vagy a másokéból.

283. §. Mert szándékában vala az elöljárók közzül is azokat, a kiket magának válogatott, ott megtelepítni nejeikkel és gyermeikkel, adván nekik házakat, birtokokat s jövedelmet, hogy élhessenek, és min-

den módon gondoskodni szándékozik vala rólok; ezt, (a mint mondák) komolyan forgatá elméjében.

284. §. Notarászt pedig kiszemelé, hogy a város elöljárójává és ezen telepítés igazgatójává tegye, kinek ez ügyben előbb is tanácsával élt; hanem elébb találták őket az irígység halálos nyilai, s igazságtalanúl ki lőn mondva rájok a halálos itélet.

A fötisztek tanácsa, hogy a császár a férfiakat ölesse meg. Lásd a nemesség balsorsát.

285. §. Mert némelyek a leghatalmasabbak közzűl, nem tudom mi okon, irígységgel és gyűlölettel viseltetvén ezen férfiak iránt, rá beszéllik az uralkodót, hogy tegye el őket láb alól, azt mondván, hogy római férfiaknak, kivált az előkelőknek, nem csak hogy abban a városban nem kell lakni s bármiféle kedvezésben részesíttetni, hanem még csak élniök s a te birodalmadban sem kell kóborogniok. Mert ha kissé föllélekzenek és a rabszolgaságból megszaba dúlnak, nem fognak többé nyugton maradni, hanem tulajdonukra, előbbi állapotjokra és szabadságokra vágyakozva, mindent elkövetnek a város ellen, vagy ellenségeinkhez szökve vagy ott maradva. S a császár, miután efélékkel elhitették vagyis inkább elámították, megparancsolá, hogy öljék meg ezen férfiakat. S megölik őket s velök együtt megölik a nagy vezért is két fiával.

286. §. S azt mondják, hogy ez, a mint a vesztőhelyre vitték, megkérte a hóhért, hogy elébb az ő szemeláttára ölje meg fiait, nehogy a haláltól megrémülve hitöket megtagadják; s aztán úgy végezze ki őt fiai után. S mereven állva nézte fiai kivégeztetését,

a nélkül hogy szemét elfordította vagy lelkében ingadozott volna, s azután imádkozván s Istennek fiai és a maga elvételéért hálát adván, úgy nyújtotta nyakát a pallos alá. Ily hősileg, ily rendületlen elhatározottsággal s ily lelki erővel hala meg.

A nagyvezér jellemzése.

287. §. Mert ez a férfiú teljesen istenfélő, kitünő elméjű volt, s e mellett magasztos gondolkozásával, éles itéletével, és szabad szellemével mindenki fölött állott, minden körülmények közt erős jellemet bizonyított és becsületes ember volt; ezekkel szerezte államférfiúi befolyását és a közügyekben való hatalmát, ezek által emelkedett nagy gazdagságra és hírnévre, ritkítva párját nem csak a rómaiak, hanem sok idegen nemzet között is. Társai is mind bátran, rendületlen lélekkel, férfiasan halának meg, összesen kilenczen.

288. §. Később azonban a császár nyomába jövén azok csalásának és gonoszságának, kik rá beszéllték, hogy ezen férfiakat ölesse meg, és gonoszságukért megutálván őket, elkergeté szemei elől, s némelyeket halállal lakoltata, másokat méltóságuktól és tisztöktől megfosztá. Nem sokára lakolának pedig meg az ezen férfiak ellen elkövetett törvénytelenségért; ez ugyanis csakhamar az után történt.

Követek mennek a császárhoz Drinápolyba.

289. §. Ekkor a város és környéke elöljárójává egy Szulajmán nevezetű igen értelmes és alkalmas, de erkölcseire nézve is becsületes férfiút neveze ki,

kire egyebek közt a város telepítését is rá bizá, hogy azt nagyon szívén hordozza. S miután ezeket megtette, nyár idején visszatér Drinápolyba.

290. §. S ott fogadja a triballok, illürek és peloponnézosziak, s ezen kivül a mítűlénéiek, khiosziak és sok mások követségeit, melyeknek mindnyájoknak nyájasan válaszola, némelyekkel szövetségre lépvén s kezeseket adván és vévén, némelyeknek megadván a mit kértek, némelyeknek az adót is elengedvén, másokkal valami más jót tévén, de mindnyájokkal békeszeretőleg beszélgetvén.

291. §. Hasonlóan jőnek hozzá követek a persák királyától és Égyiptomból, sőt Karamántól a kilikek fejedelmétől is, kik szerencsét kivántak véghez vitt tetteihez, s egyszersmind magasztalták vitézségét, erényét és nemzete iránti buzgóságát. S ezeket is szívesen fogadja, és sok más nagybecsű ajándékok közt még a zsákmányból is egygyel s mással megtiszteli, és nagy pompával bocsátja el.

292. §. Ezután a nemes születésű fiúkat, kiket mint a legderekabbakat magának válogatott volt, részint testőreivé és kísérőivé tevé, részint egyéb szolgálatra alkalmazá maga körül, mint a kiket eszességökért, egyéb jeles tulajdonságaikért és míveltségökért nagyra becsült. Azok ugyanis testi szépségre nézve is gyönyörűek, lelkök nemességével, erkölcseik jámborságával és ügyes magokviseletével is nagyon kitünőek valának, mint a kik jeles és fényes családokból származtak, a természettől gazdagon meg voltak áldva, és a császári palotában jó nevelést kaptak.

293. §. Hasonlóan becsülé a leányok szemér-

mességét, gyönyörű szépségét és nemes születésöket kitüntető szép magokviseletét.

Követek érkeznek, kiket Kritobúlosz küldött, s átadják Thászoszt, Imbroszt és Lémnoszt.

294. §. Ugyanazon napokban érkezik a császárhoz a szigetek részéről is követség, melyet az imbroszi Kritobúlosz, ezen munka irója küldött, hogy átadják neki az Aigaion tengeri szigeteket, Imbroszt, Lémnoszt és Thászoszt, melyek elébb Konsztántinosz császár alattvalói voltak. Mert ezen szigetek előbbi elöljárói, kiket Konsztántinosz küldött volt oda, a mint a város bevételét és a császár halálát megtudták, teljesen kétségbe esve, azonnal elszöktek.

295. §. A lémnoszi elöljárók az itáliai gályákkal szöktek meg, melyek a város alól elfutva és haza vonúlva a lémnoszi foknál vetettek horgonyt, az imbrosziak pedig az Imbrosz Kefalon nevezetű fokánál horgonyt vetett teherhajókkal; s a szigetek lakói is, látván az elöljárók szökését, s attól tartván, hogy a császár hajóhada rájok talál rontani, — mert már értesülve voltak, hogy visszatért Kalliúpoliszba, — szökésről tanakodának.

296. §. S csakugyan el is futa a lémnosziak közzűl körűlbelől kétszáz ember feleségestől, gyermekestől, s részint Krétába, részint Khioszba, részint Evboiába vonúla.

297. Kritobúlosz ezt megtudván, jó reménységgel csillapítva föltartóztatá őket szándékukban, és meghítt emberét titkon Khamuzászhoz, a kalliúpoliszi

kormányzóhoz s az egész hajóhad vezéréhez küldi, és nagy ajándékokkal rá birván szerződést köt vele, hogy ne támadja meg a szigeteket s ne tervezzen és ne tegyen ellenök teljességgel semmi rosszat. És ugyanannak közbenjárására követeket küld a császárhoz, elküldi a sziget papját is, ki vele együtt elöljárója volt a lakosoknak, hogy vigyenek ajándékokat, adják át neki a szigeteket s egyszersmind kérjék meg, hogy hagyja a szigeteket lakosaikkal előbbi állapotjukban maradva, s meg fogják neki fizetni a meghatározott évenkénti adót, s legyen elöljárójok a kit ő rendelend.

A császár a szigeteket az ainoszi és mütilénéi vezéreknek, Palamédésznek és Dórievsznek adja.

298. §. S a császár ezeket nyájasan fogadja, kérelmöket megadja, és a szigeteket, úgy a mint Konsztántinosz császár idejében voltak kormányozva, elajándékozza, Imbroszt Palemédésznek az ainoszi kormányzónak, Lémnoszt és Thászoszt pedig Dórievsznek, a mütilénéi vezérnek. Mert épen ekkor küldötte Dórievsz nagyobbik fiát a császárhoz, Palemédész pedig a nála lévő legfőbb tisztviselőt s legközelebbi rokonát, hogy azon szigeteket magoknak kérjék. Kikkel a Kritobúlosz által küldött követek nagyon egy kézre dolgozának, ez lévén utasításuk, s magok is ugyanezt kérvén a császártól. Így szabadúltak meg akkor a veszedelemtől a szigetek. Mert nem mindennapi veszedelem fenyegette őket, a mint a hajóhad a város alól Kalliúpoliszba visszatért.

Khalilész elfogatása és megöletése.

299. §. Ugyanazon napokban fogatja el a császár egyik legelső és nagyon hatalmas emberét Khalilészt, s őt börtönbe vettetvén, miután sok bűn bizonyosodott rá, megöleti. Tömérdek aranyat, ezüstöt és mindenféle kincset találtak nála, melyet rég időktől fogva részint ősei gyűjtöttek, részint maga is gyűjtött. Mert nálok a legnemesebb családból származott, s dicsőségre, gazdagságra és hatalomra nézve kitünő férfiú volt. Minden gazdagságát osztán a császári kincstárba hordatá, kivéve azt a nagyon csekélységet, a mit fiainak meghagyott: később azonban mind viszszaadá nekiek.

300. §. Voltak egyéb okok is, melyekért a császár méltán haragszik vala rá, de a legnagyobbak ezek valának: hogy még atyja életében, kinél igen sokat kivihetett, sok dologban ellenkezett vele, és midőn őt atyja, még életében, az egész birodalom urává kinevezte, ennek ösztönzésére e méltóságból ismét letette; továbbá, hogy a város elleni háborúról őt le akarta beszélni, és titokban közlekedett a rómaiakkal, elárúlván terveit, és hogy minden módon ellene dolgozott és ellenkezett vele. Ezek valának elfogatásának és megöletésének világosságra hozott okai: de valának más titkos okai is.

Khalilész helyébe és hivatalába Izsák iktattatik.

301. §. Ennek helyébe Izsákot állítja, egy igen értelmes, sok dologban forgott, de hadvezérségre is termett vitéz férfiút.

Zagánosz hivatalából kitétetik.

302. §. Ezután néhány nap múlva Zagánoszt is leteszi hivatalából és rangjából, elbocsátván magát is, leányát is, kit csak az imént vett volt nőül, és leányával együtt Ázsiába küldi, ott elegendő földet adván élelmökre.

Zagánosz helyébe és hivatalába Mahumut iktattatik.

303. §. Ennek helyébe és hivatalába (s az összes kormányügyek vezetésébe) Mahumutészt állítja be, ki egyik leányáról veje vala. Ez a férfiú eredetét apjáról, anyjáról, előkelő római családból vette, apai nagyatyja Filanninosz uralkodott is Hellászon és caesar czímmel volt megtisztelve, s a természettől oly gazdagon meg volt áldva, hogy nemcsak minden kortársánál, hanem az előtte élteknél is külömb volt észre, vitézségre, erényre és minden szépre nézve; ki azt a mit kellett, magától is gyorsan föltalálta, mások beszédéből is gyorsan fölfogta, de még gyorsabban elhatározta és végrehajtotta; ki ezenkivül ügyesen tudott a tömeggel bánni és a sokaságon uralkodni, de még ügyesebben tudta az ügyeket intézni és a kétes helyzetekben a helyes útat megtalálni; ki nagyra törekvő, jó tanácsadó, bátor és nemeslelkű s minden tekintetben a legderekabb ember volt, mint az idő és a dolgok folyása megbizonyította.

304. §. Mert attól fogva, hogy ő vezette a nagy császár ügyeit, ennek a nagy birodalomnak minden dolgát jobb karba állította, bámulatos szorgalmával,

legjobb tanácsaival, az uralkodóhoz való tiszta, szeplőtlen hűségével és jó indulatjával; ennyire derekabb jellemű vala általában s ennyire kitűntette magát az ügyek folytatásában.

305. §. S a császár, miután Drinápolyban ezeket tette, őszszel visszatér Büzantionba. S eltelt a hatezerkilenczszázhatvanegyedik (1453-dik) év, a császár uralkodásának harmadik esztendeje.

KRITOBÚLOSZ TÖRTÉNETIRATÁNAK

MÁSODIK SZAKASZA,

MELY MAGÁBA FOGLALJA AJNOSZ MEGHÓDÍTÁSÁT, A TRIBALLOK (SZERBEK) ELLENI HÁBORÚT, EZEK TELJES MEGVERETÉSÉT ÉS MEGIGÁZTATÁSÁT, LÉMNOSZ, THÁZOSZ ÉS SZAMOTHRÁKÉ ELFOGLALTATÁSÁT AZ OLASZOK ÁLTAL; HÁROM ESZTENDEI IDŐKÖZT.

1. §. A császárnak, miután Konstántinápolyba érkezett, legelső gondja is az volt, hogy a várost megtelepítse, másként is gondját viselje és helyreállítsa. S rendeletet és császári parancsokat küld egész birodalmába, és minél több lakost átköltöztet bele nemcsak a keresztyének közzűl, hanem saját nemzetéből is, sőt még sok zsidót is.

Az ágyúk által lerombolt s a többi falak helyreállítása mind a száraz mind a tenger felől, a császári lak és az Arany-Kapu nevű vár építése.

2. §. Azután megparancsolja, hogy a kőfalnak az ágyúk által lerombolt részeit mind szilárdan építsék föl, a hol csak az idő megrongálta, igazítsák ki mind a száraz mind a tenger felől. Leteszi a császári palota alapját is, erre, mint említém, a város legtágasabb és legszebb helyét választván ki. S azt is megparancsolja, hogy építsenek erős várat az Arany-Kapu tájékán, a hol egykor a császárok vára állott, s hogy mind ez a munka gyorsan haladjon.

3. §. Építsék pedig a római foglyok, hat pénzt vagy többet is kapva napszámra. S ez némiképen gondoskodás volt a császártól a foglyok irányában, hogy élhessenek és hogy váltságdíjokat ebből megkeresve lefizethessék uraiknak, és szabadokká válva

telepedjenek a városba; söt ez nem csak gondoskodás, hanem nagy emberszeretet és jótétemény, igazán császári nagylelküség volt.

4. §. És valamint általában mindenkivel úgy különösen ezekkel a foglyokkal szelíden bánik vala, sajnálván öket és naponként nagy becsülettel jót tévén velök. Mert gyakorta kimenvén a császári palotából, és széttekintés kedvéért vagy akármi más okért a városban járkálván, ha valahol ezek közzül néhánynyal találkozott, azonnal megállítá lovát, és saját kezével bövön osztogata nekik ezüst, gyakran arany pénzt is. Annyira sajnálta ezeket az embereket.

Gennadiosz behivatása és patriarkhává tétele.

5. §. Ugyanazon napokban hívatja Gennadioszt, az igen bölcs és magasztalt férfiút. Mert ennek bölcseségéröl, eszéröl és erényéröl azelött is hírböl sokat hallván, a város bevétele után rögtön kerestetté, vágyván öt látni és bölcseségét hallani. Miért is nagy fáradsággal kerestetvén, végre megtalálja Drinápolyban egy elökelö embernél egy dívánon, örizet alatt ugyan, de nagy tisztességben tartva. Mert gazdája, ellenség létére is, megbecsülte benne az erényt.

6. §. S a császár, miután meglátta, és bölcseségéröl, eszéröl, erényéröl s ezenfölül elöadása erejéröl és kedvességéröl is csakhamar meggyözödött, különösen bámulá és nagy becsületben és tisztességben tartá, jogot adván neki, hogy hozzá beléphessen, és megengedvén hogy szabadon beszélljen, gyönyörködvén beszédeiben, társalgási modorában és feleleteiben; meg is tisztelé becsületére váló tisztességes ajándékokkal.

7. §. És végre patriarkhává s a keresztyének főpapjává teszi, sok kitüntetéssel és kiváltsággal kedveskedvén neki sok másokkal együtt, és az egyház hatalmát, annak egyéb vagyonát és kormányát, épen úgy mint elébb a császároktól bírta, átadja neki, és megengedi, hogy a keresztyének vallásáról és hittanáról félelem nélkül és szabadon sok szépet beszéllgessen előtte, maga menvén látogatására s vivén magával az előtte tiszteletben álló és bölcs férfiakat is, s ezek által is megtisztelvén őt. És sok egyébbel is megbecsűli ezen férfiút.

8. §. Így tudja becsűlni ezen férfiú erényét nem csak ő mint ellenség, hanem minden fő rend, értem a királyokat, fejedelmeket és világi nagyokat. Így adja tehát vissza a császár, isten akaratjából, az egyházat a keresztyéneknek, sok minden hozzá valóval.

A császár átkel Ázsiába s eligazítja az ottani dolgokat.

9. §. S a császár, miután a város dolgát így eligazította, átkel Ázsiába, és Prúsziába érkezvén, megünnepli atyja halotti torát, harczi játékokat tart sírjánál és síremlékénél, és azt drága ajándékokkal és császári adományokkal nagyszerűen fölékesíti.

10. §. Azután rendbe hozza Ázsia dolgait, ha valahol az ottani vezérek vagy népek részéről, vagy akárhogy is, valami újítás vagy fölforgatás történt, mind azt eligazítván.

11. §. Ezen kivűl a helytartóságokat és kerűleteket is fölosztja, elöljárókat és helytartókat tesz beléjök, s egyebet is mindent szépen elintéz és a maga belátása szerint elrendez, összesen harminczöt nap alatt.

A császár Drinápolyba érkezése, Jónútzész kiküldetése a hajóhaddal a Rhodosz körül fekvő szigetek és Naxosz ellen.

12. §. És egész Ázsia kormányzójává Khamuzászt nevezvén ki, visszatér Büzantionba. És miután ott egy keveset időzött, a meddig az ott történt építkezéseket megtekintette, s rendelkezett, hogy mind ezeket mind minden más munkát hogyan kell folytatni s minél hamarább bevégezni, Drinápolyba siet tél idején.

13. §. S oda érkezvén, rögtön hivatja Jónútzészt a kalliúpoliszi helytartót s a hajóhad vezérét, és megparancsolja neki, hogy a hajóhadat nagy sietséggel szerelje föl és támadja meg Naxoszt és a Rhodos körüli szigeteket, Pároszt, Rhénáiát, Kószt és a többieket.

14. §. Mert a többi szigetek lakói mind szerződésben voltak vagy szerződésre léptek a császárral, csupán a rhodosziak nem állottak rá, hogy vele egyezkedjenek és szerződjenek, hanem megmaradtak szerződés nélkül. S befogadván az alsó-ibériai és alániai rablóhajókat, hogy ott állomásozzanak, s magok is szerelvén föl más hajókat, pusztítják vala a császár birodalmának egész tengermellékét. Hasonlóan a naxosziak is, befogadván szállásra a tengerirablókat s nekiek élelmet és mindent adván a mire szükségök volt, nem csekély kárt tesznek vala a császár birodalmának.

Jónútzész elhajózása.

15. §. Ezek ellen küldé tehát a hajóhadat. S Jónútzész nyolczvan hadihajót, ezen kivül számos

teherszállító és ágyúhordó hajót megrakván és jól fölfegyverezvén, Kalliúpoliszból megindulva egyenesen Aigoszpotamosz felé evez, és elhagyva Szésztoszt, Abüdoszt s a Künosz-Kefalé (kutyafej) nevezetű helyet, Dardaniához, a szoros torkolatába, érkezik.

16. §. S elhajózván a trójai patak és az Akhillevsz sírhalma mellett, Tenedoszhoz érkezék. S miután két nap ott maradván, ívó vizet szedett a hajókra és összegyűjtötte valamennyi hajóját, mert egynéhány az azon vidéki tengermelléken, evező legényeket szedve, elmaradt volt, éjjel megindúlva, nehogy meglássák és hírét vigyék, mert lehetőleg észrevétlen akara maradni, az Aigáion tengerre eveze úgy, hogy jobbkéz felől maradtak el a Küanisz szigetek, balkéz felől pedig Leszbosz esett a hajók előtt.

Lásd az irtóztató vihart és a hajók veszedelmét.

17. §. S egyszerre iszonyú vihar és orkán támada, zápor esővel, villámlással, dörgéssel, szélvészszel és sötétséggel, s a tenger fölháborodék és irtóztató hullámokat hánya, mint az Aigáion tengeren gyakran megesik. S eleinte a hajók mind a fővezéri hajó lámpája körül evezének, az éjjeli mély sötétségben azt véve irányúl, s minthogy a roppant hullámzás és zajlás s a szélvész össze-vissza hányta, vetette őket, egymásba ütközének, összetöredezének és nagyobb részint ott helyben elsülyedének.

18. §. Úgy hogy a fővezéri hajót is csak nem elmerítették tömegesen neki rohanva, ha a kormányos ezt észre véve rögtön ki nem oltja a lámpát; így osztán a tengeren ide s tova elszéledve, egész éjjel hányódának, vetődének, míg meg nem virradt, és nagy

bajjal jutának el imide s amoda az ottani szárazhoz, a mint egyik is, másik is a viharból menekülhetett.

19. §. S némely hajók a partnak tartva, attól nem messzire sülyedének el, a tengeralatti sziklákhoz verődve; az ágyúhordó hajók egy része is, melyeket a víz sodrának ereje s a zivatar ide s tova hányt, vetett, sziklákhoz és parthoz verődve összetörék, és a rajtok lévő ágyúk ott sülyedének el, más része pedig késön s nagy bajjal menekülhete meg.

20. §. Jónútzész maga is, hat hajóval maradva s egész nap hányódva s vetődve a tengeren, este felé összeroncsolódva nagy bajjal érkezhetett a khioszi kikötőbe, miután a fedezetről mindent a tengerbe hánytak. Ily nagy veszélyben forgott. S három nap ott maradván, és a megmaradt hajókat mind összegyüjtvén s a mint lehetett fölszerelvén, megindúl onnan és Kósz szigetéhez érkezik.

21. §. S ott kiszállván a földet pusztítja s a várost megtámadván három nap vívja vala. Minthogy azonban semmire sem mehetett, miután a városon kivűl fekvő házakat fölégette, az egész szigetet beszáguldozta, a falukat kirabolta, s tömérdek zsákmányt szedett és hordott a hajókra, tovább vonúla.

Jónútzész Fókáiát meghódítja.

22. §. S az úgynevezett Új-Fókáiához érkezvén, mely a khiosziak birtoka, és ott kiszállván, azt alku szerint meghódoltatá. S ezt az egyesség ellenére tevé, minthogy haragudott a khiosziakra azért, hogy a mint oda vetődött, nem fogadták szivesen és nem tisztelték meg illő ajándékokkal.

23. §. S miután Fókáia dolgát tetszése szerint

elrendezte, őrséget vetett bele, és gyermekeket vett kezesekül, haza hajózék Kalliúpoliszba és eloszlatá a hajóhadat.

Jónútzész huszonöt hajót vesztett a zivatarban.

24. §. A zivatarban a teherhordó hajókkal együtt mindössze huszonöt hajót vesztett el. Miért is osztán a császár, mint mondják, ettől fogva még jobban haragudott rá, és épen ezért, s még más okokért is, nem sokára ezután megölette. Ezek itt így történtek.

Annak okai, hogy a császár hadat indít a triballok ellen.

25. §. S a császár a telet Drinápolyban töltve, nagy sereget készíte a triballok ellen. Mert meghallotta volt, hogy ott mit forralnak ellene, hogy tudniillik a triballok (szerbek) fejedelme árúláson törve fejét, a paiónok (magyarok) királyával közlekedik, titokban alkudozik és szerződésre lép vele, hogy jól fölkészülve keljen át a Dunán s üssön be a császár birodalmába, s ő maga is ugyanakkor be fog ütni.

26. §. De nemcsak ezt tette, hanem a szokott adót is nagy későn és hanyagúl szolgáltatta be, mindig új ürügyeket és illetlen halogatási okokat koholva. Miért osztán még inkább haragszik vala rá a császár, ebből is azt a bizonyságot vonva ki, hogy árúláson töri az eszét.

A triballok földjének fekvése.

27. §. De nem csak ezek izgatták őt, hanem a tartomány fekvése is, mint a mely igen alkalmas ál-

lomásúl vala neki szolgálandó az ellene gyakran haddal kiszállott paiónok (magyarok) és dákok (oláhok) elleni háborúban; minthogy abból könnyen be lehet azok országaiba csapkodni. Mert a triballok földje Európa igen alkalmas pontján fekszik, felső Müziánál (Bolgárországnál) és a Haimón (Balkán) hegynél kezdődve s a Dunáig terjedve, és ott határos lévén a dákok és paiónok országával.

Tudósítás a Dunáról.

28. §. Mert a Duna, az európai folyók legnagyobbika, a kelta hegyekből ered, és azok földjén, de még a magyarok, dákok és más nem kevés népek országán, nagy darab földön folyván keresztűl, s a beleszakadó folyók által mindinkább gyarapodván, a géták és szküthák földjén végződik és közöttök szakad a Fekete tengerbe.

29. §. És folyásával sok más igen harczias nép közt a paiónokat és dákokat is bekeríti, kikkel mint mondám, határos a triballok országa, mely messzire nyúlik el azok mellett, s melynek a belföldön sok szép városai, a folyó partjain pedig erős várai vannak. S épen ezért látszott leginkább szükségesnek a császár előtt, hogy azt meghódítsa, és a folyó partjain fekvő várakat elfoglalja, hogy a folyón való átkelésnek ura legyen, és a mikor neki tetszik, könnyen átkelhessen azok földjére, és könnyen meggátolhassa őket a birodalmába való átkelésben.

Tudósítás a triballok földjéről, mily termékeny s mennyire bővölködik minden jóban.

30. §. De nemcsak ez, hanem a föld jó volta is nem kevésbbé ingerlé őt, mint a mely bámúlatosan

szép és minden jóban bővölködik. Mert ez a föld nagyon termékeny, mindenféle termesztményre alkalmas, és mindent bőséggel ad, a mi gabona vagy gyümölcs egyik vagy másik évszakban szokott teremni. De fölösleges bőven nevel mindenféle legelő jószágot, tudniillik kecske-, juh- és disznónyájakat, baromcsordákat, jó lovakat egész ménesekkel, és sok más enni és használni való különféle szelíd és vad állatokat is.

31. §. De a mi legfőbb és a mivel minden más tartományt nagyban fölülmúl, az, hogy az aranyat és ezüstöt patakmódra ontja, és a föld, akárhol ássák is, igen sok és igen szép arany- és ezüstérczet ád, még pedig jobbat mint India. Miért is a triballok országa kezdettől fogva virágzott kincsben, büszkélkedett hatalomban s egy időben császárság is volt. És sok nagy város, még pedig virágzó város volt alatta, és erős s bevehetetlen várakban, katonai csapatokban és seregekben, sok és szép fegyverben bővölködött.

32. §. És derék lakosai voltak, sok fegyverfogható ifjúságot nevelt, és az egész világon híre, neve, becsülete, sőt még irígység tárgya is vala. És sokan voltak, kik nemcsak szerették, hanem incselkedtek is ellene.

Tudósítás arról, hogy Murát császár előbb is elfoglalta a triballok országát.

33. §. Már előbb is táborozott tehát ez ellen Murát, a császár atyja, nagy és erős hadsereggel rontván rá, és azt egészen meghódoltatta, városait és mind a belföldön mind a Duna partján fekvő várait

elfoglalta, részint rohammal s fegyver erejével, részint harcz nélkül hódítva meg, egy szóval az egésznek ura lett, fejedelmét Lázárt*) kikergetvén Magyarországra.

34. §. Kit is, miután ott már hosszas ideig kóborgott és bújdosott, bújdosásában a császár részint önszántából, részint barátjai kérelmére megsajnála. Mert ha valaki, úgy ő nemesgondolkozású és jószívű ember vala. S osztán őt, ki már előbb is barátja volt, s kivel régebben is sok jót tett, szövetségesévé és bajtársává akarván tenni a paiónok (magyarok) és dákok (oláhok) elleni háborúra, mint a ki azokkal sok ideig barátkozott és országukat s erkölcseiket jól ismerte, de különben is nemes és harczias ember vala, visszaadja neki országát és fejedelemségét, sem el nem vévén tőle semmit abból a mit elfoglalt, hanem inkább a magáéból is sokat adván hozzá, sem kezeseket nem követelvén tőle, hanem csak azt parancsolván, hogy a szokott évi adót fizesse meg, és esküvel kötelezvén s a kormányt rá bízván.

35. §. Lázár (György) pedig, miután birodalmát visszakapta, s abban lassanként megerősödött és országát hatalmasan kormányozta, alattvalója volt a császár atyjának s magának a császárnak is egy ideig, az adót is megfizetvén: de azután, a mint mondám, meggondolatlan észszel árúlást forralva az adót sem egy könnyen fizette, de meg a magyarokkal és oláhokkal is czimborált, a császárral kötött szerződését megszegve.

---

*) A szövegben Lázár (Λάζαρος) áll György (Γεώργιος) helyett; mert a Lázár név épen úgy közös neve a szerb fejedelmeknek, mint a Caesar és Augustus név a római császároknak. Dethier jegyzete.

A császár táborozása a triballok ellen.

36. §. Mely tettén őt a császár rajta kapván, haragra lobbana és hadat indíta ellene. S miután tehát télen jól fölkészűlt, a mint kitavaszodott, Drinápolyból egész seregével, lovassággal és gyalogsággal fölkerekedvén, Thráké és Makedonia belföldén keresztűl vonúla, vivén magával sok ágyút és tömérdek fegyvert.

A sereg száma.

37. §. Serege, mint mondák, ötvenezer lovasból és ennél valamivel több gyalogból álla. S hetednapra elérvén Műziát és a Háimón hegyét, a hol az átjárás van, azon egész seregével baj nélkűl átkel. S innen megindúlva harmadnap beüt a triballok földjére.

A császár beüt a triballok földjére, azt beszáguldozza és a várakat beveszi.

38. §. És annak nagy részét beszáguldozza s kirabolja, és számos várat kézre kerít, részint rohammal erőszakosan, részint megszállással vévén be. S miután beütésétől fogva huszonöt napig ezeket cselekedte, egy erős és gazdag városhoz érkezik, melyet a triballok nyelvén Novoprodnak hívnak, a hol a legtöbb ezüstöt és aranyat bányászszák.

Novoprod ostroma.

39. §. S tábort ütt et alatta. És először ajánlatot tesz a városbelieknek, hogy adják meg a várost és

egyezzenek meg vele, ha ugyan készek arra, hogy megadván neki a várost és magokat egyesség és esküvel erősített szerződés szerint, nejeikkel, gyermeikeikkel és minden vagyonukkal, minden baj és bántás nélkül ott maradjanak, épen oly állapotban mint elébb voltak, és ugyanazon adót fizessék mint a melyet előbb a magok fejedelmének fizettek, egyébben mindenben békén maradva.

40. §. A mint azonban e kisérlet nem úgy ütött ki mint gondolá, minthogy a városbeliek teljességgel nem állottak rá, azonnal pusztíttatá a földet, és a várost körülkaróztatván s táborával körülkeríttetvén és az ágyúkat fölállítván, ostromolni kezdé.

41. §. S a triballok fejedelme Lázár, a mint a császár nagy haddal való beütéséről, a várak bevételéről és Novoprod ostromáról értesült, megrémüle a dolgon, és tehetetlenségben s ingadozásban vala, nem tudván mit cselekedjék.

42. §. Azonban még is a többi várakat, a menynyire csak lehetett, fölszerelé, a férfiakat, nőket és gyermekeket az alföldről részint a várakba, részint az ország hegyesebb részeibe szállíttatá, barmaikat s minden más vagyonukat és szerszámaikat fölviteté, és a tartomány többi részét megerősítetté.

Lázár átkel Dákiába s ott benn tartózkodik.

43. §. Maga pedig elegendő őrséget vetvén Szamandriába (Szendrőbe) s annak parancsnokává egyik legmeghittebb emberét tévén, s oda mindent a mi szükséges, a mennyit csak hosszas ostromra elégnek gondolt, behordatván, nejeivel, gyermekeivel és

minden vagyonával s néhány udvari emberével átkel a Dunán.

Lázár követsége a császárhoz és a császár egyessége vele.

44. §. És a dákokhoz és paionokhoz menvén ott tartózkodik vala. Azonban nem sokára meggondolván magát, jónak látá követséget küldeni a császárhoz és megkisérteni, hogy ha lehető volna, minden módon egyességre lépjen és békét kössön vele. Kiválogatván tehát a vele lévők közztűl a legelőkelőbb, értelmes és nagyon tanult férfiakat, és adván nekiek tömérdek és igen szép arany- és ezüstajándékokat s oda adván a szokott adót is, melylyel tartozott, elküldi őket.

45. §. S azok megérkezvén beviszik a császárnak az ajándékokat és az adót, megjelentvén egyszersmind neki fejedelmök izenetét. S a császár nyájasan fogadja őket és emberségesen bánik velök. És békeszeretőleg beszélgetvén szerződést köt velök, s hitet ad és hitet vesz tőlök, miszerint ő maga megtartja azokat a várakat, melyeket bevett, és mind azt a földet, a melyet fegyverrel meghódított, a többin pedig minden uralkodjék fejedelmök, az előbbinél valamivel kissebb évi adó fizetése és a császár hadjárataihoz bizonyos számú katonaság állítása mellett.

Novoprod meghódolása a császárnak.

46. §. Mert már Novoprod ostromlott városa, a hosszasan húzódott ostromot kitartani nem bírva, mert mintegy negyven nap telt el az ostromban, de már falai is meg voltak az ágyúk által rongálva, meghódola a császárnak, oly föltétellel, hogy a városbe-

lieknek semmi bántások se legyen, hanem nejeikkel, gyermekeikkel és minden vagyonukkal maradjanak úgy a mint voltak, s lakják a várost és míveljék a földet.

47. §. Miután tehát szerződést kötött, hitet adott és vett, s a követeket becses ajándékokkal megtisztelte, és szelíden s emberségesen beszélgetett velök, elbocsátja őket. S azok visszatérve megjelentik fejedelmöknek Lázárnak, a mit végeztek.

48. §. Az pedig reménytelen jutván ez egyességhez, mit soha meg sem gondolt volna, mert nem is hitte többé lehetőnek, hogy a császár, miután ily nagy sereget gyüjtött és ily nagy készületet és költséget tett a háborúra, vele szerződésre lépjen, rendkivül megörüle a dolognak, és azt a mit elvesztett számba sem vevé, örvendve annak a mije megmaradt. Mert azt gondolta, hogy mindent egyszerre el fog veszteni.

Lázár visszatérése saját országába.

49. §. Maga mellé vévén tehát azonnal nejét, gyermekeit s minden más vagyonát, és a Dunán átkelvén, bémene saját országába.

50. §. A császár pedig a várakat, a melyeket elfoglalt, mind jó karba állítván, és elegendő őrséget helyezvén el a tartományban, és kormányzóúl egy harczias és nemes férfiút Alit hagyván benne, s magával is igen sok zsákmányt vivén, a sereg között is sokat kiosztván, visszamegy Drinápolyba.

51. §. Mert már a nyárnak is vége vala. S miután ott egy kis időt töltött s maga helyett oda kormányzót állított, már ősz közepe felé telelni Büzantionba megy. És a hatezer kilenczszáz hatvanhar-

madik (1455-dik) év, a császár uralkodásának ötödik esztendeje, elteléк.

Tudósítás arról, hogyan gondoskodott a császár a városról.

52. §. S a mint a városba érkezett, a császári palotát pompásan bevégezve és az arany-kapui várat s a város falait mind szépen fölépítve találá. S miután nagyon meg volt elégedve a dologgal s a munkavezetőket pénzzel, öltönyökkel és sok egyébbel megajándékozta, parancsolja újra, hogy minél hamarabb állítsák helyre az athürai és rhégioni öblökön lévő hidakat, melyek az idő által megrongálva összedőltek; ezenkivül állítsák helyre a többi útakat és a városhoz vezető hidakat is, a hol veszedelmesek és nehezen járhatók voltak, elegyengetve, faragott kövekkel kirakva és kavicscsal behintve, hogy könnyű és biztos legyen rajtok a járás.

53. §. Nemcsak, hanem építsenek melléjök fogadókat és szálló helyeket is az utasok és a városba szárazon érkezők megszállására és pihenésére.

54. §. És egy igen nagy és igen szép bazárt is építtete a város közepén, közel a királyi palotához, mely kivülről igen erős kőfallal volt megerősítve, belől pedig igen szép és nagy csarnokokkal volt részekre osztva, s melynek fedele égetett cserépből és átlátszó kövekből (porczellánból) volt készítve.

55. §. Ezenkivül pompás és gyönyörű fürdőket is készíttete és bőséges vizet vezettete bé a városba vizvezetékeken. És sok más effélét is parancsola késziттetni a város javára és díszére, s a lakosok hasznára, szükségére és vigasztalására.

56. §. De különösen arra vala gondja, hogy a

várost megtelepítse, és azt lakosokkal egészen megtöltse, úgy a mint azelőtt volt, összeszedvén annak valamennyi lakosát Ázsiából és Európából, és lakosokat költöztetvén bele minél nagyobb gonddal és búzgósággal minden más nemzetből is, de különösen a keresztyének közzül. Ily különös szeretet szállotta meg lelkét a város és annak megtelepítése s újra előbbi boldog állapotjába leendő visszahelyeztetése iránt.

Lásd az okokat, a melyekért a császár Ainosz ellen táborozott.

57. §. A mint a császár ezekkel foglalkozott, a tél közepe felé, jelentik neki, hogy Ainosz, Imbrosz és Szamothráké szigetek fejedelme Dórievsz rosszban töri a fejét és árúlást forral. Ennek atyja Palamédész ugyanis, ki nem rég halt el, végrendeletében úgy intézkedett, hogy Dórievsz és bátyja özvegye s gyermekei egyenlően örökösödjenek minden vagyonában s legyenek útódai a fejedelemségben, sőt végrendeletében többet hagyott az özvegynek és gyermekeinek, minthogy a fejedelemség igazság szerint öregebb fiára vala szállandó.

58. §. Mert ennek életében átadta volt atyja az egész birodalmat, Dórievszet csupán a mütilénéi birtokokban tévén úrrá. Ez azonban keveset gondolva az igazsággal és atyja végrendeletével, de még saját biztosságával is, — minthogy biztosabb fogott lenni dolga, ha bátyja gyermekeinek jogait és azok anyját megbecsűlte volna, — az asszonyt és gyermekeit igazságtalanúl elkergetvén erővel elfoglalja mind azt a vagyont, a mi a házban volt, és az egész fejedelemséget, mind ebből mit sem engedvén át a gyermekeknek és az asszonynak.

59. §. S az özvegy szörnyű nehezen vévén a dolgot, és nem tűrhetvén, hogy birtokától meg legyen fosztva, először szóval kisértette meg, hogy őt e telhetetlenségtől tartóztassa, részint személyesen, részint az oda való értelmes és okos emberek, s még inkább rokonaik által, a kikre nézve a fejedelemség dolga épen nem fogott veszélytelen lenni.

60. §. Kik is elmenvén hozzá, jóakarólag tanácsolák neki, hogy ne térjen el semmiben atyja végrendeletétől, és ne akarja a birodalomból kiforgatni bátyja özvegyét és gyermekeit, rettegvén az isteni bosszúállástól, mely mindenütt megjelenve elítéli az emberek tetteit, és látja azokat, a kik igazságtalanságot szenvednek, és a kik igazságtalankodnak, s rettegvén a hatalmasoknak az effélékért való bukásától, mely nagyon is kérlelhetetlen és elháríthatatlan.

61. §. Mert, mondák, nem is lesz lehetséges, hogy a megbántottak veszteg üljenek, hanem minden módon keresni fogják a magok tulajdon igazát, és be fognak téged panaszolni a császárnál, kimondván nyilvános és titkos dolgaidat, és tekintsd meg, hogyan végződik majd a dolog; hanem, ha kíméled magadat, minket s az egész országot, hallgass ránk, a kik neked a legjobbat tanácsoljuk, és oszd meg a vagyont és birodalmat bátyád gyermekeivel és özvegyével, engedve az igazságnak. És így a legjobban fogsz határozni és cselekedni magadra nézve is, s nekünk mindnyájunknak is javunkra fogsz tenni, s békességesen és veszedelem nélkül birhatod majd a részedbe jutandó birodalmat.

62. §. Ezeket és sok efféleт gyakran beszélgetének neki, de még sem bírhaták rá. S az asszony, miután teljesen lemondott arról, hogy őt lebeszélhes-

se, az uralkodóhoz folyamodik, s követül és esedezőül elküldi hozzá anyai nagybátyját.

63. §. S az, elszomorodva és méltó haragban lévén, s egyszersmind bosszút akarván állani rajta az igazságtalanságért, ha vele együtt el kelle is esnie a fejedelemségtől, a mi úgy is történt, a császár elé menvén sokat fölhorda előtte Dórievsz ellen, azt mondván neki, hogy rosszlelkű, hogy új terveken töri a fejét, az olaszokkal czimborál, fegyvert gyűjt, zsoldosokat fogad, őrségekkel akarja megrakni Ainoszt és a szigeteket, s mindenképen pártütésre gondol, és ha, mint mondá, minél hamarabb meg nem előzik, végre is fogja hajtani szándékát.

64. §. Ezeket és sok effélét beszélvén, indúlatba és dühbe hozza a császárt. Ki is tovább nem vala tartóztatható, s úgy gondolkozék, hogy nem kell tovább halogatni a dolgot; mert az ainoszi ügyet sem elnézhetőnek, sem elhanyagolandónak nem gondolá, egy ilyen város dolgát, mely sok tekintetből, mind nagy jövedelméért, mind alkalmas fekvéséért, jó földjéért, és sok egyébért nagy fontosságú.

65. §. Ainosz ugyanis hajdan az aiolok legnagyobb városa volt, mely dicsőségével, gazdagságával és hatalmával büszkélkedett, és az egész ottani tengerparton, sőt még némely szigeteken is uralkodott. Mert Thráké és Makedonia tengerpartjának legszebb helyén fekszik; délre esik tőle az Aigáion tenger a közelében fekvő szigetekkel, Imbroszszal, Lémnoszszal és a többiekkel együtt, és az ezekkel való kereskedésből bő hasznot húz.

Az Evrosz folyóról.

66. §. Éjszakra töle pedig az Evrosz folyó van, mely Felső-Műziából és a Haimón hegyből eredve Thrákén és Makedonián keresztül mindig délnek tartva folyik, és miután kissé előhalad és Drinápoly mellett elfolyik, nagygyá és hajózhatóvá lesz, fölvévén magába más bele szakadó folyókat is, a Kontaeszdoszt, az Agrianét és a Tearoszt.

67. §. Mely Tearosznak, minthogy forrásai a Héráion és a fekete tenger melletti Apollónia között fekvő hegyből kősziklák közzűl erednek, a legtisztább, legihatóbb, és sok tekintetben igen hasznos vize van, nem csak az ottani lakosok hanem mind azok bizonysága szerint, a kiknek földjén keresztül foly. Az Evrosz tehát, miután lefelé tartva Doriszkoszhoz ér s a mellett elfolyik, az ainoszi kikötő előtt az Aigaion tengerbe szakad.

68. §. És sok különféle fajta nagyobb és kisebb, de még kövér halakat is táplál. És alkalmat ad a városbelieknek rajta teherhordó hajókkal kereskedelmet űzni a belfölddel és némely ottani városokkal, melyek a folyóhoz közel feküsznek.

69. §. S a város előtt, valamint a város körűl is tavak vannak, melyek a várost félszigetté teszik. De van egy másik nagy tó is, mely ezekbe szakad, a város előtt fekvő hegy mögött, éjszak felé, melyet régen Sztentorisznak hívtak. Ezek a tavak is sok fajta halakat, egész csapat hattyúkat, és más tavakon vagy folyókon tartózkodó enni való madarakat táplálnak. Mind ezen okoknál fogva hajdan gazdag volt ez a város, s most is gazdag minden jóban.

70. De a mi nagyobb, s a mivel pénz és jövedelem dolgában körülbelől valamennyi vele szomszéd városokat nagyban fölülmúl, ez a só, mely ott igen bőven és szebb terem mint akárhol. Melyet a város az egész Thrákében és Makedoniában árúlván és széthordván tömérdek aranyat és ezüstöt gyűjt, mintha csak valami forrásból merné.

Tudósítás Ainosz városáról, milyen volt hajdan.

71. §. E szerint ez a város elejétől fogva virágzó volt, gazdagságban úszott, igen nagy hatalomra és hírnévre tett szert, és sok egyéb jóval büszkélkedett. Idővel azonban a többi hellén városokkal együtt elesvén és leromboltatván, sok ideig lakatlan maradt.

72. §. Idő múltával azonban, jó földjéért, egy részét, mely a kikötő előtt esik, a római császárok részére megépítették és megtelepítették, a hol hajdan a fellegvár feküdt. És a város lassanként gyarapodván, ismét egyike lett a nevezetes és gazdag városoknak, melynek igen derék lakosai voltak, s mely minden jóval büszkélkedett.

73. §. És a város kormányára ezelőtt körülbelől százötven esztendővel egy Tateliútzos nevezetű nemes és igen hatalmas olasz férfiú jutott, kinek a római császár saját testvérét adta nejül, menyasszonyi ajándékúl Ainoszt és Mütilénét adván vele.

74. §. Ki is a várost idő haladtával jobb karba állította, és mindenkép derekabbá tette. És ennek nemzetsége firól fira negyed íziglen következett egymásután Palamédészig és fiáig Dórievszig, a kiktől most a császár ezt a várost végképen elvette.

75. §. Ezek ugyanis, valamint elődeik is mind-

nyáján, évi adót fizetnek vala a császár elődeinek és magának a császárnak, attól fogva hogy azok Európába átkelve az egész Thrákét és Makedoniát elfoglalták, két harmad részét a sótermésnek és más évi jövedelmeknek, a többit a császár adományából magok húzván és a város kormányát vivén. Mert rajtok állott azt elvenni a mikor akarják, a mint hogy most el is vették.

Jónútzész Kalliúpoliszból Ainosz alá hajózik.

76. §. S a császár parancsára Jónútzész tíz gályát minél hamarabb fölszerelvén és Kalliúpoliszból megindúlván, más napra Eleúszhoz érkezik, és a félszigetet körűlhajózván éjjel átkel a Melász (Fekete) öblön és a Pakheia (kemény) part nevezetű foknál Ainosztól csekély távolságra horgonyt vet. A hol, mint mondják, Xerxész is, mikor a hellének ellen táborozott, megrongált hajóit kihúzatva kijavíttatta, és egész seregét Doriszkoszban megszámláltatta. Más nap reggel Jónútzész beevez Ainosz kikötőjébe.

A császár táborozása Ainosz ellen a szárazon. Láss különös dolgot.

77. §. Mehemet császár pedig, maga mellé vévén az egész császári hadtestet és két osztály lovasságot, a legkeményebb tél idején a belföldön keresztül nyomúla előre. Mert a dolog a legkésőbb időszakban történt. S olyan nagy hó, fagy és oly éles éjszaki szél éré őket útközben, hogy a gyalogságból sokan a hótól eltemetve mindjárt a város (Konsztántinápoly) külvárosaiban elhaltak, a további úton pedig a hideg

úgy megvevé sokaknak végtagjait, hogy orrukat, fülöket és testök egyéb tagjait vesztették, és csonkákká bénákká váltak.

78. §. Mindamellett is, bár ily nagy zivatarban, fagyban és havazásban indúlt ki a városból, negyednapra Küpszellába érkezik, mely most nagy falu, de hajdan nevezetes város volt s az ainoszi tengertől mintegy százötven stadion távolságra esik.

79. §. S az Ainosz városában lévők, a mint látták, hogy a hajóhad a kikötőben horgonyt vetett, s meghallották, hogy a császár nagy hadserege Küpszellában van, a dolgon megrémülének, és okát sehogy sem tudván belátni, igen nagy kétségbe, szörnyű habozásba és ijedtségbe esének, nem tudván hogy mit cselekedjenek. Mert azt hivék, hogy azonnal rabságba hurczolják őket nejeikkel és gyermekeikkel, a császár szárazon és vizen támadván reájok.

80. §. Fejedelmök ugyanis Dórievsz akkor nem vala otthonn; hanem azelőtt egy kevéssel ment volt el Szamothráké szigetébe, hogy majd ott teleljen. De azért még is, a mint lehetett, kiválogatván a legelőkelőbb férfiakat, elküldik a császárhoz, hogy megadják magokat és a várost neki, oly föltétellel, hogy semmi bántásuk ne legyen.

81. §. S a császár azokat, a mint eléje mentek, nyájasan fogadja, és békeszeretőleg beszélgetvén velök, és némiben megadván a mit kértek töle, elbocsátja őket. S elküldi velök együtt Mahumut pasát is, hogy vegye át a várost. S másnap maga is oda érkezik és bemenvén Dórievsz palotájába elveszi minden kincsét, a mit csak aranyban, ezüstben és egyébben ott talált. Hasonlóan kirabolja a Dórievszszel távol lévő előkelők házait is.

82. §. S miután három napot töltött a városban, és annak dolgát tetszése szerint elintézte, százötven legelőkelőbb fiút kiválogatván magának, és a város kormányzójává egy értelmes és jámbor erkölcsű Mórát nevezetű férfiút nevezvén ki, visszamegy Drinápolyba.

Tudósítás arról, hogyan adta át Jónútzész Kritobúlosznak Imbrosz kormányát, miután Dórievsz pártosait kikergette.

83. §. S Jónútzész, miután egy ötven evezős hajót küldött Szamothrákéba, hogy Dórievszet hozza el, maga Imbroszba hajózik, hogy annak ügyét eligazítsa és a Dórievsz pártosait kikergesse. Azonban zivataros lévén az idő, nem bira a kikötőbe szállani, hanem Kefalosznál, Imbrosz déli fokánál köte ki, hol a tenger nem zajlott és csendesebb volt. És követet küldvén hivatja Kritobúloszt. S átadja neki az egész szigetet és az abban lévő várakat, hogy kormányozza és őrizze.

84. §. Maga pedig miután Dórievsz pártosait elfogdostatta, haza hajózik Kalliúpoliszba.

85. §. S Dórievsz Szamothrakéból nem lépett az ötvenevezős hajóra s nem ment el Jónútzészhez, mert a mint gondolom, tartott tőle. Hanem a maga ladikjába szállván elhajózék Ainoszba s onnan elmene Drinápolyba. És a császárral szemben lévén általa nyájasan fogadtatik, és miután jó indulatját és hajlandóságát megnyerte, visszakapja saját birtokául a szigeteket, Imbroszt, Lémnoszt és Szamothrákét.

86. §. Jónútzész azonban megharagudván Dórievszre azért, hogy nem ment hozzá, hogy ő vezette volna a császár elé, s az ő lenézésének tartván a dol-

got, és bosszút akarván rajta állani, titkon követet küld a császárhoz, midőn még Dórievsz Drinápolyban volt, azt izenvén, hogy nem kell kiadni a szigeteket Dórievsznek, minthogy a szigetbeliek úgy sem fogadnák be, s különben is rossz indúlatú ember, nehogy semmitől sem tartva, a szigeteken rosszban törje a fejét, hanem a belföldön kellene neki földet adni, a miből megéljen.

Tudósítás Dórievszről.

87. §. S a császár hitelt adván szavának, a szigeteket megtartja és Zékhna vidékét adja neki használatra. S Dórievsz oda elmenvén és egy kis ideig ott tartózkodván, nem sokára Mütilénébe szökék, és onnan átmenvén Naxoszba, s Ténosz szigetén egyik előkelő ember leányát nőül vévén, annál tartózkodék.

A császár Belgrád ellen készül és táborozik.

88. §. S a császár Drinápolyban tartózkodván, még azon télen nagy sereget szede, és a meglévőkhöz még igen sok és igen erős ágyúkat készíttete, fegyvert gyüjte és mindent beszerze, a mi a háborúhoz szükséges. Azonban nem nyilatkoztatta ki szándékát, és senki sem tudta, hova indítja táborát. S miután jól, s a szerint a mint szándékozott, föl vala készülve, Drinápolyból megindúlván, a belföldön Thrákén és Makedonián keresztül felső Müziába s a Haimón szorosához mene, melyet most Szophiának neveznek.

Lásd Belgrád erősségét.

89. §. S azon átkelvén beüt a triballok földjére. S annak nagy részét beszáguldozván és meghódítván,

a paionoknak (magyaroknak) a Duna partján fekvő Belgrád nevezetű várához érkezik, mely igen erős és bíztos, vagyis inkább teljességgel bevehetetlen, egyéb épületei miatt is, de különösen azért, mert két folyóval van kétfelöl körítve két oldala, emitt a Dunával, mely éjszak felől folyik el mellette, dél felől pedig a Szávával, mely amabba szakad, és a magos s meredek partok, az igen sebes vízfolyás, a mély és kanyargó örvények miatt igen nehéz hozzá férni.

90. §. A száraz felőli oldala pedig, a hol legkönnyebben vala megtámadható és ágyúkkal bevehető, kettős és igen magos kőfallal, mély, mocsáros és vízzel megtöltött sánczczal vala megerősítve. És elegendő őrség vala benne tetőtől talpig vértezett harczias magyarokból. Ennyire bevehetetlen vala.

Belgrád ostroma.

91. §. A császár tehát itt üttetvén tábort, és a várost körülkaróztatván, s az ágyúkat fölállíttatván, ostromolni kezdé.

Lázár futása Dákiába (Oláhországba).

92. §. S a triballok fejedelme Lázár, mihelyt meghallotta, hogy a császár országába ütött, azonnal átkelvén a Dunán nejeivel, gyermekeivel és minden vagyonával Dákiába mene, és ott tartózkodik vala, a háború kimenetelét várva.

L á s d.

93. §. S a császár a várost ostromolván, a falat az ágyúkkal részint megrendíté, részint egészen le is

döntė. S a sereget részekre fölosztván betölteté velök a sánczot, hogy könnyű legyen a nehéz gyalogoknak a falra följutni. És a munka hamar ment, sok lévén a munkás kéz.

Tudósítás.

94. §. A városbeliek erősen védék magokat, czölöpgátakat és mindenféléből, tudniillik kőből, fából és egyébből, védgátat emelvén a lerombolt fal helyére, és belől mély árkot ásván, és magos töltést hányván, és minden módon mesterkedvén, hogy a veszedelmet elhárítsák. Azonban semmire sem mehettek, minthogy az ágyúkból lőtt kőgolyók mindazt, a mit összehordtak, szétszórták, összezúzták, és a falat ledöntötték.

95. §. S János, a magyarok és oláhok vezére (Hunyadi János), a Dunán túl a várral szemben ülve, negyvenezer gyaloggal nézi vala, a mi történik. S a mint megtudta, hogy a fal le van rombolva, hogy már a sáncz egészen be van hányva, s látta, hogy a viadal erősebb mint sem gondolta, s a császár egész seregével támad, féltvén a várost, nehogy rohammal és fegyverrel erőszakosan elfoglalják, gyalogságával titkon átkel a folyón. És bemenvén a városba csendesen ül vala, senki sem tudván a kivül lévők közzül, hogy átkelt.

96. §. S a császár, miután mindennel jól rendben volt, mert már a fal földig le volt rombolva, a sáncz is be volt töltve, és a fal megvívására minden szépen el volt rendelve, úgy ítélé, hogy többé nem kell a dolgot halogatni, s nem kell semmit sem várakozni, hanem gyorsan meg kell rohanni a várost egész hadával és erejével.

97. §. Miután tehát seregét jól elrendezte, és előbb beszédet tartván hozzájok nagyon buzdította és bátorította őket a harczra, és meghagyta, hogy mit cselekedjenek s lelkesítette őket, hogy most már mutassák meg, hogy derék emberek, maga legelől vezeté a rohamot a fal ellen.

A császár támadása a város ellen, erős viadal.

98. §. S a katonák, rettentő nagy ujjongás után, futva és ordítva rohanának a lerombolt fal felé, a császárt megelőzve. És megrohanva a falat erősen viaskodának, erőszakosan be akarván törni.

99. §. S a magyarok őket erős lélekkel fogadák, a rohanóknak ellenök állva és vitézül harczolva. És ott osztán nagy tolongás és öldöklés lőn, a mint a császár szeme előtt kézviadalra került a dolog, amazok a falon betörni és azt elfoglalni, a magyarok pedig őket visszaverni és a várost megvédeni erőlködvén.

100. §. Végre is a császár katonái kerülnek fölül, és a magyarokon erőt vévén vitézül fölhágnak a falra, és erősen harczolva megszalasztják és visszaverik őket, a városba betódulva. És szanaszét minden rend nélkül kergetve, irgalmatlanul öldöklik őket.

János kirohanása a császár katonái ellen.

101. §. Ekkor jelenik osztán meg János, embereivel együtt a városból hirtelen előrontva, s nagy riadással azonnal megzavará őket, és erősen megdöbbentvén föltartóztatá tovább nyomulásukat. Ekkor osztán dühvel és bosszúval erős viadalra és nagy öl-

döklésre kerülnek, mind a nehéz gyalogság, mind a magyarok mind két részről dicsően küzdvén, egymással versenyezvén, és emberül viselvén magokat; amazok ugyanis azt hitték, hogy már körülbelől kezökben van a vár és szörnyű szégyennek tartották oda hagyni, a magyarok pedig szégyenlették, hogy megverjék őket és ilyen várost kiereszszenek kezeik közzül.

102. §. Mindamellett is ezen viadalban csakugyan a császár hadai jártak erősen pórúl, mint a kiket szemben is vertek, s fölülről a mellvédekről és a kőfal bástyáiról is oldalba lövöldöztek, és a magyarok mindenfelől szorították. És nem bírván ellenállani, hátat fordítának, a magyarok pedig neki bátorodva rögtön utánok nyomulának és nyomról nyomra igen erősen űzék és öldöklék őket.

A császár katonáit a magyarok legyőzik, megszalasztják és a táborig kergetik.

103. §. És miután a kőfaltól elkergették, egész a táborig űzék őket öldökölve; és a mint az ágyúkhoz érkeztek, néhányat a folyóba vetének, sőt még a sánczba is hányának belőlök. S nagyobb részök a tábor rablásának esék.

A császár hátba támadja a magyarokat, azok erős viadal után hátat fordítnak, a császár üldözi és újra a városba rekeszti őket.

104. §. És nagy dolgot míveltek, s a tábornagy részét kirabolták volna, hacsak a császár a körötte lévő csapatokkal hirtelen közzéjök nem ront és föl nem tartóztatja rohanásukat. Ki is erősen harczolva

dicsően megszalasztja és egész a falig űzi őket, irgalmatlanúl öldökölve és gyilkolva, és nagyon vitézűl erőt vévén rajtok visszanyomja és újra berekeszti őket a városba.

105. §. Ekkor oztán maga is fölhagy az üldözéssel és visszavonúl táborába. S nem igen sokat raboltak el a táborból, minthogy a császár hirtelen rajtok ütött s megszalasztotta és üldözte őket.

106. §. A többi katonaságból is nem kevesen halának meg, de még magából a császári testőrségből is meghala néhány derék férfiú. Elesik egy ágyúgolyó által találva az európai helytartó Karatziász is, ki derék, a császár előtt sokat kivihető, s vitézségre, hadvezéri tehetségre és erényre nézve egyik legnevezetesebb férfiú volt. S beszélik, hogy a császárt is a harcz közben czombján dárdával megsebesítették, azonban nem nagy a seb, hanem mély.

107. §. S a császár végkép lemondván a vár megvételéről, mert már sokan szállván belé igen nagy őrizet alatt vala, felkölti onnan táborát, és a triballok földjének egy részét beszáguldozva kirabolja, a várakat beveszi, a falukat kifosztogatja, és maga is tömérdek zsákmányt vivén, a sereg között is sokat kiosztván, s oda kormányzóúl ismét Alit iktatván be, visszamegy Drinápolyba, midőn a nyár immár vége felé járt.

108. §. S az egész őszt ott töltvén, tél elején Bűzantionba érkezik. És a hatezer kilenczszáz hatvannegyedik (1456-dik) év, a császár uralkodásának hatodik esztendeje elteléк.

Lázár elfogatása és tömlöczöztetése Mihály által.

109. §. S Lázár a triballok fejedelme, miután a császár eltávozásáról értesült, újra átkelvén a Dunán, visszamene országába és Szamandriában (Szendrőben) tartózkodék. Mihály (Szilágyi Mihály) pedig, a János feleségének testvére, kit az Belgrád kapitányáúl ott hagyott volt, szörnyen haragszik vala Lázárra, és minden módon incselkedik vala utána és el akarja vala fogni, az se nem tudván semmit a dologról, sem arra okot nem szolgáltatván. Lest vetvén tehát neki, nem sokára elfogja őt csellel egyik várában, és Belgrádban börtönbe vettetvén, nagy őrizet alatt tartja vala.

Lázár kiváltása harminczezer aranyon.

110. §. S Lázár innen másként nem szabadúlhatván, váltságáúl aranyat igérve kéri vala Mihályt. De az először nem álla rá, országát és várait kérvén váltságúl, vagy csak súlyosítni akarván a váltságdíjt. És így, jó darab idő múlva, nagy nehezen és sok rimánkodás után engede, és elereszti őt harminczezer arany lefizetése után.

111. §. S Lázár kiszabadúlva saját országába, mielőtt kissé föllélekzhetett volna, a bánat által egészen leveretve és súlyos betegségbe esve meghal, országában utódjaiúl nejét és fiát Lázárt hagyván.

112. §. Ez szüléi iránt rosszúl viselvén magát, atyját is, míg élt, sok egyébbel is erősen szomorította, sőt még midőn Mihály fogságban tartotta, akkor sem akarta sarczát lefizetve kiváltani, hanem ezt is nagy nehezen és erőltetve cselekedte, anyjának nagy sür-

getésére; s anyját is, a mint atyja meghalt, kiforgatta egészen a kormányból, és sokat bántotta, minden nap alkalmatlankodván neki, apai örökségét és az általa félre tett és elrejtett kincset követelve.

Lázár anyjának, húgának Amérézének és öcscsének Gergelynek megszökése.

113. §. S az nem állhatván mindennapi bosszantását és más zaklatását, titkon elszökik leányával Amérézével és vak fiával Gergelylyel együtt, sok kincset is vivén magával. S fia Lázár, a mint ezt megtudta, nagy sietve kergeti és elfogja őket egyik tulajdon várában. Mert nem szökhettek ki előle a császár birodalmába, ki oda hívta őket.

Lázár anyjának halála.

114. §. Gergely azonban, húgával együtt, vagy alattomosan, vagy őt megelőzve, mert mind a kétféleképen beszélik, megszökik és a szultán egyik várába menekűl. És azután a szultánhoz mennek, ki őket nyájasan fogadja, tisztességgel bánik velök és illően gondoskodik róluk.

115. §. Anyja pedig öregségi erőtlensége miatt ott maradva, kevés idő múlva a szomorúság által megtöretve, rövid betegség után meghal, és ott eltemettetik.

116. §. Fia Lázár pedig, miután neki a temetési tisztességet megadta, és mind azt a mit magával vitt volt elvette, visszamegy Szamandriába. És a triballok országát, a mennyi még maradt volt belőle, egymaga bírá, már most rokonai közzűl senki sem lévén közös

vele. Mert vak testvérei közzűl Gergely, mint mondám, hugával együtt elszökött előle, István pedig ott maradva csendesen viselte magát.

117. §. Lázár tehát mint fiatal s a kormányzásban tapasztalatlan ember, teljességgel nem lévén alkalmas és az ügyekhez értő embere, vagy ha volt is, csak a maga indulatjára hallgatván, nem vezette jól a kormányt, hanem megrontotta a triballok ügyét, és nagy zavarban és rendetlenségben volt, s annál fogva sok egyéb hibát is követett el, de különösen azt, hogy nem adta meg a császárnak a szokott adót. Miért is a császár még inkább haragszik vala rá, és készülőben vala, hogy tavaszszal beüt országába. Azonban ez is, kevés ideig élvén az uralkodásban, betegségbe esék, és meghala; utódaiúl hagyván az országban nejét és még föl nem nőtt leányát.

Lázár halála és a császár hadainak megindítása, hogy száguldozzák be és foglalják el egész országát.

118. §. S a császár, a mint Lázár haláláról értesült, azonnal sereget küld Alinak, a tartomány kormányzójának, parancsolván, hogy rögtön üssön be Lázár országába és azt egészen száguldozza be s foglalja el. S az ezt a sereget kezéhez vévén, és a maga kormányzóságából másik nem kis sereget gyűjtvén, beszáguldozza a triballok országának egész maradványát, elfoglalja a városokat és várakat, és az egész többi földet is hatalma alá veti.

119. §. S Szamandria alá nyomúlván, először ajánlatokat tesz az egyesség iránt a fejedelem asszonynak és az ország nagyjainak, hogy ha akarják adják át a várat a császárnak, a többi tartományt

pedig mind bírják a császár adományából, ki erre nekik esküt is tesz. A mint azonban erre nem állottak rá, hanem a kapukat bezárva veszteglettek, Ali táborával körül fogván, körülsánczolván és berekesztvén őket, erősen őrködik vala, hogy semmit se onnan ki se kivülről oda be ne vigyenek.

120. §. S a császár Konstántinápolyban mulatva azt megtelepíté és a lakosokról erősen gondoskodik vala, eléggé szép, hasznos és nagy fürdőket készíttetvén, díszes házakat és vendéglőket, és az egész városban mindenütt vásárhelyeket (bazárokat) és vendégfogadókat építtetvén, ezenkivül még kerteket is ültettetvén, bő vizet vezettetvén a városba, és mindent fölállítván, a mivel csak tudta, hogy a város díszére és szépítésére, s a lakosok hasznára, szükségére és múlatságára szolgál.

121. §. Nem csak, hanem kivül a város környékét is betelepíté, a triballok (szerbek), paionok (magyarok) és müzok (bolgárok) közzül sokakat átszállitván a magok országából, részint foglyúl is hurczolván és oda telepitvén. Mert elhatározta volt, hogy a város egész környékét szépen betelepitse, részint a föld jó voltáért, minthogy az a vetésre és plántálásra s mindenféle gabonára és gyümölcsre igen alkalmas, és a város szükségére igen sokat lesz szolgáltatandó, részint azért is, hogy a vidéket, mely nagyobb részint puszta, lakatlan és az utazókra nézve veszedelmes volt, szelidítse. Ő ezzel foglalatoskodott.

Tudósítás arról, hogy a pápa harmincz gályából álló hajóhadat küldött a császár Aigáion tengeri szigetei ellen.

122. §. Ugyanazon időben Miklós római főpap sereget gyüjte Italiában, és hajóhadat szerele föl a

császár Aigáion tengeri szigetei, Imbrosz, Lémnosz és a többiek ellen. És kiállítván harmincz gályát és két nagy teherhajót, s azokat jól fölfegyverezvén és katonasággal s mindenféle fegyverrel és ágyúval megrakván, és teljhatalmú parancsnokukká kisöcscsét Lajost választván, kit a keleti részek patriarkhájává is kinevezett, tavaszszal útnak indítá.

Lémnosz meghódolása az olaszok részére.

123. §. Ki is Italiából elhajózván Rhodoszba érkezik, s miután ott egy keveset időzött, onnan fölkerekedve a császár szigetei ellen hajózik. És legelsőben Lémnosznál kötvén ki s ott ki is szállván, azt egyesség szerint meghódoltatá, minthogy a lémnosziak és az ott lévő császári őrség azonnal megadták magokat. Mert a szigeten a császárnak száz katonája vala őrségűl a saját udvarabeli jancsárok közzűl, s ezeknek, valamint az egész szigetnek is parancsnoka egy Mórát nevezetű vala.

Tházosz bevétele az olaszok által.

124. §. S miután nyolcz napig ott időzött s a sziget dolgát eligazította, és Lóizosz parancsnoksága alatt elegendő őrséget hagyott hátra, onnan fölkerekedvén Tházosz alá hajózik, És ott kiszállván, először ajánlatokat tesz az egyesség és a sziget megadása iránt a kikötő várában lévő őrségnek. S miután nem boldogúlt velök, a várat seregével körűlvévén és mindenfelől erősen megtámadván, miután a falhoz hágcsókat állított s az ágyúkat is neki szegeztette, az első rohamra erőhatalommal beveszi. S az őröket

észint leöli, részint élve foglyokúl ejti. Mert ebben a várban a császárnak hatvan embere vala őrségűl.

125. §. S minthogy ezzel a többi városokban lévőket erősen megijesztette, egyesség szerint ezeket is kezére keríti, minthogy azok magokat és a várakat harcz nélkűl megadták. S miután az egész szigetet meghódoltatta és összesen tizenöt nap alatt tökéletesen elfoglalta, annak ügyeit elrendezi, és őrséget vetvén bele, egész hajóhadával visszahajózik Lémnoszba, magával vive azokat is, kiket a várakban foglyokúl ejtett.

Kontosz Imbroszba érkezése tiz gályával és eredménytelen eltávozása.

126. §. S Lémnoszba érkezvén, tíz gályát Imbrosz alá küld egy Kontosz nevezetű férfiú vezérlete alatt. Maga pedig csak négy napot mulat Lémnoszban, s ötödnap hajóira vévén a császár Lémnoszban és Thászoszban foglyúl ejtett embereit, a kik csak meg nem haltak, többi hajóhadával elhajózék Rhodoszba.

128. §. S Kontosz a tíz gályával Imbroszba érkezvén, ajánlatot tesz az odavaló kormányzónak Kritobúlosznak a sziget megadása iránt, kezéhez juttatván a levelet is, melyet ezen ügyben Lajos írt.

129. §. S Kritobúlosz őt barátságosan fogadja, s miután gazdagon megajándékozta, nyájasan és szelíden beszélgetett vele, és minden módon emberséget mutatott iránta, elereszti őt békével, ki is az általa tett nyilatkozatokkal megelégedve, nem követelt többé semmit, s teljességgel nem akadékoskodott, bár abból, a miért jött, semmit nem hajtott végre.

130. §. S ad neki levelet is Lajoshoz, melyben intézkedését megírta s barátságát bizonyította. Így osztán Kontosz is elhajózik Rhodoszba.

131. §. E közben az ősz is elmúlék, és a hatezer kilenczszáz hatvanötödik (1457-dik) év, a császár uralkodásának hetedik esztendeje, eltelék.

KRITOBÚLOSZ TÖRTÉNETIRATANAK

HARMADIK SZAKASZA,

MELY MAGÁBA FOGLALJA A CSÁSZÁR ELSŐ ÉS MÁSODIK HADJÁRATÁT A PELOPONNÉZOSZIAK ELLEN, EZEK TELJES MEGVERETÉSÉT ÉS MEGHÓDÍTTATÁSÁT, ÉS MÁS E KÖZBEN TÖRTÉNT DOLGOKAT; HÁROM ESZTENDEI IDŐKÖZT.

Tudósítás arról, mely okokért ment a császár Peloponnézoszba.

1. §. Ugyanazon télen a császár is követséget küld Peloponnézoszba, követelve az odavaló fejedelmektől az évi adót, melylyel neki körülbelől három év olta tartoztak. Mert a peloponnézoszi deszpoták Büzántion bevétele után, minthogy a peloponézoszi illürek mindjárt forrongottak és fölkeltek ellenök, segítségűl hívták a császárt, megigérve neki, hogy Peloponnézosztól évi adóban hatezer arany sztatért fizetnek.

2. §. S a császár rá áll, hogy segítni fogja őket, s küld is nekik elegedendő sereget. S azok az illüreket ezzel levervén, teljesen megigázzák és adófizetőikké teszik. Ez után azonban, a mint a császár az adót követelte, mindig hiú ürügyeket és illetlen halogatási okokat koholva, nem egy könnyen fizetének; jóllehet, magok az adót az illüreken évenként fölszedték, de saját haszontalan költségeikre vesztegették, a császárral mit sem gondolva. Ki is gyakran küldözvén hozzájok, semmire sem mehetett velök.

3. §. De még ez nem volt elég, hanem egymás közt is veszekedtek s egymásra nem hallgattak a deszpoták, és belháborúkat s harczokat folytattak, és mindig rosszabbúl ment Peloponnézosz dolga azon okok miatt, melyeket kissé alább el fogunk mondani.

Követeket külde tehát hozzájok a császár, hogy az adót követelje, de egyszersmind az ottani dolgokról jól legyen értesülve.

4. §. Mert attól tartott, ne hogy ezeknek ezen egymással való viszálkodása és harcza Peloponnézoszba vonja az olaszokat, vagy valamely más nyugoti nemzetet, és maga szándékozék azt hamarabb elfoglalni, mint a természet által igen megerősített tartományt, melynek erős és nevezetes városai s igen sok és nehezen bevehető várai vannak, s mely háborúban vagy békében mindenkire nézve előnyös, alkalmas fekvése lévén mind szárazon, mind tengeren, s igen keze ügyébe esvén a Thráké- és Makedoniabelieket Olaszországba s viszont az olaszokat Thrákéba és Makedoniába szállítani.

5. §. S a követek Peloponnézoszba érkezvén és a császár izenetét elmondván, az adót nem kapák meg, s ott mindent összezavarodva és nagyon rossz állapotban találának. Visszatérvén tehát, mindent hírül adának a császárnak. S az legelső gondjának tartván Peloponnézosz elfoglalását, tervei, különösen az Olaszország ellen folytatandó háborúja tekintetéből, minthogy az, a mint mondám, az Olaszországba hajózoknak szépen útjokba esik, biztos kikötői vannak, és a háborúban nagy seregnek és nagy hajóhadnak lehet kiindúlási pontja, úgy gondolkozék, hogy nem kell tovább késlekednie, hanem Peloponnézoszba kell táboroznia.

Szendrő meghódolása a császárnak.

6. §. E közben a Szamandriában lévő előkelők, és a Lázár neje, miután a hosszasan tartott ostromot

nem bírták kitartani, egyességre léptek, hogy mindenöket magokkal víve mehessenek ki a városból minden baj és bántás nélkül. S Lázár nejének Szamandria helyett a császár két kis várost is ada birtokúl Dalmátiában és Bosztrában (Boszniában).

7. §. S az leányát és minden vagyonát magával víve elmene Bosztrába és ott leányát férjhez adá az odavaló fejedelemhez, menyasszonyi ajándékúl adván vele azon városokat is. És jó darab ideig ott múlatván később elhajózék Kerkürába anyjához és testvéreihez.

A császár megindúlása Peloponnézosz felé.

8. §. S a császár, miután télen jól elkészült és minél nagyobb sereget, lovasságot és gyalogságot, gyűjtött, a mint a tavasz nyílni kezdett, Drinápolyból egész seregével megindúlván, átvonula alsó Makedonián Amfipolisz és a Sztrümón folyó felé, vívén magával sok fegyvert, mindenféle ágyút, és minél több rezet és vasat is.

9. §. S a Sztrümónhoz érkezvén azon átkel, és a Kerainitisz vagy Bolbisz tavat megkerülve és előbb nyomúlva bevonúl Thesszaliába. S ott tábort ütvén jónak látá, hogy egy kicsit várakozzék, hogy seregét megpihentesse, s a másik sereget ott bevárja. Egyszersmind meg is akará kísérteni a peloponnézoszi fejedelmeket, vajon megtudva, hogy a császár már táborba szállott ellenök, nem engednek-é s nem adják-é meg az adót?

10. §. Mert azt is beszélték, hogy ha akkor követek érkeztek volna a császárhoz, az adót meghozva és békességért esedezve, azt megnyerték volna és a

császár nem ment volna tovább s nem táborozott volna ellenök. Mert lett volna egyéb dolga is.

11. §. Miután azonban elég ideig ott múlatása alatt Peloponnézoszból senki sem jelent meg, s a sereg is megpihent, a várt sereg is megérkezett, Thesz-szaliából fölkerekedve keresztűl vonúla annak belföldén. S miután azon és Ftiótiszon átvonult, és annak hegyein s az Akhaiszi hegyeken valamint a közben eső folyókon, a Szperkheioszon és Péneioszon átkelt, megérkezik Pülaihoz (a kapuhoz) és az ottani szorosan baj nélkül átkel.

12. §. S megszállván Fókiszban, Boiótiában és Platáia vidékén, ott tábort üt az Azóposz folyó mellett. És kémeket küld előre, a kik vizsgálják meg a Kithairón szorosait, melyek az Iszthmoszhoz vezetnek. Mert attól tartott, hogy a peloponnézosziak jókor elébe vonúlva el találták ezeket előtte foglalni, és bajos lenne osztán neki átvonúlni az Iszthmoszhoz.

Tudósítás arról, hogy Thómász deszpotától oda követek érkeztek és sikeretlenűl távoztak.

13. §. S oda követek érkeznek Thómász deszpotától, kik az adónak is meghozák egy részét, négyezer ötszáz aranyat, és szerződésért és békességért esedezének. Ez akkor mindenesetre esztelenség és idétlenség, vagy is inkább teljességgel ostobaság volt. Mert azt is elvesztette a mit adott, s a békességet sem nyerte meg.

14. §. Mert a császár az adót a követektől elvette, hanem azt mondta, hogy a szerződést majd akkor csináljuk meg, mikor bent leszünk Peloponnézoszban, így gúnyolva ki és csúfolva meg őket okta-

lanságukért és idétlenségökért. Mert akkor kellett volna azt tenni, mikor a császár kivánta, és az ügy folyása közben alkalom volt rá.

15. §. S a mint a kémek megjöttek és azt mondták, hogy nincs semmi akadály a szorosoknál, a császár az Azóposztól megindúlván a szorosokhoz vonúla. S ezeken könnyen átkelve az Iszthmosz és a kőfal előtti mezőre leszáll és ott táborozik egy napig. Más nap pedig maga mellé véve egész rendezett seregét beüt Korinthiába s tábort üt nem messze, hanem legfölebb négy stadionra a várostól, midőn a gabona már virágzott.

A császár beütése Korinthiába és Korinthosz ostroma.

16. §. Következő nap, maga mellé véve a főtisztek, a hadvezérek és kormányzók közzűl a legderekabbakat, körűljárja a magoslatot és magát a várost, megvizsgálva, hogy hol nem lehet teljességgel megtámadni a helyet, s hol és hogyan lehet megtámadni. S a város igen erősnek tetszék előtte, a minthogy az is vala. Mert igen magos, külön álló és köröskörűl meredek vala a hely, s egyetlen egy út vezete a városhoz, mely maga is hágón feküdt és hármas kőfallal volt kerítve és megerősítve. Akrokorinthosz (a korinthoszi fellegvár) pedig teljességgel megtámadhatatlan, mint a mely a magaslat csúcsára van építve és igen erős falakkal van megerősítve.

17. §. Úgy itélé tehát, hogy először szóba kell ereszkednie a városbeliekkel az egyezkedés és a város föladása iránt. S csakugyan küld is, a kik velök beszéljenek. De minthogy nem hallgattak rá, először elpusztítá és földúlá minden külső földjüket, tudniil-

lik kertjeiket, szántóföldjeiket, szőlleiket és egyebeiket, melyek mind igen szépek és nagyon termékenyek voltak, s a már virágzásban lévő gabonát is elpusztítá. Azután táborával bekerítvén és erősen berekesztvén őket a városba, s az ágyúkat fölállítván megkezdé az ostromot.

18. §. S miután a várost több napon át körül táborolva és ostromolva semmire sem mehetett, általlátá, hogy hosszas ostroma lesz. Mert az ágyúk nem járják vala be jól a kőfalat, s annak mit sem árthatnak vala, minthogy az ágyúgolyók a távolság miatt erejöket vesztve ellankadnak és gyengébben csapódnak vala a falhoz. A hely meredek és akadályos volta miatt ugyanis nem lehetett az ágyúkat a falhoz közel vinni, hogy azt nagy erővel és sebességgel találhatták és lerombolhatták volna.

19. §. S ha a fal egészen le lett volna is döntve, valóban a várba és városba való följárás semmivel sem lett volna kevésbbé védelmezhető, mint a mely mind két felől szédítő meredekségekkel és sziklákkal vala körülvéve, s borzadással és nagy ijedtséggel töltötte el az alulról fölfelé menő fegyvereseket, kikre fejeik fölül lövöldözhettek jobbról és balról a magoslatokról.

20. §. S a császár itt többször támada, de mindannyiszor erősen vissza lőn verve. Miután tehát elgondolta, hogy sem roham útján fegyver erejével, sem más efféle módon, hanem csak éhséggel és hosszas megszállással veheti be a várost, úgy itélé, hogy nem kell tovább is halogatni a többi dolgot, sem az időt hijában vesztegetni: hanem a tábor egy részét Mahumuttal együtt ott hagyván, hogy szállja meg és tartsa szemmel a várost, hogy semmit belőlről ki, se

kivűlről be ne vigyenek, maga a többi sereget maga mellé vévén elmene másfelé.

A császár megindúlása Peloponnézosz belsejébe.

21. §. És először is a Korinthosz környékebeli várakat hódoltatá meg, néhány nap alatt mindent megvévén, részint fegyverrel, részint erőszakosan, részint ijesztéssel és félelemmel, részint rábeszéléssel is. Ezután pedig Peloponnézosz belsejébe is benyomúla, útjában mindent meghódítva és rabolva, a meredek és nehezen járható veszedelmes helyeket és útakat kiegyengetve és kijavítva, a legerősebb várakat is megvéve, és minden módon hatalmába kerítve s le is rombolva.

Tegea meghódolása a császárnak.

22. §. S előnyomúlván Tegea városáig, melyet Oinavmokhlionnak hívnak, tábort üt alatta, és körűlkarózván néhány nap ostromolja. Démétriosz Aszanész, a város kormányzója, osztán ajánlatokat tesz a császárnak az egyesség és a város átadása iránt. És bizonyos föltételek mellett megegyeznek, s átveszi a várost a császár egyesség szerint. Ezen módon meghódol neki számos más szomszédos erősség is.

23. §. S Peloponnézosz deszpotái, kik hadaikat összeszedvén, annak belföldén Amükláionban vesztegeltek, miután megtudták, hogy a császár Tegeáig nyomúlt elő, azonnal eloszolva futásnak eredének, s az egyik, Thómász, Mantineába vonúla, a hol neje és gyermekei valának, a másik Démétriosz a kopár Epidavroszba, melyet most Monembaziának hívnak. És ott tartózkodnak vala, várva a háború végét.

A császár támadása Patrász ellen.

24. §. S a császár, miután egy-két napot Tegeában időzve annak ügyeit eligazította, s őrséget hagyott benne és a többi várakban, az Akháiai Patrász ellen mene, kősziklás és mindenütt hágós úton, mely sok akadálylyal és járhatatlan meredek helyekkel volt megszakgatva és elrekesztve.

A patrásziak a városból a császár megérkezése előtt elszaladnak.

25. §. Ő azonban mind ennek daczára is nagy erőlködéssel és fáradsággal előnyomúla, mindent a mi útjában esett kirabolva és meghódítva. S a patrasziak megtudván, hogy a császár ellenök nyomúl, ijedtökben és rémültökben a várost és vagyonukat rögtön odahagyván feleségeikkel és gyermekeikkel futásnak eredének, részint a velenczeieknek Peloponnézosz belsejében fekvő városaiba, részint Navpaktoszba kelve át, csupán a fellegvárat hagyván őrizet alatt.

A patrászi fellegvár meghódolása a császárnak.

26. §. S a mint a császár Patrászba érkezve a várost pusztán, lakosok nélkül találta, szabadságot ad a seregnek, hogy rabolja ki. S a fellegvárat seregével bekerítvén s mindenfelől körülkarózván és az ágyúkat fölállíttatván, ostromolni kezdé. S a benne lévő őrök, félvén az ágyúztatás veszedelmétől, nehogy, ha majd a fal le lesz rombolva, fegyverrel legyőzetve essenek fogságba s életök is veszedelemben forogjon, egyesség szerint meghódolnak a császárnak, oly föl-

tétellel, hogy semmi bajuk se legyen. S csakugyan nem is lett.

27. §. S a császár a fellegvárat átvévén, őrséget helyez bele. És kihirdetteti a patrásziaknak, hogy a kik vissza akarnak menni és ott lakni, azoknak szabadságot, bizonyos ideig adómentességet ad, és birtokukat visszaadja. Mert nagyon tetszik vala neki a város és a vidék, mely igen termékeny, mint a mely igen jó helyt, Peloponnézosznak legalkalmasabb pontján, a Krézaiosz öböl torkolatánál fekszik, s a szemben fekvő szárazzal az ottani szoroson át közlekedésben áll s azzal hasznos kereskedést űz, és általában sok egyéb előnynyel is kínálkozik. S épen ezért nagy gondja vala rá, hogy megtelepítse, és őrséget is ezért vete bele. S csakugyan meg is telepítette.

28. §. S jó ideig ott múlatván, miután a körötte fekvő várakat mind kézre kerítette, és mind a városba mind a többi várakba őrségeket vetett, seregének egy részét azonnal elbocsátja, hogy száguldozza be Éleiát és Messzéniát, raboljon el mindent azok környékén kegyetlenűl, és az egész zsákmányt hozza elébe.

Bosztitza meghódolása a császárnak.

29. §. Maga pedig a többi sereget maga mellé vévén, a Krézáiosz öböl partján Korinthosz felé mene, és egy tengerparti nevezetes városhoz érkezik, melyet most Bosztitzának hívnak. És annak lakosait csupán oda menetele által is erősen megrémítvén, átveszi ezt a várost is egyesség szerint, és őrséget helyez bele.

30. §. S innen fölkerekedve Korinthosz felé nyomúl, mindent, a mi útjába esett, zivatar módjára fölforgatván és meghódítván, némely helységeket teljesen le is rombolván és lakosaikat rabságba hurczolván.

31. §. S Korinthosz alá érkezvén, azt még ostrom alatt találá, a város teljességgel nem lévén hajlandó magát megadni. Értekezvén tehát Mahumuttal s a többi helytartókkal és hadvezérekkel, elhatározák közakarattal, hogy erejökkel és hadaikkal s minden más eszközeikkel rohanják meg a várost és kisértsék meg minden módon, ha csak lehető, rohammal s fegyver erejével bevenni.

32. §. Mert már a falnak a följárás és a kapu körűl eső része le vala döntve, s úgy gondolkozának, hogy nem kell tovább haszontalan vesztegetniök az időt és szenvedniök, miután már ennyi ideig vesztegeltek a vár körűl és semmire sem mehettek. Mert már elég ideje vala az ostromnak, minthogy négy hónapig valának táborozásban és a katonaság a hoszszú táborozás sanyarúságaiért zúgolódik vala. A teherhordó barmok is eldöglöttek, az egész környék el lévén pusztítva. És sok egyéb körülmény is erősen szorongatja vala őket, s épen azért akár így, akár úgy, föl akarának a táborozással hagyni.

A császár igen erős támadása Korinthosz ellen és visszaveretése.

33. §. A császár tehát fölkészűlvén, és az egész sereget s a nehéz gyalogságot szépen rendbe állítván, miután a főtiszteket mindnyájokat, tudniillik a helytartókat, hadvezéreket, csapatparancsnokokat őt magokat a katonákat is harczra lelkesítette és

bátorította s buzdította őket, hogy mutassák meg milyen derék emberek, nagy erővel megrohanja a várost; s erős viadalra kerül a dolog a kapu és a följárás körül. Mert a város csupán itt látszott támadhatónak, egyebütt mindenütt teljességgel megtámadhatatlan lévén.

34. §. Itt osztán roppant tolongás, mindkét részről szörnyű ordítozás, és minthogy a harcz már csak nem kézviadallá vált, nagy öldöklés és sebesítés lőn. S a nehéz gyalogság csakugyan erősen megnyomván az előharczosokat, betolúl a lerombolt első fal kapuján, és magát a falat is elfoglalja.

35. §. De a második kőfalon is benyomúlni erölködve erősen pórúl járának, szemközt is vervén őket az ellenség hosszú dárdákkal, buzogányokkal és kelevézekkel, fölülről is mindkét felől a magoslatokról, keresztül-kasúl, roppant nagy köveket hajigálván fejeikre; a mi csakugyan legtöbb kárt tett bennök. Végre osztán hanyatlani kezdenek, s a városbeliek erősen megnyomják és erőszakosan kiverik őket a kerítésből. S ott sokan esének el a nehéz gyalogok közzül, leginkább a fölülről, a magosból alá zúdított roppant nagy kövek erős csapásai alatt, a mint a betörést erőszakolták és vakmerően nyomúltak előre.

36. §. Ezt látván a császár, rögtön jelt ad nekik, hogy vonúljanak vissza, s a lőtávolon kivül húzódva hagyjanak föl a harczczal, azt mondván, hogy ne fáradjanak és ne veszélyesztessék magokat hijában, mert nem a fegyver és katonaság, hanem az éhség ezen város legerősebb ellensége, mely is azt fáradság és veszély nélkül csakhamar meg fogja alázni.

37. A császár ugyanis el vala határozva, hogy

semmiképen el nem távozik alóla, hanem mindaddig megszállva tartja, míg csak éhséggel be nem veszi. Mert úgy gondolkozik vala, hogy ha ezt beveendi, az egész Peloponnézosz harcz nélkűl övé lesz. A mint csakugyan úgy is történt. E közben megérkezének azok a katonák is, a kiket rablásra kiküldött volt, tömérdek zsákmányt hozva Éleiából és a szomszéd vidékből.

38. §. Hozának, a mint mondák, állatot, úgymint juhot, ökröt, lovat, harminczötezer darab körül, férfit, nőt és gyermeket negyvenezeren fölűl. S a többit, tudniillik a juhokat, ökröket és lovakat, kiosztá az egész hadseregnek, a férfiakat, nőket s gyermekeket pedig Konstántinápolyba küldé, hogy velök annak egész környékét betelepítse. Ő így intézkedék.

39. §. A korinthosziak pedig, már négy hónapig lévén ostrom alatt, eleségben és egyébben, a mire szükségök volt, megfogyatkozának. De bár sanyargatta is őket az éhség, még is ellenállának és sehogy sem gondolának egyezkedésre. Mert attól tartottak, hogy a császár, nagyon haragudván rájok az ostrom hosszas volta miatt, nagyon rosszúl talál velök bánni, annyival is inkább, minthogy gyakran fölszólítván őket az egyezkedésre, nem hallgattak rá, hanem visszautasították.

Aszánész Korinthosz alá érkezése és titkon bémenetele.

40. §. E közben érkezik hozzájok Aszánész Mátyás Szpártából, kit Démétriosz deszpota küldött, hogy menjen segítségökre, és kísértse meg, ha megtehetné, a császárt magokkal a deszpotákkal is kibékéltetni, és lehető jó szerződésre lépni vele, azonban nem úgy, hogy Korinthoszt átengedje neki.

41. §. S vitt magával hetven főnyi katonaságot is, kiknek vala tíz mérő gabonájok, melyet vállaikra kötözve vittek, mindegyik három-három khoinixot. Kik is tudván a magoslat és a város legmegvívhatatlanabb oldalán egy olyan igen meredek, sziklás és nehezen járható ösvényt, melyet a sokaság nem ismert és nem járt, s mely Akrokorinthoszba vezetett, éjtszaka észrevétetlenül fölmásznak a sziklán, igen nagy fáradsággal és veszedelemmel, egyik a másikat húzva, föltartva és emelve, némelyeketközzülök még kötelekkel is vontatva, s így bemennek a városba.

42. §. S a korinthosziak, a mint Aszánészt és embereit meglátták, egy kissé fölbátorodának és lelket vőnek, azt hívén, hogy segítni jő nekik egyébben is, de meg a császárral rájok nézve kedvező szerződést is fog kötni.

43. §. S Aszánész a városba bemenvén, miután látta, hogy a korinthosziak iszonyúan szenvednek az éhség miatt, és nem bírják tovább kiállani, hírnököt küld a császárhoz, az egyezkedés, kibékülés és a város megadása iránt.

A szerződés, melyet Aszánész a császárral a deszpoták részére kötött.

44. §. S a császár erre rá áll és hitet ad neki. S ő kimenvén megalkuszik és megköti a szerződést a császárral, s átadja neki a várost és Akrokorinthoszt, úgy, hogy a korinthosziak maradjanak meg birtokaikban minden baj és bántás nélkül, csupán csak adót fizessenek.

45. §. Továbbá Peloponnézosz egész vidéke is a mennyire csak a császár fegyverrel bejárta, s mind-

azon városok és várak, melyeket meghódított, maradjanak alattvalói; a mi harmadrésze volt Peloponnézosznak; a többi mind legyen a deszpotáké, kik évi adóban fizessenek a császárnak háromezer aranyat. És velök a császár állandó békességet és barátságot tartson, és szövetségesök és segítőjök legyen, ha valaki fegyverrel támadna rájok.

46. §. S miután Aszánész a császárral így végezett és egyezkedett, visszamegy a deszpotákhoz s tudtokra adja, hogy mit végezett, s a császárral való békekötést. S azok az ily föltételekkel kötött egyességet kénytelen kelletlen elfogadják. Mert igen terhesnek tetszett előttök nem annyira a többi föltétel, mint Korinthosz átadása, a mi a többiekre nézve is káros vala, minthogy ez az igen erős és nevezetes város az Iszthmosz igen alkalmas pontján feküdt és mintegy fellegvárát képezte Peloponnézosznak. Azonban mit volt mit tenniök?

47. §. S a császár Korinthoszt átvévén, elegendő őrséget visz bele, minda fellegvárba, mind a városba, négyszáz válogatott legényt a saját udvarbeli jancsárok közzűl, s a vár parancsnokává egyik legmeghittebb emberét nevezi ki, és azt eleséggel, fegyverrel, ágyúval és minden egyébbel szépen fölszereli.

48. §. A többi városokat is, melyeket elfoglalt, mind a belföldön, mind a tengerparton, s a mely várakat magára nézve hasznosaknak tartott, őrökkel, parancsnokokkal, élelemmel, fegyverrel, nyilakkal és mindennel a mi szükséges, szépen fölszereli és fölfegyverzi; néhány várat pedig, a mely nem tetszett neki, tökéletesen leromboltat.

49. §. S ezek lakosait is, férfiakat, nőket, gyermekeket, minden bántás nélkül Konstántinápolyba

küldi a többiekkel együtt, hogy, mint mondám, annak egész környékét megtelepítse.

50. §. S miután Peloponnézoszban mindent szépen s a maga tetszése szerint elintézett, s ottani egész tartománya kormányzójáúl Amarászt hátra hagyta, elbocsátja a sereget, elébb nagyon megdícsérvén őket, és a jeleseket megajándékozván és megtisztelvén ajándékokkal, méltóságokkal, tisztségekkel és sok egyébbel.

A császár Athénébe érkezik és ott mindent megtekint.

51. §. Maga pedig Korinthoszból ősz elején megindúlván, mert már a nyárnak vége volt, tulajdon udvarával és némely főtisztekkel az Iszthmoszon átvonúl és Megarán keresztűl Athénébe megy. Mert erősen vágyott látni ezt a várost és az abban lévő nevezetességeket: minthogy sok szépet hallott a hajdan ott élt férfiak bölcseségéről, eszélyességéről, vitézségéről s egyéb erényeiről, és sok bámúlatos tetteikről, melyekkel a magok idejében magukat a hellének és barbárok ellen harczolva kitüntették. És óhajtja vala látni a várost és annak egyéb épületeit is, de különösen magát az Akropoliszt (a fellegvárat) és azokat a helyeket, a hol azon férfiak kormányozták az államot és ezeket mívelték, valamint az egész vidéknek, a mellette lévő tengernek és kikötőknek, a hajószertáraknak, egy szóval az egésznek fekvését és állapotját.

52. §. És megnézé, megbámúlá s megdícséré, kölönösen a fellegvárat, melybe fölment, mint bölcs, (hellénszerető) és nagy fejedelem, a romokból és maradványokból vonván következtetést és bizonyságot

az eredeti régi dolgokról. Lakosait pedig őseik iránti tiszteletből emberséggel látá és sokféleképen megajándékozá, és mindent megada nekik, a mit tőle kérének.

53. §. S négy napi ott mulatása után ötöd nap onnan megindúlván Boiótián és Platáia vidékén vonúla keresztűl, megtekintve és pontosan megvizsgálva a hellén történelemben nevezetes minden helységet és mindenről tudakozódva.

A császár Evboiába megy, és pontosan megvizsgálja azt és a tenger ottani visszaáramlását.

54. §. S a mint útja közben épen az evboiai Khalkiszszal átellenbe érkezett, megtekinté az Evriposz sűrű visszaáramlásait és hirtelen változó dagályát és apályát, a sziget egész fekvését, állapotját és előnyös helyzetét, hogy a szárazzal egy igen keskeny tengerszoros által függ egybe, vagyis inkább egészen félsziget, mintha valamely folyó köze volna, mely igen keskeny folyásával választja el a száraztól, melylyel azonban híd által egybe van kötve.

55. §. S az evboiabeliek, a mint meglátták, hogy a császár nagy haddal közelget feléjök, először megíjedtek, hogy veszedelmökre talál lenni ez a látogatás. Később azonban nagyértékű ajándékokat készítvén neki, kimenének és elébe járúlának. S a császár nyájasan fogadja és békeszeretőleg beszélgetvén velök, elbocsátja őket.

56. §. S innen megindúlván és mindig sietve nyomúlván előre, tized nap Feráihoz érkezik Makedoniában. S miután ott néhány napot töltött, hogy magát és

kíséretét kipihentesse, innen megindúl s Drinápolyba érkezik ősz közepén.

57. §. S a mint oda ért, rögtön hívatja Iszmaélt, a kalliúpoliszi kormányzót és az egész hajóhad vezérét. És megparancsolja, hogy állítson ki minél hamarabb száz ötven hajónyi hajósereget, és támadja meg Leszboszt és Mütilénét, s azt egészen száguldozza be és rabolja ki, dúlva és pusztítva a mint csak bírja.

58. §. Mert ezen sziget fejedelme Dórievsz fiai, kik atyjok halála után ketten maradtak az egész sziget és fejedelemség örökösei, egymással viszálkodásban voltak és mindig árúlást forraltak. S miután a római főpap Olaszországból jövő harmincz gályáját meglátták, melyeket mint teljhatalmú hajóhadvezér Lodovikosz (Lajos) vezénylett, azonnal pártot ütöttek, és egyezséget kötvén vele, a császárral való szerződésöket megszegték, és nem akarták neki megadni a szokott adót, melyet évenként fizettek.

59. §. Nem csak, hanem még az előtt is a rablóhajókat szállásra befogadván s titkon élelmet és hitet adván nekik, dúlják vala a császár egész ottani tengerpartját, és a kereskedni járó hajókat kifosztogatják vala. Ezekért haragudt meg tehát rájok a császár, s úgy küldé ellenök a hajóhadat.

A császár hajóhada Leszboszhoz és Mütilénéhez érkezik, a szigetet benyargalja, dúlja és nagyon kizsákmányolja.

60. §. S Iszmaél száz ötven hajót minél hamarabb kiállítván és fegyverrel, ágyúval s elegendő nehéz gyalogsággal megrakván, sőt lovasságnak való hajókra lovakat is szállítván, s minden más hadikész-

letet és s mire-csak szükség lehetett, összeszerezvén és hajókra rakván, Kalliúpoliszból megindúl és harmadnap horgonyt vet Leszbosznál.

61. §. És egy Molübosz nevezetü tengerparti város mellett kiszállván, először annak egész környékét földúlta és elpusztította, azután pedig a várost körülkarózván és seregével körülvévén s az ágyúkat fölállítván ostromolni kezdé.

62. §. Épen akkor a Lajos gályái közzül a szövetség értelmében tizenkét gálya vala Leszboszban Szergiosz parancsnoksága alatt, melyeket Lajos előre Mütilénéhez küldött volt, ha a császár hajóhada oda találna hajózni; mert azt beszélték. S azok, mihelyt megtudták a császár hajóhadának megérkeztét, megíjedve azonnal elevezének Khioszba és ott veszteglének.

63. §. Iszmaél pedig, miután a várost tíz napig ostromolva semmire sem mehetett, a városon kivűl fekvő házakat fölgyújtván és Leszbosz nagy részét benyargalván, dúlván és pusztítván, a falukat kirabolván, s tömérdek zsákmányt szedvén és szállítván hajóira, elhajózék haza Kalliúpoliszba és eloszlatá a hajóhadat.

64. §. S Szergiosz, a mint megtudta, hogy a hajóhad Leszboszból eltávozott, a tizenkét hajóval viszszamene Mütilénébe. És miután az ottani elöljárók nagyon megszidták és gyalázták, hogy ámbár a szövetség szerint segítségökre jött oda s ígérte, hogy meg fogja őket segítni, mégis csak híú reménynyel tartotta s a veszély idején odahagyván őket szökve távozott, ezért megboszankodva, vagyis inkább magát megszégyenlve, elhajózék Lémnoszba s azután Rhodoszba Lajoshoz.

65. §. S a mütilénéiek, mint a megvert gyermekek, eszökre térének, és osztán követeket küldenek a császárhoz, mentegetvén magokat az ellenök emelt vádak ellen, megadva az adót is, melylyel tartoztak, s jövendőre szerződésért és békességért esedezve. S azt megis nyerék, ráállván a császár kérelmökre.

66. §. Épen így tőnek később a khiosziak és naxosziak is, attól tartván, hogy ők is úgy ne járjanak, mint a mütilénéiek jártak, és követeket küldve megadák az adót, melylyel tartoztak, s megújíták a császárral való szerződésöket.

A császár Büzántionba érkezése, a városról való gondoskodása, és annak megtelepítése.

67. §. S a császár az ősz hátralévő részét Drinápolyban töltvén, a tél elején Büzántionba érkezik. És a hatezerkilenczszáz hatvanhatodik (1458-dik) év, a császár uralkodásának nyolczadik esztendeje, elteléк.

68. §. S Konstantinápolyba érkezvén, szokott foglalkozásához látott s egészen a városról való gondoskodás s annak megtelepítése foglalta el. S elsőben is a peloponnézosziak közzűl, kiket oda hurczolt, mindazokat, a kik előkelőbbeknek látszottak és valami mesterséget tudtak, kiválogatván a városba telepíté, a többieket pedig a városon kivűl a falukba szállítá, osztván nekik gabonát, jármos ökröket s minden egyéb szerszámot és mindennapi szükségre valót, hogy megélhessenek és a földet míveljék.

69. §. Ezután pedig Amasztriszba, Paflagoniának a Fekete tenger mellett fekvő városába küldvén, annak lakosaiból a nagyobb és tehetősebb részt átköltözteti; söt még a birodalmában lévő örmények

közzűl is a legtehetősebbeket és ügyességben, gazdagságban, mesterségben s egyéb ismeretekben kitünőket, még a kereskedő rendbelieket is, mind kiszállítván, hazájokból ide telepíti át. Sőt még az alatta való más népek közzűl is az ilyeneket.

A császár megparancsolja minden főtisztjének, hogy fényes és költséges lakásokat építsenek a városban.

70. §. S azután összehíván mind a főtiszteket, és a kik udvarában legtehetősebbek voltak s kincsben és vagyonban bővölködtek, megparancsolja, hogy fényes lakásokat építsenek a városban, kiki ott, a hol neki tetszik, és fürdőket, fogadókat, bazárokat s minél több s minél szebb műhelyeket állítsanak föl, emeljenek egyházakat és imahelyeket (mecseteket), és sok más efféлével szépítsék és ékesítsék a várost, a költséget épen nem kímélve, kiki a maga vagyona és tehetsége szerint.

71. §. S maga kiválasztván a város közepén a legszebb s a legemelkedettebb fekvésű helyet, megparancsolja, hogy oda emeljenek olyan egyházat, mely a városban eddig épűlt legnagyobb és legszebb egyházakkal magosságban, szépségben és nagyságban versenyezzen, és hogy ehez gyűjtsenek össze s készítsenek tömérdek mindenféle legszebb márvány és más tündöklő s drága köveket, sok különös nagyságú és szépségű oszlopokat, minél több vasat, rezet, ólmot és minden egyéb hozzávalót nagy bőségben.

72. §. Azonkivűl megparancsolá, hogy építsenek császári palotát is a régi Bizantion tengerbe nyúló fokán, mely mindenkép külömb és bámulatosabb legyen az előbbieknél alakjára, nagyságára, gazdagságára és kellemességére nézve.

73. §. Ezenkivűl készítsenek igen sok és igen szép hajószertárakat a hajók és hajószerszámok elhelyezésére, s építsenek igen erős és nagy házakat a fegyverek, ágyúk és más efféllék őrzésére. És sok egyéb efféllét megrendele, a mi a városnak díszére s a köznek hasznára szolgál, és neki a háborúkra és csatákra múlhatatlan szükséges. És meghagyá, hogy mind ez gyorsan meglegyen, a munka fölügyelőivé a legtapasztaltabb és legserényebb embereket tévén. Mert elhatározta, hogy minden tekintetben a legvirágzóbbá és leghatalmasabbá teszi a várost, olyanná, a milyen hajdan volt hatalomban, gazdagságban, dicsőségben, tudományokban, mesterségekben s más mindenféle szép művészetekben és remekművekben, közönséges és köz épületekben és emlékekben.

Tudósítás Mahumut pompás épületeiről.

74. §. Vele együtt Mahumut, az európai kormányzó is, ki udvarában a legelső ember s utána a legtehetősebb és a kormány összes ügyeinek intézője vala, a város egyik emelkedett helyén egy roppant nagy és gyönyörű szép egyházat emeltet, mely fényes kövektől és márványoktól ragyogott, gyönyörű nagy oszlopokkal büszkélkedett, festői- és szobrászművekkel szépen volt ékesítve, s csak úgy csillogott a sok aranytól és ezüsttől, és sok más szép ajándékokkal, emlékekkel és drágaságokkal volt díszesítve.

75. §. Körötte pedig szegényápoldákat, fogadókat és fürdőket épittet igen tisztességesen, melyek hasznosan, szépen és nagyszerűen voltak kiállítva. Ezek mellé pompás és drága házakat épittet magának, s azok körűl mindenféle fákkal díszlő, gyönyö-

rűségre, múlatságra és élvezetre szolgáló kerteket ültettet, és bő vizet vezettet bele. És sok effélét csináltat, követve az uralkodó legfelsőbb akaratját, és egyszersmind maga is tehetsége szerint díszesítve a várost saját pénzén és költségén emelt közhasznú épületekkel és emlékekkel.

76. §. Ezek után a császár hadihajókat is parancsol építtetni mindenütt egész birodalmában, tudván, hogy a tengeri erő és a tenger fölötti hatalom szükséges neki, különösen a távol hadjáratokban. Jól tudta ugyanis, hogy előbbi vállalataiban is a hajóhad volt legnagyobb hasznára.

77. §. De még a hajdani leghatalmasabb császárok dolgait is szorgalmatosan kifürkészvén és megvizsgálván, úgy találta, hogy tengeren véghezvitt tetteik a legnagyobbak és legnevezetesebbek, és hogy tengeren hajtották végre a legnagyobb dolgokat. S ezért magára akará szállítani a tenger fölötti uralmat. Mert a föld és tenger egy birodalom alatt egyesűlve, azt csakhamar igen nagygyá fogja tenni. Ezek itt így történtek.

Lémnosz szigetét Kritobúlosz a császárnak újra meghódoltatja, s a császár Démétriosz deszpotának adja Imbrosz és Lémnosz szigeteket.

78. §. Ugyanazon télen az imbroszi Kritobúlosz alkuba bocsátkozik a lémnosziok előkelőivel, az iránt, hogy adják át a szigetet a császárnak. Mert még mindig az olaszok bírják vala. S azok rá állanak és hitet adnak neki, hogy ha eljő, átadják neki a szigetet; mert különösen kedves emberök vala, s ők magok bízák meg ebben az ügyben, titkon még elébb követeket küldvén hozzá; minthogy menekűlni akartak az

olaszok sanyargatásától, s a mi legfőbb, rettegtek a császári hajóhadtól, nehogy egykor hirtelen rajtok ütve nagyon megrontsa őket. Mert az olaszok nem bírták őket megsegíteni. Ezért szándékoznak vala azoktól elpártolva meghódolni a császárnak.

79. §. S Kritobúlosz hitet vévén tőlök Drinápolyba megy. S egyszersmind rögtön levelet ír Démétriosz deszpotához, jelentve hogy itt az ideje, hogy kérje a császártól a szigeteket, Imbroszt és Lémnoszt, minthogy az kész megadni, s azt mondván, hogy ő maga is képes Lémnoszt elfoglalni és az olaszokat elkergetni. Mert már előbb is kapott volt ez ügyben levelet a deszpotától.

80. §. S a deszpota erről értesülvén rögtön követségbe küldi a császárhoz Aszánészt, és kéri és meg is kapja tőle a szigeteket, megegyezvén vele, hogy érettők a császárnak háromezer arany évi adót fizet, akkor maga Krisztobúlosz is Drinápolyban lévén és kezére dolgozván.

Láss merészséget.

81. §. S átvévén Krisztobúlosz a császártól a levelet, azonnal visszamegy Imbroszba. És ott csupán egy napot időzvén, más nap hajóra ülve, és az olaszoknak ott horgonyzó és a sziget körül czirkáló őrhajóitól észre nem vétetve, éjjel kiköt Lémnoszban.

Krisztobúlosz éjjel bemegy Kotzinosz városába, azt elfoglalja és az olaszokat kiveri.

82. §. És bemegy a Kasztrióták várába első őrváltás körül, azok őt beeresztvén. S értekezvén az őrség parancsnokával és embereivel, minthogy az is a

többiekkel együtt egyet értett vele, azonnal magok mellé vévén huszonöt lovast, hajnal hasadtakor Kotzinosz városához érkezik, és bemennek a városba, azonnal megnyitván nekiek a dél felé eső kis kaput azok, a kik bent velök egyet értettek. Mert, mind mondám, ezek is mind előre el voltak a dologra készülve, és szövetkezve voltak vele.

83. §. S a mint bement, a város lakosai mind örömmel fogadják, és fegyveresen összeszaladván, az olaszokat, kik negyvenöten valának, bezárják a kormányzói középületbe. S azok el valának szánva velök megmérkőzni és csatát állani, s már meg is indúltak, azonban nem vala hozzá erejök. Mert mit is tehettek volna ennyien a város egész népe ellen?

84. §. Utóljára is, midőn már megvíradt, egyesség nélkül meghódolnak, és megadják magokat Kritobúlosznak, hogy tegyen velök a mit akar, bízván benne. S az szabadon bocsátá őket így szólván: ha jobb szerettek velünk lenni és a szigeten lakni, befogadunk és illően ellátunk benneteket, ha pedig nem, menjetek, a hova kinek-kinek tetszik. S vezéröket Kalabrézoszt sok ajándékkal megtisztelve elbocsátá békével, ki is Evboiába távozott.

85. §. Ezután hirnököt küldvén az úgynevezett Paláion Kastron (Óvár) Mikelész nevezetű parancsnokához, mely vár a hajdani Mirénosz városa vala, fölkéri a fellegvárat, megígérvén neki, hogy meg fogja ajándékozni és illően meg fogja becsülni. Mert Mirénosz város fellegvára igen erős és teljességgel hozzáférhetetlen s ősidőktől fogva híres vala biztos voltáról, mint a mely a város fölött magosan emelkedő sziklacsúcsra volt építve, és roppant kövekből rakott

igen régi háromszoros kőfallal volt kerítve és megerősítve, és az egész alatta terülő városon uralkodott.

86. §. Ezért akará azt szelíd és nyájas szavakkal, békességes úton kézre keríteni. Azonban a parancsnok fiatal ember lévén s bízván a fellegvár erős voltába s egyszersmind az erős őrségbe és az élelembe, mert egész esztendőre elegendő tömérdek eleség és vele együtt nyolczvan pánczélos embere vala a várban, szóval nem válaszol, hanem a levélre vérrel kardot festvén visszaküldi Kritobúlosznak, ezzel azt jelentve, hogy csak vérrel és vassal veheted meg a fellegvárat, különben nem; s egyszersmind a levélben még ezzel is fenyegetvén őt gúnyosan: ne így kérd a fellegvárat, mert így be nem veszed, hanem ha ember vagy, jöjj magad és vedd el fegyverrel.

Kritobúlosz Mirénosz városába megy és megegyezik a parancsnokkal, hogy bizonyos idő múlva átadja neki Mirénosz fellegvárát és városát.

87. §. S Kritobúlosz négy napot Kotzinosz városában töltvén és ott a dolgot eligazítván, ötöd napon négyszáz jól fölfegyverzett lovassal és háromszáznál nem kevesebb nehéz gyaloggal Mirénosz városa alá megy, és a várostól távol üti föl táborát, hogy a lovak és katonák el ne pocsékolják a város mellett fekvő szőlőket és szántóföldeket. És hirnököt küldvén ismét békeszeretőleg beszélget a várparancsnokkal, és megkísérti őt nyájas szavakkal és ígéretekkel meghódítani.

88. §. S az szemeivel látván a jelenlévő hadsereget, és gyanakodván a városbeliekre, s egyszersmind attól is tartván, hogy a kintlevőkhöz pártolva vagy legalább velök egyetértve megadják magokat s

azokkal együtt támadnak rá, és így a fellegvárat is elveszti s maga is veszedelemben talál forogni, békeszeretőleg fogadja az ajánlatokat, és három hónapi haladékot kér és nyer, a meddig közölvén a dolgot a rhódoszi fejedelemmel, a nagy mesterrel,

89. §. Mert Lodovikosz már visszahajózott volt Olaszországba, ezt hagyván a szigetek gondviselőjének, azzal is egyességre léphet, hogy átadja a fellegvárat és a várost, és ezen föltételek mellett túszokat és hitet ad.

90. §. S Kritobúlosz, miután a dolgot így eligazította, a lémnoszi elöljárók közzül kettőt elküld Démétriosz deszpotához, hogy adják tudtára mit végezett, és kérjék, hogy jöjjenek hozzájok elöljárók, a kik a szigetet és várakat átvegyék. Maga pedig Lémnoszban időz vala. Ezek így történtek.

A császár hadjárata az ióniai öböl mellett lakó illürek ellen. Lásd a hely erős voltát.

91. §. A császár pedig tavasz kezdetével az illürek ellen táborozik, kik az ióniai öböl mellett, a mint az ember abba beleevez, jobb kézre laknak, a régi Epidamnosz tájékán. Kik is ősidőktől fogva barbarok s régen tavlanti és makhaón név alatt voltak ismeretesek, s legnagyobb részök pusztailag, függetlenűl és fejedelem nélkűl él rég időtől fogva. Nagy, igen magos és nehezen járható hegyek között laknak, s azokon igen sok erős váraik s az ióniai öböl partján megerősített városaik vannak. S egész területök mindenfelől járhatatlan útakkal, rengeteg erdőkkel, szaggatott és meredek hegyekkel van megerősítve.

92. §. Kik is azelőtt néhány esztendővel saját nemzetökből bizonyos Areiánoszt és Alexandroszt

tévén vezéreikké, erős állást vőnek a tartományban, a császárral sem szerződni, sem neki adót fizetni, sem tőle legkevesbbé is függeni nem akarván. Nemcsak, hanem országukból gyakran kirontván és véletlen támadásokat és becsapásokat intézvén a császár velök szomszédos területe ellen, azt károsítják vala.

93. §. Ezek ellen már előbb is nagy hadsereggel táborozott volt Mórát császár, a császár atyja, s megütközvén velök legyőzte őket és urává lett a szorosoknak, benyargalta és elpusztította földjük legnagyobb részét, néhány várukat bevette, és tömérdek zsákmányt vitt el tőlök. Azonban még sem birta az országot végkép elfoglalni és meghódítni, hanem kérelmökre csak szerződést kötött velök, hogy valami évi adót fizessenek. És miután tömérdek zsákmányt szedett s azt serege közt kiosztotta, visszatért.

94. §. S ők rövid ideig maradva meg az egyesség mellett, újra fölzendülének és az adót nem adák meg, és kicsapkodva beszáguldozák és károsíták a császár birtokát. Ezért indíta tehát a császár hadat ellenök, s Drinápolyból egész lovas és gyalog seregével megindúlva a maga birodalmán vonúla keresztül. S összesen harminczöt nap alatt határaikhoz érkezik és ott táborba száll.

Mahumut megütközik az illürekkel, meggyőzi őket, elfoglalja a szorosokat, s a császár beüt az illürek földjére és azt beszáguldozza.

95. §. S azonnal parancsolja Mahumutnak, hogy három osztály nehéz gyalogot, íjászt, és paizsost, s még a maga testőrhadából is a legvitézebbeket maga mellé vévén, éjjel menjen a szorosokba, és foglalja el azokat előre, mielőtt még az illürek jöveteléről érte-

sülve oda mennének. S ő oda érvén a szorosokat általok már elfoglalva találá; mert jókor értesültek a császár ellenök jöveteléről. S megrohanván fényesen legyőzé őket és elfoglalá erővel a szorosokat.

96. §. S a császár egész seregével utána nyomúlván beüt országukba gabonavirágzáskor, és annak legnagyobb részét benyargalván a gabonát elpusztítja, és tömérdek embert s mindenféle barmot rabol, váraikat részint rohammal és erőszakkal, részint ostrommal megvéve elfoglalja s végkép lerombolja, egy szóval egész alföldjüket, a merre csak járt, földúlja, teljes erejéből rabolva, zsákmányolva és pusztítva.

97. §. S az illürek, kik már a hegyekre vonúltak, minthogy a síkra leszállni nem merészlének, a mint látták, hogy mindenöket rabolják, hurczolják és pusztítják, egyszersmind magokat is féltvén, szorongatott helyzetökben alkudozásra fordítják a dolgot, és hirnököt küldvén könyörögnek a császárnak, hogy lépjen velök szerződésre, s ők túszokat adnak s esküt tesznek, hogy évenkénti adóban, minthogy pénzök nem vala, bizonyos számu gyermekeket és baromcsordákat szolgáltatnak neki, a császár hadjárataihoz katonákat állítnak, és igaz barátjai és szövetségesei lesznek.

A császár az illürekkel szerződésre lép, túszokat vesz, és megszabja az évi adót.

98. §. S a császár ezen föltételeket elfogadja, szerződik velök, és túszokat vévén, s maga is tömérdek zsákmányt vívén s a sereg közt is tömérdeket kiosztván, visszatér Drinápolyba, midőn már a nyár vége felé járt. S az egész öszt ott töltvén, tél elején

Büzantionba megy, hogy ott teleljen. És a hatezer kilenczszáz hatvanhetedik (1459-dik) év, a császár uralkodásának kilenczedik esztendeje elteltek.

A császár Konstantinápolyba érkezik, és saját testörsége s a város ügyeit eligazítja.

99. §. S a császár Konstantinápolyba érkezvén és ott kissé kipihenvén magát, újra a kormányzás gondjainak és a közügyek intézésének és igazításának adja magát; különösen pedig saját testőrsége és a katonaság dolgát igazítja, mindnyájokat megdícsérvén s az okosságra, vitézségre, gondosságra és a harczi gyakorlottságra nézve legkitűnőbbeket kiválogatván, és kitűntetvén s minden módon megtisztelvén őket pénzadományokkal, tisztségekkel, méltóságokkal és minden más jótéteményekkel és ajándékokkal, és semmit nem kímélvén tőlök.

100. §. Ezután a kormányzók közzül a legderekabbakat és a kik tetteik által leginkább kitűntek, kerületöket a mint illik úgy kormányozták és hivatalukat szépen folytatták, jobb kerületekbe és a legnagyobb tisztségekbe lépteté elő, s az ő kerületeikbe és rangjaikba másokat állit helyökbe, kik előtte, mint mondám, igen haszonvehető és buzgó embereknek látszottak.

101. §. Azután egész birodalmában, Ázsiában és Európában, mindenütt hirdetést és parancsot bocsát ki, hogy mind azokat, a kik Konstantinápolyból vagy mint foglyok, vagy kiköltözés útján, vagy bármi más módon, akár a város bevétele előtt, akár az után más városokba mentek lakni, átköltözteti, és oda vissza telepíti.

102. §. Mert ilyenek még sokan voltak Driná-

polyban, Filippúpoliszban, Kalliúpoliszban, Prúsziában (Brusszában) és más városokban, kik még a város bevétele előtt elszéledve és ezen városokba telepedve, mint értelmes és igen haszonvehető emberek, saját tudományuknak hasznát véve mindenütt rövid idő alatt nagyon megvagyonosodtak és meggazdagodtak. Az ilyeneket tehát mind áttelepíti ide, némelyeknek házakat, némelyeknek helyet adván hogy építsenek a városban a hol akarnak, némelyeknek pedig mindent bőkezűleg osztogatván, a mire csak épen akkor szükségök volt.

A Fókeabeliek átszállítása és Konstantinápolyba telepítése.

103. §. Ugyanazon napokban az ázsiai Ióniában fekvő mind két Fókea város lakosait is kiköltözteti és áttelepíti őket is a városba. S kiküldi Zagánoszt, a kalliúpoliszi helytartót és az egész hajóhad vezérét, negyven hajóval a szigetekre; ki is oda menvén Thászosz és Szamothráké lakosait kiköltözteti és oda telepíti. Ily erős szeretet szállotta meg szivét ezen város iránt, hogy azt ismét előbbi hatalmába, dicsőségébe és fényébe visszaállva láthassa.

A császár fölügyelése az építkezésekre.

104. §. S maga ügyel föl gondosan a maga építkezéseire, tudniillik az egyházra és a császári palotára, összehordatván szorgalmatosan nem csak az építéshez szükséges mindenféle tömérdek anyagot, hanem a nagyon drága becses és igen szép anyagokat is, és mindenünnen oda hívatván a legjelesebb mestereket, tudniillik a kőmíveseket, ácsokat, és mind azokat a kik bármily más ehez való mesterségben tapasztaltak voltak.

105. §. Mert nagy, bámúlatra méltó és általában a régiek legnagyobb és legszebb műveivel vetekedő műveket építtet vala. És azért sok fölügyeletre és gondoskodásra, sok munkás kézre és különféle drága anyagokra, s minél több pénzre és igen sok költségre vala szüksége. Volt ugyan mind erre sok fölügyelője, még pedig a legbuzgóbb s az efféléhez legjobban értő s az ilyesekben legtapasztaltabb emberek közzűl; azonban mind e mellett is maga sem hanyagolá el a folytonos fölügyeletet és a munka megtekintését, mindent nagyszerűen, jó ízléssel, egy szóval császárilag csináltatván. Ő hát ezekkel foglalkozik vala.

Kritobúlosz megegyezik Mikelészszel, és átveszi a lémnoszi Óvárt.

106. §. E közben Mikelész is, a Paláion Kasztron (Óvár) nevezetű fellegvár parancsnoka, Lémnoszban megegyezik Kritobúloszszal, s átadja neki a fellegvárat és a várost, fölvévén tőle ezer darab aranyat, melyet a lémnoszi község adott össze.

Azok az okok, melyekért a császár másodszor táborozott Peloponnézosz ellen s azt egészen elfoglalta.

107. §. Ugyanazon télen a peloponnézoszi deszpoták, a magok veszedelmére meghasonlván, egymás ellen hadakozának ily okon, mert az alattok lévő tisztviselők, kiknek nagy rangjok és sok jövedelmök volt, és a városok és várak elöljárói mind ezzel meg nem elégedvén, hanem telhetetlenek és gonosz erkölcsűek lévén, mindig többre vágytak és új meg új terveket koholtak, egymással mindig veszekedtek és hadakoztak, és az ország minden dolgát teljes rendetlenségbe és zavarba döntötték.

108. §. És a deszpotákat meghssonlásba hozták, összevesztették és összeháborították, először titkon járúlván hozzájok és külön-külön beszélgetvén mind egyikkel, mintha valami nagy titkot akarnának velök közölni, és hazug beszédekkel és rágalmakkal ingerelvén és fegyverezvén föl őket egymás ellen,

Lásd az emberek gonoszságát.

109. §. Azután pedig nyiltan minden szemérem nélkül elpártolván tőlök és egyiktől a másokhoz szökdösvén, pártot üttetvén a városokkal és várakkal is, melyek kezeik alatt voltak; mi osztán még inkább elkeserítette és nyilt ellenségeskedésbe taszította őket. Mert megkísértették ugyan egyszer kétszer követeket küldve értekeződéssel vetni véget a viszálynak, nem pedig háborúval:

110. §. De miután a kisérlet nem úgy ütött ki mint óhajtották, a gonosz emberek kerűlvén fölűl, és ki egyezés nélkűl váltak el egymástól, ekkor osztán már nyílt háborút kezdének egymással és azt erősen folytaták, nagy haddal egymás tartományába ütvén s azt bészáguldozván és rabolván, a helységeket fölgyujtogatván, a várakat bevévén s részint le is rombolván, zsákmányolván és saját véreiket minden módon rongálván.

111. §. S ez így ment hosszas ideig. Ezután pedig az itteni álbánok átpártolván Thómász deszpotához, s a Démétriosz deszpota legelőkelőbb emberei is naponként szökdösvén Thómászhoz és a várakat neki átadván, ez lett a győztes, és a legnagyobb résznek urává lévén üldözé testvérét, és nejével s leányával együtt berekeszti a kopár Epidavroszba, melyet most Monembaziának hívnak.

Démétriosz deszpota Aszánészt a császárhoz küldi.

112. §. Mind ezekért Démétriosz deszpota elkeseredvén, s nem tudván mit csináljon, mert az a veszedelem fenyegette, hogy egész fejedelemségét elveszti, követségbe küldi Aszánészt a császárhoz, könyörögvén hogy oltalmazza és segítsen testvére fenyegetései és zsarnoksága ellen. S ez nyilvános dolog; azonban kétfélekép is beszélik a dologot. Mert némelyek azt mondják, hogy nem pusztán segítségért küldte a deszpota Aszánészt, hanem hogy leányát a császárnak eljegyezze, az egész Peloponnézoszt átadja, és magának a helyett fejedelemségűl más tartományt kérjen a császár birodalmában.

113. §. Némelyek pedig azt erősítik, hogy nem így történt a dolog, hanem hogy szövetséget és segítségére katonaságot és sereget kérni küldötte Aszánészt, a császár azonban haragudván Thómász deszpotára és a vele ellenkező peloponnézoszi főtisztekre, hogy magát védelmezze, a deszpota megegyezése nélkűl cselekedte ezeket.

114. §. De már akárhogyan történt a dolog, a császár értesűlvén egymás közötti viszályukról, hadakozásukról és hadizenet nélkűl kezdett háborújokról, nem csak, hanem arról is, hogy Thómász deszpota a vele között szerződést megszegve az ő birtokából is foglalt valamit, és az olaszokkal lép új szerződésre s azokat hívja segítségére, ezért megharagudván és Peloponnézoszt is féltvén, hogy mások hatalmába talál kerűlni, nem vélte tovább halogatandónak a dolgot, hanem a mint lehetett, már épen nyílván a tavasz, azonnal Peloponnézosz ellen táborozott.

A császár Peloponnézosz ellen táborozik.

115. §. Megindúlván tehát egész lovas és gyalog seregével Drinápolyból és sietve nyomúlván előre, huszonheted napra Korinthoszba érkezik és ott táborba száll, harmad napig várván Démétriosz deszpotára. Mert úgy mondják, hogy így egyezett volt meg Aszanészszel.

116. §. S a deszpota Epidavroszból Szpártába menvén maga nem megy Korinthoszba, hanem Aszánészt küldi oda igen sok ajándékkal. Ki is a mint megérkezett mindjárt más nap bemegy a császárhoz, és magánosan hosszas ideig beszélgetvén vele és Mahumut pasával, eltávozik. Más nap reggel azonban a császár Aszanészt elfogatja, és bilincs nélkül ugyan de őrizet alatt tartja.

117. §. Maga pedig maga mellé vévén seregét beüte, de nem a Thómász deszpota ellenséges földjére, a mint illett volna s a mint várták is, hanem a Démétriosz deszpota barátságos földjére, egyenesen Argosznak tartva. A mi nagyon is megerősítette és hihetőkké tette a föntebb említett beszédeket, hogy ezek magok önkényt hívták be a császárt, megadva neki magokat és Peloponnézoszt, a Thómász deszpota és a peloponnézosziak iránti gyűlöletből. S a többi mind csak szemfényvesztés és tettetés volt, a mint a következendőkből világossá lett.

Démétriosz deszpotát Mahumut Szpártában elzárja.

118. §. A császár ugyanis Argoszba érkezvén azonnal megparancsolja Mahumutnak, hogy elegendő sereget véve maga mellé éjjel menjen Szpártába, és

Démétriosz deszpotát ott zárja be. S az elmenvén és egész éjjel úton lévén, reggel ott éri Szpártában és oda berekeszti. És hozzá küldvén a császár irnokát Thómászt, a Katabolénosz fiát, békeszerető s barátságos ajánlatokat tesz neki, hogy adja meg magát és a várost, azt mondván hogy legjobb lesz neki és a vele lévőknek magát és birodalmát bizodalmasan a császárra bízni, és teljességgel nem ellenkezni vagy ingadozni: mert ennek nem lesz jó vége rá nézve.

119. §. S a deszpota azt mondá, hogy először bocsássák szabadon Aszánészt, és ez jöjön hozzá, hozzon hitlevelet, akkor majd megteszi a mit kíván. Mind ezt, a mint mondám, csak a világ előtt tetteték így, titkon pedig másként tanakodtak és cselekedtek.

Démétriosz deszpota kimegy Szpártából Mahumuthoz és átadja Szpártát s annak fellegvárát.

120. §. S Mahumut azonnal elereszti Aszanészt, megadván neki a hitlevelet, s azzal együtt beküldi hozzá Khamuzást, a helytartót, is, ki egyik legjobb barátja volt a deszpotának. S ezek a városba bemenvén és a deszpotával találkozván kiviszik őt a táborba Mahumuthoz, ki is szívesen, emberségesen és illő tisztességgel fogadja. És átveszi a várost és magát a fellegvárat is.

Démétriosz deszpota bemegy a császárhoz, ki is őt nagy tisztességgel fogadja és sok ajándékot ad neki.

121. §. Másnap a császár is megérkezik s azonnal hívatja a deszpotát, és megtiszteli őt, a mint hozzája belépett, fölkelvén előtte ülőhelyéből, midőn a sátorba lépett, kezet adván neki, és maga mellé ültetvén, s nagyon békeszeretőleg és emberségesen

beszélgetvén vele, szelíd és nyájas szavakkal bátorítja őt, hogy térjen magához ijedtségéből; és tegye félre a félelmet. Mert észre vette hogy fél és meg van zavarodva. S a jövőre nézve reménységgel tartja, és biztatást ad neki, hogy nála mindenkép jól s ohajtása szerint lesz dolga.

122. §. S azután gazdagon megajándékozza sok pénzzel, drága palástokkal és öltönyökkel, ezen fölül lovakkal, öszvérekkel és sok egyébbel, a minek épen akkor hasznát vehette. S elhozatja Epidavroszból nejét és leányát is tisztességesen, a császári heréltek egyikét és egy főtisztet küldvén érte egy csapat katonasággal, hogy hozzák el Aszanészszal együtt. S minden más módon is nagyon megtiszteli és megbecsűli őt.

123. §. S miután négy napot ott töltött és a várost s a fellegvárat jól fölszerelte és megerősitette, s parancsnokot és őrségül saját udvari népéből négyszáz embert hagyott benne, s miután ott mindent tetszése szerint elvégezett és eligazított,

A császár Szpártából eltávozik és a szomszédos várak ellen indúl.

124. §. Innen megindúlván, magával víve Démétriosz deszpotát is, egy Kasztrion nevezetű igen erős várhoz érkezik, mely a Szpárta melletti nagy hegy aljában a várostól nem messze fekszik, és ott tábort ütvén először fölszólítja a várbelieket, hogy adják meg magokat és a várat. Azok azonban bízván magokban és a vár erős voltában, mert igen meredek hegycsúcson feküdt, sziklás és bajos volt az útja, s egyetlen egy bejárása volt, az is hármas kőfallal védelmezve, s magok is válogatott emberek voltak mintegy négy-

százan, nem fogadák el a császár ajánlatait, hanem a kapukat bezárva erősen tarták magokat.

125. §. S a császár azonnal parancsot adván a seregnek, erősen megrohaná a várat. S azok nagyon vitézül védék magokat, s a nehéz gyalogságból, kik nemesen küzdöttek és egymással vetekedve tódúltak fölfelé s a följárást erőszakolták, némelyeket, a mint erősen összetolúltak, láncsákkal fölülről letaszigálának s így vesztének el, másokat pedig a magosból fejeikre hajított roppant nagy kövekkel zúzának össze és verének agyon, s végre is erősen visszaverik őket, miután ott sok derék és nemes férfiú elesett.

A császár másodszor erősen megtámadja Kasztriont.

126. §. A mi nem kissé keserítette a császárt. Mind a mellett is visszavonúlást parancsolva akkor abba hagyá a harczot. Hanem más nap reggel kirendelvén és jól fölfegyverezvén az egész sereget , és buzdító s lelkesítő szavakkal izgatván és bátorítván őket a harczra, s igen szép jutalmakat tűzvén ki azoknak kik jól fognak küzdeni, s kihírdetvén, hogy a várat zsákmányra bocsátja, rohamot parancsola.

127. §. S a katonák irtóztató nagy ujjongással, ordítással és futással erősen megrohanják a várat; és lőn nagy tolongás és erős kézviadal a fal körűl nagy dühvel, bosszúval és riadással, és sokan elesének az előharczosok közzűl, mind a két fél összevissza minden rend nélkűl harczolván és irgalmatlanúl öldökölvén egymást, amazok minden módon erőszakolván, hogy a kerítésen betörjenek, ezek pedig erősen védvén magokat és nem engedvén.

Kasztrion bevétele, vérengzés, rablás és mészárlás.

128. §. Végre a császár katonái fölülkerekedve sokat leölnek közzűlök, és erőhatalommal átrontanak az első és második kőfalon, és erősen viaskodva kiverik és a fellegvárba szorítják őket. S azok szűk helyre csoportosan összeszorúlván, s a víz és egyéb szükséges dolgok szűke miatt nem tudván mit csinálni, sőt tökéletesen kétségbe esvén, megadják magokat a császárnak, hogy tegyen velök a mit akar.

129. §. S a császár a férfiakat rögtön mind levagdaltatá, a mennyien csak életben maradtak a harczban, háromszázig valót, a gyermekeket és asszonyokat pedig rabságba hurczoltatá, s a várat leromboltatá.

A császár megtámad egy Gardikion nevezetű igen erős várat.

130. §. Azután egy Gardikion nevezetű másik vár ellen nyomúl, mely bevehetetlen és igen erős vala. Mert az egy igen magos fellegvár volt a szpártai Zügosz nevezetű nagy hegységbe vezető szoros mellett, magosan emelkedő igen meredek kőszálra építve, és köröskörűl mély sziklahasadékoktól környezve és oltalmazva, melyhez csak egyetlen egy keskeny úton lehetett följutni. S ezért a vidékről töméntelen férfi, asszony és gyermek menekült volt ide mint bátorságos helyre. S ez lett osztán világos veszedelmökre.

Gardikion megszállása, fölszólítás hogy adja meg magát a vár.

131. §. Mert a császár oda sietvén és ott tábort ütvén először szóval kisérté meg őket meghódítni, óhajtva, hogy bántatlan és minden baj nélkűl marad-

janak. Minthogy azonban nem hallgatták rá, seregével körűlvévén és berekesztvén erősen őrzé őket, éhséggel és szomjúsággal akarván kiostromolni, s nem akarván hogy a meredek s veszedelmes helyen katonái vakmerően s haszontalanúl veszszenek el.

Gardikion bevétele, öldöklés és rablás.

132. §. S azok egyetlen egy napi bezáratás után nem birának tovább ellenállani, hanem az éhség, szomjúság, a nyári fojtó hőség és más nyomorúság által gyötörtetve, minthogy az igen szűk fellegvárban töméntelen férfi, nő és gyermek volt összeszorúlva, nem lévén vizök s szűken lévén mindenök a mi szükséges, s nem lévén sehonnan segítségök, de még csak nem is reménylhetvén segítségét, akaratjok ellenére is meghódolnak a császárnak, és minden föltétel nélkűl megadják magokat.

Azok az okok, a melyekért a császár a várbelieket lemészároltatta.

133. §. S a császár ezeket is mind lemészároltatá, a gyermekeket és nőket rabságra hurczoltatá, a várat pedig leromboltatá. S ezt tevé a várakkal azért, mert midőn fölszólitotta őket, hogy egyezzenek vele, hogy katonáinak a harczban ne legyen semmi veszedelmök, nem hallgattak rá, hanem a harczot választották, melyben sok derék katonáját vesztette.

134. §. Részint pedig azért is, mert nagyobb részint illürek lévén, haragodott rájok rosz erkölcsükért, folytonos lázongásaikért, lopásaikért és rablásaikért, s egyszersmind meg akarta őket mindnyájokat ijeszteni, rettenteni s iszonyú félelembe és kétségbe ejteni, hogy többé ne legyen kedvök vele ellenkezni, és hogy

többé soha ne merjenek fölfuvalkodni, hanem önkényt hódoljanak meg neki, hogy bántatlanúl maradhassanak. Mi úgy is történt.

A császár Peloponnézoszba tovább nyomúl, a várak önkényt meghódolnak neki, s az egészet elfoglalja.

135. §. Mert miután a császár innen megindúlt és beljebb nyomúlt a tartományban, senki sehol többé ellene nem szegűle, hanem mindenki önkényt meghódola neki, körűlbelől a nagyobb rész minden egyesség nélkűl, sokan még csak megérkezését sem várva be. S a városok, várak és az egész tartomány lábai elé borúla és jövetele- s megérkezésekor meghódola. Így rémíté és hódítá meg az egészet, kivéve a kik néhol meggondolatlan észszel ellene állottak és rögtön fegyverrel téríttettek eszökre.

Az alkalmas várak fölszerelése és örséggel megrakása, a nem ilyenek lerombolása.

136. §. A császár azonban ettől fogva az ilyenekkel mindnyájokkal szépen bánik vala, s mindnyájokat minden vagyonukban megtartá, és a seregtől és a háború minden bajától teljesen menten hagyá. S bejárván és elfoglalván egész Peloponnézoszt, a mely várakat és városokat alkalmasoknak, biztosoknak és a tartomány oltalmazására czélirányosoknak látott, őrséggel és parancsnokokkal megraká, s eleséggel, fegyverrel és minden egyébbel fölszerelé, a melyeket pedig nem látott alkalmasaknak, leromboltatá. S a lakosoknak megengedé, hogy maradjanak birtokaikban s lakják falvaikat, némelyeket azonban közzűlök át is telepite Konstántinápolyba. A császár így intézé dolgait.

137. §. Thómász deszpota pedig, mihelyt a császár Peloponnézoszba jövetelét meghallotta, egyik várát jól fölszerelvén s őrséget helyezvén bele, maga feleségével együtt Mantineába egy tengerparti kis városba menvén, és abba bezárkozván ott vesztegel vala, a háború kimenetelét várva. Mert azt reménylé, hogy nem adja meg magát ily könnyen az egész Peloponnézosz, mint a természettől igen megerősített, s erős városokkal és nehezen megvívható várakkal megrakott tartomány, hanem hogy a háború után is maradnak még némely várai és városai, és így lesz ismét némi reménye és menedéke Peloponnézoszban.

Thómász deszpota Kerkürában.

138. §. S miután látta, hogy minden el van foglalva, s hogy a városok és várak részint rohammal s fegyverrel bevétetve részint minden erőszak nélkül magokat megadva meghódoltak, és egész Peloponnézosz két vagy három velenczei városon kivűl csak nem egészen el van foglalva, akkor osztán ügye iránt teljesen kétségbe esve nejével, gyermekeivel és némely előkelőkkel két hajóra ülvén elmene Kerkürába.

139. §. A várakban lévő előkelők és a városokban lévő pártosai pedig ezeket oda hagyva a velenczeiek városaiba Koróneiába, Methónéba és a többiekbe szökének és oda menekedének.

140. §. Így foglalá el a császár az egész Peloponnézoszt, a mi nagy és bámúlatos munka volt ily igen rövid idő alatt, mert még a nyár el sem mult egészen s már az egész tartomány kezében volt körülbelől kétszáz ötven erős városával, várával és várdájával.

Tudósitás ezen tartomány derék voltáról és hajdani lakosai jelességéről.

141. §. Mely tartomány hajdan nevezetes és híres volt, s igen sok dicső és nagy tettet hajtott végre a maga idejében, fényes győzedelmeket nyert mind a barbárokon mind a helléneken, igen sok gyarmatot telepitett, és sok városon és nemzeten uralkodott Ázsiában, Európában, sőt még Líbüában és a legnagyobb szigeteken is, és oly férfiakat termett, kik észre, vitézségre, hadi tudományra és egyéb erényeikre, de még szép termetökre és testi erejökre nézve is, az egész világon legderekabbak és mindenképen legtökéletesebbek voltak, a milyeneket a világon semmi más föld nem nevelt, a római birodalmat kivéve; melynek a legjobb és a legalkalmasabb fekvése van mind tengeren mind szárazon.

142. §. Tehát így lőn vége Pelopsz nagy és nevezetes tartományának, mely rég időktől fogva a rómaiak alatt volt, s melyet azok mind ez ideig egészen birtak és szépen kormányoztak, mely mindig nagy reménységet s a rómaiaknak és később az olaszoknak a maga idejében segítséget és óltalmat nyújtott, s melynek földszorosát a mi időnkben kétszer erősitették meg kőfallal, melyet azonban a császár atyja Mórát a háborúban ismét mind a kétszer földig rombolt.

143. §. S miután ott a császár mindent szépen s a maga tetszése szerint elintézett, a mi tudniillik az őrség és az egyébképeni biztosítás dolgát illette, s miután az egész tartomány helytartójáúl Amarrészt ott hagyta, maga is roppant zsákmányt vívén, a katonaságnak is igen sokat kiosztván, kimegy az Iszthmoszon, vívén magával Démétriosz deszpotát is, ne-

jével, leányával és az őt követő előkelőkkel. S Lebadiába érkezvén, a deszpotának a vele lévő főnökökkel és a szolgálatjára s őrizetére rendelt katonákkal együtt parancsolja, hogy lassan s csendesen menjenek, útközben megpihenve, az asszonyok, gyermekek s a velök lévő podgyász és cselédség kedvéért.

A császár Drinápolyba érkezvén, a deszpota dolgát eligazítja, s átadja neki a szigeteket és Ainoszt jövedelmül, s a többi.

144. §. Maga pedig onnan saját testőrhadával megindúlván, mert a többi sereget mind szétbocsátotta, folytatá útját és megérkezék Drinápolyba már ősz közepe felé, és ott múlata. Nemsokára oda érkezik Démétriosz deszpota is. S a császár legelső gondjának tartván az ő dolgának eligazítását és a róla való gondoskodást, azonnal hívatja Mahumutot és Izsákot, és értekezvén velök oda adja helytartóságúl és jövedelmül a deszpotának az Aigaion tengerbeli szigeteket, Imbroszt és Lémnoszt, és a mennyi nép még Tházoszban és Szamothrákéban maradt. Mert ezek lakosait nagyobb részint Büzantionba szállították. Ezen szigetek összes évi jövedelme háromszázezer császári ezüst kis pénz (oszpora) volt.

145. §. Hasonlóan neki adja Ainoszt, e nevezetes és sok jóval bővölködő várost is, mely ott fekszik a thrákéi tengerparton az Evrosz folyó torkolata körül, és közös piacza az egész tengerpartnak és szomszéd vidéknek, kikötőinél és külömben is alkalmas fekvésénél fogva. S ezt minden adójával és mind azon jövedelmeivel együtt neki adja, melyeket annak előbbi fejedelme Palamédész, Gateliützész fia szedett volt.

Lásd a császár nagylelküségét.

146. §. Ezek a jövedelmek más háromszázezer császári oszporát tettek. S rendele számára három éven keresztül más tízezer oszporát is a drinápolyi pénzverdéből. Úgy hogy a neki a császár által évenként adott összes jövedelem hétszázezer ezüst oszporára ment.

147. §. Miután tehát mind ezt neki adta és sok egyébbel gazdagon megajándékozta, ott hagyja. Maga pedig ősz vége felé Büzantionba megy telelni. S a hatezerkilenczszázhatvannyolczadik (1460-dik) év, a császár uralkodásának tizedik esztendeje, eltelék.

KRITOBÚLOSZ TÖRTÉNETIRATÁNAK

NEGYEDIK SZAKASZA,

MELY MAGÁBA FOGLALJA SZINÓPÉ VÁROS ÉS ISZMAIL EGÉSZ BIRODALMA MEGHÓDÍTÁSÁT, TRAPEZUNT ÉS AZ EGÉSZ OTTANI BIRODALOM MEGHÓDÍTÁSÁT. TOVÁBBÁ A GÉTÁK (OLÁHOK) FÖLKELÉSÉT ÉS MEGIGÁZTATÁSÁT, AZ EGÉSZ LESZBOSZ BEVÉTELÉT. A CSÁSZÁR ELSŐ BEÜTÉSÉT BOSZNIÁBA, AZ EGÉSZ TARTOMÁNY MEGHÓDÍTÁSÁT ÉS ELFOGLALÁSÁT, HÁROM ESZTENDEI IDŐKÖZT.

A Trapezunt város elleni hadjárat.

1. §. S a császár, miután Konstantinápolyba érkezett s kissé megpihent, ismét tömérdek sereget gyüjte, és szárazon és tengeren nagy hadat szerele föl, fegyvereket és ágyúkat készíttete s minden egyéb háborúhoz valót összehalmoza.

2. §. S ezen készülete és hajóhadjárata Trapezunt és Szinópé ellen vala irányozva. Mert Trapezunt hajdan nemcsak igen nagy és igen szép, de nagyon régi hellén város is vala, melyet az iónok és athénéiek telepítettek, melynek fekvése igen kedvező Ázsiában, a Fekete tenger keleti öblének partján, s igen jó, nagyon kiterjedt, gazdagon termő földje van, s messze vidék fölött uralkodik.

3. §. S ős időktől fogva közös vásárhelye lévén felső Ázsiának, tudniillik Arméniának, Aszszúriának és a többi környéknek, a régi korban virágzó, dúsgazdag, és egyik leghíresebb város vala nemcsak a környékben, hanem messze földön is.

4. §. Idő múltával azonban, a mint Ázsia állapotja össze s vissza zavarodott és fölfordúlt, s a birodalmak részint fölbomlottak és elpusztúltak, részint újból keletkeztek, s a városok és tartományok meghódíttattak és a föld színéről eltöröltettek, s helyökbe mások keletkeztek és települtek, ezt a várost is

jókor romlás érte, azonban minél hamarább újra fölemelkedvén s előbbi boldog állapotjára jutván, attól fogva teljesen bántatlan maradt és semmi szerencsétlenség nem sújtotta.

A trapezunti császárság.

5. §. Az utóbbi időben pedig, nem sokkal elébb a mi értünknél, Trapezunt császári székhelyévé is lett a császári nemzetségből való Komnénoszok egyikének, a ki Büzantionból menekült oda, és igen sok gyönyörű épületet emeltetett benne, és a környék sok népén és városán uralkodott. S ezek uralkodának egymás után idáig teljes békességben és lázongás nélkül, minthogy a császárok békeszeretők és egyetértők, a városbeliek jámborok s a vidéki népek részint alattvalóik, részint szövetségeseik valának.

6. §. Ekkor azonban lázongásba és belháborúba keveredvén, s az uralkodó család tagjai egymás ellen dühöngvén, ez a város is megromlék és végtére tökéletesen tönkre juta; minthogy, mint mondám, a fejedelmek és a lakosok meghasonlottak, egymásra támadtak és egymást rongálták, a szomszéd népek pedig a folytonos lázongások miatt fölkeltek ellene és gyakran becsapkodtak, raboltak és roppant károkat tettek.

7. §. E szerint, míg Konstantinápoly dolga jól állott, és a rómaiak e várost bírva a tengerszoros urai voltak, s a Boszporoszon nem lehetvén áthajózni a Feketetenger egészen el volt zárva a császár nagy hajóhada előtt, ez a város is, valamint a többiek, ellent bírt állani, és szenvedheté a maga bajait, megőrízve lehetőleg szabadságát, nem lévén még oly anynyira megrontva belső bajai által.

8. §. Miután azonban a dolgok változtak, és Konstantinápolyt a nagy császár nagy haderővel bevette s a tengerszoros urává lett, és a Feketetengerre s az ott fekvő városokhoz mind szárazon mind vizen tisztán megnyílt az út előtte, akkor osztán ez a város is a többivel együtt meghajlék és hódolni kezde, és császárjai térdet hajtva a nagy császár előtt adófizetőkké lőnek.

9. §. Míg tehát egymással békében voltak, az adót megfizették, és új terveket nem koholtak, a császár is békében vala velök. Miután azonban egymással meghasonlottak, az adót nem igen könnyen fizették, s kitűnt, hogy a velök szomszédos fejedelmekkel, a tigranokertek, árménok és médok fejedelmeivel, Haszánnal a Tomérisz fiával, sőt még az ibérek fejedelmeivel is sógorságban lévén, valamin törik a fejöket és a császárral kötött szövetség ellen terveket koholnak, mert nem maradt titokban, hogy ezt mívelik, ekkor osztán a császár is haragra lobbanva hadjáratot indíta ellenök, meg akarván őket előzni, s el akarván velök bánni, mielőtt valamit kezdhetnének.

A császár megindúlása Trapezunt és Szinópé ellen, szárazon és tengeren.

10. §. Miután tehát télen át jól elkészűlt, a mint a tavasz megnyílt, először a hajóhadat szerelé föl indúlásra. Vala pedig hosszú gályákból, ötven evezősökből és vértes hajókból álló fölfegyverzett hadihajója mintegy háromszáz, a szállító és ágyúhordó és a kereskedés vagy más szükség végett velök csatlakozott hajókon kivűl.

11. §. S azokra töméntelen s mindenféle fegyvert, könnyű és nehéz pajzsot, sisakot, dárdát, pán-

czélt, kopját és roppant halmaz különféle lövő szerszámot rakata, a miket kézíjakkal és más gépekkel lövöldöznek, de rakata sok más faltörésre való szerszámot is. S szállíta beléjök igen sok embert, a legerősebbeket, legjobban fölfegyverzetteket, a harczra legalkalmasabbakat és legtapasztaltabbakat, az egész hajóhad vezéreivé és teljhatalmú parancsnokaivá kinevezvén Kaszimészt, a kalliúpoliszi helytartót, és Jagupészt, a tengerészetben igen tapasztalt férfiút, s a legderekabb hajóhadvezért.

12. §. S miután az egész hajóhadat szépen fölszerelte és fölfegyverezte, útnak indítá. S az kivonúla a Boszporoszon keresztül a Fekete tengerre, nagy sebességgel, erővel és rohammal haladva, minthogy a legénység ordítozva és ujjongva versenyt evez vala egymással, és iszonyú ijedtséget és rémülést terjeszte a hol csak megjelent, és e rendkivüli látványnyal mindenkit megdöbbente. A hajóhad dolga e szerint vala.

13. §. A császár pedig az európai lovas és gyalog hadakat összegyüjté és át keleté Ázsiába, ezen fölül tömérdek lovat, jármos ökröt, teherhordó öszvért és tevét s minden más háborúhoz való készületet szállíta át.

A császár átkelése hadaival Európából Ázsiába.

14. §. S midőn mind ezekből eleget átszállított, akkor aztán maga is átkel és Bithünián átvonulván megérkezik Prúzionba (Brusszába), a hová gyüjtette volt össze az egész ázsiai haderőt. S néhány nap ott időzvén, és némi szükséges intézkedéseket megtévén s az egész tábort fölszerelvén, miután atyja sírján tort

tartott, és emlékét tömérdek ajándékkal és adománynyal nagyszerűen megüllötte s a sírt megkoszorúzta, onnan Galatián keresztül Paflagoniába mene.

Lásd a sereg számát.

15. §. Serege, a mint beszélék, hatvanezer lovas és legalább nyolczvanezer gyalog vala, azonban a teherhordókon és azokon kivűl a kik a sereget kísérik vala.

A császár Szinópé alá nyomúl.

16. §, S ezeken és Kappadokián átvonúlván s a Halisz folyón átkelvén Szinópé alá érkezik, mely a legszebb és leggazdagabb város a Fekete tenger partján s igen nagy s igen gazdag vidéken uralkodik, s közös vásárhelye az egész környéknek s Alsó-Ázsia nem kis részének, és minden jóban bővölködik, a mit csak évszakonként a föld és tenger terem.

Tudósítás Szinópé város állapotjáról.

17. §. S a mi legfőbb kincse, az a réz, melyet ott roppant mennyiségben bányásznak, s melyért, Ázsiába és Európába mindénfelé elhordván és árúlván, aranyban és ezüstben nagy jövedelmet vesznek be a lakosok.

18. §. E várost sok esztendőktől fogva Iszmaél, egy hatalmas s ottani nemes családból való férfiú kormányzá, mint ősről maradt örökségét, mely örökűl szállott rá. A császár tehát e város alá nyomúlván tábort üt alatta. S ott találja hajóhadseregét is a kikötőkben horgonyozva. Mert a hajóhad vezérei elébb járván hamarabb értek oda, s a kikötőket és a föld-

szorost elfoglalván az egész várost és a szigetecskét körülfogák a hajókkal; a város ugyanis egy félszigeten fekszik.

Iszmaél kimegy a császár elébe, találkozik vele, s átadja a várost.

19. §. S a mint Iszmaél látta, hogy a császár mily tömérdek haddal jő ellene, s hogy a tábor szárazon és vizen a várost és őt magát is körülfogta, megdöbbene rajta és gondolkozik vala, hogy most már mit tegyen. S gondolkozván legjobbnak látá hogy személyesen kimenve találkozzék a császárral, és tudja meg az okát, miért táborozik ellene, és mentse ki magát, ha ugyan lehetne. S csakugyan tömérdek és roppant értékü ajándékokat készítvén kimegy a császárhoz.

20. §. S az nyájasan, emberségesen s illő tisztességgel fogadja. S beszélgetésbe ereszkedvén a birodalom és a város felől, és hosszasan beszélgetvén s értekezvén egymással, hogy mi múlhatatlan s mi igazságos, s a körülmények szerint önmagokra nézve mi örvendetes és hasznos, végre is bizonyos föltételek alatt megegyeznek, s békésen és barátságosan válnak el egymástól.

21. §. S a császár átveszi Szinópé városát és Iszmaélnak egész ottani birodalmát, s érette ad neki egy helytartóságot Európában, az úgynevezett szkopiait, mely a triballok földjével határos, mely a legjobb és legtermékenyebb föld, és semmivel sem alábbvaló az övénél, sem jövedelmére, sem kormányára, sem az életmódra és gyönyörűségre nézve.

Mi okokért foglalta el a császár Szinópét.

22. §. A császár ugyanis semmi okot sem tuda fölhozni Iszmaél ellen, hanem nagyon sokra becsülte

Szinópét és annak birtokát, mint a mely nevezetes város Ázsia Feketetenger melléki partjának igen alkalmas pontján fekszik, és bíztos kikötői vagynak, melyek a császár hajóhadának és hajóinak igen alkalmas állomást adhatnak Trapezunt és a Feketetenger egész felső tengermelléke s az ottani városok felé; különben is e város egészen a császár birodalma közepében feküdvén, nem látszék előtte bíztosnak, hogy más fejedelmek alatt legyen s ne ő alatta.

23. §. Nem csak, hanem félt is Khaszanésztől a tigranokertok és médok királyától, ne hogy azt, mint birodalmával szomszéd várost, vagy egyesség vagy háború útján hamarabb elfoglalja, mint a kiről sok körűlményből tudta, hogy minden módon tör rá és meg akarja hódítni.

24. §. Ennél fogva tehát múlhatatlan lett a császárra nézve Szinópé elfoglalása. S Iszmaél minden hozzátartozóival azonnal elmene a maga helytartóságába. A császár pedig miután Szinópét és egész tartományát átvette s benne mindent rendbe hozott, azonnal megparancsolja Kaszimnak és Jagupésznak, hogy az egész hajóhaddal útra kelve egyenesen Trapezuntba menjenek és a kikötőket megszállva rekeszszék be a várost vizen és szárazon s őrízzék erősen.

A császár a Tavrosz hegy felé nyomúl; e hegy leirása.

25. §. Maga pedig onnan egész seregével fölkerekedvén a belföldön nyomúla előre, s a mint a Tavroszhoz ért, annak aljában táborba szálla. A Tavrosz Ázsia legnagyobb hegye, mely Alsó-Ázsiát a Felsőtől elválasztja, mely Mükalé foktól s a mellette lévő tengertől kezdődve, s onnan benyúlva és Ázsiát kettéhasítva a Fekete tengernél és Szinópénál végződik, s

s onnan ismét tovább terjedve az arménok és médok hegyeivel s ezek által a Kavkázzal egyesűl.

Tudósítás arról, kik keltek át hadsereggel a Tavroszon, s Tomiriszről, a szküthák és maszageták királyáról.

26. §. S azt mondják hogy ezen a hegyen Héraklész és Dionüzosz után hadsereggel a makedón Alexandrosz kelt legelsőben át, a mint a persák és egész Ázsia királya Dareiosz ellen táborozott, utánna pedig a nagy Pompeiosz a rómaiakkal. Átkele rajta a mi időnkben is Tomirisz, a maszagetákés szküthák királya, midőn a császár őse Pajazét ellen táborozott, fegyverrel és hadsereggel, azonban úgy hogy a szorosok nagyobb részét maga bírta, és ott mint barátságos földön vonúlt keresztűl.

Tudósítás arról, hogy a császár a Tavroszon Khaszánész ellenzése daczára is átkelt.

27. §. Átkel rajta most is Mehemet császár, de fegyverrel és mint ellenség, mint Alexandrosztól fogva a rómaiak és Pompeiosz után a harmadik. Khaszánész ugyanis, mint föntebb mondám, sógorságban lévén a trapezunti császárral, és segítni akarván neki, de különben is inkább maga akarván és reménylvén Trapezuntot meghódítni, miután megtudta, hogy a császár az ellen megy, sereget gyűjtve a szorosokba mene, meg akarván a császárt gátolni az átkelésben.

Lásd az útat, melyen a császár hadaival átkelt.

28. §. A császár azonban, ezt megtudván, ott hagyta őt mulatni seregével, maga pedig egy más járatlan, zordon, nagyon bajos, meredek útnak vága,

mely egyenesen Tigranokertához, a Khaszanész királyi lakához vezet. S először is, Mahumuth pasával elegendő sereget küldvén előre, mely mozgékony, könnyedén fegyverzett gyalogságból, íjászokból és könnyű pajzsosokból állott, elfoglalá előre a legalkalmasabb magaslatokat, a szorosokat, a nehezen járható átkelőket és valamennyi nehéz helyet. Azután pedig minél több fegyvertelen embert küld ki, hogy vágják az erdőt, egyengessék a sziklákat és meredekeket, ritkítsák a sűrű, bokros helyeket, írtsák a cserjéket és tüskéket, s így neki tágasabb és könnyebb útat készítsenek.

Leírása a hegy zord és járhatatlan voltának.

29. §. Mert ennek a hegynek, a Tavrosznak, egy neve van ugyan, de sok nehezen járható hegyből áll, melyeken bajos átvergődni, s égig érő, hóval födött csúcsai, igen magos és meredek bérczei, szédítő szakadékai, járhatatlan sziklás helyei, sűrű rengetegei és sok nehéz mély hágói s írtóztató lejtői vannak, melyek mind igen nehézzé és alkalmatlanná, s fölötte fáradságossá és veszedelmessé teszik az átkelést.

Tudósítás arról, hogy a császár hány nap alatt kelt át a Tavroszon.

30. §. S a mi még nagyobb, az, hogy sok napig tart az ezen ily iszonyú, járatlan rengetegen keresztül vezető út, melyet könnyű fegyverzetű gyalogok teher nélkül is bajosan s csak nagy fáradsággal tehetnének meg tizennyolcz nap alatt, nem hogy ily tömérdek lovasság és gyalogság, súlyos fegyvereivel és kimondhatatlan sok hadi szerszámával, s hozzá még a tömérdek ló, barom, teve és öszvér, melyek a poggyászt

hordták: azonban a császár mind ezt semmibe sem véve, megkisérté az átkelést.

A császár rendelkezése s hogyan kelt át a Tavroszon.

31. §. Minekutána tehát egész seregét jól elrendezte és fölfegyverezte, megindúla, elől a sereg homlokán tartva a folyvást haladó gyalogságot, közepett a tábori podgyászhordókat, s a lovasságot az utócsapattal és végőrsökkel hátra hagyva. Maga pedig a gyalogság közepében tartózkodván egy kevés lovassággal, midőn szorosokon nyomúla át, a homlokot élesre állította össze, s olykor-olykor személyesen is elé mene a homlokzatra. Midőn pedig szélesebb útra jutott, a homlokot lassanként dandárba tömöríté és négyszög alakban szemben vezeté, mindkét oldal felől íjászokat és nehéz gyalogokat is helyezvén, kik csatarendben járának elől, az íjászok fölajzott és fölnyilazott íjaikat kezeikbe tartva, még pedig a két oldal felé keresztben, úgy hogy a baloldaliak jobbra, a jobb oldaliak balra lőjenek, a nehéz gyalogok pedig dárdáikat vállaikon tartva és innen is, onnan is, szüntelen előre kalandozva és dárdáikat forgatva.

A Mahumut pasa ellen vetett csel, nyíllal való nem veszélyes meglövetése, az életére törő ember megfogatása és halála.

32. §. S nappalonként így utazik vala, éjjelenként pedig táborba szállva sok tüzet rakat és körös-körűl erős őrsöket, mindenfelől sűrű őrszemeket és előőrsöket állít vala, kiket még nappal kiállít vala a legalkalmasabb helyekre, hogy táborát minden oldalról biztosítsa.

33. §. E közben történt egy különös eset, mely a császárt, a főtiszteket és az egész sereget nem kissé

boszantotta. Egy roszlelkű, eszeveszett ellenséges indulatú ember ugyanis, kinek arra teljességgel semmi oka sem lehetett, sőt inkább háládatossággal tartozott volna, csupán saját eszeveszettsége és gonosz lelke által indíttatva, Mahumet pasa életére tör vala. Kilesvén azért gonosz tettére az alkalmas pillanatot, bízva a hely járhatatlan voltába s reménylve, hogy elrejtezhetik, alattomosan, a nélkűl hogy valaki tudta vagy csak gyaníthatta volna is, íját megfeszítve, nyilával rá lő s őt homlokon találja, azonban nem bírta halálosan megsebesítni,

34. §. Minthogy tette rendkivűlisége miatt számításában megzavarodott és zavarodtában kezei remegtek; különben a lövés halálos lett volna. S miután erre roppant zaj keletkezett, s a császár, a főtisztek, sőt az egész tábor is e váratlan eseten oly nagyon megzavarodtak, mintha az ellenség hirtelen rajtok ütött volna, azt a gonosz, gaz embert rögtön elfogják, ki is, mielőtt szóhoz vagy mentséghez juthatott volna, vakmerőségéért méltán meglakola, a sereg ugyanis irgalom nélkűl darabokra aprította; csak az hijányzott, hogy húsát a tömeg meg nem ette, és vérét meg nem itta.

Lásd a császár búsúlását a pasa miatt.

35. §. S a császárt határtalan szomorúság, szorongattatás és félelem fogván el miatta, ha ily derék embert, különösen ily nagy szükség és dolog idején és helyén, el találna veszteni, azonnal hívatja orvosát Jagupészt, egy tudós és mesterségében úgy a gyakorlat és tapasztalás, mint az elmélet és tanúlmány terén egyiránt legelső s valóban sokat tehető férfiút, és kérdezősködik a seb felől. S a mint megtudta, hogy

a seb nem hatott mélyre s nem veszedelmes, föllélekzék és szomorúságával alább hagya, s gazdagon megajándékozván megparancsolá neki, hogy nagy gonddal ügyeljen rá. Ki is kellő ápolásban részesülvén, csakhamar fölgyógyúla sebéből.

36. §. S a császár tizenhét nap szüntelen haladva, s a mély szakadékokon, szédítő meredekeken, a legakadályosabb területeken, járatlan vadon helyeken és sok efféle akadályokon és nehézségeken nagy bajjal és sok fáradsággal áthatolván, és roppant nyomorúságot kiállván, maga is, egész tábora is fegyveresen átkel a Tavroszon.

Khaszánész a császár nagy haddal való átkelésén megrémül, s féltvén magát, anyját a császárhoz küldi.

37. §. És a síkra leszállván tábort üt, nem messze Tigranokertától. S Khaszánész, a mint megtudta, hogy nagy haddal ellene jő, s oly roppant bajos területen, járatlan hosszas úton, melyet eddig teljességgel járhatatlannak tartottak, ily nagy sereggel, fegyveresen és hadi podgyászszal ily könnyedén átkelt és éppen királyi laka alá nyomúlt, e váratlan eseten megréműle, és mintha mennykőcsapás érte volna, oly iszonyú zavarba és félelembe esék, nem tudván, mi tévő légyen. Végre is, rendkívűli szorongattatásában, öreg anyját a császár elébe küldi töméntelen ajándékkal, mentegetőzve mind az iránt a mit tenni szándékozott, s bocsánatot kérve mind ezért s egyszersmind könyörögvén, hogy a császár szövetségese és barátja lehessen.

38. §. S a császár őt barátságosan s illő tisztességgel fogadja, és békés indúlattal beszélgetvén megegyezik vele, és Khaszánészt barátjává és szövetsé-

gesévé fogadja. Azonban nem ereszté el azonnal, hanem magával vivé. A császár tehát így tőn.

A hajóhad Trapezunt alá evez és partra száll, a városbeliek kirontanak, megveretnek és szárazon s vizen berekesztetnek.

39. §. A hajóhad vezérei pedig Trapezunt alá hajózván és kikötőit elfoglalván s partra szállván, csatát vívának a város elébe kivonúlt trapezuntiakkal, és megszalasztván nagy erővel visszanyomják és berekesztik őket a városba. És a város egész környékének és a városhoz vezető útnak uraivá lévén, s a szárazon táborukkal, a tengeren hajóikkal bekerítvén ostromlák őket, erősen őrködve, hogy semmit se belölről ki, se kívűlről be ne vigyenek.

40. §. Így telék az ostromban egymás után huszonnyolcz nap, mialatt a városbeliek olykor-olykor kirontottak, s e kirohanásokban semmivel sem voltak alábbvalóbbak az ellenségnél: mindazáltal kevesen lévén, a sokaság által erősen nyomatva, vissza lőnek verve és újra berekesztve a városba.

A pasa alkudozása a városbeliekkel és császárjokkal, hogy adják meg a várost és magokat.

41. §. S ezután érkezik Mahumut pasa a szárazi haderővel, egy nappal előbb járva a császárnál. S miután a városhoz nem messze táborba szállt, követtűl küldvén Thómászt, a Katabolénosz fiát, egyességi ajánlatot tesz a városbelieknek és császárjoknak magok és a város megadása iránt, azt mondván nekik, hogy jobb s a városra nézve hasznosabb lesz, hogy magokat és a várost egyesség útján, erős eskü és hitadás mellett a nagy császár hitére bízzák. Mert ez jó

és hasznos lesz magoknak is mind közönségesen, császárjoknak is, mind magának, mind gyermekeinek, mind valamennyi hozzátartozójának.

42. §. Magának azért, mert a nagy császár elfogja látni sok földdel és annyi jövedelemmel, a mennyi elég lesz azok táplálására és élvezetére s mind egyéb szükségökre bőségesen; amazoknak azért, mert nyugton ülhetnek feleségeikkel és gyermekeikkel minden legkisebb baj nélkül, s megmaradhatnak házájokban és birtokaikban.

43. §. Ha pedig most, a nagy császár által egyességre fölszólíttatva, nem hallgatnának rá, soha többé nem lesz módjuk csak egy szóval is említni egyességet és szerződést, ha egyszer haraggal és indúlattal fogott a háborúhoz. Hanem inkább fegyverrel és vassal lesz eldöntve sorsuk, és mint fegyverrel hódítottak alá lesznek vettetve az öldöklésnek, rablásnak és rabszolgaságnak, s a háború és hódítás valamennyi szenvedésének. Így beszéle Thómász.

44. §. S a városbeliek és császárjok ezeket hallva, csendesen hajtának a szóra, és azt mondák, hogy ha a nagy császár megérkezik, megegyeznek vele.

A császár Trapezunt alá nyomúl, s hirnököt küld be; egyesség és a város megadása.

45. §. S másnap csakugyan megérkezik a császár is, és a város előtt táborba száll, s hirnöktül beküldvén ugyanazon Thómászt, ő is fölszólítja őket egyességre ugyanazon és hasonló föltételek mellett, mint Mahumut. S azok, a mint a hirnököt kihallgatták, azonnal igen sok és igen szép ajándékokat készitvén, és magok közzül a legelőkelőbb embereket kiválogatván s megbízást adván nekiek, kiküldik.

Kik is oda érve leborúlnak a császár előtt, és szerződést kötnek, s miután esküt adtak és vettek, megadják a várost és magokat a császárnak. És a kapukat föltárván Mahumutot seregével együtt befogadják. És Mahumut a várost átveszi.

A pasa bemegy Trapezuntba s átveszi a várost; a trapezunti császár kimenetele a nagy császárhoz és fogadtatása.

46. §. S kijő Trapezuntból a császár is gyermekeivel és minden hozzátartozóival a császár hódolatára. Ki is őt nyájasan és emberségesen fogadja, s miután kezet fogott vele s illően megbecsülte, gazdagon megajándékozza magát is, gyermekeit is, s mind azokat, a kik vele voltak.

A nagy császár bemegy Trapezuntba.

47. §. S azután bemegy a császár a városba. És körüljárván megtekinti fekvését, erős voltát, a vidék és város egyéb előnyeit, s ezenkivül a város építésmódját és a benne lakók nagy számát. S fölmegy a fellegvárba és császári lakba is, és megnézé s megbámúlá a fellegvár erősségét és a császári lak épületeit, és a várost minden tekintetben nevezetesnek nyilatkoztatà.

48. §. S azután megparancsolja, hogy a császár és a körülötte lévők mindnyájan, sőt még a város leghatalmasabb és leggazdagabb emberei közzül is némelyek, feleségeikkel, gyermekeikkel és minden hozzájok tartozókkal vonúljanak ki és szálljanak a gályákra.

Tudósítás arról, mennyi fiút szedett a császár Trapezuntból.

49. §. S kiválogat a városból és az egész vidékről körülbelől ezerötszáz serdülő ifjat, és beszállítja őket a gályákra, és nagy ajándékokat adván a hajók vezéreinek, tudniillik a gálya- és hajóparancsnokoknak, s még a kormányosoknak, révészeknek és másoknak is, parancsolá hogy hajózzanak el. S azok tengerre kelének.

50. §. Maga pedig, a hajóhad egyik vezérét Kaszimészt, a kalliúpoliszi helytartót, maga mellett tartóztatván, neki adja a trapezunti helytartóságot, s ad neki saját udvari hadából is négyszáz válogatott embert őrségül. S miután néhány napig ott időzött és a város minden dolgát, úgy a mint neki tetszett, eligazította, onnan megindúlva ugyanazon úton visszament haza.

A császár elereszti Khaszánész anyját, ajándékokkal és tisztességgel; Khaszánész követsége a császárhoz; egymással barátságot és szövetséget kötnek.

51. §. S a mint Khaszánész országába ért, elbocsátja anyját nagy ajándékokkal és nagy tisztességgel. S küld követeket is vele fiához Khaszánészhez, a szerződést megújítni, őt, mint főntebb mondám, barátjává és szövetségesévé óhajtván tenni. S az maga is küld viszont követeket a császárhoz, kik ajándékokat vigyenek, véghez vitt tetteihez szerencsét kivánjanak, az anyja iránt mutatott tisztességet megköszönjék és a barátságot és a szövetséget megszilárdítsák.

A császár megérkezése Büzantionba.

52. §. S a császár innen megindúlván, és mindig sietve nyomúlván előre, minden baj nélkül átkel a Tavroszon, és összesen huszonnyolcz nap alatt az egész belföldön keresztülmenvén, megérkezik Prúszionba. És seregét szétbocsátván magát és a körötte lévőket ott néhány napig megpihenteti. S ez után, már az ősz vége felé, megérkezik Büzantionba. S a hatezer kilenczszáz hatvankilenczedik (1461-dik) év, a császár uralkodásának tizenegyedik éve eltelék.

Tudósítás, hogyan gondoskodott a trapezunti császárról.

53. §. Ily fordúlatra jutott a mostani időkben Szinópé és Trapezunt, e derék és nevezetes városok sorsa. Mehemet császár pedig, a mint Konstantinápolyba érkezett, legelső gondja is az vala, hogy a trapezunti császárról gondoskodjék, s neki és a vele valóknak elegendő földet ad élelmökre a Sztrümón folyó környékén, úgy hogy onnan évi adóban háromszázezer ezüstpénz jövedelmet szedhessen.

Tudósítás Georgiosz Amérükész bölcsészről, hogyan fogadta és tisztelte meg a császár.

54. §. S vala a trapezunti császár kiséretében bizonyos Georgiosz Amérükész nevezetű férfiú, a legderekabb bölcselkedő, ki mindabban, a mi csak a természettant és elmélkedéstant, a szám- és mértant s a számok arányosságát illeti, s mindabban, a mit csak a peripateticusok és a stoicusok tanítanak, de még ezenkívűl az összes tudománykörben, tudniillik a szónoklat- és költészettanban is, teljesen jártas vala.

55. §. A császár erről értesűlvén, magához hívatja az embert. És a találkozás és társalgás után eléggé kitapasztalván tanúltságát és bölcseségét, különösen bámúl rajta, és illő helyre méltatja őt maga mellett, s gyakori bejárást enged neki és társalgására méltatja, elébe terjesztvén a régiek vélekedéseit, a bölcsészeti kétes kérdéseket, s azokat vele együtt megvitatván és megfejtvén: mert a császár nagyon erős a bölcsészetben.

56. §. S ezután ismét a város gondjaival foglalkozik, különös gondot fordítva annak megnépesítésére, mindenképen való rendezésére, szépítésére és fölszerelésére, egyházakat emeltetvén, fegyvertárakat, játékszíneket, bazárokat s minden efféléket építtetvén; ezenkívűl mindenféle művészeteket és tudományokat betelepíte a városba, mindenünnen összegyűjtvén és átszállíttatván és a városba telepítvén az ezekhez értőket s a művészeket, e czélra semmi költséget és kiadást nem kímélve. Mert arra törekszik vala, hogy mindenben tökéletesen önállóvá tegye a várost, hogy az magán kívűl senki másra ne szorúljon, mind abban a mi becses, hasznos s egyszersmind díszes és pompás.

Lásd a géták vezére Drakul lázadását.

57. §. Mialatt a császár ezzel foglalkozik, és a város ügyeit jó karba helyezi, télen jelentik, hogy a géták (oláhok) vezére Drakul új terveket forralva pártot ütött és elegendő lovas és nehéz gyalog hadat gyűjtve föllázadt a császár ellen, a ki adta volt előbb neki ezt a fejedelemséget.

58. §. Mert őt és öcscsét, midőn megszöktek a paiónok és dákok vezére a géta János elől, ki haddal

ment ellenök, s atyjokat megölvén a fejedelemséget másnak adta, mint bújdosókat a császár atyja, kihez menekültek, fogadá magához, és mint még gyermekeket nagy becsülettel nevelteté a császári palotában, s halálakor fiára a császárra hagyá; s ez is nagy emberséggel, tisztességgel és császári ellátással tartá és nevelé őket maga mellett.

59. §. S a mint a géták fejedelemségének ügye fordúlt, s a fejedelem csúfúl megszökött, őt a császár nagy haddal és költséggel bevivé, átadván neki a géták egész fejedelemségét, és egyességgel és esküvel kötelezvén, hogy csalárdság nélkül, tisztán meg fogja őrizni a császár iránti hódolatot és jó indúlatot s a letett hitet és egyességet.

Tudósítás arról, hogyan kelt át Drakul a Dunán s hogyan száguldozott Nikápolyig és Viddinig.

60. §. Ő azonban, mind ezt rövid ideig tartván meg, azután mindenről megfeledkezve, és a benne bízott fél iránt rosz lelkünek mutatkozva, fölkele a császár ellen. És először a Dunán nem csekély haderővel alattomosan átkelvén, beszáguldozza a császár vele szomszéd tartományát, tudniillik Nikápoly és Viddin környékét, és miután tömérdek zsákmányt összeszedett s nem csekély öldöklést követett el, viszont átkelvén megtére a maga országába.

61. §. S a mint ezután a császár követeket küldött hozzá, kik a szerződésre emlékeztessék, békességesen értekezzenek vele s tudakozzák meg elpártolása okait: ő, mielőtt megtudta volna, miért jöttek, elfogatá s karóba húzatá őket, sok szitokkal is fenyegetvén a császárt.

A császár a géták ellen indúl, a Dunán átkel, s egész országukat benyargalja és rabolja.

62. §. S a császár ezt a gyalázatot természetesen nem tűrhetvén, méltó haragra lobbanva, azonnal tömérdek sereget gyűjt, és télen jól elkészűlvén, tavaszszal átkel a Dunán. És átkelvén néhány nap alatt benyargalja a géták csaknem egész országát, dúlva, pusztítva, mindent a mint előtalált zivatar módjára fölforgatva és szétszórva, a várakat elfoglalva, a falukat kirabolva és töméntelen zsákmányt elhurczolva.

63. §. S az a hetyke vakmerő, a császár tömérdek hadainak támadását be nem várva, rögtön futásnak erede. S országának legzordonabb rengetegeibe vonúlván ott tartózkodék, az események végét várva. A császár pedig mindent kiraboltata és elhurczoltata országából, s végre a géták fejedelmévé öcscsét Rhadoszt (Radult) nevezi ki; mert ezt is magánál tartá.

64. §. Drakul most már ügye felől teljesen kétségbe esvén, és többé az uralkodáshoz semmi reménye sem lévén, elszáná magát a halálra, hogy ellenségeiben valami kárt téve veszszen el maga is. S minthogy esztelenűl ezt gondolta jónak, elhatározza, hogy éjjel üt a táborra. Összeszedvén tehát embereit, éjfél tájban megrohanja a tábor egyik szárnyát, összevissza, minden rend nélkűl, és nagy öldöklést visz végbe az állatokban, tevékben, lovakban és öszvérekben. Mert emberekre nem akada.

Drakul megveretése és megszökése.

65. §. A császár ugyanis, azonnal, hogy a támadásról értesűlt, ügyesen azt parancsolja, hogy a katonák kissé vonúljanak hátra, hogy annál előbbre nyo-

múljon s könnyebben kézre kerüljön. S azután jelt adván a seregnek, parancsolja, hogy mindenfelől rohanjanak rá. S azok nagy újjongással, erővel és lelkesedéssel előrontván minden emberét összevagdalják, kivéve azokat, a kiket élve elfogtak, kiket nagyon könnyen meg lehetett számlálni.

66. §. S Drakul ott valahol elbújván és megmenekülvén, mint bújdosó a paiónokhoz (magyarokhoz) mene. Azok pedig megfogván börtönbe veték. S a császár, a mind mondám, a géták vezérévé és fejedelmévé teszi Rhadoszt, átadván neki egészen a hatalmat és uralkodást fölöttük, s esküt vévén tőle. S azután foglyokban és barmokban töméntelen zsákmányt hurczolván el és osztogatván szét a katonaságnak, újra átkel a Dunán. És Drinápolyba érkezvén nyár idején, ott a sereget kissé megpihenteté.

Tudósítás arról, mi okon táborozott a császár Leszbosz és Mütiléné ellen.

67. §. S ez után, hivatván a hajóhad vezéreit, parancsolja, hogy kétszáz hajót szereljenek föl Leszbosz ellen. Nikorezosz ugyanis, a Dórievsz fia, ki öcscsével Dominikoszszal együtt atyjok halála után maradt az atyai birodalom örököse, s ki szerződésben álla a császárral és adófizetője vala, gonoszban törve fejét s istentelenségre vetemedve, először is megfogatja öcscsét és börtönbe vettetvén alattomosan megöleti.

68. §. Azután sem az adót nem adá meg készséggel a császárnak, sem nem akara igaz lélekkel állani a szerződés mellett; hanem titkon értekezvén, mint föntebb is mondottam, az olaszokkal, és szövetségre lépvén velök, megszegé a császárral való szerződést

sok egyébben is, de kivált abban, hogy a rablóhajóknak szállást adott, s maga is másokat rakván meg, és szárazon és vízen kalaúzokat adván nekik, alattomosan rabolta a császár Leszboszszal szomszédos egész tengerpartját, nem csak, hanem magát Kherszonézoszt és Thraké s Makedonia szembe eső részét is.

69. §. A mikről a császár gyakran értesűlvén, követséget küldve megparancsolá neki, hogy ne tegye ezeket egyesség és béke idején: mert nem titok előtte, hogy ily gonoszságokat mível; hanem tartsa meg igaz lélekkel a szerződést, és adja meg készséggel az adót, vagy hadat indít ellene.

70. §. Ő azonban részint tagadván a dolgot s azt hívén, hogy az nem sűl ki rá, részint hiú reménynyel lévén az olaszokhoz, keveset gondola a császár szavaival. Ki is, miután gyakran fenyegette, csakugyan hajóhadat külde ellene, a mint csak imént mondám, és Leszbosz egy részét be is száguldozá, hogy eszére térítse; de ő azért korántsem hagyta abba a dolgot, hanem ideig-óráig a mint látszik félelemből úgy tőn, mint ha tartózkodnék az efféléktől, de azért ismét csak a régiben marada.

71. §. Megharagudván tehát ezért a császár, hadjáratot indíta ellene. S miután tehát a hajóhadat minél gyorsabban kiállította és szépen fölszerelte, és a hajókra sok fegyverest és mindenféle fegyvert, kőhajító ágyút és pattantyút szállított, s az egész hajóhad teljhatalmú parancsnokává és vezérévé Mahumut pasát kinevezte, a hajóhadat megindítá.

A császár szárazon és vizen Leszbosz ellen indúl.

72. §. Maga pedig a szárazi sereggel Hellészpontoszon átkelvén, alsó Frügián vonúla keresztűl, és

Ilionba érkezvén megtekinti annak romjait és a régi Trója város nyomait és nagyságát, a vidék különben is igen alkalmas voltát és hogy az a hely szárazon és tengeren mily jó helyt fekszik: de még ezen kivül a hősök, tudniilik Akhillevsz, Ajász és a többiek sírjait is megtudakolá.

Tudósítás arról, hogyan tudakolá meg a császár, Tróián átvonúlva, a hősök sírjait és hogyan dicséré és magasztalá őket.

73. §. És megdícséré és boldogoknak mondá őket dicsőségökért és tetteikért, s azért, hogy dicsőitőjök Homéroszban, a költőben, akadt. S azt mondják, hogy fejét kissé lehajtva így szólott: „Ezen város és lakosai bosszúlójáúl, ennyi évszázad leforgása után, engem rendelt az isten. Mert az ő ellenségeiket meghódítottam, városaikat földúltam, és vagyonukat a műzok zsákmányává tettem. Mert hellének, makedónok, thesszalok és peloponnézosziak voltak, a kik ezt a várost egykor földúlták, kiknek maradékai a késő idők fordúltával most általam lakoltak meg ázsiai honfiaink ellen akkor és később is sokszor elkövetett garázdálkodásaikért.“

74. §. Onnan tehát megindúlván Lektoszba érkezék, és onnan fölkerekedve táborba szálla a Leszboszszal átellenben fekvő szárazon, Mütilénével szemben.

75. §. Mahumut pedig Kalliúpoliszból az egész hajóhaddal, kétszáz hajóval, megindúlván harmadnap köt ki Mütilénébe, és seregét kiszállítván a várostól nem messze táborba száll. S a mütilénéiek, miután először kirohantak, de semmire sem mehettek, a nehéz gyalogság által a városba hatalmasan visszanyomatva, a kapukat bezárva várakozának.

Mütiléné ostroma.

76. §. S Mahumut ereszkedik elsőben szóba velök és vezérökkel, vajon magokat és a várost megadva, akarnának-é a császárral egyezkedni. S miután nem boldogúlt, először a vidéket dúlá föl és mindent elpusztítá, azután pedig a várost körülczölöpözvén, és a sereggel körülvévén s ágyúit fölállítván, ostromolja vala; és az ágyúkkal hat vagy hét nap alatt a faluk nagy részét megrongálá és lerombolá.

77. §. S a városbeliek, a mint látták, hogy a kőfal leomlott, nagy gerendákat vontatván elő s a falat belől és kivűl körülczölöpölvén, s földdel és egyéb egygyel s mással meghordván, a fölött viaskodnak vala.

78. §. S a császár mind ezt túlnan táborából szemlélvén, úgy gondolkozik vala, hogy nem kell késlekednie, hanem minél hamarabb készen kell lennie, hogy egész seregével és teljes erejével a városra rohanjon, hogy azt egy csapással bevegye. S azonnal parancsot ad, hogy a sereg s az egész nehéz gyalogság minél hamarabb keljen át a szigetre. S azok át is kelének.

A császár átkelése Leszboszba.

79. §. S a császár gályára szállva maga is kikémleli a szigetet, és találkozván Mahumuttal, tőle mindenről tudakozódik. Azután lóra ülve megvizsgálja a várost, hol védhető és hol támadható szárazon és tengeren, és megparancsolja, hogy az egész sereg álljon csatarendbe s a hadihajók fegyverkezzenek föl, hogy a tenger felől a kikötőből támadjanak.

80. §. E közben a városbeliek és vezérök, a mint

látták, hogy a császár átkel és az egész sereg szárazon és vizen rájok rohanni készül, attól tartva, nehogy fegyver erejével meghódítva azonnal rabokká legyenek, — mert látják vala, hogy a falat az ágyúk lerombolták, hogy a sereg roppant számú, erős és egészen fölfegyverzett, s hogy a császár heve lankadhatatlan, úgy, hogy ha valami történnék is, még akkor sem tágít a szigettől, míg csak azt egészen el nem foglalja, — követet küldenek, hogy megadják magokat és a várost a császárnak, egyszersmind bocsánatért esedezvén, hogy a fölszólításra azonnal meg nem hódoltak.

Mütiléné elfoglalása s az egész Leszbosz meghódolása.

81. §. S a császár őket elfogadja s hitet ad nekiek. S a mütilénéiek vezérökkel együtt kijönnek a városból, és a császár előtt leborúlván azt neki átadják. Ki is őket nyájasan fogadja és tisztességesen megajándékozza. Azután bemenvén a városba, az egészet jól megtekinté, és úgy találá, hogy igen derék és igen szép. S a többi várakból is érkezének, kik megadák magokat és a várakat.

82. §. S a császár, miután négy egész napot töltött a szigeten, s azt és benne mindent megtekintett, és a sziget nagyságát és szépségét, földjének jó voltát és telepeit megszemlélte, ismét hajóra szállván átkel a táborba, ott hagyva Mahumutot, hogy a mint megparancsolta, intézze el a város és a sziget dolgát.

83. §. S az a szigetbelieket, tudniillik a férfiakat, nőket és gyermekeket, mind összegyűjtvén, három részre osztá. S az első résznek megengedé, hogy ott maradjon és a városban lakozzék, kiki a magáét bírva és mívelve s a szokott évi adót fizetve, a máso-

dik részt Konstantinápolyba szállíttatá és telepítteté, a harmadikat pedig rabszolgaságra vetvén a katonák közt kiosztá. S valamennyi olasz zsoldost talált a szigeten, mind megöleté.

84. §. A szigetbeli többi várakat és városokat pedig, akkor abban az állapotban hagyá, a melyben valának: de azután ezek közzűl is néhányat meghódíta és lerombola, s a férfiakat, nőket és gyermekeket Konstantinápolyba szállíttatá. S miután Mahumut Mütilénét és az egész Leszbosz dolgát így elintézte, s a városba és a többi várakba elegendő őrséget helyezett, s egy nálok nevezetes, vitézségéről, hadtudományáról és egyéb erényéről ismeretes Számoszi Ali nevű férfiút hagyott ott helytartóúl, maga is átkel a császárhoz.

85. §. S a hajóhad vezérei, miután a leszbosziak vezérét, és mind a vele lévőket, a férfiakat, nejeiket, és gyermekeiket a város telepítésére magokkal vitték, és tömérdek zsákmányt raktak a hajókra, elhajózának haza Kalliúpoliszba és Büzantionba. És eloszlaták a hajóhadat.

86. §. A császár pedig, miután a tábort szétbocsátotta, maga saját udvari hadával, már ősz vége felé, megérkezik Büzantionba; és a hatezer hatszáz hetvenedik (1462-dik) év, a császár uralkodásának tizenkettedik esztendeje, eltelék.

87. §. Így hódítá tehát meg a császár Leszboszt és Mütilénét, mely a mi időnkig százötven esztendőn keresztűl a legboldogabb állapotban volt és nagy hírnévre, hatalomra és gazdagságra emelkedett, attól fogva, hogy azt saját birodalmáúl kapta a római császártól az előkelő családból való Nikorozosz, a Gateluzok őse; ki is igen értelmes, tanúlt, és valamint

lelki erényekben gazdag, úgy egyéb testi előnyeivel is kitűnő férfiú volt, és jól értvén a kormányt a legjobban és legszebben vinni, azt annyira fölemelte és a lassanként való gyarapítások és foglalások által általában oly hatalmassá tette, hogy hajdani boldog állapotjával csaknem minden tekintetben versenyezhetett.

88. §. Mert nem csak környéke és szomszédsága vala alattvalója, hanem az egész Szüria és Aigüptosz is rettegett vala tőle, és évenként adót fizetett neki, bérért vásárolván békét ezen sziget uralkodójától. Mert tekintélyes hajóhadat tarta és nevele, s igen sok hadi hajói valának részint vitorla alatt, részint a hajószertárakban, melyek által nemcsak a mellette, hanem az Aigüptosz és Szüria, sőt még a Libüa mellett való tengeren is uralkodott.

89. §. Mert az egészet rabolta és zsákmányolva dúlta, mígnem a birodalom utódaira szállván és idő múltával lassanként hanyatlásnak indúlván, miután a császár ősei, de maga a császár is a köröttök lévő tengert hatalmába kerítette és a tájon mindent meghódított, ez a sziget is a többiekkel együtt a császár alattvalója és adófizetője, s végre most tökéletesen meg lőn hódítva. Ezek így történtek.

Tudósítás arról, hogy a császár nagy hajóhadat akart szerezni és a tengeren urrá lenni.

90. §. S a császár Konstantinápolyba érkezvén a mütilénéieket a városban egy helyre telepítette, adván nekik részint házakat, részint házépítésre való helyeket, részint egyebet a mire szükségök volt, vezéröket pedig Nikorezoszt akkor börtönbe vetteté s nemsokára bizonyos okok miatt megöleté.

91. §. S megparancsolja, hogy a meglévő hajók

mellé azonnal építsenek sok más hajót és szedjenek minél több, csupán ezek szolgálatára rendelt hajósnépet egész birodalmából. Mert látván, hogy nagy dolog a tengeren való hatalom, és hogy az olaszok, de különösen a velenczeiek hajóhada nagy, és a tenger ura lévén, az Aigaion tenger összes szigetein uralkodik és az ő ázsiai és európai tengermellékén nem csekély károkat tesz, ezt minden módon meg akará gátolni, és, ha lehetne, az egész tengeren hatalmasan uralkodni, vagy ha nem is, legalább azokat gátolni, hogy birodalmában kárt tegyenek. Ezért tehát nagy hajóhadat igyekezett összeállítani és a tenger fölött úrrá lenni.

Tudósítás arról, hogy a császár Kherszonézoszban két várat akart építtetni, szemben egymással Ázsiában es Európában, és hogy a szorost és az egész felső tengert, a Hellészpontoszt és Pontoszt el akarta rekeszteni.

92. §. Ez után pedig, a mint körültekintett, legjobbnak és igen szükségesnek látszék előtte, hogy a hellészpontoszi és kherszonézoszi tengerszorost két oldalról igen erős várakkal fogja közbe, és a két szárazt, Ázsiát és Európát, kösse össze, és az egész felső tengert, tudniillik a Feketetengert és a Hellészpontoszt azon belől helyezze és jól megerősítse, a szorost elrekesztve, hogy azt a tengermelléket a támadó ellenség ne dúlhassa; a mint ezt csakugyan előbb a Boszporosznál is megtette.

93. §. S a császár a mint ezt elhatározta, rögtön küld embereket, kik a szorost megvizsgálják és kimérjék, hol legkeskenyebb a szoros és legerősebb a víz folyása. S azok oda menvén és megmérvén úgy találák, hogy a szoros legkeskenyebb s a víz legse-

besebb a Madétosz és az Elaiusz közötti foknál az átellenben fekvő ázsiai szárazig, melyet Dardaniának hívnak, legfeljebb mintegy nyolcz sztadion; a hol éppen egy régi torony romja is vala, mert, a mint mondják, valamelyik régibb császár lánczczal akarta a szorost elrekeszteni, miben azonban nem boldogúlt, minthogy a sebes víz ereje könnyen összesodorta, csavarta és bonyolította a lánczot. Visszatérvén tehát megjelenték ezt a császárnak.

94. §. S az rögtön hívatván Jagupészt, a kalliúpoliszi és kherszonézoszi helytartót, az egész hajóhad s az egész tengerpart parancsnokát, kötelességévé teszi, hogy a várakat minél hamarabb építse föl, viseljen gondot és ügyeljen rájok minden módon, nem kímélve semmi fáradságot. S az mitsem késlekedve rögtön meg is építé, sok emberrel, nagy búzgósággal és költséggel látván a munkához.

Tudósítás a bosztrok nemzetéről s hogyan táborozott a császár ellenök.

95. §. S a császár ezen télen készülődik vala, hogy tavaszszal hadjáratot indítson a Száva (Szaosz) folyón belől lakó paiónok ellen, kiket dalmatáknak s az újabbak bosztroknak is hívnak. Nagy és népes nemzet ez, birodalma terjedelmes, és igen sok legelője s jó termő földje van, melyet roppant rengetegek, járhatatlan hegyek és bérczek s zordon meredek helyek oltalmaznak; s az országnak erős várai, nehezen bevehető erősített városai, és gazdag s hatalmas fejedelmei vannak. S mindig barátságban és szövetségben élnek a paiónok (magyarok) királyával, és erős szerződésben vannak vele, hogy ha valaki megtámadja őket, egymást kölcsönösen segítik.

96. §. Mind ebbe bízakodva, sem a császárral soha szerződésre lépni, sem mint többi szomszédaik, az illürek és triballok, neki évi adót fizetni, sem tőle függni teljességgel nem akarának: hanem, jóllehet a császár többször is fölszólította őket, hogy egyezkedjenek vele, visszaútasíták és nem fogadák el az egyességet; mert a magok urai, szabadok és teljesen függetlenek akartak maradni.

97. §. Miért is a császár gyakran küldött rájok hadat, és országukat benyargalva s tömérdek férfiút, nőt, gyermeket és barmot zsákmányúl hurczolva pusztítja vala. De azért azok legkevésbbé sem állának el előbbi szándékuk mellől, hanem a mellett maradnak vala, a mit egyszer elhatároztak, azonban a magok veszedelmére.

A császár megindúlása a bosztrok ellen.

98. §. A császár tehát ezért haragudva indíta ellenök hadjáratot. S miután jól fölkészűlt és sok fegyvert, mindenféle ágyút és tömérdek lovas és gyalog hadat összevont, tavasz nyíltával ellenök vonúl nagy sereggel és haderővel.

A bosztrok földjének beszáguldozása.

99. §. Megindúlván tehát összes lovag és gyalog hadával Drinápolyból, és mindig sietve nyomúlván előre, birodalmán csakhamar átvonúl, és a bosztrok határához érkezvén ott egy kissé táborba száll. S azután erősen megrohanja és benyargalja országukat, villám gyanánt csapva rá, mindent tűzzel, vassal rombolva és pusztítva, a várakat bevéve s némelyekbe

örséget is helyezve, zsákmányt szedve, és mindent a mi útjában esett meghódítva, a nélkül, hogy valaki ellent állott volna.

A császárnak Jajcza alá érkezése és annak ostroma.

100. §. S miután az ország legnagyobb részét néhány nap alatt beszaguldozta, és a mint mondám, sok várat és várost, részint rohammal és fegyver erejével, részint egyesség útján bevett, az alá a város alá érkezik, melybe fejedelmök menekült volt.

101. §. Ez egy igen erős hely, melyet a lakosok nyelvén Jajczának hívnak, s azt egészen körülveszi. S a városbelieknek ajánlatot tesz, hogy adják föl magokat és a várost. A mint azonban nem boldogúlt, a várost mindenfelől körülczölöpölvén és táborával körülkerítvén s az ágyúkat fölállítván, vívja vala. S néhány nap alatt az ágyúkkal a fal nagy részét ledönté és lerombolá, azután egész erővel megrohanni készül vala.

102. §. S a városbeliek, látva hogy a fal nagy része le van rombolva, s hogy a császár minden pillanatban erősen támadandó, s attól tartván, hogy ha erőhatalommal s fegyverrel hódíttatnak meg, elvesznek, fejedelmök tudta nélkül izennek a császárnak, hogy megadják magokat és a várost. Fejedelmök pedig, a mint ezt megsejtette, éjjel alattomban kimegy a városból és titkon megszökik.

Jajcza városának meghódolása.

103. §. A tábori örök azonban öt fölismervén, erősen üldözik, és utól érvén foglyúl ejtik s a csá-

szárhoz viszik; ki is őt azonnal megöleté. A városbeliek pedig megadák magokat és a várost a császárnak.

104. §. S ez őket nyájasan fogadja és gazdagon megajándékozván, átadja nekik a várost, hogy lakjanak ott nejeikkel, gyermekeikkel és minden vagyonukkal, bántatlanúl és minden baj nélkűl, csakhogy a szokott adót fizessék évenként. Azután bemegy maga is a városba és azt jól megszemléli. S azt igen erősnek s birtokát és megőrzését szükségesnek s kitűzött czéljára nézve nagyon hasznosnak találá.

Az egész Bosznia meghődítása és kevés híján háromszáz városa elfoglalása.

105. §. Mert alkalmas fekvése van, szomszéd lévén a paiónok országával, és elegendő hadat befogadhatván, annak nagy ártalmára lehet. Ezért törekszik vala különösen a császár elfoglalására. Tehát elegendő őrséget helyezvén bele s az őrhad parancsnokáúl egyik rokonát hagyván ott, maga, seregét maga mellé véve, az ország többi részének fordúla, s kevés híján háromszáz várat elfoglal. Vezéreik közzűl is négyet fogságba ejt.

Jelentés arról, miért szegték meg a velenczeiek a császárral való szerződést és miért hadakoztak ellene.

106. Azon nyáron a velenczeiek is, megszegvén a császárral való szerződést, háborút indítának ellene, ilyen panaszaik és okaik lévén: hogy Amárész, Peloponnézosz és a többi Hellász kormányzója, igen csekély okokon fölindúlva, sőt még nem is annyira ezekért, hanem azért, mert haragudott a velenczeiekre,

hogy nem viseltettek iránta barátsággal, se nem tettek neki kedveskedéseket, mint velök szomszéd s nekik ártani képes kormányzónak, s úgy gondolkozván, hogy őt számba sem veszik, s ezért bosszút akarván rajtok állani, alkalomra lesve, véletlenűl rajtok üt a Navpaktoszbelieken, beszaguldozza Navpaktoszt és környékét, és igen sok férfit, nőt, gyermeket és barmot zsákmányol. Minthogy ugyanis hirtelen rohant rájok, kik semmi effélét nem is gyanították, sem békében és szerződésben lévén teljességgel nem óvakodtak, nagy kárt tőn nekik; sőt a mi több, kicsinyben múlt, hogy magát Navpaktosz várost is be nem vette.

107. §. Nem csak, hanem peloponnézoszi városaikat, Koróneiát, Methonét és a többieket is háborgatja vala, mindig hiú okokat és ürügyeket támasztva. Ez hát nagyon nehezökre esett a velenczeieknek, és a legjobb oknak látszott a háborúra, kiknek külömben is fájt a foguk a császárral való háborúra, attól fogva hogy Peloponnézoszt meghódította. Mert mindig számitottak azelőtt rá, hogy az az övék lesz. S olyba vévén mint ha azt mint sajátjokat vesztették volna el, csak az alkalmat lesték s az ürögyeket keresték, hogy háborút indítsanak a császár ellen és Peloponnézoszba táborozzanak.

A velenczeiek táborozása Peloponnézoszban.

108. §. Kapva tehát ezeken az okokon, azonnal minden híradás és a nélkűl, hogy szóval akarták volna viszályaikat eligazítni, nagy sereget és hetven gályából és nagy vontató hajóból álló hajóhadat szerelnek föl Peloponnézosz ellen. Miután tehát a hajókat

legénységgel ellátták, és saját csapataikból minél több nehéz gyalogot és derék vértes katonaságot, sőt még sok idegen zsoldost is szállítottak rájok, és mindenféle fegyverrel, kőhajító ágyúkkal és pattantyúkkal, ezen kivül sok vassal, fával, oltatlan mészszel, ácsokkal és kőmívesekkel, építéshez való szerszámokkal s más efféleékkel megrakták, és mindenképen jól fölszerelték, s miután teljhatalmú hadvezérré egy közöttök igen tekintélyes és vitézségéről s hadvezéri tehetségéről szárazon és tengeren egyiránt hires férfiút választottak, megindítják a hajóhadat.

109. §. Fölkerekedvén tehát hazúlról nagy erővel, mindenféle készülettel, kitűnő hadsereggel és fényes reményekkel, az Ádriai és Ióniai tengerre hajójóznak. És Kerküra s Levkász mellett elhajózván, Ithaké és Kefallénia szigetek közt, Éliszhez, Peloponnézosz hegyfokához érkeznek, és onnan az akháiszi víz sodrába nyomúlnak, s a Krézáiosz öblön átkelve Korinthiában az Iszthmosznál kikötnek.

Tudósítás arról, hogy a velenczeiek Peloponnézosz szorosát kőfallal elzárták.

110. §. És a hajókból kiszállván ott tábort ütnek. Mert először ezt akarák megerősítni és előre elfoglalni, s azután az egész Peloponnézoszt kezökre kerítni. Miután tehát minden hozzá valót és szerszámot partra szállították és az egész szorost egyik foktól a másikig egész seregökkel átfogták, megépíték a falat sok kézzel, nagy erővel, de még nagy serénységgel és lelkesedéssel is látva a munkához.

111. §. S akkor mindjárt el is pártolának a császártól és melléjök állának némely várak és városok

a belföldön szintúgy mint a tenger melléken, melyekbe őrségeket is helyezének. Sőt a mi több, Peloponnézosz többi része is mind izgalomban vala, csak a jövőt várva, hogy maga is elpártoljon a császártól.

112. §. Amárész pedig összevonván mind a keze alatt való hadakat, s a peloponnézoszi illürek közzül is vévén maga mellé, s így egy kis sereget gyűjtvén, Korinthoszban ül vala, azt őrizve és a császártól sereget várva. Mert már előbb követet küldött volt hozzá, mindjárt a mint a hajóhad kikötött, jelentve hogy az megérkezett. S egyszersmind csak a jó alkalmat lesi vala, hogy rajtok üssön.

113. §. S a császár, a mint a velenczeik Peloponnézosz ellen való táborozásáról és a szoros megerősítéséről értesült, nem vevé halogatásra a dolgot, hanem azonnal hivatván Mahumut pasát, és nehéz gyalogokból és ijászokból elegendő sereget adván neki, s tulajdon hadából is a legharczosabb és legjobban fegyverzett legénységet mellé rendelvén, kiküldi Peloponnézoszba.

114. §. Maga pedig, miután Boszniában mindent jól és tetszése szerint elrendelt, s Jajczába és a többi várakba, melyeket le nem rombolt, őrséget és parancsnokokat helyezett, és az országban elég sereget s helytartóúl egy előtte vitézségéről és vezéri tehetségéről ismeretes férfiút hagyott, s magával is töméntelen zsákmányt vitt, a seregnek is töméntelent szétosztogatott, az ősz vége felé visszatér Drinápolyba. S a hatezer kilenczszáz hetvenegyedik év (Kr. u. 1463.), a császár uralkodásának tizenharmadik esztendeje, eltelék.

KRITOBÚLOSZ TÖRTÉNETIRATANAK

ÖTÖDIK SZAKASZA,

MELY MAGÁBA FOGLALJA A VELENCZEI HÁBORÚT ÉS A CSÁSZÁR MÁSODIK BEÜTÉSÉT BOSZNIÁBA, EZENKIVŰL ELSŐ ÉS MÁSODIK HADJÁRATÁT AZ ILLÜREK ELLEN, HOGYAN HÓDÍTOTTA MEG ILLÜRIÁT S HOGYAN ÉPÍTETT ABBAN VÁROST; HÁROM ESZTENDEI IDŐKÖZT. (1464—1467.)

1. §. S Peloponnézoszba érkezvén az Iszthmoszon túl a Kithairón aljában táborba száll, és titkon követet küldvén értekeződik Amárészszal, tudtára adván hogy a sereggel megérkezett, s végére járván mindennek a mi az Iszthmoszban történt, s hogy áll az ellenség dolga. S megegyezvén, hogy a kitűzött napon az adott jelre támadni fognak, nyugton maradnak vala.

2. §. A velenczeiek pedig nagy serénységgel, buzgósággal és sok emberrel látva a munkához, azt gyorsan végzik vala. Megépíték ugyanis az egész falat három vagy négy sztadionon kivül; azonban még elég magosra nem emelék, hanem csak annyira, hogy mögötte biztosan védhessék magokat.

Mahumut az Iszthmoszban a velenczeiekkel megütközik, s legyőzi, megszalasztja és öldökli őket.

3. §. E közben Amárész, a támadásra kilesve az alkalmat, jelt ad Mahumutnak. S az adott jelre egyszerre kirohanván, egyszerre rá ütnek az ellenség táborára, ez belől az kivül támadván, a katonaság nagy ordítása, riadása és ujjongása közt.

4. §. És lőn oztán nagy küzdelem és tolongás,

erős kézviadal és nagy öldöklés, melyben a velenczeiek a nehéz gyalogsággal szembe szállva kis ideig ellenállának, de azután hátat fordítva, rendetlenűl összevissza zavarodva, a mint csak birtak, úgy futnak vala.

5. §. S a nehéz gyalogság irgalmatlanúl öldökölve és fogdosva őket, utánok nyomúl vala, míg csak a tengerhez és hajóikhoz nem érének. Ott a velenczeiek nagy bajjal és erőfeszítéssel a gályákra szállván, egy kissé beljebb vonúlának a part mellől, hogy lövésen kivűl legyenek. És fölszedék a tengerről az úszókat: mert sokan, az ellenségtől szorongattatván fegyvereiket elhányva, némelyek pedig fegyverestől is a tengerbe ugrának, s részint a hajókhoz úszának, részint fegyvereik súlya miatt a tengerbe fúlának.

A velenczeiek táborának kirablása.

6. §. S a csatában a velenczeiekből tömérdeken esének el, mind a polgárok mind az idegenek közzűl, elesett maga a fővezér is, ki derék ember vala. S élve is kicsi híján háromszázan jutának fogságba. A katonaság osztán az egész tábort zsákmányra hányja. S abban pénzt, bútort és edényt s más nem kevés egyet s mást és szerszámot talála. És sok fegyver is juta zsákmányúl, melyeket részint a holttestekről rablának részint elhányva találának, s mindenféle hadi gép és más afféle is.

7. §. Mahumut osztán megindítván táborát bevonúl Peloponnézosz belsejébe Amárészszal együtt az elpártolt várak és a többi fölkelt peloponnézosziak ellen. S néhány nap alatt kézre keríti a várakat és az

egész tartományt, részint fegyver hatalmával részint rábeszéléssel meghódítván.

8. §. S ezután Argosz, a velenczeiek városa, alá érkezik és a vár előtt táborba száll. És szóba ereszkedik a várbeliekkel, hogy adják meg magokat és a várat. S az argosziak látván a tömérdek tábort, mely a várost körülkerítette, látván hogy falaik gyengék és könnyen megvívhatók, segítséget sehonnan nem kapván de még csak nem is reménylhetvén, attól tartva, hogy roham útján fegyver hatalmával esnek fogságba, s akkor veszve lesznek, harcz nélkűl megadják magokat és a várost Mahumutnak, miután tőle hitet vettek.

Argosz meghódolása Mahumutnak, az argosziak áttelepítése Büzantionba s Argosz lerombolása.

9. §. S Mahumut átszállítja Büzantionba mindnyájokat, feleségeikkel, gyermekeikkel és minden vagyonukkal, bántatlan és minden baj nélkűl. A várost pedig leromboltatá. S miután Peloponnézoszban mindent jól és tetszése szerint elintézett, s miután valamennyi várba a császári udvari had legderekabb katonáiból őrséget vetett s mindent a mi föl volt forgatva rendbe hozott s az egészet Amárésznak átadta, maga az Iszthmosznál szerzett foglyokat s a várakban talált velenczeieket sőt még a föllázadt peloponnézosziakat is magával vívén, némi csekély zsákmánynyal fölmegy Konstantinápolyba tél dereka táján.

10. §. S a császár az argosziakat mindnyájokat az úgynevezett Peribleptosz (csudálandó Szűz Mária) monostora környékére telepíti, advár nekik házakat, szőlőket és szántóföldeket, azokat pedig, kiket az el-

lenségből, mint mondám, elfogtak, s kik a várakban estek fogságba, valamint a lázadó peloponnézosziakat is, mindnyájokat leöleté.

Tudósítás arról, hogy Jagupész a hellészpontoszi várak építését bevégezte, szépen fölszerelte s a szorost elzárta.

11. §. Azon napokban Jagupész a kalliúpoliszi helytartó is bevégezé a hellészpontoszi várakat, őrséget helyze s tömérdek fegyvert szállíta és kőhajító gépeket s ágyúkat állíta beléjök, melyekkel a föl és alá evező hajók be és kivonúlását, a mikor és a mint akarja, megakadályozza, s minden egyebet is megtett a császár utasítása szerint.

12. §. S végre lőn hajtva a roppant nagy, mindennel fölszerelt és csudálatra méltó mű, melyet sem a régi hellének, sem a hajdani nagy császárok és hadvezérek tudniillik rómaiak és persák közzűl soha senki eszébe sem mert venni, de eszébe véve sem bírt volna végre hajtani, hogy a felső tengert az alsótól elválaszsza és tökéletesen elrekeszsze, és a föl és alá hajózni akarók előtt az útat teljesen járhatatlanná tegye, kivéve azokat a kiknek neki megengedni tetszik, mind két felől mintegy kapuk gyanánt állítva föl a várakat és kőhajító ágyúkat helyezvén beléjök, melyektől messziről megréműlnek a legnagyobb gályák és teherhajók s mindenféle nagy és kis ladikok, minthogy ha csak közelednek is, azonnal összetörik őket az ágyúkból lőtt roppant kövek és úgy tönkre mennek, mintha a Szkülla és Kharübdisz közzé sodortattak volna.

13. §. Mert Xerxész áthídalta ugyan hajdan ezt a Hellészpontoszt, de csak hajóval és fahíddal, mely

sem a szelek sem a tenger rohamának nem bírt volna sokáig ellenállani s valósággal nem is állott ellen, s melyet ellenséges haderő megrohanva erőszakosan könnyen szétrombolhatott volna.

14. §. Most azonban semmi efféle baj teljességgel nincs s nem is lehet. Mert sem a tenger sem a szél rohama és zajlása, sem ellenséges haderő támadása nem képes ezt teljességgel elsülyeszteni, vagy bármimódon hatalmába kerítni, oly bevehetetlen és erős lett ez a zár és ez a híd.

Tudósítás arról, hogyan táborozott a császár eltávozása után a paiónok (magyarok) királya Jajcza ellen, s hogyan vette azt be a benne lévők árúlása által, kik föladták, valamint arról is, hogyan vett meg némely más várakat is egyesség útján.

15. §. Ugyanazon télen a paiónok és dákok királya Dalmatiába és a bosztrok tartományába (Boszniába) táboroza, melyet azelőtt a császár meghódított, hogy ha lehet azt elfoglalja s a benne lévő várakat, különösen pedig Jajczát, kezére kerítse, a császár őrségét belőle kiűzve. Mert iszonyú dolognak, s országa és birodalma roppant romlásának és nyilvános fölbomlásának tetszett előtte, hogy ezt a tartományt és a benne lévő várakat a császár bírja, mint a mely az ő országának keze ügyében esik s tőszomszéd Magyarországgal, és annak megrohanására alkalmas fekvésű.

16. §. Azért is azt elegendő hadsereggel és készülettel megrohanván azonnal elpártoltatja a várak nagyobb részét a császártól, részint szép szóval és egyességgel magához vonván, részint ijesztéssel és fenyegetéssel, néhányat pedig fegyverrel is meghódít-

ván. S Jajcza alá érkezvén azt is könnyedén beveszi, minthogy a benne lévők föllázadtak, egymást öldökölték és önkényt hozzá állottak.

17. §. S miután néhány napot ott töltött s abba és a többi várakba erős őrségeket, pánczélos és harczias férfiakat, fegyvert és minél több eleséget szállított, visszatére hazájába.

A császár második megindúlása a paiónok és bosztrok ellen.

18. §. S a császár, a mint ezt megtudta, nehezen szívelvén a dolgot, azonnal készületet tőn, hogy nagy haderővel nem csak a bosztrok és az elpártolt várak ellen táborozzék, hanem magába Magyarországba is beüssön. Azért is minél nagyobb sereget, lovasságot és gyalogságot, gyűjtvén, és sok fegyvert, kőhajító ágyút és pattantyút szedvén össze, s télen által minden szükségessel jól fölszerelvén magát, tavaszra kelve tüstént ellenök vonúl.

19. §. S megindúlván Drinápolyból egész lovas és gyalog seregével, s vívén magával az ágyúkat és tömérdek vasat és rezet, a bosztrok országába megy, és oda érkezvén arra határozá magát, hogy elsőben Jajcza ellen menjen, s itt tegyen kísérletet, vajon egyezséggel vagy fegyver erejével kezére kerítheti-é, s azután indúljon a többi várak ellen.

Jajcza második ostroma.

20. §. Tehát alája nyomúlván és a vár alatt tábort ütvén, először szóba ereszkedik a benne lévőkkel, hogy esküt véve adják meg magokat és a várat. S miután nem vehette rá őket, először a kör-

nyéket földúlá és mindent fölégete, azután pedig a vár előtt árkot hányatván és azt táborával körülkerítvén s az ágyúkat fölállítván, a várat vívni kezdé. S a kőfalat néhány nap alatt az ágyúkkal ledönté és lerombolá.

21. §. S a mint a rést elegendőnek gondolta, hozzá készűle, hogy a falat egész erővel megrohanja. Miután azért seregét jól elrendezte és fölfegyverezte, mindenfelől megrohantatá. A kőfal résére önmagát állítá saját udvari hadával és a tábor színével, tudniillik a legjobb nehéz gyalogokkal, íjászokkal, parittyásokkal s különösen puskásokkal. A katonák tehát azonnal az adott jelre iszonyú nagy ordítással, nagy tűzzel és lelkesedéssel rohanának a kőfal résére és megkísérték erővel berontani.

A császár első támadása Jajcza ellen s szégyenvallása.

22. §. Azonban a magyarok magok is rettentő riadással és zajjal nagy bátran és nagy erővel előrontának, és lőn oztán erős kézviadal, nagy tolongás, és mindkét részről egybevegyült ordítás, szitkozódás és nem csekély öldöklés, mind két fél derék férfiak gyanánt viselvén magát, amazok berontani és a várat elfoglalni, emezek őket visszaverni, s övéiket, tudniillik gyermekeiket, nejeiket és legdrágább kincseiket megvédni erőlködvén. S olykor a nehéz gyalogok fölűlkerekedve erőt vőnek a magyarokon és fölhágának a falra, olykor a magyarok által visszavettetve erőszakosan kiveretének, és ott nem kevesen halának el, még elestök közben is viaskodva.

23. §. Ez így tartott jó darab ideig, mindkét fél hősileg harczolván. S azután a magyarok vőnek

nagyon erőt, és a nehéz gyalogság szorongattatva igen sokat szenvede, ott hullván el közzűlők sok nemes és derék férfiú. S a császár látván hogy emberei így szenvednek és hullanak, nagyon nehezen szívelé, s akkor jelt adván a visszavonúlásra, parancsolá, hogy nyíllövésnyinél hátrább vonúljanak, s visszavonúlának.

Második roham és kudarcz.

24. §. S ezután néhány nap múlva, miután seregét megpihentette és jól fölfegyverezte s elrendezte, újra erősen megrohaná a várat, s önmaga jára legelől, előbb igen sok és igen nagy jutalmakat, tisztességeket és nem csekély kegyeket hírdetvén és tűzvén ki azok számára, kik legelőször hágandják meg a falakat. S hozzá még azt is kihírdeté, hogy a városbeliek minden vagyonát rablásra és zsákmányra bocsátja.

25. §. S a katonák iszonyú nagy riadás után, mint valami ragadozó madarak, sebes nyargalvást, összevissza minden rend és meggondolás nélkűl neki rohannak a falnak, s arra fölhágni törekesznek vala, részint hágcsókat téve a falakhoz, részint kötéllétrákat feszítve ki, részint szegeket verve a falba, s minden lehető más módon erőlködve bejutni. Minthogy ugyanis a császár jelen vala, és nézi vala a mik történtek, kinek-kinek rohamát, lelkesedését, erejét, vitézségét és helyt állását, s minthogy igen nagy jutalmakat vártak kapni, a bajt számba sem vevék, hanem mindegyik első akar vala lenni, hogy a falat meghágja, a magyart ölje, s a zászlót a falra és bástyafokra kitűzze.

26. §. A magyarok azonban nagyon vitézűl, nagy bátorsággal, tűzzel és sebességgel, éktelen ordítással

állának ellenök és hősileg s erősen fogadák öket. És itt iszonyú erős viadal keletkezik, olyan várvívás, a milyet soha senki nem látott s nem hallott, s különösen a tájon, a hol a fal le volt rombolva. Mert a viadalban fölbőszűlve s magokat testestől lelkestől neki advân a dühnek és indúlatnak, s csaknem az emberi természetből kivetkezve vagdalják és aprítják vala egymást irgalmatlanúl, lövöldözve és lövetve, sebesítve és sebesűlve, öldökölve és öldököltetve, ordítva, szidva, káromkodva, teljességgel semmivel nem gondolva, csak azzal a mit csináltak, mint az őrűltek.

27. §. És sok derék férfiú esik vala el a harczban a nehéz gyalogok de kivált a császári testőrség közzűl, kik nem kimélték magokat s szégyenlették, hogy á császárt szemeik előtt látták; mert ott vala velök a küzdelemben. S a magyarok mindenütt fölűlkerekedének, minthogy fölűlről harczolának, s a lövés kezök ügyében esett, és nagyon emberűl küzdének. Mert mindnyájan derék, harczos férfiak voltak a legjavából összeválogatva.

28. §. S a császár látván, hogy emberei nagyon hullanak, s hogy a dolog többé sehogy sem megy, hanem csaknem a lehetetlenséggel határos a várost harczczal és fegyverrel, roham útján erőszakosan bevenni, csak éhséggel és hosszas megszállással, táborának jelt ada a visszavonúlásra, és lövésen kivűl foglala állomást.

29. §. S miután a császár visszatért a táborba, készűleteket tőn, hogy elegendő sereget hagyjon a város alatt, mely azt megszállja és őrködjék, hogy a bent lévők semmit ki ne vigyenek, sem kivűlről semmit be ne vigyenek, maga pedig többi hadaival más felé nyomúljon az elpártolt várak ellen, sőt még Magyarországba is becsapjon.

A magyar király kivonúlása a császár ellen.

30. §. E közben követség érkezék jelentve, hogy a magyarok királya, minél nagyobb sereget gyűjtvén, már csaknem mindjárt meg fogja támadni. Ez ugyanis azonnal hogy megtudta, hogy a császár beütött Boszniába és Jajcza városát ostromolja, nagy sereget gyűjtvén s mindennel a mije csak vala kellően fölszerelvén, megindúla a császár ellen, úgy gondolkozván, hogy vagy fölbontja a város ostromát, maga ellen fordítva a császárt és seregét, vagy ha majd a sereg kétfelé szakad, harczra és ostromra, könnyebb lesz megtámadnia a császárt. De számításában csalatkozék.

31. §. A császár ugyanis ezt megtudván elhatározá, hogy maga Jajcza alatt marad, s azt vívni kell és semmi esetre sem kell alóla fölkelni. S Mahumutot küldé ki a magyarok királya ellen, adván neki elegendő lovas és gyalog sereget, sőt saját testőrhadából is nem csekély részt.

32. §. Mert maga nem tartá jónak ütközetbe ereszkedni vele. S Mahumut a sereget maga mellé vévén hirtelen előnyomúla, és az ellenséghez közel érkezvén, ott tábort üte. S a két tábor között körűlbelől legfeljebb huszonöt stadiumnyi köz vala, úgy hogy egymást láthaták. S az Erügón folyó választá el őket egymástól, melyet hazai nyelven most Brünosznak hívnak. Mert ott vala táborba szállva a folyón túl a magyarok királya.

33. §. S Mahumut a folyón átkelve meg akar vala ütközni a magyarokkal. A császár azonban hozzá küldvén letiltá, mondván: „nincs rá semmi szükség, mikor most kezében van a folyamon való átkelés; ha-

nem elég, ha ott maradva szemmel tartja, mit csinál az ellenség.“ Mahumut tehát ott marada veszteg, figyelve az ellenségre.

34. §. S a magyarok vezére, a mint megtudta, hogy a császár a várost ostromolja s az alól nem kel föl teljességgel, s hogy Mahumut igen nagy sereggel lesben áll ellene, teljesen kétségbe esvén a felől, hogy a várost megsegíthesse, titkon követet küldve értekezék a városbeliekkel, hogy álljanak ellen és semmi esetre meg ne adják magokat, minthogy a császár csakhamar vissza fog vonúlni, s ő maga sem húnyja be szemét, hanem a mint alkalom nyílik, és a kényszerítő szükség előáll, tehetsége szerint segítni fogja őket, ott közelökben tartózkodván. Ezt izené nekiek.

A magyarok királyának visszavonúlása s rendetlen és csúf futása az utána nyomúló Mahumut elől.

35. §. Maga pedig, táborát éjjel fölgyűjtván, fölkerekedék és seregével elvonúla. S a mint ezt Mahumut észre vette, a folyón hirtelen átkelvén nagy gyorsan utánok nyomúla. És elérvén őket, megütközik az utócsapattal, mely a sereg nem csekély részét tette s a podgyász őrizetére volt rendeltetve, és azt megszalasztván a másik főseregig üldözé.

36. §. S a mint az utócsapat hirtelen rá tódúlt, zavarba hozá a tábort és a királyt, s lőn roppant futás, mindenki egyszerre össze vissza minden rend és meggondolás nélkül szaladván.

37. §. S Mahumut utánok nyomúla ölve és gyilkolva őket irgalmatlanúl. S miután őket sokáig űzte és nagy öldöklést vitt véghez, és sok foglyot is ejtett, visszatére és a császárhoz mene, vivén magával egész

hadi készületöket, a szekereket, fegyvereket, lovakat s magokat a podgyászhordókat is. S az ellenségből igen sokan elesének, élve is kicsi híján kétszázan esének fogságba, kiket később a császár Büzantionba vívén mind megölete.

38. §. S ő maga néhány napig ott maradván s az ostromot és a várost minden módon megkísértgetvén, miután semmire sem mehetett, annak bevételéről lemonda, és táborával fölkerekedvén a többi várak ellen fordúla. S miután azokat néhány nap alatt meghódítá, némelyekbe, a mennyibe jónak látá, erős őrségeket helyeze, némelyeket pedig lerombola. S a férfiakat leöleté, a gyermekeket pedig és a nőket rabságra hurczoltatá. És a tartomány többi részét nagyobbára, sőt még Magyarország nem kis részét is benyargalván s maga is tömérdek zsákmányt gyűjtvén, seregének is sokat kiosztván, nyár vége felé visszatére Konstántinápolyba és a serget eloszlatá.

A velenczeiek táborozása Leszbosz ellen.

39. §. A császár így tőn. A velenczeiek pedig ugyan azon nyáron Leszbosz és Mütiléné ellen táborozának hetven gályával és nagy dereglyével és háromezer nehéz gyaloggal, kik a hajók fedelein valának. S vívének magokkal a dereglyéken sok fegyvert, sok kőhajító ágyút, pattantyúkat, hágcsókat és más mindenféle várvíváshoz való szerszámot. És Leszboszhoz érkezvén bevonúlának a mütilénéi kikötőbe, és kiszállván, tábort ütnek a város előtt, s fölszólítják a városbelieket, hogy adják meg magokat és a várost. De azok nem állának rá. Mert vala a városban őrségűl négyszáz válogatott vértes gyalog a császári udvari hadból.

40. §. S a velenczeiek először földúlák a föld egy részét, mert nem akarják vala az egészet elpusztítni, gondolván, hogy majd elfoglalják, azután pedig az egész várost táborukkal és hajóikkal szárazon és vizen körűlvévén, és ágyúikat fölállítván vívni kezdék. S ágyúikkal a fal egy kis részét nappal ledönték és lerombolák; a városbeliek azonban éjjel ismét helyre állíták, követ, fát és földet hordván oda. S ezenkivűl még nagy gerendákat szállítának és körűlczölöpözék velök a falat, s azokat lánczokkal összekötözvén ez által a kőgolyók erejét megtörék, úgy hogy azok valami nagy kárt éppen nem tőnek.

41. §. S naponként történnek vala lövöldözések a falakról, s a bent lévő császáriak kirohanásai a velenczeiekre, azonban nem esék el senki, hanem csak sebeket kapának számosan. S a velenczeiek imitt amott aláásák a falat, földalatti folyosókat vezetvén a voroshoz, s hágcsókat illesztének a falhoz és mindenféle ostromgépeket előállítának.

42. §. S meg is hódola nekik kettő a többi erősségek közzűl, s már a legnagyobb reménységben valának, hogy Mütilénét is beveszik és az egész Leszboszt meghódítják és elfoglalják.

A császár hajóhadának kivonúlása a velenczeiek Leszbosz alatt álló hajóhada ellen.

43. §. Ezek dolga ekképen álla. A császár azonban a mint megtudta, hogy a velenczeiek hajóhada Mütilénét megtámadta és vívja, s veszedelemben forog a város, hogy beveszik, ha csak minél elébb segítséget nem kap, azonnal a gondolatnál sebesebben fölszerele száztíz gályát, s azokat minél több nehéz gyaloggal, mindenféle fegyverrel és lövő szerszámmal

megrakván, és mindennel, a mire szükség volt, szépen ellátván és fölfegyverezvén, átadja a hajóhadat Mahumut pasának azzal a parancsolattal, hogy minél sebesebben hajózzék és ütközzék meg az ellenséges hajókkal, akárhol találnak lenni.

Két velenczei előörsi gálya elfogatása Tenedoszban.

44. §. Ki is Büzantionból fölkerekedvén a Hellészpontoszon hajóz vala s más nap Kalliúpoliszban köte ki. S ott megtudván, hogy az ellenség négy kémlelő gályája Tenedosz kikötőjében horgonyoz, melyek csakugyan egész a tengerszoros torkolatáig eveztek kémszemlére s onnan visszafordúltak, mit sem késlekedve éjtszaka egész hajóhadával rögtön fölkerekedvén Kalliúpoliszból, napkeltével Tenedosz alá érkezék. S a gályákat csakugyan ott kapja a kikötőben horgonyozva, s kettőt közzűlök zsákmányúl ejt a kikötő torkolata előtt; mert nem birának előle jókor meneküini.

A velenczei hajóhad rendetlen futása Leszbosz alól, a mint meghallották, hogy a császár hajóhada ellenök vonúl.

45. §. A másik kettő azonban korábban megindúlva nagy bajjal megmeneküle. Ezek a legjobban evező gályák valának. És nagy sietséggel igyekezve megérkeznek Mütilénébe, s jelentik a vezéreknek, hogy a császár hajóhada ellenök jő és a két hajót elfogta. S azok, a mint ezt hallották, mintha villám csapott volna közzéjök, mindent, ágyút, fegyvert, s mindenféle más szerszámot ott hagyva, összevissza minden rend és ész nélkül hajókra szállának, s magokkal vi-

vén a nekiek meghódolt várakból is a férfiakat, asszonyokat és gyermekeket, elhajózának, mielőtt a császár hajóhada Mütilénébe érkezett, a mint mondják, mintegy nyolcz órányi külömbséggel.

46. §. S Mahumut, a mint Mütilénébe érkezett s megtudta hogy kevéssel az előtt hajóztak el előle, sietve utánok nyomúla, s a mint a sík tengerre ért, alig látá be szemmel a hajókat, hogy Lémnosz felé tartanak. Híjába valónak látván tehát üldözésöket, visszamegy Mütilénébe, s miután ott négy napot töltve mindent szépen rendbe hozott, s elegendő őrséget és fegyvert, sok eleséget és más használatra valót hagyott a városban, visszatér Büzantionba, már ősz vége felé, és széteresztέ a hajóhadat. És eltelék a hatezer kilenczszáz hetvenkettedik (Kr. u. 1464-dik) év, a császár uralkodásának tizennegyedik esztendeje.

Láss csuda dolgot.

47. §. Azon napokban rémítő csudát is láttak. A nap ugyanis fényes délben, a mint tisztán sütött s felleg sem volt, rögtön elhomályosodék és elsötétedék, és színét olyanra változtatá, mintha sötétté vált volna, s egészen barnává és feketévé lőn, azonban nem úgy, mint napfogyatkozáskor szokott; mert ekkor nem vala napfogyatkozás, hanem más valami szokatlan módon, mintha valami köd vagy homályos és sötét felhő vonúlt volna rá és borította volna el. És így marada három egész nap, és három éjjel is ilyen vala s így látszik vala az egész világon. Ezt mindenki nagy csudának és nyilván való isteni jósjelnek tartá, mely jövendő nagy csapásokat jelent, a mik csakugyan nem sokára be is teljesedének.

Elbeszéllése annak, hogyan végződött be a császári palota építése.

48. §. Ez így történt. A császár pedig Büzantionban telelvén, egyebekre is gondot fordíta, tudniillik az egész város megtelepítésére, fölszerelésére, s a császári palotát is befejezé, ezt a gyönyörű művet, mely megnézésre és gyönyörűségre, fölszerelésre és szépségre nézve semmivel sem áll hátrább a híres és fényes régi épűleteknél és csudaműveknél.

49. §. Valának ugyanis abban épitve magos, tömérdek, szép mívű tornyok, férfi- és nőtermek, hálószobák, ebédlők és csarnokok, igen sok gyönyörű házacskák és különféle kis lakok, s ezenkivűl folyosók, udvarok és előudvarok, tornáczok, előtermek, konyhák és kitűnő fürdők.

50. §. És mindez roppant körfallal vala bekerítve. Mindez, a mint mondám, czifrán s egyszersmind szépen, nagyszerűen és gazdagon vala építve, kívűlbelől tömérdek aranytól és ezüsttől csillogva és tündökölve, külömböző fényű és színű s tarkaságú drága kövekkel és márványokkal ékesítve, melyek fényökkel, símaságukkal s átlátszó ragyogásukkal mindent fölülmúltak s általában a legjelesebb s legremekebb művészettel voltak mesterileg kidolgozva. S a miben csak a véső művészet, szobrászat és festészet valaha remekelt, itt mindabból minden a legremekebb és leggyönyörűbb volt. S a palota vastag ólomlemezzel volt egészen befedve, és számtalan egyéb fényes és gyönyűrűséges dologgal fölékesítve és díszesítve.

51. §. Nem csak, hanem igen nagy és igen szép kertek is veszik körűl, melyek rakva vagynak min-

denféle fajta külömbnél külömb növevényekkel és érett gyümölcsökkel, s körül vannak folyva minden felől bőséges, hűvös, iható, kristálytiszta vízzel, s gyönyörű berkekkel és ligetekkel díszeskednek. Ezen kertek az ehető és éneklő madarak egész falkáinak zajától, és csevegésétől hangzanak mindenfelé, s különféle fajta szelíd és vad állatokat táplálnak, és sok más különféle szépségekkel ékeskednek és büszkélkednek, a mi csak díszt, gyönyörűséget, múlatságot és élvezetet adhat az embernek. Ilyen nagyszerűen és pazarúl építtette a császár ezt a palotát.

52. §. Ezen palotában telelvén tehát a császár, miután már kitavaszodott, hadjáratot terveze s arra előkészületeket is tesz vala. Azonban, a mint észrevette, hogy a katonaság, még saját testőrhada is zúgolódik, mint a kik szenvedtek és nyomorogtak legtöbbet a gyakori és hosszú utazások- és hadjáratokban, és házoktól távol, mindig külföldön jártak és fáradtak, s mindenöket, életöket, vagyonukat, lovaikat, barmaikat vesztették, és minden módon megromlottak és kárt vallottak, fölhagya tervével.

Tudósítás arról, hogyan ajándékozá meg a sereget gazdagon a császár.

53. §. S magának a császárnak is, testében lelkében el levén fáradva és törődve a folytonos és szakadatlan gondolkozásban és gondokban, az elbírhatatlan fáradalmakban, veszélyekben és küzdelmekben, szüksége vala a pihenésre. Azért is általlátá, hogy hogy honn kell maradnia, s ki kell pihentetni magát is a sereget is a beállott nyáron, hogy azután majd újult erőben és jobb kedvökben használhassa őket

hátralévő dolgaira. S miután hát ezt elhatározta, a többi sereget gazdagon megajándékozván elbocsátá, némelyeknek lovakat, másoknak köntösöket, némelyeknek pénzt, másoknak más valamit adván.

54. §. Saját testőrségéből pedig azokat, a kikről tudta, hogy a fáradalmakat és veszedelmeket szeretik, hogy buzgó, haszonvehető és vitéz férfiak, illő kitüntetésekkel, hivatalokkal, fényes ajándékokkal és sok más szép dologgal becsülé meg, erényökért kiemelvén és előre léptetvén őket.

55. §. S miután így megbecsülte, és mint mondám, sokféleképpen megajándékozta őket, ezeket is elbocsátá. Maga pedig a nyarat Büzantionban töltvén, nem múlatja vala el a város dolgairól szokása szerint gondoskodni, annak megtelepítésére, egyéb fölszerelésére és szépítésére nagy gondot fordítván. S foglalkozik vala a bölcsészettel is, tudniillik az arabokéval, persákéval s különösen a hellén bölcsészettel, mely arabra le volt fordítva, napokig együtt lévén ezek előkelőivel és tanítóival s némelyeket maga körében is tartván, s velök együtt vizsgálódván és bölcselkedvén, és a bölcsészet, különösen a paripateticusok és stoicusok tételeihez ragaszkodván.

Tudósítás arról, hogyan foglalta Georgiosz bölcsész a császár parancsára egy táblába a világnak Ptolemaiosz munkájában található leirását.

56. §. S rá akadván valahogy Ptolemaiosz irataira is, melyekben az tudósan és bölcsen leírta a világ kiterjedését és egész földrajzát, először azt akará, hogy, mivel ez a rajz a könyvben szétszaggatott és nehezen átlátható volt, egy vászonra legyen

áttéve összevágólag, egy lapon és táblán; mivel így világosabb, könnyebben felfogható, s egyszersmind az elmének könnyebben egybefoglalható, megtartható és jól megismerhető lesz. Ennek tudását ugyanis szükségesnek és igen fontosnak tartá.

57. §. Magához hívatván azért Georgiosz bölcsészt, rá bízza a munka végrehajtását, császári kitüntetéssel és díjazással, s ez azt szívesen elvállalja, serényen alkalmazkodván a császár czéljához és parancsához. S a könyvet kezébe vévén, és egész nyáron át azzal foglalkozván s idejét azzal töltvén, miután eléggé áttanulta s tartalmát egybevetette, a legjobban és legtudományosabban lerajzolá az egész föld kerekségét, egy lapra és táblára, együtt a szárazt és tengert, tudniillik a folyókat, tavakat, szigeteket, hegyeket, városokat, egy szóval mindent, melléje adván még a meghatározásokat, a mértékeket, a távolságokat s minden egyebet a mit hasznos tudni. És átadja a császárnak ezt a fáradságos, tudományos munkát, mely igen szükséges és hasznos azoknak, a kik tanulni vágynak, nagyra törnek és a szépben gyönyörködnek.

58. §. És kiteszi a táblára a tartományok, helységek és városok neveit is arabúl, tolmácsúl használván saját fiát, ki jól be volt gyakorolva az arab és hellén nyelvbe. A császár azért nagy örömét találván ebben a munkában, s Ptolemáiosz bölcseségét és tudományát, de még a munka végrehajtójáét is csudálván, őt nagyon megbecsűlve gazdagon megajándékozza.

59. §. És megparancsolja, hogy az egész könyvet is fordítsák le arabra, ezért nagy jutalmakat és ajándékokat igérvén.

60. §. Ezek így történtek. S a közben, hogy a császár ezekkel s efélékkel foglalkozott s töltötte idejét, az egész nyár és ősz eltelék, s ezek elmúltával vége lőn a hatezer kilenczszáz hetvenharmadik (1465-ik) évnek, a császár uralkodása tizenötödik esztendejének.

Azok az okok, a melyek a császárt arra indították, hogy az illürek ellen táborozzék.

61. §. S miután a múlt egész éven át a császár és serege jól kipihente magát, télen át készül vala, hogy tavaszszal az illürek országába üssön. Mert az illürek, mint föntebb mondók, kik az ioniai tenger mellékén ős időktől fogva roppant magos hegyek között laknak, kiknek a belföldön és a tengermelléken erős és nehezen bevehető váraik s járhatatlan meredek helyeik és így mindenfelől hozzáférhetetlen biztosságban, vagynak, mindezekben elbizakodva függetlenek és tökéletesen szabadok kívánnak vala lenni, és sem évi adót fizetni, sem, mint többi szomszédaik, a császár atyjának s magának a császárnak hadjárataira katonákat adni s egyátalában neki engedelmeskedni nem akarnak vala.

62. §. Nem csak, hanem még gyakran ki is rohanván országukból fejedelmökkel együtt, vakmerően benyargalák és meg rablák a császárnak velök szomszédos birodalmát.

63. §. Ezért előbb is táboroza ellenök a császár is, atyja is, és beszáguldozák egész országukat, megvevék váraikat, és sok barmot, rabszolgát és tömérdek zsákmányt hajtának el tőlök. S ők akkor, maga a berohanás alkalmával, országukat dúlva és pusztítva látván, engedének, és ideig-óráig meghódolának;

rövid idő múlva azonban ismét vérszemre kapva rabolják és háborgatják vala a császár birodalmát, s ezt azért teszik vala, mert a hegyekben és a vidék járhatatlanságában menekvésök és búvó helyök vala.

64. §. Mert országukba a hegyeken keresztül csak egy vagy két helyen lehetvén bejutni, ezeket erős őrségekkel őrzik vala és így országukat az ellenségnek mindenfelől járhatatlanná tévén minden bajtól megoltalmazák, ha csak netalán valami nagy haderő rájok rontva erőszakkal el nem foglalandja a hegyeket és szorosokat, s tökéletesen kaput nem nyitand az országba. Mit megtenni a császár csakugyan el is határoza magában, s végre is hajtá szépen.

A császár megindúlása az illürek ellen.

65. §. Miután tehát, mint mondám, télen át a mint kellett hozzá készült, tavaszszal megindúl ellenök nagy haderővel, lovassággal és gyalogsággal, vívén magával ágyúkat, fegyvereket, építéshez való szereket, kőmíveseket és ácsokat, ács- és kőmívesszerszámokat, sok vasat, rezet, és minden efféle erősség- és várépítéshez valót.

A császár megrohanja a szorosokat, harczol, győz s elfoglalja a szorosokat.

66. §. Fölkerekedvén tehát Drinápolyból egész lovag és gyalog seregével, a maga birodalmában sebesen előnyomúla, s miután azon minél hamar abb átkelt s az illürek hegyei közzé érkezett, első nap ott

táborba szálla, más nap pedig viradtakor maga mellé vévén a könnyű gyalogokat és íjászokat, a parittyásokat, láncsásokat és a könnyű pajzsosokat, erősen megrohanja az illürek által őrzött szorosokat. És nagy erős kézviadal, tolongás és küzdés után roppant erőfeszítéssel visszanyomja az illüreket, kik emberűl ellenállottak és harczoltak, s a szorosokat erőszakkal elfoglalva és utánok nyomúlva nagy öldöklést visz véghez közöttök.

67. §. S azután erős őrségeket helyezvén a szorosokba, hogy a be- és kijárókat a rabló illürek ne háborgathassák, parancsot ad, hogy a favágók és a gyalogság egy része bemenvén vágja le az erdőt, és tisztítsa ki a cserjés, bozótos és nehezen járható helyeket, és a zordon, sziklás útakat egyengesse, simítsa, szélesítse ki s tegye könnyen járhatóvá az egész lovag és gyalog seregnek, a teherhordó barmoknak, a kocsiknak és más poggyászszekereknek.

Az illürek országának beszáguldoztatása és tökéletes földúlatása.

68. §. Maga pedig egész seregével benyomúlván először az alant fekvő rónás vidéket, s valahol csak a lovasság járhatott, mind beszáguldozza és teljesen kirabolja, azután pedig álló táborokba szállván s ott megtelepedvén dúlja vala az országot, a vetéseket égetve, tapodva, rombolva és megsemmisítve.

69. §. Az illürek pedig gyermekeiket, nejeiket, jószágaikat és minden más ingóságaikat a magos, meredek s járhatatlan hegyek közzé vivén, s magok

a járhatatlan és erős fekvésű helyeket és szorúlatokat fegyveresen elfoglalván, ott telepedének meg, hogy védjék magokat, ha rájok találnának rontani.

A sereg a hegyeket megrohanja és harczolvá megvívja.

70. §. S a császár, miután egész alföldjöket földúlta és elpusztította, fölkészűlvén és egész seregét szépen elrendezvén, a hegyek közzé, a nehezen járható és erős fekvésű vadon helyekre nyomúla, az illürek, gyermekeik, nejeik és egyéb jószágaik ellen. S előre rendelé az íjászokat, puskásokat, parittyásokat, hogy lövöldözzenek, nyilazzanak és parittyázzanak az illürekre, és nyomják őket hátrább-hátrább s lövéseikkel zavarják fölfelé.

71. §. S ezek után a könnyű gyalogokat, a láncsásokat és könnyű pajzsosokat, s ezek nyomában az összes nehéz gyalogságot rendelé fölnyomúlni. S azok egy darabig nyugodtan és lépésről lépésre föl is nyomúlának, lassanként taszítva fölfelé az illüreket. Azután pedig a könnyű és nehéz gyalogok s a láncsások nagy riadással rohanva rontának az illürekre és megszalasztván erősen űzék és utól érvén részint leöldöklék, részint elevenen elfogák őket. Némelyek közzűlök szorongattatva leveték magokat a meredek kősziklákról és oda veszének.

Az illürek öldököltetése.

72. §. S a nehéz és könnyű gyalogság és az egész sereg a hegyekben s az ottani rengetegekben és mély völgyekben elszéledvén, elfogdosák és rabságba hurczolák az illürek gyermekeit és nejeit, és szétra-

gadozák minden vagyonukat. Nem csak, hanem sok nyáj barmot is hajtának el. S miután a hegyeket mind szépen beszáguldozták és fölkutatták, s onnan töméntelen zsákmányt, rabot, barmot s egyebet elhurczoltak, mind ezt levivék a táborba.

73. §. S tömérdek illür hala el, részint a háborúban, részint az élve elfogottak közzűl is, a császár parancsára. Foglyúl esének pedig azok közt a hegyek közt gyermekek, asszonyok és férfiak mintegy húszezeren.

74. §. A többi illürek pedig részint erős várakba, részint más hegyek közzé menekűltek vala, vezérökkel Alexandroszszal együtt.

75. §. Vala ott az illüreknek egy teljességgel bevehetetlen, igen erős váruk, Krúesz (Croia) nevezetű, mely mintegy fellegvára és védbástyája vala az egész tartománynak. Ezt a császár atyja azelőtt is megkísértette minden módon, fegyverrel, kőhajító gépekkel és hosszú megszállással: de még sem vehette be; olyan bevehetetlen vala.

Krúesz megszállása.

76. §. Ehhez érkezvén tehát a császár, miután annak erős, nehezen bevehető, és csaknem megvívhatatlan voltát megtekintette, elhatározá, hogy épen nem szükség ily erősséget megtámadni és haszontalalanúl fáradni, sem a sereget a megszállással és hosszas ideig tartó ostrommal sanyargatni és rongálni, s embert és pénzt hiában vesztegetni, lehető lévén a várnak és az egész tartománynak más módon is minden veszély nélkül urává lenni.

77. §. Azért is elhatározá, hogy erősséget kell ellenök emelni, és ott az ország közepében erős várat építvén abban elegendő sereget kell hagyni, mely mindig kiszáguldozzék és raboljon, s ne engedje az illüreket a várból kimenni, vagy a hegyekből leszállva télen át a földet megmívelni, vagy barmaikat legeltetni, s bármi egyebet csinálni, hanem mindig bezárva tartsa és sanyargassa az illüreket, hogy kénytelenek legyenek végre is a császárral egyezkedni.

A császár Illüriában új erősséget épít.

78. §. Bejárván tehát az országot, hogy várépítésre alkalmas helyet keressen, rá akada egy régi város helyére és romjára, mely az ország alkalmas helyén feküdt, s hajdan igen derék és igen szép városnak látszott. S elhatározá, hogy ezt épiti föl. S hozzá fogván nyár elején nagy erővel, búzgósággal és költséggel s császári lelkesítéssel és fölügyelettel, mert maga is mindenütt jelen vala a munkánál, mindent magyarázva s mindenkit részint szóval, részint pénzzel is ösztönözve és a munkára serényebbé téve, mielőtt a nyárnak vége lett volna, megépíti a várat, ezt a nevezetes s bámúlatra méltó művet. És azt szépen betelepíti, töméntelen lakost hajtván össze bele a körülötte fekvő tartományokból, hegységekből és városokból.

79. §. És tömérdek sok élelmökre és használatukra valót hordat bele, más mindent is a mi szükséges és hasznos, bőven beszerezvén, s ezenkivül igen sok fegyverrel, kőhajító ágyúval és pattantyúval, s töméntelen háborúhoz való más szerszámmal és készséggel is megrakván.

80. §. És ezt általában szépen s úgy fölszereli, mintha nem akkor látta volna elsőben, hanem már sok évvel azelőtt lakta s mindennek, a mi hasznos és szükséges, bőségében úszott volna. S hagy benne elegendő őrséget is, négyszáz embert saját testőrhadából, a legharcziasabb és legerősebb legénységet.

81. §. S a tartomány kormányzójáúl és hadvezéréűl elegendő sereggel ott hagyja környezete legderekabb s a hadi tudományban legjártasabb emberét, hogy szünet nélkül száguldozza be és dúlja az egész Illüriát, és szállja meg Krúesz várát.

82. §. S miután a császár ezt megtette, maga is töméntelen zsákmányt, rabszolgát és barmot vívén magával s osztván ki a seregnek is, őszszel visszatér Büzantionba, s aztán eltelék a hatezer kilenczszáz hetvennegyedik (1466-dik) év, a császár uralkodásának tizenhatodik esztendeje.

Tudósítás arról, hogyan táboroztak a velenczeiek az akhdiai Patrasz ellen.

83. §. Ugyanazon ősz elején a velenczeiek is hadjáratot indítának Patrasz ellen Akháiában, negyven hajóval és kétezer nehéz gyaloggal, s partra lépvén megszállják vala a várost, körűlvévén táborukkal és kőhajító ágyúkat állítván föl ellene. Valának némely szövetségeseik is Peloponnézoszból, kik a császártól nem rég elpártolva hozzájok csatlakozának. Hosszas ideig vívják vala tehát a várost, körötte megtelepedve és ágyúikkal falait rombolva.

Tudósítás arról, hogyan támadta meg Amár cselt vetve a velenczeieket, hogyan szalasztotta meg és üzte őket a tengerig, s hogyan öldökölt le és ejtett foglyúl közzülök sokat.

84. §. S a peloponnézoszi helytartó Amárész bár nem nagy sereg volt is vele, kivülről szorongatja vala őket, cselt vetvén nekiek és leselkedvén, ha valahogy alkalmat kapva váratlanúl üthetne rájok. Valának kémei is, kik a Búsz (Ökör) hegyről mindent áttekinték, a mi a táborban történt és megjelenték neki. Kapva tehát a jó alkalmon rájok ront, s a tömeges rohammal megrémítvén megszalasztja és a tengerig űzi őket, irgalmatlanúl öldökölve és fogdosva egész a hajókig, s a rendetlenűl összevissza futkosókat hanyatthomlok hányá a tengerbe.

85. §. S elesének közzűlök, mint mondják, mintegy hatszázan, fogságba jutának kevés híával százan, s a tengerbe is fúlának nem csekély számmal. Mert a nehéz gyalogság által szorongattatva és minden felől űzetve, fegyveresen a tengerbe ugrálnak vala, hogy a hajókhoz úszszanak, s fegyvereik súlya miatt elmerűlnek vala.

86. §. Amárész pedig a halottakat és az egész tábort megrabolván, tömérdek pénzt, fegyvert, szerszámot és mindenféle más készséget szede össze maga is, serege is. S maga is a várost, a mint csak lehetett, jól fölszerelvén, a foglyokat és zsákmányt magával víve, visszatére Korinthoszba.

87. §. S azután a zsákmánynyal és foglyokkal Büzantionba mene a császárhoz. S ez őt szívesen fogadá, gazdagon megajándékozá és illő tisztességben részesíté, a foglyokat pedig leöleté.

Láss ritka csudát.

88. §. Ezen napokban csudalatos fény és igen különös tünemény látszik vala az égen. Mert az éj első órája körül, holdvilágtalan éjtszaka, éjszak felől egyszerre roppant fény és tüzesség villana föl, mintha valami csillagból lövelt volna ki, és mindent körülragyoga és mint a nap úgy megvilágosíta. S azután onnan megindúlva dél felé nyomúla görbén futva mint valami tüzes röppentyű, egészen épen maradva s úgy látszva, hogy nem fogyatkozik, sőt mind inkább terjeszkedik és növekedik. S azután megállapodva mozgásában, helyt marada ragyogva egy egész óra hoszszáig, s azután széljelpattanva és lassanként aláhullva elenyésze. Ez a csuda látszott az égen, s vajon valami üstökös csillag, vagy bolygó fény, vagy valami más meggyúladt test volt-e nem tudom; csak annyit tudok, hogy romlást, nagy csapást, s az emberek pusztúlását jelentette; a mi nem sokára be is következett, mint alább világosan meg lesz írva.

89. §. Ez így történt. A császár pedig a telet Büzantionban tölté pihenve a hosszas fáradalmak után s a város dolgaiban szokása szerint a legjobban intézkedve, az általa építtetett egyházat is minél nagyobb gondjára méltatva, s a munkásokat a munkára buzdítva, s a mestereknek és művészeknek megrendelve, hogy a körül minden munka a legpompásabban és leggazdagabban legyen végrehajtva, miután ő semmi költséget és kiadást nem kímélt s bőkezűségében nem volt hiány. És az csakugyan végre is lőn hajtva, a mennyire csak lehetséges vala, mind a

szépséget, mind az alakot, a díszességet és roppant nagyságot tekintve.

90. §. Azon télen érkezik követség is a velenczeiektől azzal a kivánsággal, hogy egyenlítsék ki a viszályokat, és kössenek békét egymással egyenlő föltételek alatt, hogy mindegyik fél bírja, a mit bír. A császár azonban erre nem álla rá, hanem ezen válaszszal útasítá el őket: „Menjetek el, hogy okosabban tanácskozzatok, haugyan tőlem békét és szövetséget akartok nyerni.“ Követelé ugyanis tőlök a szigeteket, melyeket elfoglalának, Imbroszt és Lémnoszt, és hogy neki évenkénti adót fizessenek.

91. §. E közben jelentik a császárnak, hogy az illürek fejedelme Alexandrosz, miután a magyaroktól szövetséget kért és nyert, embereit összegyűjté s titkon lest vetve, a császár Palapánosz nevezetű ott hagyott helytartójára, ki Krúesz várát megszállva tartotta és vívta, rá ronta, a nélkül hogy az valamit előre megsejtett volna, és őt a tömeges rohammal megrettentvén s megszalasztván elkergeté, és embereiből sokat leöldökle, s őt magát is, ki vitézűl küzdött, megölé.

92. §. És most, miután töméntelen élelmet, fegyvert és mindenféle hasznost és szükségest bőségesen behordott a várba, s még erősebb őrséget is vetett bele, mintegy hosszas ostromra készülve, viszszafordúlt, és kint az egész tartomány fölött uralkodik, az új vár és a benne lévő katonaság be lévén rekesztve.

A császár második indúlása az illürek ellen.

93. §. S a császár, a mint ezt neki megjelenteték, haragra lobbana és minden halogatás nélkül rög-

tön minél nagyobb, lovag és gyalog sereget gyűjtvén és jól fölszerelvén, minthogy a tél már elmúlt, mindjárt tavasz elején táborba szálla ellene. És Illüriába érkezvén az egészet rögtön beszáguldja, az elpártolt vidéket hatalmába keríti, és az elpártoltak közt nagy öldöklést követ el. S mindent a mi útjába esik, fölforgat és kirabol, égetve, dúlva, rombolva és pusztítva.

94. §. S vezéröket Alexandroszt is űzőbe veszi; ki is visszavonúl a biztos és meredek hegyek közzé, szokott rejtekhelyeibe a rengeteg vadonokba, a seregnek, mint a Medusa fejének, még csak tekintetét sem állhatván ki.

95. §. S a császár kihirdetvén katonáinak hogy mindent szabadon zsákmányolhatnak s a foglyokat szabadon rabolhatják, a sereg legnagyobb és legharcziasabb részét elküldi a hegyek közzé Mahumuttal együtt. Maga pedig a többi sereggel helyt maradva a tartomány többi részét dúlja vala, állomásonként nyomúlva elő táborával.

Tudósítás arról, hogy a katonák a hegyek között mindent fölkutattak és nagy zsákmányt hajtottak el.

96. §. S a katonák oztán, tudniillik a nehéz gyalogok, ijászok, parittyások és dárdások, a mint a császár parancsát vették, azonnal megindúlva fölmenének az igen magos, zordon és meredek hegyek közzé, mint valami madarak, fegyveresen. És mindent beszáguldoznak vala, mint valami róna síkságot, senki ellenök nem állván, és mindent gondosan, még gondosabban fölkutatnak vala, mint a monda szerint Dátisz Eretria vidékét, a hegyeket, sziklákat, hasadékokat,

mélységeket, barlangokat, szorosokat, zugokat és rejtekeket, egy szóval a föld minden zegezugát. És semmi nem rejtezhetett el vagy menekűlhetett meg elölök, még a nagyon meredek, zordon, rengeteg s teljességgel járhatatlan vidékeken is, hanemha csupán a várak s a kik azokba menekedtek volt; egyebet mindent tökéletesen beszáguldozának, meghódítának, kirablának és lerombolának tizenöt egész nap alatt.

97. §. És foglyokban, férfiakban, nőkben, gyermekekben, barmokban, mindenféle bútorokban, egy szóval mindenben töméntelen zsákmányt vivének el és hajtának le a hegyekről a táborba.

98. §. S az illürek fejedelme Alexandrosz, a mint megtudta, hogy a hegyeket a sereg elfoglalta, azonnal szökésre vevé a dolgot, és hírét sem lehete hallani, hova futott. S a császár az egész tartományt pusztítva és dúlva Krúesz ellen nyomúla. És oda érkezvén tábort üte alatta, és seregével körűlfogván s ágyúit fölállítván vívja vala.

Lásd, honnan vette eredetét a dögvész.

99. §. Ezen napokban, már a nyár derekán, a dögvész is elterjede az egész Thráké és Makedonia tartományában. Thesszáliából és az azzal szomszéd tájakról eredve, miután ezen tartományok minden belföldi és tengerparti városaiban és helységeiben elterjedt és dúlt, s Ázsiába is átkelt, a Hellészpontosz és Propontisz egész tengermellékét megrontá és kipusztítá. S a belföldre is behatva Prusziont és egész környékét egész Galatiáig, söt Galatiát magát is megfertöztetè és elpusztítá.

100. §. S miután a nagy városba, tudniillik Konstantinápolyba is bevonúlt, miért kellene csak mondanom is, milyen hihetetlen, hallatlan és elviselhetetlen szenvedést okozott? több lévén naponként a halottak száma hatszáznál; úgy hogy nem győzik vala az emberek a temetést, mert nem is valának. Némelyek ugyanis a ragálytól félve úgy elfutának, hogy hátra sem nézének, még legközelebbi rokonaikra sem gondolva, mintha már magok is halálra lettek volna szánva, s jóllehet azok gyakran jajgatva és sírva könyörgének hozzájok, még is ott hagyák a betegeket gondviseletlenűl és a halottakat temetetlenűl.

Lásd az iszonyú csapást.

101. §. Mások pedig magok is meglepetve a nyavalya által és a szörnyű halállal küzködve magokon sem valának képesek segítni. Akadtak olyanok is, kik magokat szobáikba bezárván onnan ki sem lépnek vala. És sokan közzűlök elhalva ott hevernek vala temetetlenűl, sokszor két három napig sem tudván rólok senki semmit. Kettejével, hármával s többesével is temetik vala a halottakat gyakran ugyanazon koporsóban, s a ki ma mást temetett, holnap más azt temeti vala.

102. §. S nem vala elég egyházi személy és pap a halotti énekekre és könyörgésekre; az sem vala elég, a ki az elhaltakat a földbe takarítsa; kifáradának ugyanis; mert a nyári hőségben, étlen, szomjan, egész napokon át folyvást fáradva teljességgel nem bírják vala a terhet.

103. §. S némelyek harmad és negyed, némelyek heted napra is halnak vala el, s a vész napon-

ként növekszik és mind inkább-inkább terjed vala. S a város megürül vala a lakóktól, polgároktól és idegenektől, s emberektől teljesen kipusztúlt helységnek látszik vala, minthogy egy rész a nyavalyában elveszett és veszőben vala, más rész, mint mondám, elfutott és elköltözött, némelyek pedig bezárkoztak házaikba mintegy siralomházba. És mindenütt roppant elcsüggedés, elviselhetetlen szomorúság, mindenütt jajgatás és zokogás vala s iszonyú kétségbeesés ragadja vala meg mindenki lelkét. S a gondviselésben való hit teljesen elenyészett, s az emberek azt hiszik vala, hogy minden vaktában és úgy történik, a mint a sors hozza magával, mintha a világ folyását senki sem kormányozná: annyira levert mindenkit a rendkivüli csapás.

Tudósítás arról, milyen vala a nyavalya.

104. §. Elmondom hát magát a nyavalya alakját. Legelőször is itt vagy amott a mirígyek körül üté ki magát a nyavalya, s az előjelek többé vagy kevésbbé itt mutatkoznak vala. Azután megtámadá erősen a fejet, és abban erős forróságokat és gyuladásokat okoza az agyvelő üregei, az agyidegek és az agyhártyák körül s gyúladásba hozá és megvörösíté az arczot, s ennek következtében némelyeknél érzéketlenséget, nehéz álmot és ájúlást, másoknál pedig ellenkezőleg őrjöngést és álmatlanságot idéze elő.

105. §. S azután az egész fájdalom a szívre tódúla égető forró lázzal, mely a belső részeket meggyúlasztá és összeégeté, és a szívben a leghevesebb gyúladásokat, az egész vér összesűlését és megromlását, s ennek következtében erős fájdalmakat és ha-

sító nyilallásokat, iszonyú ordításokat, folytonos és kínzó görcsöket, nehéz és büdös lélekzést, borzasztó hidegrázást és elhidegülést, a végtagok elhalását és végre halált okoza. Ilyen volt, vagy legalább előttem, ki sok mindent nem említettem, ilyen természetűnek tűnt föl a nyavalya.

106. §. S a császár Krúesztnéhány napig ostromolván, miután általlátta, hogy lehetetlenség azt megrohanva fegyverrel s erőszakkal bevennie, mert a vár igen erős és teljességgel megvívhatatlan vala, de szép szóval sem fogja meghódoltatni, legjobbnak látá, hogy alatta elegendő sereget és alkalmas vezért hagyván a hosszas ostromra, maga menjen vissza Büzantionba, és ne fáradjon hiában, s ne rongálja magát is seregét is, miután módjában van, hogy a várat éhséggel és hosszas megszállással kézre keríthesse.

107. §. S csakugyan ezen határozata szerint ott hagyván egy hadvezért elegendő válogatott és újonnan érkezett sereggel, hogy a várat képes legyen megszállva tartani és az egész környéken uralkodni, maga, miután az egész zsákmányt és a foglyokat a sereg között kiosztotta, s a katonaságot széteresztette, saját testőrhadával elmene Büzantionba.

108. §. Eszébe vévén azonban útközben, hogy Thráké és Makedonia egész tartományát s az ott fekvő városokat, melyeken keresztül vala útazandó, a dögleletes nyavalya elborította és iszonyúan pusztítja, de még maga a nagy város is le van verve és el van sodortatva az iszonyú csapás által, rögtön megfordúlva elmene a Haimón mellékére és Felső-Müziába. Mert úgy volt értesülve, hogy ez a vidék s a Haimónon túl minden tiszta a dögvésztől.

109. §. S elérkezvén Nikápoly és Viddin vidékére, melyek egészségesek és jó levegőjűek valának, az egész őszt ott tartózkodva töltötte. S aztán nem sokára megtudván, hogy a vész már lecsillapodott, és hogy a város a csapástól megtisztúlt, — mert valának sűrűn járó hírnökei, kik naponként csaknem egymást érve nyargaltak és jelentették a mi ott történt, — tél elején megérkezik Büzantionba. S a hatezer kilenczszáz hetvenötödik (1467-dik) év, a császár uralkodásának tizenhetedik esztendeje, elteték.

ELSŐ OSZTÁLY: OKMÁNYTÁRAK.

MAGYAR TÖRTÉNELMI OKMÁNYTÁR, a brüsseli „országos levéltárból és a burgundi könyvtárból. Összeszedte s lemásolta Hatvani Mihály (Horváth Mihály) I. KÖT. 1441—1538. Pest 1857. XXI és 387 l. — II. KÖT. 1538—1553, Pest, VIII és 367 l. — III. KÖT. 1553—1608. Pest 1859. VIII és 324 l. — IV. KÖT. 1608—1652. Pest 1859. VIII és 323 l. I. Ferdinánd kir. hasonmásolt levelével. — *Monum. Dipl. I—IV. köt.*

MAGYAR TÖRTÉNELMI OKMÁNYTÁR, londoni könyv- és levéltárakból. Összeszedte és lemásolta Simonyi Ernő. 1521—1717. Pest 1859. VII és 318 l. — *Monum. Diplom. V. köt.*

ÁRPÁDKORI ÚJ OKMÁNYTÁR (Fejér György Codex Diplomaticusának folytatása). Közzé teszi Wenzel Gusztáv. I. KÖT. 1001—1235 és Függelékül: *Kritikai jegyzetek Fejér György „Codex Dipl. Hungariae Ecclesiasticus et Civilis" czímű munkájának az árpádi korszakot illető része felett.* Pest 1860. XLII és 405 l. — II. KÖT. 1234—1260. és Függelékül *Az Árpádkori Új Okmánytár és a kapcsolt országok okmányai.* Pest 1861. XIX és 402 l. —III. KÖT. 1261—1272. s Függelékül: *Olaszhon levéltárai a magyar történelem szempontjából.* Pest 1862. XV és 363 l. — IV. KÖT. 1272—1290. Pest 1862. XX és 414 l. — V. KÖT. 1290—1301. és Függelékül: *Theiner Ágoston „Vetera Monumenta Historica Hungariam Sacram illustrantia" czímű munkájáról.* Pest, 1864. XXI és 336 l. — VI. KÖT. v. a második folyam I. kötete: 890—1235. Pest, 1867. XXXVI és 578 l. 4 frt. — VII. KÖT. v. a második folyam. II. kötete: 1235—1260. Pest, 1869. XXVI és 564 l. — VIII. KÖT. vagy a második folyam III. kötete. 1261—1272. Pest, 1870. XXII és 479 l. — IX. KÖT. vagy a második folyam IV. kötete 1272—90. Pest, 1871. XXX és 584 l. 4 frt. — X. KÖT. vagy a második folyam V. kötete: 1290—1800. Budapest, 1873. XXX és 418 l. — XI. KÖTET, vagy a harmadik folyam I. kötete: 1060—1270. XXXV és 620 l. 4 frt. — XII. KÖT. v. a harmadik folyam II. kötete: 1270—1301. XXXVIII és 707 l. 4 frt. — *Monum. Diplom. VI—XIII. XVII. XVIII. XX. XXII. köt.*

ALVINCZI PÉTER OKMÁNYTÁRA. Erdély visszacsatolása felett a m. királylyal folytatott alkudozások történetéhez 1685—88. Közzé tette Szilágyi Sándor. I. kötet. VI és 421 l., — II. köt. 338 és LVIII. l. — *Monum. Diplom. XIV. XV. kötet.*

PÁZMÁNY PÉTER LEVELEZÉSE. Közzé teszi Frankl Vilmos I. kötet. 1605—25. Budapest 1873. XVI és 480 l. 4 frt. — *Monum. Diplom. XIX. kötet.*

OKMÁNYTÁR I. RÁKÓCZY GYÖRGY Svéd és Franczia szövetkezéseinek történetéhez, jegyzetekkel ellátta Szilágyi Sándor, Bpest 1873. XI és 491 l. — *Mon. Diplom. XXI. kötet.*

OKMÁNYTÁR II. RÁKÓCZY GYÖRGY diplomacziai összeköttetéseihez 1648—1660. Szerk. Szilágyi Sándor. Budapest, 1874. VII és 740 l. 4 frt. — *Mon. Diplom. XXIII. köt.*

A KÉT RÁKÓCZY GYÖRGY FEJEDELEM Családi Levelezése 1632—60. Szerk. Szilágyi Sándor. Budapest, 1875. XII és 644 l. 4 frt. — *Mon. Diplom. XXIV. köt.*

MÁSODIK OSZTÁLY: ÍRÓK.

SZERÉMI GYÖRGY, II. Lajos és János királyok házi káplánja EMLÉKIRATA MAGYARORSZÁG ROMLÁSÁRÓL. 1484—1543. Közli Wenzel Gusztáv, Pest 1857. XXXIV és 410 l. — *Monum. Script. I. köt.*

VERANCSICS ANTAL, m. kir. helytartó, esztergami érsek ÖSSZES MUNKÁI, közli Szalay László (1—7.) és Wenzel Gusztáv (8—12.) I. KÖT. Történelmi dolgozatok deák nyelven. Pest 1857. XX és 370 l. — II. KÖT. Történelmi dolgozatok magyar nyelven, és Vegyesek, Pest, 1857. XV és 321 l. — III. KÖT. Első portai követsé 1553—1554. Pest, 1858. XII és 463 l. — IV. KÖT. 1555—1557. Pest, 1859. X és 404 l. — V. KÖT. Második portai követség 1567—1568. Pest, 1860. VIII és 396 l. — VI. KÖT. Vegyes Levelek 1538—1549. Pest 1860. VI és 373 l. — VII. KÖT. Vegyes Levelek 1549—1559. Pest 1865. VI és 269 l. — VIII. KÖT. Vegyes Levelek 1559—1562. Pest 1868 XIV és 399 l. — IX. KÖT. Vegyes Levelek 1563—69. Pest 1870. VI és 315 l. — X. KÖT Vegyes Levelek 1569—71. Pest 1871. XV és 366 l. — XI. KÖT. Vegyes Levelek 1572—

Budapest, 1875. XIII és 327 l. — *Monum. Script. II—VI. IX. X. XIX. XX. XX XVI. köt.*

GR. ILLÉSHÁZY ISTVÁN nádor FÖLJEGYZÉSEI 1592—1603. és HIDVÉ MIKÓ FERENCZ HISTÓRIÁJA 1594—1613. BÍRÓ SÁMUEL folytatásával (és két Fü lékkel: Enyedi Pál Énekéből 1598—1601. és okmányok Mikóhoz és Illésházyhoz). Kö Kazinczy Gábor. P. 1863. X és 331 l. — *Monum. Script. VII. kötet.*

ROZSNYAI DÁVID, az utolsó török deák, TÖRTÉNETI MARADVÁNYAI Öss szedte s jegyzetekkel, oklevéltárral kisérve kiadta Szilágyi Sándor. Pest 18 462 l. — *Monum. Script. VIII. köt.*

— — Pótfüzet. 1871. Ára 20 kr.

ALTORJAI B. APOR PÉTER MUNKÁI. Közli Kazinczy Gábor. Lu Mundi. Synopsis mutationum notabiliorum aetate mea in Transylvania, et progres vitae meae. Metamorphosis Transylvaniae (az magyarúl) CSERÉI MIHÁLY Pótlékai Megjegyzéseivel. Pest 1863. X és 484 l. — *Monum. Script. XI. köt.*

BRUTUS JÁNOS MIHÁLY magyar kir. történetíró MAGYAR HISTÓRIÁ 1490—1552. A m. kir. egyetemi könyvtár eredeti kéziratából szerző életével közli Tol Ferencz. I. KÖT. Második Ulászló országlata, hasonmással. Pest 1863. CIX és 461 4 frt. — II. KÖT. Második Lajos trónra léptétől 1537-ig. Pest 1867. IX és 403 l. — I KÖT. 1537—1552 Brutus elveszett XIV—XX. könyveinek töredékei 1571-ig, és Magy rokhoz írt Levelei (sajtó alatt). — *Monum. Script. XII. XIII. XIV. köt.*

GHYMESI FORGÁCH FERENCZ nagyváradi püspök MAGYAR HISTÓRIÁ 1540—1572. Forgách Simon és Istvánfi Miklós Jegyzéseikkel és Forgá Ferencz kisebb irataival együtt. A hg. Eszterházy féle kéziratból közli Majer Fidé bevezette Toldy Ferencz. Pest 1866. LXXXVIII és 555 l. 4 frt. — *Monu Script. XVI. kötet.*

BARONYAI DECSI JÁNOS MAGYAR HISTÓRIÁJA 1592—1598. A szerző életével közli Toldy Ferencz. Pest 1866. LXXX és 328 l. — *Monum. Script. XVII. köt.*

KÉSMÁRKI TÖKÖLY IMRE NAPLÓJA 1676—78 évekből. Közli Torma Károly. Pest 1866. XII és 199 l. 1 frt 20 kr. — *Monum. Script. XVIII. köt.*

KÉSMÁRKI TÖKÖLY IMRE NAPLÓJA 1689. évből, ugyanannak Leveleskönyve 1694; Dobai Zsigmond, Sándor Gáspár, Bay Mihály, és Almády István Naplóik. Közli Thaly Kálmán. Pest 1868. 2 részben XXXII és 784 l. 4 frt 50 kr. — *Monum. Script. XXIII. köt.*

KÉSMÁRKI TÖKÖLY IMRE NAPLÓI, LEVELESKÖNYVEI és egyéb emlékezetes Irásai, közli *Thaly Kálmán.* II. köt. Budapest. 1873. XVI és 707 l. — *Monum. Script. XXIV. köt.*

KÉSMÁRKI TÖKÖLY IMRE NAPLÓJA 1693—94. évekből. Az eredeti kéziratból közli Nagy Iván. Pest 1863. VIII és 701 lap. 4 frt 50 kr. — *Monum. Script. XV. köt.*

TÖRTÉNELMI NAPLÓK 1663—1719. Közli Thaly Kálmán (Ottl Bártfai követek; gr. Teleki Mihály és Pápai János; ifj. Tsétsi; Bivolinyi; Ritt György). Budapest, 1875. XXXII és 607 l. 4 frt. — *Monum. Script. XXVII. kötet.*

KRITOBÚLOSZ, az utolsó byzanti történetírótól: II. Mehemet élete. Magyar *Szabó Károlytól.* Bpest, 1874. VIII és 273 l. — *Monum. Script. XXII. köt.*

HARMADIK OSZTÁLY: ORSZÁGGYŰLÉSEK.

MAGYAR ORSZÁGGYŰLÉSI EMLÉKEK, történeti bevezetésekkel, Fraknói Vilmostól. Első kötet: 1526—1536. Budapest, 1874. XXXII és 650 l. 5 frt. — *Monum. Comitialia. I. köt.*

Második kötet: 1537—1545. Budapest, 1875. 688 l. 5 frt. — *Monum. Comitialia. II. kötet.*

NEGYEDIK OSZTÁLY: DIPLOMACZIA.

MAGYAR DIPLOMACZIAI EMLÉKEK az Anjou-korból, szerk. Wenzel Gusztáv. Első kötet: 1268—1341. Budapest, 1874. XXX és 423 l. — *Monum. Acta Externa I. köt.*

Megjel. márt. 6. 1875.

Budapest 1875. Nyomatott az Athenaeum nyomdájában.